

בני בבת עיני

בו תבאנה עצות מעשיות לבעיות המצויות והמטרידות בתים רבים בישראל.
וכמו כן יבואו עקרונות חינוכיים במטרה לתת מפתח לגישה חינוכית נכונה לנפש הילד
ע"י הרגל, עידוד, תוכחה, ועוד כלים חינוכיים כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים.

(מבוסס על הספר "עצות בחינוך" בתוספת מרובה)

הרב יורם חזאד שליט"א

משגיח בישיבת "כסא רחמים" תכב"ץ

מתוך הסידרה "היום בחינוך"

לשאלות יעות והרצאות ניתן לפנות: 050-4130320

הסכמות והקדמה

הסכמות הקדמה

חובת החינוך

מבוא מהות המלה "חינוך" "חובת החינוך לסיכום

הבית בחינוך

יתרון החינוך בבית גיל התחלת החינוך העברת המסרים ההתייחסות לילד
בחזרו מתלמוד התורה פעילות חיובית יציאה לשחק בחוץ אורחים מריבות
בין האחים במשפחה הכללית לסיכום

ההרגל

כוחו של ההרגל מטרת ההרגל הסברה להרגל דוגמא אישית איכות
ההרגל ליווי חיובי ביצוע ההרגל תמורה להרגל כישלון והצלחה
בהרגל עקביות בהרגל לסיכום

עידוד בחינוך

מטרת העידוד עידוד ילד מופרע - דוחה כיצד נעודד א. עידוד על ידי
אתגר ב. עידוד על ידי פרסים ג. לדבר בשבח הילד בפני אדם שלישי, שסביר
להניח שהדברים יגיעו לאזני הילד ד. התעלמות ממשגה במקום שאפשר ה.
הזדהות ותמיכה נפשית פירוש מעשיו של הילד בצד החיובי עידוד בעתות
שמחה לסיכום

התוכחה בחינוך

מבוא התוכחה בחינוך התוכחה טעונה זהירות יתר לשם מה אתה מוכיח? דוגמא אישית לא בפני זרים לשלול את המעשה ולא את הילד לא בצורה חריפה מדי אפשרות לתקן לא בזמן פיתוי חזק מודה ועוזב – ירוחם דברים ברורים ומשכנעים רגיעה פנימית ולא היסטריה לא לצפות לשינוי מיידי עד כאן תחום התוכחה התוכחה העקיפה לסיכום

התניה בחינוך

מטרת התנאי האם רצוי להתנות? צורת התנאי כלי עזר לתנאי על מה אפשר להתנות? התנה לנער על פי דרכו עיתוי מתאים מקום מתאים ביצוע התנאי מחלוקת בין ההורים שמרו על המרקם המיוחד של הורים וילד לסיכום

משמעת

הקדמה לדעת מה אנחנו רוצים מהילד הסברה דוגמא אישית לא להרבות בפקדות ללא צורך להבחין בין בקשה לשאלה להמנע מסירוב ללא צורך להיות החלטיים להיות עקביים להכיר את כוחות הילד הנפשיים והגופניים חברה מתאימה כללים ברורים ומפרטים להמנע מאיפה ואיפה לשמר על מצב של "שמאל דוחה וימין מקרבת" תמימות דעים בין ההורים שמור את מעמדך כהורה! לסיכום

ענישה

מטרת העונש הסברת העונש מה היא הסברה ומה היא התנצלות? עוצמת העונש תדירות העונש ביצוע העונש האם ענישה במכות מותרת? האם יש גיל שאסור להעניש? ענישה מדה כנגד מדה האם רצויה לסיכום

יחסי גומלין בין ההורים לתלמוד התורה

מבוא תפקיד התלמוד תורה המצב הרגיל הילד החלש הילד המבריק הילד התוסס תקשרת עם התלמוד תורה מעקב בצורה נכונה בעיות רבות בתלמוד תורה עידוד הלמוד בעיות גבוליות תלות, תמיכה, התמודדות, עצמאות פעמים שאתה מתעלם לסיכום

מאמר

חנוך לנער - מאמר

הסכמות והקדמה

הסכמות

ההסכמות לא הובאו מסיבות טכניות, ניתן לראותן בספר המודפס

הספר זכה להסכמותיהם של הרבנים החשובים:

מרן אור העולם פאר הדור והדרו רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל זיע"א

מרן ראש ישיבת כסא רחמים הרב מאיר מזוז שליט"א (שעבר על כל הספר)

ראש מוסדות רב פעלים - הרב יורם אברגיל זצוק"ל

מנהל רוחני בישיבת כסא רחמים הרב צמח מזוז שליט"א

הקדמה

"אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים" - זהו המסר המתאים ביותר בטרם נבוא אל תורף הדברים. כי באמת יש לדעת, שלכל אדם יש בחירה ולא ניתן לשלול אותה ממנו, ובפרט בדורנו, שהחברה כל כך סוערת וקרובה אלינו, וילדינו חשופים לפתויים רבים, וזאת מלבד המגבלות בחינוך שנוצרו כתוצאה מהחקיקה במדינתנו וד"ל. לכן מאמר

חז"ל הנ"ל מקבל משנה תוקף, וזה מחייב אותנו להשקיע מאמצים בתקשורת עם בורא עולם, ובפרט ע"י תפילה. אמנם יש להדגיש, שעלינו להיות כנים עם עצמנו, ואם אכן אנחנו מאד רוצים בחינוך הילדים - מחובתנו גם להשתדל לדעת כיצד להתנהג איתם. כמו בכל מצוה שלומדים כדי לקיים, כך עלינו להשתדל ללמוד עד כמה שאפשר את מלאכת החינוך במטרה להצליח או לרצות להצליח בחינוך ילדינו, ותשועה ברוב יועץ. ואכן, זו מטרת החיבור - לנסות לתת עצות מעשיות כיצד לחנך בצורה נכונה או להתמודד בבעיות שתיווצרנה ח"ו. ואם כי אין ערובה לשום נברא שאכן בניו יבחרו בדרך הטוב וכנ"ל, מ"מ בודאי שההשתדלות מגבירה את הסכויים אצל הילד לבחירה בטוב. ומכיון שמלאכת החינוך עדינה ומורכבת, לא נמנעתי מלכתוב עקרונות חינוכיים אף שנכתבו כמה פעמים, ובפרט לפי מה שכתב ה"חפץ חיים" בהקדמתו (לספרו על הלכות לשון הרע עמ' יג בהערה), וזה לשונו :

"ובאמת יש הרבה דינים בהלכות רכילות שנוכל ללמוד אותם מדיני איסור לשון הרע, אך אמרתי ההכרח לחזור עוד כל דין ודין בפרטות מחמת גודל המכשול המצוי בזה החטא, חטא לשון הרע, רחמנא לצלן. ואין לסמוך בענין זה על המעיין, שכאשר יהיה צריך לאיזה דבר למעשה, יחפש ללמוד דבר מתוך דבר, וכולי האי ואולי. גם שכמעט בכל ענין וענין יש איזה התחדשות אשר לא נוכל ללמוד זה מדיני איסור לשון הרע, וכבר אמרו חז"ל (סוטה ג"ב) בכיוצא בזה: כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה". עד כאן לשונו.

ואם בהלכות יש צורך לחזרה אף שנכתבו כבר פעם אחת, קל וחומר לעקרונות חינוכיים שאינם הלכה למשה מסיני, והפרטים יכולים להשתנות מילד לילד ומדור לדור וממקום למקום, ועוד פרטים רבים. נקל לשער ולהבין, שכל עקרון חינוכי תאורטי מצריך שיקול הדעת בשעת מעשה, וכולי האי והלוואי! לכן חשוב מאד לשבץ את העקרונות החינוכיים בכל פרק לפי ענייניו, ולשנן חזור ושנן עד אשר יהיו נהירים לנו כדבעי, ונדע לשייך את העקרון לאותו אמצעי חינוכי שבו מדובר, התחל מההרגל וכלה בענישה, ואין לי ספק, שבעזרת ה' יתברך תועלת לא מעטה תצא מכך.

יהי רצון שחפץ ה' בידינו יצלח, והיה זה שכרנו.

* * *

וכאן המקום להודות לכל העוזרים והמעודדים להוציא לאור עולם ספר זה:

בראש ובראשונה אני מודה למרן הגאון ראש הישיבה הנאמ"ן שליט"א, שעודדני להעלות על הכתב את השיעורים שאמרנו ברבים, וגם הואיל לעבור על כל הספר.

ועל ידו השני - המנהל הרוחני של ישיבתנו הקדושה, רב פעלים מקבציאל, מוה"ר צמח מאזוז שליט"א, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, שעבר על חלק מהספר, והעיר והאיר ועוד עידוד שיש בו ממש. יהי רצון שימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה, וירונו נחת מכל יוצאי חלציהם ומכל תלמידיהם, אמן.

גם ברך לקחתי לידי"נ הרב יצחק בן נון שליט"א, הוגה הרעיון של התכנית "חינוך הבנים" בערוץ אלפיים, שהיא בעצם אבן הפינה לחוברת. יהי רצון שיזכה לכל מילי דמיטב לעבודתו יתברך, אמן.

ולא אחסוך פי מלברך את האכסניה לכל תכניות החינוך שלנו, הלא היא "ערוץ אלפיים", שמפיצים תורה לעם ישראל לשם שמים, בראשותו של הרב המסור מזכה הרבים הרב משה בן לולו שליט"א. יהי רצון שיפוצו מעיינותיהם חוצה, ימה תימנה צפונה ונגבה, אמן.

תודה וברכה לידידנו המדקדק והמשורר כה"ר רבי אדיר עמרוצי הי"ו, שהקדיש מעטו ומעתו להגהת ספר זה ופיסוקו, וגם לרבות נוות ביתו ת"מ שטרחו בהקלדה ובהדפסה למען יצא דבר נאה ומתקבל. יהי רצון שימלא ה' כל משאלותיהם לטובה ולברכה, אמן.

תודה רבה מעומק הלב לכל המאזינים שהחכימוני בשאלותיהם.

ואת לאה וילדיה אחרונים (בראשית לג, ב) - ברכה מיוחדת לנוות ביתי ת"מ, שמשדלת בכל כוחה לגדל את בנינו-עמלינו שיחיו לתורה ויראת שמים,

ובזכות מסירותה הגיעני ה' עד הלום. יהי רצון שנזכה לראות את כל יוצאי חלצינו יראי ה' וחושבי שמו באמת, אמן ואמן.

ואחתום בברכת מודים דרבנן לקדוש ברוך הוא על העבר, שזיכני שהחברות הקודמות התקבלו בעין יפה, וזיכני להוציא ספר זה לאור עולם.

ואני תפילה לעתיד, שיהיה ספר זה לתועלת, ויזכני ה' לעוד חיבורים טובים ומועילים, אמן.

ס"ט

המחבר

חובת החינוך

מבוא

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אָמַר בְּמִשְׁלֵי (כב, ה) : "חֲנוּךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה". זֶהוּ עֵקֶר הַחֲנוּךְ! שְׁלֹא בְּלִבְד שֶׁהַנֶּעַר נֶעַר, וְיַד אָבִיו עוֹדָה תִּקְיָפָה עָלָיו, יִשְׁמַע לוֹ וְיַעֲשֶׂה כְּמִצְוֹתָיו, אֲלָא גַם כְּשֶׁיִּגְדֵל וְהוּא בְּרִשׁוֹתוֹ - אִף כִּי יִזְקֶינָה, לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה. כִּי הַחֲנוּךְ לֹא צוּי בְּלִבְד הוּא שְׂמִינָה אֶת בְּנוֹ אוֹ אֶת תַּלְמִידוֹ : עֲשֵׂה כֹּךְ וְכֹךְ, גַּם לֹא הִרְגֵּל בְּלִבְד הוּא שְׂמִינָה לְעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים. יוֹתֵר גָּדוֹל וְיוֹתֵר פּוֹעֵל מִן הַצּוּי וּמִן הִרְגֵּל הוּא הַחֲנוּךְ. וְשִׁנֵּי אֵלֶּה - הַצּוּי וְהִרְגֵּל - רַק כְּלִי תִשְׁמִישׁוּ הֵם, שֶׁהַחֲנוּךְ מְקַרֵּחַ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְצוּוֹתוֹ וּלְהִרְגִילוֹ כְּדִי לְחַנְּכּוֹ בְּדַרְכֵי ה'. (מתוך ספר "חובת

מהות המלה "חינוך"

כתוב בספר "חובת התלמידים" (שם): "הפננה היא - לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של היקלד שנמצאה בו במדה או בכל ובהעלם לבד לגלותה. וכיון שאיש הישראלי, עוד בגלותו רוח ה' נשמת שדי טמונה וגנוזה בו, צריכים לגדל ולחנך אותו להוציאה, לגלותה ולהפריחה, ויהיה ליהודי נאמן עובד ה', ובתורתו מעצמו יחפץ".

מי אנחנו?

בדור הקודם הייתה משמעת חרף כל הקשיים, ואלו בדורנו - עם רב השכלולים - בכל זאת אין שליטה

לא אחת מתגנבות מחשבות נוגות אודות עצמנו: הנה פעם, בדורות הקודמים, אף על פי שהמצב הכלכלי היה בכי רע, ואפלו אותם שהיו עשירים, מכל מקום לא היו להם את האמצעים המשכללים שיש לנו היום, וממילא מובן, שהמאמץ היה רב יותר. לדגמא: בדורות הקודמים, אם רצו לאפות לחם, היה עליהם לטחן חטה בצורה ידנית, ללוש ולאפות, ולא תמיד היה תנור בבית, והיו צריכים לגשת למקום האפייה שהיה מחוץ לביתם. כמו כן, אם היו צריכים מים, היה עליהם לשאב מן הבאר, וגם הם היו במדה. וכן על זו הדרך בכל הפעלות שהיו מצריכות מאמץ גדול ביחס לדורנו, ואף על פי כן חנכו במסירות נפש וגדלו ילדים לתפארה.

ואלו לעמת זאת בדורנו - אף על פי שיש את כל המכשור, כגון: טלפון, תנור אפייה, קמח מוכן וליחם מוכן מהרבה סוגים, כך גם הכביסה שמכבסים - הכבוס נעשה על ידי מכונה, ושלא לדבר על המיקרוגל ועל מיבש הכביסה ושואב האבק, ועוד ועוד מכשור חדיש. וחרף זאת עדין

קִשָּׁה בְּחִנוּךְ הַיְלָדִים, וְאַפְלוּ יוֹתֵר קִשָּׁה מִהַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, עַד שֶׁכְּמַעַט שְׁאַנְחָנוּ "מְרִימִים יָדִים". עוֹד זֹכְרִים אֲנַחְנוּ הֵיטֵב אֵיךְ שֶׁבְּמִבְּט בְּלִבְד יִדְעָנוּ מָה הַהוֹרִים שְׁלָנוּ רוֹצִים מֵאַתָּנוּ, הוֹרְדָנוּ רֹאשׁ וְעֵשִׂינוּ אֶת רְצוֹנָם בְּצִיָּתְנוֹת. לֹא הָיָה לָנוּ מְקוֹם לְתַבְּעוֹת, אֲלֵא אֲדַרְבָּה, הַהֶפֶךְ - תִּמְיֵד חֲשַׁבְנוּ אֵיךְ לְרַצוֹת אֶת הַהוֹרִים. וְאַלּוּ הַיּוֹם זֶה בְּדִיוֹק לְהֶפֶךְ: יֵשׁ מְכַשׁוֹר, יֵשׁ "לוֹקְסוֹס", אֲבָל אֵין חֲנוּךְ, אֵין שְׁלִיטָה. פְּשׁוּט מְצַב מְצִיָּא. מִי אֲנַחְנוּ? עֲצָלָנִים? טְפָשִׁים? מִחְשָׁבוֹת כְּאֵלוּ וְדוֹמוֹת צְפוֹת וּמְטָרִידוֹת אוֹתָנוּ, וַיֵּשׁ פְּעָמִים שְׁאַנְחָנוּ מִהַרְהָרִים זֹאת בְּקוֹל: מִי אֲנַחְנוּ! מַה קוֹרָה אֲתָנוּ! !

הִבָּה נְנַסֶּה לְעַמֵּד עַל שְׂרֵשׁ הַדְּבָרִים.

בְּדוֹרוֹת עָבְרוּ הַנְּעָר נִזוֹן בְּעֶקֶר מִהֲתָא הַמְשַׁפְּחֵתִי, וְלָכֵן גַּם צִיַּת לוֹ, וְאַלּוּ בְּדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים הַנְּעָר חָשׁוּף לְדַעוֹת מְכַל הָעוֹלָם וְלָכֵן גַּם חוֹשֵׁב שֶׁהוּא יוֹדֵעַ, וְלָכֵן לֹא מְצִיַּת.

הִנֵּה כָּתַב הָרַב קְלוֹנִמוֹס קְלֵמִישׁ זַצ"ל וְה' יִקָּם דָּמוֹ, בְּסִפֵּר "חֻבֹּת הַתְּלֵמִידִים" (עמ' טו), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: לֹא בְּהַשְׁעָרוֹת, רַק בְּחֻקִּים אֵיִתְּנִים וְעִבְדוֹת חֲזָקוֹת עָלֵינוּ לְבָאֵר בְּרֵאשׁוֹנָה מָה הַחֲלוּק בֵּין דוֹר לְדוֹר; לָמָּה בְּדוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים לָנוּ, כָּל חֲנוּךְ שֶׁהוּא הָיָה מוֹעִיל; תְּלֵמִידֵי כָּל מְלַמֵּד וּבְנֵי כָּל אָב, רַבִּם כְּכֹלָם הָיוּ עוֹבְדֵי ה', וְלֹא כֵן עֲתָה. הַסְּבָה הַפְּשׁוּטָה וְהַעֲקָרִית הִיא, שֶׁהַנְּעָר קָם וְחוֹשֵׁב אֶת עֲצָמוֹ לְאִישׁ בְּטָרָם בָּא מוֹעֵדוֹ. לֹא הַשְׁעָרָה בְּדוּיָה אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים בְּזֶה, כִּי גַם כָּל הָעוֹלָם מְקוֹנֵן עַל זֶה, וְלֹא אֶת הַטַּעַם וְהַסְּבָה בְּאֵנוּ לְבָאֵר לָמָּה קָם הַנְּעָר לְחֲשֹׁב אֶת עֲצָמוֹ בְּדַעַת וְרָצוֹן, בְּעוֹד בּוֹ דַּעַת מִהֶפֶךְ וְרָצוֹן בְּסֵר מֵר. וְעוֹד הוֹדִיעוּ לָנוּ מֵרֵאשׁ חֲכָמֵינוּ, זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (סוטה מ טו): בְּעִקְבֵּיתָא דְמִשְׁיחָא חֲצִפָּא יִסְגָּא. גַּם זֹאת חֲצִפָּא הִיא לְחֲשֹׁב אֶת עֲצָמוֹ וְאֶת דַּעַתוֹ לְנֶאֱמָנִים וּבְטוּחִים לְסַמֵּךְ עֲלֵיהֶם. הַדְּבָר כָּל כָּף הַתְּלַקַּח, עַד שֶׁמִּשְׁתוֹמְמִים אָנוּ לְפַעְמִים לְרֵאוֹת תִּינּוּקוֹת קִטְנִים מִמֶּשׁ אֵיךְ שְׁרוּחַ עֲצָמִית וְאִמָּץ מְדַמָּה זֶה כְּבָר מְבַצְבָּצִים וְעוֹלִים בָּהֶם לְחֲשֹׁב אֶת עֲצָמָם לְאֲנָשִׁים. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

דְּבָרֵי הָרַב הַנִּי"ל נֶאֱמָרוּ לְפָנַי כְּשֵׁשִׁים שָׁנָה, וְרוֹאִים זֹאת בְּעֵלִיל בְּדוֹרְנוּ בְּצוּרָה חֲרִיפָה וּבְרוּרָה.

אָמַנְם יֵשׁ טַעַם נוֹסֵף לַמְרָדְנוּת וְהַעֲצָמָאוֹת עַל פִּי דְבָרֵי הָרַב שְׁמִשׁוֹן רַפְאֵל הִירֵשׁ זצ"ל, שְׁחֵי בְּגֵרְמִנְיָה לַפְּנֵי כְּמֵאָה וְחֲמִשִּׁים שָׁנָה. הוּא מְצִיָּן אֶת הַסִּבָּה לְיִרְיָדָה הַרוֹחֲנִית וְהַמּוֹסְרִית וְהַקְּשֵׁי הַחֲנוּכִי בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים וְגַם בְּדוֹרוֹ, וְזֹאת מִשׁוּם שֶׁיֵּשׁ הַבְּדֵל בֵּין הַחַיִּים שֶׁל יְהוּדֵי אֲשַׁכְּנֵנוּ בְּזַמַּן שְׁחֵיו בְּגִטָּאוֹת, לְעַמַּת צוּרַת הַחַיִּים לְאַחַר שֶׁקִּבְּלוּ זְכוּיֹת כְּאַזְרָחִים מִן הַשׁוּרָה וְהִרְשׁוּ לְנַהַל אֲרַח חַיִּים בְּכָל הַמְּדִינָה. וּמָה הַהֲבֵדֵל? הִנֵּה, כְּאֲשֶׁר חָיו בְּגִטּוֹ בְּלִבָּד, כָּל הַיְלָדִים רָאוּ חֲנוּךְ אֶחָיד, תּוֹרָה, מְצוּוֹת וְיִרְאַת ה'. וְגַם אֱלֹהִים שְׁלֵא רָאוּ בְּרָכָה בְּלַמּוּדָם, גָּדְלוּ כְּאֲנָשִׁים יְרָאֵי ה', מִשׁוּם שֶׁזֶּוּ הִיְתָה הַדְּרָךְ הַיְחִידָה שֶׁרָאוּ, וְרַק אוֹתָהּ עוֹדְדוּ אֲבוֹתֵיהֶם. וְאֵלּוּ לְעַמַּת זֹאת - כְּאֲשֶׁר יֵצְאוּ לַמְּרָחֵב הַגִּשְׁמִי מִחוּץ לְכַתְּלֵי הַגִּטּוֹ, הַיְלָדִים כְּבָר רָאוּ מְצִיאוֹת אַחֲרַת, שְׁמַעוּ דְעוֹת נְבוּבוֹת, וְהִלְכוּ שְׁבִי אַחֲרֵיהֶן וְנִפְּלוּ בְּרִשְׁתָּן. תַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם קִסְמוּ לָהֶם, הַקְּדָמָה הַחֲמִרִית הַיְתָה מִטְרַת חַיִּיהֶם, וּמִמֵּילָא רָאוּ אֶת הַזְּרִיחַ כְּאֲנָשִׁים "מִיִּשְׁנִים", וְכֵן נוֹצַר נֶתֶק רִגְשֵׁי בֵּין הַבְּנִים לְאַבוֹתֵיהֶם שֶׁהוֹבִיל לְנִכּוֹר, שְׁאֵף גָּבַל בְּחֻצְפָּה.

דְּבָרֵי הָרַב שְׁמִשׁוֹן רַפְאֵל הִירֵשׁ תּוֹאֲמִים גַּם לְדוֹרְנוּ. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁבְּדוֹרְנוּ הַבְּעֵינָה הַחֲרִיפָה בְּיִתְרָה שְׁלֵא - אִם מִשׁוּם הַתְּפַתְּחוֹת כְּלֵי הַתְּקִשְׁרֵת, שֶׁכָּל יֶלֶד שׁוֹמֵעַ דְעוֹת מְכַל הָעוֹלָם - בְּרִדּוֹ, בְּטָלוּיִזְיָה, בְּמַחְשָׁב, בְּאִינְטֵרְנֵט, וְאִם בְּעַתּוֹנוֹת. זֹאת וְעוֹד, הַתְּחַבּוּרָה הַמְּתַקְדָּמַת מְאַפְשֶׁרֶת מְפַגְּשִׁים עִם אֲנָשִׁים מְכַל קְצוּי הַמְּדִינָה, וְאֶפְלוּ מְכַל קְצוּי עוֹלָם בְּצוּרָה קֵלָה מְאֹד. וְאִם לֹא דִי בְּכֵן, הִרִי שֶׁיֵּשׁ גַּם גְּבוּי מְדִינָה לְעַצְמָאוֹת הַיְלָדִים הַמּוֹבִילָה לְמֶרֶד מְעַגֵּן בְּחֵק, וְאִין זֶה סוֹד שֶׁהַתְּקִשְׁרֵת מְפַרְסְמַת וּמְעוֹדְדַת לְעַצְמָאוֹת וּמְרַד הַנִּי"ל, וְלָכוֹן אִין זֶה פְּלֵא שֶׁבְּדוֹרְנוּ הַחֲנוּךְ קִשָּׁה יוֹתֵר. הֵן אֶמֶת וְיִצִיב, שֶׁבְּדוֹרְנוּ, הָאֲמֻצָּעִים הַטְּכְנִיִּים הָעוֹמְדִים לְרִשׁוּתָנּוּ מְקַלִּים מְאֹד, וְכֹאֲמוֹר לְעִיל, וְאִם כֵּן, לְכֹאֲוֶרָה אֲנַחְנוּ אֲמוֹרִים לְהִיּוֹת פְּנוּיִים יוֹתֵר וּלְהַתְּמַסֵּר לְחֲנוּךְ יֶלְדֵינוּ. אוֹלָם הָאֶמֶת הִיא, שֶׁכֵּן נִרְאִים פְּנֵי הַדְּבָרִים בְּמַבֵּט שְׁטַחִי, אֲבָל כְּשֶׁנִּתְּבוּנוּ, נִגִיעַ לְמַסְקָנָא, שְׁאִין שׁוּם הַשְׁוֹאָה אוֹ אִזוֹן עַל יְדֵי הָאֲמֻצָּעִים הַטְּכְנִיִּים הַנִּי"ל, וְזֹאת מְכַמָּה סִבּוֹת :

א. גַּם כְּאֲשֶׁר יֵשׁ אֲמֻצָּעִים טְכְנִיִּים, עֲדִין אִין זֶה עֲרֵבָה שְׁנֵהִיָּה פְּנוּיִים, מִשׁוּם שֶׁכָּל אֲמֻצָּעֵי דוֹרֵשׁ "מְחִיר". לְמַשָּׁל אַחְזָקַת טֵלְפּוֹן, פְּלֵאפּוֹן, מִיַּבֵּשׁ, מְכוֹנִית, חֲשִׁמֵל, מִיִּם וְכוּ', מְצַרִּיכִים תְּשָׁלוּם - אִם זֶה תְּשָׁלוּם הַקְּנִיָּה, וְאִם זֶה אַחְזָקָה שׁוֹטְפֵת, וְכוּן עַל זֶו הַדְּרָךְ. וְכַמוֹכּוֹ, שֶׁכֵּדִי לְהַשִּׁיג כֶּסֶף יֵשׁ לְצִאֵת

לעבד, ועבודה תופסת לנו את הראש. וכך בעצם, במקום להתפנות לחנוך ילדינו, אנחנו כבולים להתחייבות המנתקות אותנו מהם, והמציאות מוכיחה לכלנו כמה זמן אנחנו נמצאים עם הילדים בפעל.

זאת ועוד, גם בהניח שהשפע באמצעים טכניים אינם דורשים שעבוד ממוני וגופני, עדין אין להשוות את עצמת וגדל הספון על הרוחניות של הילד על ידי אמצעי התקשורת והעולם הרחב כנ"ל בסבה שניה, לעמת היכלת הטכנית שאמורה להיות משקל כנגד. ואין להשוות את מאמץ ההורים נגד התקשורת הנ"ל וכנגד רוח המרדנות המקדמת של הילד, כי בנדאי שהרבה יותר מתיש המאבק הרוחני מהמאבק הגשמי. וממילא מובן, שהשכלולים החמריים אינם תרופה לבעית החנוך, כי לפתר בעיה רוחנית דרוש מאמץ הרבה יותר גדול.

* מאמץ ההורים בדורנו ראוי להערכה מיחדת. * לעתיד לבוא יכתב ספר שיתעד את מעשינו ויהיה כציון דרך לדורות הבאים

מכיון שכן, עלינו להבין, שאנחנו כהורים כן עושים מאמץ, ולא פחות מהדורות הקודמים. אדרבה, המאבק והמאמץ של ההורים בדור הזה הוא גדול מאד וראוי להערכה, ובפרט לפי מה שכתב הרב המקבל רבי חיים ויטאל זצ"ל (הובא בספר "אור לציון" עמ' כח), וזה לשונו: פעם שאלתי למורי [הוא האר"י ז"ל] ואמר לי: דע לך, כי אין גדלות הנפש תלוייה כפי מעשה האדם - רק לפי הזמן והדור שהוא, כי מעשה קטן מאד בדור הזה שקול בכמה מצוות גדולות שבדורות אחרים. כי בדורות אלו הקלפה גוברת מאד מאד לאין קץ - מה שאין כן בדורות ראשונים, ואלו הייתי בדורות הראשונים, היו מעשי וחכמתי נפלאים. עד כאן לשונו. ואם בדורו של מהרח"ו מעשה קטן נחשב גדול לעמת דורות הראשונים - בדורנו זה על אחת כמה וכמה שכל מעשה קטן שקול הרבה מאד, וכל מאמץ בחנוך נחשב מאד, ואשרי ההורים הזוכים להתאמץ עבור חנוך ילדיהם. אין קץ ושעור לשכרם בעולם הבא.

חזיק נוסף נוכל להתחזק ממה שהובא במדרש רות רבה (ה, ט), וזה לשונו: "אמר רבי יצחק בר מריון: בא הכתוב ללמדך, שאם אדם עושה מצוה,

יעֲשֶׂנָה בְּלִבְּךָ שָׁלֵם. שְׂאֵלוֹ הָיָה רְאוּבֵן יוֹדֵעַ שֶׁהַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מְכַתֵּיב עָלָיו (בראשית לו, כא) "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלְהוּ מִיָּדָם" - בְּכַתְּפוֹ הָיָה מוֹלִיכוֹ אֶצְלֵ אָבִיו, וְאֵלוֹ הָיָה יוֹדֵעַ אֶהְרֹן שֶׁהַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מְכַתֵּיב עָלָיו (שמות ד, יד) "הֲנֵה הוּא יֹצֵא לְקִרְיָתְךָ" - בְּתַפְּסִים וּבְמַחֲלוֹת הָיָה יוֹצֵא לְקִרְיָתוֹ, וְאֵלוֹ הָיָה יוֹדֵעַ בְּעֵז שֶׁהַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא מְכַתֵּיב עָלָיו (רות ב, יד) "וַיִּצְבְּטָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׁבַּע וַתִּתֵּר" - עֲגָלוֹת מִפְּטָמוֹת הָיָה מֵאֲכִילָהּ. רַבִּי כְּהֵן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי: לְשַׁעֲבֵר הָיָה אָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה, וְהַנְּבִיא כּוֹתְבָהּ, וְעַכְשָׁיו, כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה, מִי כּוֹתְבָהּ? אֵלֶיהוּ כּוֹתְבָהּ וּמְלַךְ הַמְּשִׁיחַ, וְהַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא חוֹתֵם עַל יְדֵיהֶם. הֲדָא הוּא דְכַתֵּיב (מלאכי ג, טו): "אֲזוּ נְדַבְרוּ וַיֵּרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְגו'" . עַד כָּאן לְשׁוֹן הַמְדָרָשׁ.

אֲמַנְסִי נִשְׁאֲלָתְךָ הַשְּׂאֲלָה: וְכִי רְאוּבֵן, אֶהְרֹן וּבְעֵז רוֹדְפִים אַחֵר הַכְּבוֹד? וּמִשׁוּם שֶׁיִּפְרָסְמוּ אוֹתָם הָיוּ מוֹכְנִים לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה בְּיָתֵר שְׁלֵמוֹת?! לֹא יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת! שְׁהֵרִי מְדַבֵּר בְּצַדִּיקִים גְּדוֹלִים. וּלְחַדֵּד זֹאת, נִתְאַר לָנוּ אֶת הַ"בְּפֹא סְאֵלִי", רַבְּנוּ יִשְׂרָאֵל אֲבוֹחֲצִירָא ז"ל - הָאֵם הוּא יִקְיָם מִצְוֹת בְּשִׁבִיל כְּבוֹד? בְּנֹדְאֵי שְׂלֵא! אֲזוּ פְּשׁוּט שְׂרְאוּבֵן, אֶהְרֹן וּבְעֵז לֹא קִיְמוּ מִצְוֹת בְּשִׁבִיל פְּרָסוּם וְכְבוֹד.

אֵלֶּה הַסִּפָּה הַיָּא, מִשׁוּם שֶׁהֵם לֹא יָדְעוּ שֶׁהֵם יְהִיוּ לְאוֹת וּלְדַגְמָא לְדוֹרוֹת הַבָּאִים, וְלָכֵן פָּעְלוּ בְּצוּרָה הַרְגִילָהּ, אֲבָל אֵלוֹ יָדְעוּ שֶׁהֵם יִזְכְּרוּ עַל סֵפֶר וַיִּשְׁמְשׁוּ כְּדַגְמָא חַיִּיבִית, הָיוּ פּוֹעֲלִים בְּצוּרָה נִמְרָצָת וְאִיכוּתִית הַטְּעוּנָה פְּעִילוֹת מַעַל לְנִדְרָשׁ בְּמִקְרָה שְׂאִינוּ דַּגְמָא.

וְהֵנָּה, הַמְדָרָשׁ מְגַלֶּה לָנוּ דְבַר נִפְלָא. הַמְדָרָשׁ מְגַלֶּה שֶׁגַם עָלִינוּ יְהִיָּה סֵפֶר הַיִּסְטוֹרִיָּה לְעֵתִיד לְבוֹא, יְכַתְּבוּ עָלֵינוּ כִּי־צַד פָּעֲלָנוּ, כִּי־צַד חִנְכְּנוּ, כִּי־צַד הַתְּמוּדָדְנוּ בְּנִסְיוֹנוֹת הַרְבִּים וְלֹא נִכְנַעְנוּ, עֲמַדְנוּ בְּגְבוּרָה בְּמִשְׁיָמָה. וְכִמוֹ שֶׁבְּכָל דוֹר וְדוֹר מְרִימִים עַל־נֶס אֶת גְּבוּרַת הַמַּכְּפִים לְעַמַּת הַיְּוֹנִים וְהַמְתִּינִים - כֶּף תַּתְּנוּסָס גְּבוּרַת הַהוֹרִים הַעוֹמְדִים בְּגְבוּרָה מוֹל עוֹלָם הַחֲמִרְיוֹת הַמְּלֵא כְּפִירָה, וְעוֹד מְרַעִין בִּישׁוֹן שְׂאִין לְהַעֲלוֹתָם בְּכַתְּב. וּמַה שְׂבָרוֹר הוּא, שְׂדוּרְנוּ מְלֵא נִסְיוֹנוֹת כְּבִדִּים יוֹתֵר מֵהַדוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים, וְכִי־ל בְּשֵׁם הָאֲרִי"י ז"ל, וְלָכֵן עָלִינוּ לְהִיּוֹת כְּדַגְמָא לְדוֹרוֹת הַבָּאִים, בְּיָדְעֵנוּ שֶׁנִּכְתַּב עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים שֶׁיְכַתְּבוּ אֵלֶיהוּ הַנְּבִיא וּמְלַךְ הַמְּשִׁיחַ.

נשתדל לחנוך בצורה איכותית, בשמחה ובבטחון בה', שנקאמן הוא לשלם שכרנו, ואין ספק שקדאי המאמץ בחנוך, ואף על פי שאין לנו ערבה מה תהיה התוצאה. לא עליך המלאכה לגמר, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה (אבות ב, טז).

חזק ונתחזק בעד ילדינו ובעד תורת אלקינו!

עצה טובה! לא פעם נגרמת לנו עגמת-נפש תוך כדי פעולות החנוך. כואב לנו שהענשנו, כואב לנו שלא יכלנו להתיר לילד לצאת לשחק, לצאת לארוע, לבקר קרובים, נזפנו בילד, קבלנו מכתב ממקום הלמודים שהילד לא מתנהג פשוטה ולפעמים הילד מתחצף, ובכלל - מתעוררים לנו חששות: מה יהיה עם הילד הזה כשיגדל, האם הוא ישמר מצוות, או, חס וחלילה, הוא יפרק על? אוי! זה ממש מפחיד! לפעמים רואים את הילד שהוא מזלזל במצוות, לא מתפלל, לא מברך, או מברך כלאחר יד, ועוד חששות הגורמים לנו עגמת-נפש. כמה דמעות נוזלות בחיל.

יש עצה! באותם רגעים יש לכון, שתהיה עגמת-הנפש לכפרת עוונות, ויהיו במקום יסורים אחרים שאמורים לבוא עלינו. ובפרט אם באותם רגעים אנחנו בוכים - שערי דמעה לא ננעלו. יש לנצל זאת ולשאת תפילה על הילדים שייגדלו לתורה וליראה בנחת. (עי' דברי הרב "פלא יועץ", ערך "גלות")

חובת החינוך

* אהבת ה' לאברהם היתה משום שעמל בחנוך בניו ובני ביתו. *
אברהם עמל להפנים את ערכיו גם מבחינה שכלית

היה זה כאשר השם יתברך גמר אמר להשמיד את העיר סדום, משום שאנשי העיר סדום היו רעים וחטאים מאד. אולם לפני בצוע הגזרה,

הקדוש־ברוך־הוא רָאָה צָרָךְ מִבְּחִינָה מוֹסְרִית לְהוֹדִיעַ עַל כָּךְ לְאַבְרָהָם. וְכָךְ מִסְפֶּרֶת לָנוּ הַתּוֹרָה :

"וְה' אָמַר הַמַּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה?! וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעַצוּם וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. כִּי יִדְעַתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלָיו" (בראשית יח, יז).

פְּרוּשִׁים שׁוֹנִים נֶאֱמָרוּ עַל הַפְּסוּקִים הַנִּ"ל. אֲמַנָם עַל דְּרָךְ הַחַנוּךְ נִרְאָה, בְּסִיעֵתָא דְשְׂמַיָא, לְפָרֵשׁ אֶת כְּוִנַּת הַכְּתוּבִים כָּךְ :

אִידָךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַעֲלִים מֵאַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה, הֲרִי מֵאַבְרָהָם עֲתִידָה לְצֵאת מִשְׁפָּחָה מִפְּאָרָה וְעֻצוּמָה - "וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ"! כִּי אֲשֶׁר יִרְצוּ לְהִבִּיא דְגָמָא טוֹבָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַגּוֹנִים וּמְצַלְחִים, יִצְבִּיעוּ עַל אַבְרָהָם וּמִשְׁפָּחָתוֹ בְּאֶמְרָם: רְאוּ אֶת מִשְׁפָּחָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם כִּמָּה הִיא טוֹבָה וּמְצַלְחָת! יְהִי רְצוֹן שְׁתִּהְיוּ כְמוֹתָם.

וְאִם תִּשְׁאַל, מִנֵּן הָעֲרֵבָה שְׂאֵכֵן תִּצָּא מֵאַבְרָהָם מִשְׁפָּחָה מִפְּאָרָה וּמְצַלְחָת?

הַתְּשׁוּבָה הִיא: "כִּי יִדְעַתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה" וְגו'. אֲנִי מִכִּירוֹ וְיִוֹדְעוּ שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּחַנוּךְ בְּנֵי בֵּיתוֹ לְלַכֵּת בְּדְרָךְ ה' "אַחֲרָיו". דְּהִינּוּ, שְׂלָא דִי שְׁהוּא מִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת ה' בְּעוֹדָנּוּ חַי, שְׂאֵז אֵין זֹ בְעֵינָה, שְׁהָרִי אַבְרָהָם הָיָה חָשׁוּב מִבְּחִינָה גְּשְׂמִית, וְאַהוּב מִבְּחִינָה רוּחָנִית. וְאִם כֵּן, לֹא יִקְשֶׁה עֲלָיו לְהִשְׁפִּיעַ עַל בְּנֵי בֵּיתוֹ שְׂיִקְיָמוּ אֶת מִצְוֹת ה' בְּשִׁבְלוֹ, מִשׁוּם שֶׁהֵם אוֹהֲבִים וּמְעֲרִיכִים אוֹתוֹ כְּאֵב וּכְמִנְהִיג דְּגוֹל וּמְסוּר, אוֹ שְׂבַנֵּי בֵּיתוֹ יִקְיָמוּ בְּשִׁבְלָם, מִשׁוּם שְׂיִשׁ לָהֶם אֵינְטֶרֶס - הֵם צְרִיכִים אֶת אַבְרָהָם מִבְּחִינָה חֲמִרִית, וְלָכֵן מִשְׁתַּלֵּם לָהֶם לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת ה'. וְזֹאת, אָף עַל פִּי שְׂבַנֵּי בֵּיתוֹ אֵינָם מִשְׁכַּנְעִים שְׂאֵכֵן עֲלֵיהֶם לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת ה'.

אוּלָם אַבְרָהָם "חַנּוּךְ וְהַפְּנִים" לְבַנֵּי בֵּיתוֹ אֶת הַצָּרָךְ לְקַיֵּם מִצְוֹת ה', שְׂגָם אַחֲרֵי מוֹתוֹ הֵם יִקְיָמוּ אוֹתָן.

וְאִם כֵּן, חִזְקָה הִיא שְׂיִהְיוּ עוֹד הַרְבֵּה "אַבְרָהָמִים" כְּמוֹהוּ, וּמִמִּילָא יְהִיו לְגוֹי גָדוֹל וְעַצוּם זָרַע קִדְשׁ!

הערכתו של ה' כלפי אברהם היתה על ההדרכה שהוא מְדַרֵּיךְ אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְזֹאת גַּם הִסְבֵּה שֶׁה' יָבִיא עַל אֲבִרְהָם אֶת אֲשֶׁר דָּבַר עָלָיו.

בפסוק זה מגלה לנו ה', שְׂפָדֵי לְזָכוֹת לְבָנִים מִמְּשִׁיכִים כְּמוֹ הוֹרִיָּהם, עַל הַהוֹרִים לְהִיּוֹת בְּבַחֲיִנַת "אֲשֶׁר יֵצֵאוּ" ! יֵשׁ לְהַשְׁקִיעַ בְּחִנוּךְ לְעַבֹּדֶת ה' בְּכָל הַמִּישׁוֹרִים, וְזֹאת הָעֲרֵבָה לְחִנוּךְ מִתְּאִים.

הטענה שֵׁישׁ מִשְׁפָּחוֹת בְּנֵי טוֹבִים שֶׁבְּכָל זֹאת הַחִנוּךְ לֹא הִצְלִיחַ, וּתְשׁוּבָה לְטַעֲנָה.

אָמְנָם, יֵשׁ הוֹרִים הַטּוֹעֲנִים: "הָרִי רָאִינוּ הַרְבֵּה מִשְׁפָּחוֹת בְּנֵי טוֹבִים שֶׁהִילָדִים שָׁלָהֶם יֵצְאוּ לְתַרְבוֹת רָעָה, רַחֲמָנָא לְצַלּוּ, וְאִם כֵּן, מָה הַתּוֹעֲלָתָ?!"

אוֹלָם הַשְּׁקֵפָה זוֹ פְּסוּלָה מִכַּמָּה טַעֲמִים:

א. גַּם מִשְׁפָּחוֹת טוֹבוֹת הַשׁוֹמְרוֹת תּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינָן "תְּעוֹדֶת הַכְּשֶׁר" לְחִנוּךְ נָכוֹן. חִנוּךְ זֶה "סוּגְיָה", וְלָכֵן צָרִיךְ לְלַמֵּד אוֹתָהּ, וְלֹא רַק "כְּמִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה".

ב. וְכִי אִם לֹא נִחַנְדָּ, יִהְיֶה יוֹתֵר טוֹב?! הָרִי אֲנַחְנוּ רוֹאִים, שֶׁעַל פִּי רַב, הַמִּשְׁפָּחוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהִשְׁקִיעוּ, בְּדֶרֶךְ כָּל הַצְּלִיחוֹ, וְאֵלּוּ לְעִמְתָן - מִשְׁפָּחוֹת שֶׁלֹּא הִשְׁקִיעוּ - רַבָּן נִכְשְׁלוּ. וְאִם כֵּן, מָה עֲדִיף? [אָמְנָם, "הַרְשָׁם" שֶׁהַרְבֵּה שֶׁחֲנָכוּ עַל בְּרַכֵּי הַתּוֹרָה יֵצְאוּ לְתַרְבוֹת רָעָה הוּא, מִפְּנֵי שֶׁזֶה חֲרִיג שֶׁמִּמִּשְׁפָּחָה שׁוֹמְרַת תּוֹרָה וּמִצְוֹת יֵצְאוּ לְתַרְבוֹת רָעָה, וְלָכֵן זֶה בּוֹלֵט וְעוֹשֶׂה רָשָׁם. וְכֵן לְהִפְךָ - כְּשֵׁישׁ רָשָׁם שֶׁמִּמִּשְׁפָּחוֹת לֹא שׁוֹמְרוֹת תּוֹרָה וּמִצְוֹת גָּדְלוּ יְלָדִים שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, מִשׁוּם שֶׁהֵם חֲרִיגִים, לָכֵן הֵם בּוֹלְטִים וְהַרְשָׁם נֶכֶר. אֲבָל הָאֲמָת, שֶׁבְּאִפְּן כָּלֵי אֵין לְהַשׁוֹת כָּלֵל וּכְלָל בֵּין תּוֹצְאוֹת הַחִנוּךְ בְּמִשְׁפָּחָה שׁוֹמְרַת תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְחִנוּךְ בְּמִשְׁפָּחָה שֶׁאֵינָה שׁוֹמְרַת תּוֹרָה וּמִצְוֹת].

ג. גַּם אִם, חֵס וְחִלְיָה, הַהוֹרִים לֹא הִצְלִיחוּ בְּחִנוּךְ הִילָדִים, הֵם יְכוּלִים לְנַחֵם אֶת עַצְמָם, שֶׁלְּפָחוֹת אֶת הַמְּטַל עֲלֵיהֶם הֵם עָשׂוּ - וְה' הַטּוֹב יַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ. וְכִמוֹ שֶׁסָּפְרוּ לָנוּ חַז"ל (בְּרֻכּוֹת י.) אֶת הַמַּעֲשֶׂה עִם חִזְקִיָּהוּ הַמְּלָךְ,

שָׁבָא אֵלָיו הַנְּבִיא יִשְׁעִיָּה בֶּן אָמוֹץ וְאָמַר לוֹ: "מִת אֶתָּה וְלֹא תַחֲיֶיהָ" - דְּהִינּוּ, מִת אֶתָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא תַחֲיֶיהָ לְעוֹלָם הַבָּא. וְהִסְבֵּה לְעֵנֶשׁ חֲמוּר כְּזֶה הִיא, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא עָסְקָת בְּפִרְיָה וְרִבְיָה. אָמַר לוֹ חִזְקִיָּהוּ: "הֲרִי אֲנִי רוֹאֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנִּי בֶּן שְׁאִינּוּ הַגּוֹן, עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, וְאִם כֵּן, מָה הִטַּעַם שֶׁאֲעַסֵּק בְּפִרְיָה וְרִבְיָה?" עָנָה לוֹ יִשְׁעִיָּה: "בְּכַבְּשֵׁי דְרַחֲמָנָא לְמָה לָּךְ?" דְּהִינּוּ, אַל תִּתְעַרֵב בְּחִשְׁבוֹנוֹת שְׁמַיִם! אֶתָּה תַעֲשֶׂה אֶת הַמַּטְל עֲלֶיךָ - וְהִי יַעֲשֶׂה הַטוֹב בְּעֵינָיו. וְאֲכֹן כֶּךָ הִיָּה, שֶׁחִזְקִיָּהוּ נִשְׂא אֶת בְּתוּ שֶׁל יִשְׁעִיָּה, וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ מְנַשֶּׁה שֶׁלֹּא הֵנִיחַ עֲבוּדָה זָרָה שֶׁלֹּא עָבַד, אִוְלָם בְּסוּף יָמָיו חִזַּר בְּתִשׁוּבָה.

מִהִסְפּוֹר הַנִּי"ל לְמַדְנּוּ, שֶׁיִּכּוֹל לְהִיּוֹת אָדָם עֹנֵק רוּחַ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל הַכְּשׁוּרִים לְחַנוּךְ טוֹב, וְאֵף עַל פִּי כֹן אֵין לוֹ עֲרֵבָה שְׂאֲכֹן יִצְלִיחַ בְּחַנוּךְ בְּנָיו. וְיִתְרָה מִזֹּאת לְמַדְנּוּ - שֶׁאֲפֹלוּ אִם לֹא רוֹאִים סְכוּי לְחַנוּךְ טוֹב, זֶה לֹא פּוֹטֵר אוֹתָנּוּ מִלְּחַנְדָּה, וְהִי הַטוֹב יַעֲשֶׂה הַטוֹב בְּעֵינָיו.

וּמִי יוֹדֵעַ, אֵלוֹ חִזְקִיָּהוּ לֹא הָיָה מְלַמֵּד אֶת מְנַשֶּׁה וּמְחַנְכּוֹ כְּדָבְעֵי לְתוֹרָה, יִתְכֹן שֶׁמְנַשֶּׁה לֹא הָיָה חוֹזֵר בְּתִשׁוּבָה.

הָאֲכַפְתִּיּוֹת בְּעֲבוּדַת ה' הִיא הַמוֹדֵד לְעֶצְמַת אֶהְבֵּת ה'

וּבְהַזְדַּמְנוֹת זֹו נַעֲתִיק אֶת דְּבָרֵי מֶרֶן הַגָּאוֹן הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוּד עוֹלָם, הַרְבֵּ רַחֲמִים חִי חוֹיְתָה הַכֹּהֵן זְצוּק"ל עַל דְּבָרֵי הַמַּגִּיד בַּהֲגָדָה "וְאֶת עַמְלָנוּ - אֵלוֹ הַבְּנִים", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

הִנֵּה בְּזֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מֵאֲמַר חַז"ל בְּגִמְרָא: אֲשֶׁרִי מִי שֶׁעָמְלוּ בְּתוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ וְכוּ'. דְּהִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים, שֶׁאָדָם שֶׁהוּא יָרָא שְׁמַיִם וְכָל מַעֲשָׂיו וְעֵנִינּוּ הֵם עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהִירָאָה, וּבְזֶה גִדַּע אִם עֲשֶׂה כֹן מֵאֶהְבֵּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּלֵב שְׁלֵם, אוֹ רַק מִפְּנֵי שֶׁהֲרִגְל בְּכֶךָ מְנַעוּרָיו וְיִקְשֶׁה בְּעֵינָיו לְעֹזֵב אֶת הַרְגְּלוֹ, כִּי הִרְגֵּל עַל דְּבָר - שֶׁלְטוֹן.

הִנֵּה יֵשׁ לָנוּ נְסִיוֹן וּבְחִינָה גְדוֹלָה בְּזֶה - אִם הוּא מְדַרִיךְ בְּנָיו וּמְחַנְכֵם בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה וְהִירָאָה וּמְלַמֵּדֵם תּוֹרָה, בְּזֶה גִדַּע, שֶׁמָּה שֶׁהוּא מְתַנְהֵג בִּירְאָת ה', הוּא מִפְּנֵי אֶהְבֵּתוֹ לְשֵׁם יִתְבָּרֵךְ בְּלֵב שְׁלֵם וְנִפְשׁ חִפְצָה. אֵךְ אִם אֲנַחְנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא מַעֲלִים עֵין מִבְּנָיו וְהֵם עוֹשִׂים מָה שֶׁלֵּבָם חִפָּץ, וְגַם לֹא טָרַח עַל בְּנָיו

לְלַמְּדֵם תּוֹרָה - הִנֵּה בָּזָה גִּדְעָה כִּי לֹא מֵאֲהַבְתֶּם הוּא עוֹשֶׂה כֵּן, רַק מִפְּנֵי שְׂכָרְךָ הֲרֹגֶל מִנְעוּרָיו.

וְהַמְּשֵׁל בָּזָה, לְמִי שֶׁהוּא שׂוֹאֵף הַטְּבֵק אוֹ מְעַשֵּׂן הַסִּיגְרֵה וְאִין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים אִם הוּא עוֹשֶׂה בְּחֶפְזָ לֵב אוֹ רַק מִפְּנֵי שְׂכָרְךָ הֲרֹגֶל, כְּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים שֶׁהוּא מְלַמֵּד אֶת בְּנָיו לַעֲשׂוֹת כְּמוֹהוּ, אִז גִּדְעָה שְׂבַחְפָּץ לֵב הוּא עוֹשֶׂה, וְאִם אֲנַחְנוּ רוֹאִים לְהַפְּדוֹ - שְׂכָרְךָ יִרְאֶה אֶת בְּנָיו עוֹשִׂים כְּמוֹהוּ, הוּא גוֹעֵר בָּהֶם וּמוֹכִיחֵם, אִז מְכַרְח שְׂמָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן, בְּעִבּוּר שְׂכָרְךָ הֲרֹגֶל בְּכָד וְלֹא יוּכַל לַעֲזֹב אֶת הֲרֹגְלוֹ.

וּבָזָה פָּרְשׁוֹ הַמְּפָרְשִׁים, זְכוּרֹנִם לְבִרְכָה, כְּנִינַת הַפְּסוּק "וְאֲהַבְתָּ אֶת ה' וְגו' וְשִׁנְנֶתָם לְבִנְיָד וְגו'". רוֹצֵה לֹמַר, בָּזָה גִּדְעָה אֶת הָאָדָם אִם הוּא אוֹהֵב אֶת ה' מְלֵב וְנִפְשׁ, הוּא כְּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים שְׂמִדְרִיךְ בְּנָיו כְּמוֹהוּ לַעֲבוֹדַת ה', וּבְלִי זֶה [פְּרוּשׁ: אִם אֵינִי מְדַרְיָכְךָ וּמְחַנְכֶּם לַעֲבוֹדַת ה'] - מָה שֶׁהוּא מְתַנְהֵג בִּירְאֵת ה', אֵינִי אֶלָּא מִפְּנֵי הַהֲרֹגֶל. וְזֶהוּ אֲשֶׁרִי מִי שֶׁעָמְלוּ בַתּוֹרָה - אֵלֹהֵי הַבְּנִים. שְׂמִדְרִיךְ בְּנָיו בְּדַרְכֵי הִירְאָה, וְגַם טוֹרַח עֲלֵיהֶם לְלַמְּדֵם תּוֹרָה. כִּי בָזָה נִכְרָ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ מֵאֲהַבְתּוֹ אֶת ה', וְלֹא מִפְּנֵי שְׂכָרְךָ הֲרֹגֶל, וְכַנְזָכָר לְעִיל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהַדְּבָרִים מְבֹאָרִים וּמְדַבְּרִים בְּעַד עֲצָמָם, וְאִין צָרְךָ בְּפְרוּשׁ!

אִין סִבָּה אֲמִתִּית לַתּוֹפְעָה שֶׁהַהוֹרִים לֹא מְשַׁקִּיעִים מִחֲשָׁבָה בְּחַנוּד יְלָדֵיהֶם. זֶה רַק מְעַשֶׂה שְׂטָן

אֲמֵנִים אִם נִתְבּוֹנֵן מְעַט, יֵשׁ פְּלִיאָה עֲצוּמָה עַל עֲצָמָנוּ (כּוֹתֵב שׁוֹרוֹת אֱלֹהִים מִפְּנֵי פְּלִיאָה זֹאת לַעֲצָמוֹ בַּעֲיָקָר!). אוּלַם לְפָנֵי שְׂנֵצִיג אֶת הַפְּלִיאָה, הִבָּה נִתְאַר לַעֲצָמָנוּ, שְׂלָכָל אֶחָד מִקוֹרְאֵי שׁוֹרוֹת אֱלֹהִים יֵשׁ "עֵסֶק". כְּדַגְמָא, נִקְרָא לַעֲסֵק: "חֲנוּת".

כִּיצַד מְנַהֲלִים חֲנוּת?

רֵאשִׁית, מְקִימִים אוֹתָהּ בְּמִקוֹם מְרֻכָּזִי, שְׂיִהְיוּ כְּפֹה שְׂיִוִּתֵר לְקוֹחוֹת וְכוּ'. וְכְאֲשֶׁר הָעֵסֶק כְּבָר מְתַנְהֵל, דּוֹאֲגִים לַעֲשׂוֹת סְבוּם יוֹמִי שֶׁל הַהַכְנָסוֹת, וְסְבוּם שְׁבוּעִי, וּבּוֹדְקִים אִם זֶה מְשִׁתַּלֵּם וּמָה אֶפְשָׁר לְשַׁפֵּר. בְּקַצּוֹר - "הִיָּד עַל הַדְּפָק". הָעֵסֶק מְצָרִיךְ מְסִירוֹת, עֲרָנוֹת וְעַקְבִּיּוֹת, וְרַק אָדָם אֲחֵרָאִי יוּכַל לְנַהֵל עֵסֶק כְּזֶה.

ומעניין, שאם נשאל את בעל החנות: בשביל מה לך כל המאמץ הזה לדקדק מה לקנות, ממי לקנות, כמה לקנות, סכום יומי וכיו? תנהל את העסק כל יום איך שתרצה לך באותו יום, ללא כאבי ראש ודאגות, ובכלל מדוע אתה דואג לפרנסה?

על פי רב, התשובה תהיה: אם היד לא תהיה על הדפק, העסק עלול לקרס. ואשר שאלת מדוע אני דואג לפרנסה - וכי איך לא? הרי יש לי אשה וילדים, ואני מחיב לדאג לפרנסתם.

יוצא לנו, שבעצם הילדים הם העקר - והעסק הוא הטפל. ואם כך, נשאל את עצמנו: האם אנחנו משקיעים בילדים [שהם, למעשה, המטרה והעקר] כמו שאנחנו משקיעים בעסק? התשובה היא שלילית! ומדוע? אולי נרגיע את עצמנו בתרוץ, שהרי אנחנו מכרחים להשקיע את כחנו בעסק, שאולי כן, הילדים לא יוכלו להתקיים.

האמת, שתשובה כזו היא כעין כוסות רוח למת, שהרי אנחנו יודעים היטב - באשר יש ספק על נציבות בעסק, אנחנו נשקיע כל רגע פנוי [גם מעבר לשעות העבודה] כדי לייעל אותו.

נו, נשאל את עצמנו: האם זה קורה גם באשר יש לנו ספק [ולמעשה זה תמיד בספק] בנציבות הילד? האם אנחנו מנצלים כל רגע פנוי ליצב את הילד? התשובה היא שלילית!

והשאלה הנשאלת היא - מדוע?! ומה גם, שעסק החנוך לא מצריך מאמץ והשקעה יותר מהעסק הגשמי.

התשובה האמתית היא - רק מעשה שטן!!! כי יודע הוא היטב, שאם נשקיע מאמצים בילדים, זה בשבילנו הרנח הגדול ביותר וההשקעה המשתלמת ביותר, ולכן הוא מוכן לתת לנו כל עסוק שהוא, ואפילו למוד תורה, ובלבד שלא נשקיע בילדים.

יתרה מזאת, הרי ידוע, שכאשר, חס וחלילה, הילד יוצא לתרבות רעה, אזי ההורים מוכנים למסור נפשם ומאדם, ובלבד שהילד יחזר למוטב, וזאת חרף כל ההוצאות ועגמת הנפש הכרוכים בכך, ואף על פי שיש ספק אם בכלל הילד יחזר לתלם. ואם כן, מדוע לא נשקיע בילד כחות מבעוד

מועד ונמנע או נצמצם את הסכון שהילד יצא לתרבות רעה, חס וחלילה?
אלא חִיבִים לומר שוב: אין זה אלא מעשה שטן!!!

הבה נקבל על עצמנו למצא זמן בכל יום ל"סכום יומי" על הילדים, אפלו
עשר דקות ביום, ובסוף שבוע נקבע זמן ל"סכום שבועי". ואם אכן נעשה
זאת, עשויים אנחנו להיות מפתיעים עד כמה שזה מועיל מעל ומעבר
למצפה.

אמנם יש להדגיש, שאם יש יותר זמן - עלינו להשקיע יותר זמן, אלא למי
שאינו מספיק זמן, אז לכל הפחות יקצה את עשר הדקות. ועוד, עלינו
להעיר את תשומת לבנו, שעלינו להקפיד שלא נהיה כפקידים שאינם
קשורים בנימי נפשם למקום עבודתם, וברגע שהם מסיימים את
ה"יומית" שלהם, הם חוזרים לביתם ומתנערים מכל זיק מחשבה על
העסק, ובשבילם העסק כאלו מת!

לא כן בחנוך הילדים, אלא אדרבה - אף על פי שלמדנו עם הילדים או
שהקדשנו את עשר הדקות למחשבה אודות ילדינו, מכל מקום, בהיותנו
פנויים, עלינו שוב לבדק את מצבם ולחשב ללא לאות האם יש מה לשפר.
וכיצד נתן לעשות זאת? פשוט, כל מגמתנו בזמן הפנוי תהיה סובבת על
העסק העקרי, אור עינינו - הלא הם הילדים. וכאשר נתפלל, נזכר ונזכיר
אותם בתפלתנו, וכמו כן נתן את לבנו בכל פעלה שאנחנו עושים מה מצב
ילדינו באותה פעלה. לדגמא, כאשר נגש לאכל, נתן אל לבנו האם הילד
יודע את מנהגי האכילה בדרך ארץ, או שמא עדין לא למד, וכיצד הוא
מברך - האם הוא מברך כראוי או שמא הוא טעון שפור. וכן על זו הדרך
נתבונן ונעקב אחרי הקו הכללי בבית - האם הוא קו נכון ומעשי ומה
אפשר לשפר, וכנ"ל.

ויהי רצון, שה' יתברך יִהְיֶה בְּעֶזְרֵנו, ויהי עמלנו ברוך בבנים ובני בנים
יראי ה' עוסקים בתורה, אמון!

לסיכום

בדור הקודם היתה משמעת חרף כל הקשיים, ואלו בדורנו - עם רב השכלולים - בכל זאת אין שליטה.

בדורות עברו הנער נזון בעקר מהתא המשפחתי, ולכן גם צית לו, ואלו בדורות אחרונים הנער חשוף לדעות מכל העולם ולכן גם חושב שהוא יודע, ולכן לא מצית.

* מאמץ ההורים בדורנו ראוי להערכה מיחדת. * לעתיד לבוא יכתב ספר שיתעד את מעשינו ויהיה כציון דרך לדורות הבאים.

* אהבת ה' לאברהם היתה משום שעמל בחנוך בנאו ובני ביתו. * אברהם עמל להפנים את ערכיו גם מבחינה שכלית

הטענה שיש משפחות בני טובים שבכל זאת החנוך לא הצליח, ותשובה לטענה.

האכפתיות בעבודת ה' היא המודד לעצמת אהבת ה'

אין סבה אמתית לתופעה שההורים לא משקיעים מחשבה בחנוך ולדיהם. זה רק מעשה שטן

הבית בחינוך

יתרון החינוך בבית

החינוך בגיל הילדות נתפס בצורה חזקה ביחס לגיל הבוגר מכמה סבות אֶלִישׁע בן אַבוּיָה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה? לדיו כְּתוּבָה על נֶר חָדָשׁ. והלומד זקן למה הוא דומה? לדיו כְּתוּבָה על נֶר מְחויָק (אבות ד, כ).

דמיון למוֹד הַיֶּלֶד הַקָּטָן לְדִיו כְּתוּבָה על נֶר חָדָשׁ, מְתַבָּטֵא לְעֵנֶן הַיְצִיבוֹת. דְּהֵינּוּ, כְּמוֹ שְׂדֵיֹו על נֶר חָדָשׁ אֵינוֹ נִמְחָק מֵהֵר - כִּי הַלְמוּד שֶׁל הַיֶּלֶד הַקָּטָן אֵינוֹ נִשְׁכָּח (ע"פ הרמב"ם).

הַרְשָׁמִים שֶׁהַיֶּלֶד קוֹלֵט הֵם עֲמָקִים, וְנִחְרָטִים הֵיטֵב בְּמִחוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד. וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּבוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יִדְעִיָה הַפְּנִינִי: הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְיֶלֶד דּוֹמֶה כְּמִפְתַּח פְּתוּחִים על הָאָבֹן, וְהַמְלַמֵּד זָקֵן דּוֹמֶה כְּכּוֹתֵב אוֹתִיּוֹת על גְּבִי הַחוֹל (מעיינות הנצח אבות דכ).

כִּידוּעַ, שֶׁבְּתַקוּפַת הַיֶּלְדוּת הַיֶּלֶד קָשׁוּר לְבֵיתוֹ וְלְהוֹרָיו יוֹתֵר מִכָּל תְּקוּפָה אַחֶרֶת, מִשּׁוּם שֶׁהַיֶּלֶד זָקוּק לְתַמִּיכָה מְלֵאָה מִבְּחִינָה פִּיזִית, כְּגוֹן: בְּגוּד, אֶכֶל וְכִדּוּמָה, וְהַקְרוּבִים אֵלָיו בְּיוֹתֵר הֵם הַהוֹרִים. וְכֵן תְּמִיכָה נַפְשִׁית, בְּהִיוֹתוֹ כְּעֵין עוֹלָה חָדָשׁ בְּעוֹלָם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֶת הַכְּלָלִים הַנְּהוּגִים בּוֹ - אִם זֶה עַל דְּבָרִים שְׂצָרִיף לְבַצֵּעַ, וְאִם זֶה דְרָכֵי שְׂמִירָה מְנַזְקִים, וְאִם זֶה שְׂאֵלוֹת עַל כָּל מִינֵי עֲנִינִים הַמְעוֹרְרִים שְׂאֵלוֹת רַבּוֹת אוֹדוֹתָם וְלִיָּדָה אֵין מַעֲנָה עֲלֵיהֶם, וּבְאִפְסוֹ טְבְּעִי, הַשְּׂאֵלוֹת נִשְׂאֵלוֹת לְהוֹרָיו, וְלֹא לְזָרִים.

מֵה שֶׁאֵין כֵּן כְּאֶשֶׁר הוּא גָּדֵל, אִזּוֹ בְּאִפְסוֹ טְבְּעִי, מִיּוֹם לְיוֹם מִתְּפַתַּח אֶצְלוֹ עֲצָמָאוֹת פִּיזִית וּמַחְשְׁבִית, וְאִם לֹא נִכְוֵן אֶת הַשְּׂקָפָתוֹ מֵהַגִּיל הַצְעִיר, עַל־כֵּן הוּא לְסַגֵּל לְעַצְמוֹ יְדְעוֹת חִיצוֹנִיּוֹת שֶׁאֵינָן תּוֹאֲמוֹת אֶת הַשְּׂקָפָתוֹ, וְלָכֵן

שומה עלינו לנצל את הימים הברוכים הללו כדי לחרט רשמים ברורים וחיוביים בשכלו.

ומה גם, שיש יתרון נוסף לרשמים של הילדות. כיון שאין רשמים נגדיים, אין צורך להתאמץ להחדירם ליילד, ורשמים אלה עשויים להתקבל על היילד כדבר מספם ויסודי. וכמוכן, שזה עשוי לתרם לעצוב דמותו, משום שכל מעשיו יהיו מכונים לפי המשגים הראשונים שהוא קבל, וגם אם, חס וחלילה, הוא ישמע דעות סותרות, הן לא תתקבלנה על דעתו בקלות, משום שכבר יש לו תמונה מסכמת, שהם המשגים הראשונים שהוא קבל, בדומה לדיו הפתובה על נגר חלק - שהפתב נקי מפל מיני רשמים הפתובים שאינם מענין הפתיב, שהוא ברור. מפאן יש לנו ללמד עד פמה חשוב להשקיע בחנוך היילד מהגיל הרך, ועלינו לדעת שזו השקעה מאד משתלמת.

יתרון נוסף יש להורים, משום שההורים מספקים ליילד את הצרכים החמריים, וזה מהנה כעין שחד להתקשרות להוריו ולרצות לשמע בקולם. ממילא מוכן, שההורים יכולים לדרש ולהשפיע יותר מאחרים, משום שלילד יש תלות בהוריו. וכמוכן שזה מלמד אותנו עד פמה חשוב ומכריע הקשר הלבבי בין היילד להוריו בגיל הרך.

מתוך כך נבין, שלא רצוי לשלח את היילד למטפלת או לגנון, אם אין הכרח לשלח, בין אם משום שצריך לשמר על קשר נפשי עמק עם היילד - ואם משום שצמיחת ועצוב נפשו של היילד אמורים להיות לרוח ההורים. ומטבע הדברים הוא, שככל שהקשר יותר אוהב ועמק - האמון יותר יציב, ולא כל "רוח חיצונית" תוכל לעקר את השרשים שהשרשנו ביילד.

ומספר על אחד הרבנים (כמדומה לי שזה היה הרב כהנמן זצ"ל), שלאחר השואה הלך לאתר ילדים יהודיים שנמסרו למנזר - אם ברצון ואם באנס, וכשנכנס לאחד המנזרים, נתנו לו זמן קצר מאד כדי לנסות לגלות את היילדים היהודיים. וכאשר נכנס לחדרם, אמר בקול מרגש "שמע ישראל", ומיד שמע קולות ילדים יהודיים אומרים: מאמע, מאמע, מאמע... [אמא, אמא]

ספור זה ועוד רבים דומים מלמדים אותנו עד כמה משפיע החנוך של גיל
הינקות על נפשו של היילד. הרי ילדים אלו קבלו אכל ו"חנוך" של
הנזירים, ואם כן, לא מובן מה קרה שצצקו "מאמע"!! אלא התשובה
היא, שהמתיקות של הקריאת שמע שהאמא קראה אתם בעודם רכים,
נחרטה עמק במחם, ולא תצא.

אמא יקרה! ראי איזה פח אדיר טמון בך. בעשר דקות של קריאת שמע
וספור ליילד מתוך מתיקות שפתים ונשיקה ליילדך על הלחינים את
משאירה רשם חיובי עמק, שטעמו המתוק נשאר ליילדים לךל החיים.
נכון, צריך סבלנות, צריך עקביות, אבל הפרות שתקצרי לבסוף הם שונים
גם מאמץ כפול! אנא, נצלי את ההזדמנות

בהצלחה!!!

גיל התחלת החינוך

החנוך המעשי מתחיל מגיל 2-3, ואלו החנוך הסגלי מתחיל ביעוד הבן
במעיי אמו.

רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל כותב בספרו (יסודות החינוך, חלק ב עמ' לו),
שהחנוך מתחיל מרגע שהיילד מתחיל להבין, דהינו, מגיל שנתים-שלוש,
וכל אחד לפי התפתחותו.

כאמור לעיל, מאד חשוב לנצל את גיל היילדות כדי לחנכו. מסתבר,
שהרש"ר קבע את הגיל הנ"ל כגיל של התחלת החנוך ולא לפני כן, דוקא
לחנוך בצורת הסברה ודגמא אישית, משום שזה תלוי בהבנת היילד, ולפני
הגיל הנ"ל היילד לא יבין.

אמנם כבר אמר רבי יוחנן על רבי יהושע: אשרי יולדתו (אבות ב, ח), ופרש
הרע"ב, שיש אומרים על שם שאמו [היא יולדתו] שהיא גרמה לו שיהיה

חכם, ומיזם שנוולד לא הוציאה עריסתו מבית המדרש, כדי שלא יפנסו באזניו אלא דברי תורה. עד כאן לשונו.

הרי לפנינו, שאפשר להשפיע טהרה ותורה על נפשו של הילד עוד בעודו במעי אמו. וכבר ספר מרן הגאון ראש הישיבה הנאמ"ן שליט"א על נסיון שעשו עם נשים הרות, שלכל אחת נתנו לשמע שיר מסים במשך חדשי ההריון. והנה, לאחר שנוולדו הילדים, ראו שכל ילד נמשך לשיר שאמו שמעה בתקופת הריונה, וזה למד את החוקרים שאכן יש השפעה כבר ממעי האמא, אולם לנו אין צורך באשור של החוקרים - נאמנים דברי חז"ל כאקף עדים!

אשר על כן יש להקפיד שהילד יהיה מקוץ בקדשה, וקל וחומר שלא יראה, חס וחלילה, תמונות שאינן מתאימות לרוח התורה. וכמו שספרו על אמו של הבבא סאלי זצוק"ל, שהקפידה שבנה ישראל לא יסתובב מחוץ לקתלי בית המדרש, וזה משום הטעם הנ"ל. כזה ראה וקדש! וכל המרבה בקדשה הרי זה משבח.

ועל פי האמור אפשר לפרש פגנת הפסוק (משלי כב, ו): "חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". פרוש התבות "על פי דרכו" - הפונה בתחלת דרכו, כמו "על פי הבאר" - דהינו פתח הבאר. ותכן הדברים הוא, שצריך להשפיע על הילד כבר בשחרית זמיו, ואז זה יסיע, שגם כאשר יזקין, לא יסור ממנה.

העברת המסרים

* קליטת המסרים בגיל הילדות חלשה יחסית. * צורת העברת המסר לקטן

לעמית היתרון לחנוף בגיל הילדות וכאמור לעיל - יש חסרון בגיל זה, והוא הקשי לתקשר אתו בדברים הטעונים הבנה, וממילא צפה ועולה השאלה: כיצד אפשר להעביר מסרים בגיל זה צעיר, הרי שכלו של הילד עדין רך מכדי להבין מסרים כמו שמבין נער? אמנם התשובה היא: שאכן יש לילד מגבלה, אולם כדי לעקוף אותה, יש להקפיד על הכללים דלהלן:

א. המסר צריך להיות ישיר. כלומר, אין להסביר לילד ברמזים או להסביר בצורה כללית. הוא לא יבין מה רוצים ממנו. יש להסביר בצורה ישירה ומפורטת. פשוט יש לפרק את המסר לפרטים, ואז לנסות להסביר. לדגמא: כאשר רוצים לחנף את הילד לברך כמו שצריך, אין לומר לו: "תברך יפה". זה כללי מדי. יש להראות לו מה זה לברך יפה, דהיינו שיברך לאט לאט - מלה במלה, ושלא יסתובב באמצע הברכה וכו', וכמו כן צריך להמחיש לו זאת על ידי שניברך אתו מספר פעמים. וכמו כן כאשר נראה שהילד לא ברך ביאות - אם נחמיץ פנים, אין ערבה שאכן הוא יבין את הרמז ואת הפגם בצורת הברכה, לכן יש לומר לו בצורה ישירה, שהברכה לא היתה בצורה נאותה משום שברכת מהר או דלגת תבות, וכדומה לפי הענין.

ב. יש להעביר את המסר בצורה אטית. שכלו של הילד אינו קולט בקצב ששכל הבוגר קולט, ולכן ההסברה צריכה להיות אטית במיוחד. זה מתבטא גם בפרטים שמעבירים, שיהיה לילד רוח זמן בין פרט לפרט, וגם בקצב הדבור שיהיה אטי במיוחד. עדיף להאט ואפלו בצורה מגזמת - ולא למהר, ואפלו מעט יותר. אחרי הכל - המטרה, להפנים לילד מסרים. ובודאי שאם זה יהיה בקצב מהיר, הילד לא יקלט כדבעי. נמצא, שחשבנו לקצר את הדרך, ונמצאנו מאריכים אותה. ונוסף לזאת - שגם אחרי שיבין את המסר, המסר עלול להיות פחות ברור משום הטרח והאריכות שבהסברתנו.

ג. דגמא אישית. הרש"ר הירש זצ"ל פותב, שכללמד ילד לצעד אין תיאוריה. הוא רואה שצועדים - וגם הוא צועד. כך גם בכל מסר לילד, יש להראות דגמא אישית. כגון למוד הברכות - על ידי שניברך בכונה ובשמחה, הילד ילמד לעשות כמונו, וכמו כן במצות חסד - הילד רואה ולומד.

לדגמא : אב ובנו הולכים יחדו, והנה רואים זקן הולך לאטו ובגדו חבילה.
כאן האב נמצא בבחינה - היילד בוחן כיצד יבצע אביו את המצוה
שהזדמנה לו, דהינו מצות חסד, ובפרט שמדבר בזקן שבו נאמר "והדרת
פני זקן". הנה יש בפניו כמה אפשריות :

אפשרות אחת : הוא יכול לגשת בלית בררה כמי שכפאו שד לעזר לזקן
להרים את החבילה. אפשרות שניה : לגשת אליו כדבר המובן מאליו
שאכן צריך לעזר לזקן. אף על פי שלא נראה שהדבר נעשה בלית בררה,
אבל מכל מקום זה יעשה בצורה יבשה ללא שום רגש. אפשרות שלישית :
לגשת בשמחה ולהציע עזרה, ותוך כדי הרמת החבילה להרעיף על הזקן
שבחים ועדידים על שנתן לנו את הזכות להרים את החבילה ולזכות
במצוה יקרה כזו. וכמו כן, אם זה מתאים - יש לשבח אותו ולהראות לו
כמה הוא חשוב בעינינו וכו'.

בצורה הראשונה והשניה, היילד לומד לעשות מצות חסד בלית בררה או
במצות אנשים מלמדה. מה שאין כן בצורה השלישית, היילד לומד לקיים
מצות חסד בשמחה ועם כל הנשמה. ללמד, שהדגמא האישית מהנה
ליילד את הציור והלמוד המדיק ביותר. ישמע חכם ויוסף לקח.

ההתייחסות לילד בחזרו מתלמוד התורה

* יש להקפיד להסביר פנים לבן ובפרט כפאשר הוא חוזר מהתלמוד
תורה. * אי הסברת פנים עלול ליצר בעיות * יש להקפיד על עתוי נכון
להעברת המסר

"אמר רבי יוחנן : טוב המלבין שנים לחברו יותר ממשקהו חלב, שנאמר
(בראשית מט, יב) : 'ולבן שנים מחלב'. אל תקרי לבן שנים, אלא לבון שנים"
(כתובות קיא ע"ב). פרוש הדברים : כפאשר אדם מחייד ומסביר פנים לחברו, זה

יותר טוב מלהעניק לו משקה, שזה חמרי, משום שהספרת פנים מחיה את נפשו, היא גורמת לו הרגשה טובה שהוא רצוי וחשוב. וכידוע, בריאות הנפש משפיעה על בריאות הגוף, ואם כן, בודאי שזה משפיע גם על בריאות גופו. מכאן לומדים עד כמה חשוב להסביר פנים לילד, משום שהבית זה המבצר שלו, וכך הוא צריך להרגיש. ואם, חס וחלילה, הוא לא ירגיש שמחה בחזרו מתלמוד התורה לביתו, זה עלול לערער את האזון הנפשי של הילד.

לכן יש להקפיד, שמיד עם הכנסו לביתו, תהיה לו קבלת פנים לבבית, משום שהרגע הראשון הוא מאד משפיע ונזכר. כך טבעו של עולם - שההתחלה זוכה לשימת לב מיוחדת, וכמוכן שזה משאיר "טעם טוב" בנפשו של הילד. יש להדגיש, שיש לנהג כך גם כאשר יש לנו מה להעיר לו או לנזף בו. ההערה או הנזיפה יבצעו רק אחרי קבלת פנים לבבית ואתנחתא מספיקה, וזה עשוי למנע מעשי פזיזות של הילד, במקרה שהוא עשה עברה הטעונה תגובת ההורים. הפחד מפני הפגישא עם ההורים עלול לשבש את דעתו, חס וחלילה.

וכבר ספרו לנו חז"ל במסכת שמחות (פ"ב הלכות דו) מעשים מזעזעים שקרו מתוצאה מפחד של הילדים: מעשה בבנו של גורנוס בלוד שברח מבית הספר, והראה לו אביו באזנו [פרוש: להפחידו, משך באזנו], ונתגרא מאביו, והלך ואבד עצמו בבגד... מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששבר צלוחית בשבת, והראה לו אביו באזנו, ונתגרא מאביו, והלך ואבד עצמו בבור... מכאן אמרו חכמים: אל יראה אדם לתינוק באזנו, אלא מלקהו מיד, או ישתק ואל יאמר כלום. רבי שמעון אומר: יצר, תינוק ואשה - תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. עד כאן.

גם לזאת יש לתת את הדעת: הנה אנחנו, כהורים, חשוב לנו שהילד ילמד טוב וגם יעריך את למוד התורה, אולם, לצערנו, לא תמיד - או יותר מדיק: פעמים לא מעטות - אנחנו נתקלים בזלזול של הילד בלמודיו, ושומה עלינו להתחקות אחר הסבות הגורמות לכך. ואם נתבונן, נבחין, שאחת הסבות היא, שהעתוי להערכת התורה אינו נכון. דהינו, בדרך כלל אנחנו "נזכרים" לדבר בשבחה של תורה כאשר הילד עושה בעיות בתלמוד התורה, וכדי שיבין שמעשיו אינם רצויים, אנחנו מטיפים לו מוסר, מדוע הוא מזלזל בתורה ואינו מעריך את הלמוד, ואז מעבירים לו

”שעור” בכבודָה שֶׁל תּוֹרָה וְכוּ'. אוֹלָם דָּא עָקָא - שְׁהֶעֱתוּי לֹא מִתְּאִים, מִשּׁוּם שֶׁהֵיִלָּד רוֹאֶה שְׁתּוֹצְאָת הַלְוָאי שֶׁל ”הַדְרָשָׁה” הִיא הַהֶאֱשָׁמָה כְּלַפְּיוֹ, וְלֹא נוֹחַ לוֹ לְקַבֵּל אֶת תְּכֵנָה וּמִסְקִנְתָּהּ. וְאִזּוֹ, בְּמִקּוּם לְעוֹרֵר אֶהְבָּה לַתּוֹרָה - מְעוֹרְרִים סְלִידָה, חֵס וְחִלִּילָהּ.

אֲמַנָם יֵשׁ לְהַדְגִישׁ, שְׂאִין הַכְּוֹנָה לּוֹמֵר שְׂאֲסוּר לְהִטִּיף מוֹסֵר עַל מַעֲשִׂים רְעִים, אֶלָּא - שְׂיֵשׁ לְתַת אֶת הַדְּעָת שְׁעֵקֵר הַדְּבוּר בְּשִׁבְחָה שֶׁל תּוֹרָה יַעֲשֶׂה בְּזִמְן שֶׁהֵיִלָּד וְהַחֹרִים רְגוּעִים, וְאִזּוֹ הַדְרָשָׁה בְּשִׁבְחָה שֶׁל תּוֹרָה לֹא תִיצַר לְשֵׁם שְׂזָה מְחִיב אֶת הֵיִלָּד אוֹ מְגַבִּיל אוֹתוֹ, אֶלָּא אֲדַרְבָּה - הוּא צָרִיךְ לְהַרְגִישׁ שְׂזָה לְטוֹבָתוֹ, שְׂזָה מְרוֹמָם אוֹתוֹ וּכְדָאי לוֹ וְכוּ'. וְלִצְרֵךְ כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִיד, שְׂמָה שְׂמַתְלֵנָה לְדְרָשָׁה יְהִיָּה נוֹחַ לֵיִלָּד - אִם זֶה עַל יְדֵי מִינֵי מְתִיקָה, אִם עַל יְדֵי מַחְמָאוֹת וְכְבוֹד, וְכֵן עַל זֶה הַדְרָךְ.

וּמִכָּאֵן יֵשׁ לְלַמֵּד לְעֵנִינְנוּ. כְּאֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ נִקְבֵּל אֶת הֵיִלָּד מִתְּלִמוּד הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְהַרְאוֹת הַתְּעַנִּינּוֹת וְהַעֲרָכָה לְכָל דְּבַר תּוֹרָה שֶׁהֵיִלָּד מוֹצִיא מִפִּיו וְלְהַרְאוֹת חֲשִׁיבוֹת לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וּבְמִיִּחַד בְּזִמְן שֶׁהֵיִלָּד מְגִיעַ מִתְּלִמוּד הַתּוֹרָה, שְׂאִזּוֹ אִין אֵינָה מְתַח מִיִּחַד וְהַקְרָקַע פּוֹרִיָּה אֶפְשָׁר גַּם לְשָׂאֵל אוֹתוֹ בְּהַסְבֵּרַת פְּנִים, אִם יֵשׁ לוֹ דְּבַר תּוֹרָה כְּלִשְׁהוֹ לְהַשְׁמִיעַ לָנוּ. אִם נִקְפִיד עַל הַפִּי”ל, זֶה עָשׂוּי לְעוֹרֵר הַעֲרָכָה וְאֶהְבָּה לַתּוֹרָה בְּלֵב הֵיִלָּד.

פעילות חיובית

* יֵשׁ לְתַכְנֵן סֵדֵר יוֹם קְבוּעַ בְּדַבְרִים עֲקָרִים. * רְצוּי שְׂסֵדֵר הַיּוֹם יְהִיָּה מְרוּחַ

לְאַחַר שֶׁהֵיִלָּד אָכַל וְשׁוֹחַחְנוּ אֹתוֹ שִׁיחָה נְעִימָה, עֲתָה הִגִיעַ הַזִּמְן לְהַמְשִׁיךְ אֶת הַפְּעִילוֹת. הַשְׂאֵלָה - כִּיצַד יֵשׁ לְהַעֲבִיר אֶת שְׂאֵר הַיּוֹם עִם הֵיִלָּד? יֵשׁ לֵיִלָּד דְרִישׁוֹת, הוּא רוֹצֶה לְצַאת וְכוּ'.

תשובה : ראשית עלינו לדעת, שאם תהיינה הוראות ברורות וקבועות, זה יתרם רגע לילד. הוא כבר יודע מה הוא יכול, מה מתר לו לעשות, וממילא, סביר להניח שהוא יתנהג בהתאם.

מובן מהנ"ל, שעלינו לתכנן סדר יום קבוע בדברים עקריים, כמו זמן להקנת שעורי בית - אם יש, זמן למשחקים, זמן להקנות לשנה - אם זה סדור מטה, ואם זה מקלחת.

לאחר שקבענו סדר יום קבוע, אפטר להיות גמישים על אותו סדר יום. דהינו, אם קבענו זמן למשחקים והילד רוצה לצאת החוצה או לצאת לקנות וכדומה - אפטר לתת לו "במסגרת" זמן המשחקים. למשל, אם קבענו שזמן המשחקים ימשך, לדגמא, לשעתים, אז באותו זמן נאפטר לו לקנות. דהינו, על חשבון זמן המשחקים הוא יכול לקבע לעצמו כמה זמן ישחק וכמה זמן ילך לקנות, והעקר שבסכום לא יעבר את השעתים. וכמו כן אם הילד רוצה לשוחח בזמן ההקנות לשנה עם חברו - אפטר לומר לו: בבקשה, אם תגמר את ההקנות מקדם, תוכל בזמן הנותר לשוחח עם חברך.

ומכאן יש לנו ללמד, שסדר היום צריך להיות "מרווח", דהינו, שלכל פעלה שקבענו זמן מסים, רצוי שהזמן יהיה ברוח, שאז - אם הוא ימהר, ישאר לו עודף זמן.

תמיד עלינו לזכר את המטרה שלשמה קבענו סדר היום, ואז נוכל לכלכל את צעדינו.

וברוך המכלכל דרכיו ומצעדיו.

יציאה לשחק בחוץ

הַכָּלל בְּזָה: הַרְחֹב אֵינּוּ מְחַנֵּד וְלָכֵן מְעוּטוּ יָפָה. * גַּם כַּאֲשֶׁר הַחֲלָטְנוּ
לְאֶפְשֶׁר לוֹ לְצִאת, יֵשׁ לְבַדֵּק אֶת מְכֻלּוֹ הַנְּתוּנִים.

שְׂאֵלָה נְדוּשָׁה לְרַב בְּפִי הַהוֹרִים, וְהִיא: מַה לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְבַקֵּשׁ
לְשַׁחַק מְחוּץ לְבֵית, הָאֵם לֹתֵת לוֹ כִּי הוּא רוֹצֵה כָּל כָּד, וְאוּלַי זֶה, בְּעֵצָם,
הַתְרַעְנֻנוֹת טוֹבָה אַחֲרֵי יוֹם לַמּוּדִים? אוּלַם מְאִידֵד גִּיסָא - אֲנַחְנוּ חוֹשְׁשִׁים
מִן הַרְחֹב. בְּקִצּוֹר, הָאֵם לְאֶפְשֶׁר לוֹ לְצִאת אוֹ לֹא?

תְּשׁוּבָה: רֵאשִׁית, עָלֵינוּ לְבַרֵּר אֶת הַנְּקֻדּוֹת הַבְּאוֹת:

א. סוּג הַחֲבֵרָה. אִם הַחֲבֵרָה הִיא קְלוּקָלָת, בּוֹדְאֵי שְׂאֵין טַעַם לִתֵּת לוֹ
לְצִאת לְהַתְחַבֵּר אִתָּם, מְשׁוּם שְׂזָה כְּמוֹ שְׂמִשְׁלִיכִים אוֹתוֹ לְשִׁדָּה מוֹקְשִׁים.
וְכַמוֹכֵן שְׂזָה עוֹל לַעֲשׂוֹת דְּבַר כְּזֶה, שְׂהֵרִי יִלְדִים מְקַלְקְלִים עֲלוּלִים לְהַרְעִיל
אֶת נַשְׂמָתוֹ. לָכֵן עֲדִיף שְׂיִשְׂאֵר בְּבֵית, וְאַפְלוּ אִם יִתְמַרְמֵר [כְּמוֹכֵן שְׂאֵם
אֶפְשֶׁר, כְּדֹאֵי לְהַפִּיס דְּעֵתוֹ וְלְדַאֵג לוֹ לְעֶסוֹק אַחֵר]. זֶה עֲדִיף מְאֶשֶׁר יֵצֵא
הַחוּצָה וְיִרְעַל נַפְשִׁית, וְאַף אִם יִהְיֶה רְגוּעַ עַל יְדֵי שְׂיִצְאָה, מְשׁוּם שְׂבִסוּף יִכְנַס
לְשִׁקֵּת שְׂבוּרָה, וְיֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסְדוֹ! [יֵשׁ לְהַדְגִישׁ, שְׂלְמֵרוֹת שְׂאֵין לְהַכְנִיעַ
לְיֶלֶד וְאַפְלוּ שְׂיִתְמַרְמֵר, מְכָל מְקוֹם יֵשׁ לְהַקְפִיד שְׂלֹא לְהַרְאוֹת כְּמִתְנַצֵּחַ
עִם הַיֶּלֶד, אֲלֹא אֲדַרְבֶּה - אִם יֵשׁ אֶפְשָׁרוֹת לְהַפִּיס אֶת דְּעֵתוֹ בְּצוּרָה מְכַבֶּדֶת
(לֹא עַל יְדֵי הַתְנַצְלוֹת!) אוֹ לְמַצֵּא לוֹ עֶסוֹק אַחֵר - מַה טוֹב וּמַה נְעִים].

וְעַם זֹאת, כִּינּוֹן שְׂאֵין לוֹ אֶפְשָׁרוֹת לְצִאת, רֵאוּי מְאֹד שְׂהַהוֹרִים יִדְאָגוּ
לְחֲבֵרָה חֲלוּפִית, עַל יְדֵי שְׂנַצִּיעַ לְיֶלֶד לְהַזְמִין חֲבֵרִים טוֹבִים וְהוֹלְמִים
הַבִּיטָה וְלְהַנְעִים לוֹ אֶת הַשְּׂהִיָּה בְּבֵית, אוֹ לְאֶפְשֶׁר לוֹ לְצִאת לְבֵית שְׂל חֵבֵר
הַמְתַּאִים לְרוּחָנוּ.

אוּלַם, גַּם כַּאֲשֶׁר הַסְּבִיבָה אֵינָה קְלוּקָלָת, מְכָל מְקוֹם עָלֵינוּ לְדַעַת,
שְׂהַרְחֹב אֵינּוּ מְחַנֵּד! וּבּוֹדְאֵי שְׂאֵין לְצַפּוֹת שְׂהַיֶּלֶד יִלְמַד וְיִתְחַנֵּד עַל יְדֵי
הַחֲבֵרִים בְּחוּץ, וּמִמִּילָא מוֹבּוֹן, שְׂאֶסוּר לָנוּ לִתֵּת לְיֶלֶד לְהִיּוֹת בְּחוּץ כָּל
הַיּוֹם, אֲלֹא עָלֵינוּ לְדַאֵג שְׂיִהְיֶה אִתָּנוּ זְמַן מְסַפִּיק, וְשַׁעֲקוֹר הַקָּשֶׁר הַנְּפִשִׁי
יִהְיֶה אִתָּנוּ, כְּדִי שְׂנוּכַל לְהַטְבִּיעַ בּוֹ אֶת חוֹתֵם הַחֲנוּדָה שְׂלָנוּ, דְּהֵינּוּ, צוּרַת
הַחֲנוּדָה שְׂאֲנַחְנוּ רוֹצִים שְׂיִתְחַנֵּד. וְכַמוֹכֵן, שְׂלֹא זְמַן מְסַפִּיק שְׂנִהְיֶה עִם
הַיֶּלְדִים לְעַמַּת הַחֲבֵרָה, אֲזִי לֹא נוּכַל לְהַגִּיעַ לְמַצֵּב שְׂהַחֲנוּדָה יִהְיֶה שְׂלָנוּ,

והחנוך עלול להיות של הרחוב, משום שהחברה שברחוב השפיעה עליו במשך זמן רב ביחס להשפעה שלנו עליו. ולכן, טבעי הוא שההשפעה המרבה היא שתתן את חותמה על נפשו של הילד. מה שאין כן אם נקפיד להרבות בקשר הנפשי והחנוכי עם הילד ונמעט בקשר של הרחוב - השפעתנו תתן את חותמה על נפשו של הילד, והשפעת הרחוב "תתבטל ברב".

ב. אתנחתא לפני היציאה. גם באשר החלטנו שהיום נאפשר לילד לצאת, מכל מקום, יש לדאג שהילד יעשה אתנחתא לפני היציאה, דהינו, שלא יצא מיד אחר שנכנס והניח את הילקוט. אלא שישב בית מעט לאכל, לדבר, להכין שעורי בית או כל פעולה אחרת בבית, וגם ההורים יחטפו אתו שיחה קלה ונעימה, ורק אחר כך נאפשר לו לצאת בפעל. ואם אפשר, רצוי שיצא לקראת סוף היום, משום שאז חלק מהחברים כבר הלכו, וגם כדי שלא יהיה לו פתוי להתעבב יותר, כיון שכבר נגמר היום.

ג. לדעת היכן הילד משחק. יש לדעת היכן הילד ימצא, ועל ידי זה נרויח שיש לנו "תמונה" לפי מקום המשחק אם זה מתאים לו או לא, וגם זה יקל עלינו לפקח עליו במידת הצורך או לקרא לו בזמן שנרצה. ונוסף לכך, זה מונע "הרפתקאות" של ילדים ש"נגררים". כיון שהוא יודע שהוריו קבעו לו שישחק במקום פלוני, הוא לא ילך למקום אחר, משום שיש לו חשש אולי הוריו יקראו לו והוא לא ימצא "במקום", וממילא יתחילו לחשד וכו'. וכמוכר, שאין להקרין לילד שאנחנו חושדים בו, אלא יש לומר, שאנחנו רוצים לדעת היכן הוא משחק על כל מקרה שנצטרך לקרא לו מכל סבה שהיא, ומה גם, שזו הנקה שהנהגנו לכל ילדי הבית, ואין סבה להפלות בין הבנים.

ד. לקבע זמן. הילד צריך לדעת מראש מתי הוא אמור לחזר, וזה עשוי למנע חכוכים לעמת מקרה שלא קובעים לו זמן - אזי, באשר קוראים לו לעלות הביתה, הוא לא תמיד מוכן נפשית לכך, ואז עלול להוצר ופוח או טרונייה, שבודאי לא יתרמו לחנוך הילד. לעמת זאת, באשר הוא יודע שבזמן מסים עליו לחזר, וזאת ההורים קובעים לו לא באמצע שהוא משחק, והוא סבר וקבל, אזי יקל עליו לעלות הביתה ברצון, משום שהוא כבר "סגר" עם ההורים שעת חזרה הביתה, וגם, סביר להניח, שהוא

אורחים

הכנסת אורחים ממלצת באשר הם ותואמים בהשקפה. * כְּשֵׁיט חֲשֵׁשׁ
שֶׁהֵם יִשְׁפִיעוּ בְּצוּרָה שְׁלִילִית, יֵשׁ לְהִמָּנַע מִלְּהִזְמִין. * בְּדִיעַבַּד כְּאֲשֶׁר
הִזְמִינוּ אֶת עֲצָמָם, יֵשׁ לְהִיּוֹת בְּעֵינָא פְּקִיחָא. * יֵשׁ לְהִכִּין מֵרֵאשִׁי אֶת
נושא השיחה.

חלק בלתי נפרד מהנאי חיינו הוא "הכנסת אורחים" - אם בימי החל, ואם בשפלות וימים טובים. וכדוע לנו, שהכנסת אורחים היא דבר חיובי המתקבל בברכה. באפן טבעי היינו רוצים להכניס אורחים, אולם דא עקא, שזו לפעמים מצוה מבחינת "אלה וקוץ בה", כלומר, לפעמים מתארחים אורחים שאינם לרוחנו - אם מבחינת השקפה, ואם מבחינת התנהגות, ולא תמיד אפטר למנע זאת. כגון, קרוב משפחה, שאנחנו בידדות אתו, רוצה להתארח, ומסבה פלשהי לא נעים לסרב לו, והוא מביא גם את בניו, ובניו אינם לרוחנו, ואנחנו חוששים להשפעה שלילית על ילדינו. ואז נוצר מצב של מלכדת - אוי אם נזמין, ואוי אם לא נזמין... והשאלה היא, כיצד להתגבר על הבעיה הזאת?

תשובה: כמובן שאם האורחים אינם רצויים, יש להמנע מלהזמיןם! אולם אם הם "הזמינו את עצמם" ואין ביכולתנו למנע זאת מכל סבה שתהיה. נו, זאת המציאות כרגע, מה עושים? ובכו, עלינו להכין את עצמנו לדעת את סדר היום לפרטיו, עד כמה שנתן לצפות ולתכנן את הפעילות, ולשם כך יש גם לשתף את הילדים בתכנון סדר היום. כמו כן עלינו להשתדל להיות בקרבת הילדים בצורה חביבה מבלי לעורר מבוכה לאחרים, ולא לשכח כי המגמה היא להיות בעינא פקיחא על הילדים. ואף על פי שהדבר עולה במאמצים - בסופו של דבר זה משתלם. ובפרט

אם נכניס לראשנו, שְׁלֵתֶקוֹן נֶזֶק שְׁעָלוֹל לְהִיּוֹת, חֶסֶד וְחִלְיָה, זֶה הַרְבֵּה יוֹתֵר קֹשֶׁה מֵהַמְאֻמָּץ שְׁנִנְסָה לְהִשְׁקִיעַ בְּמִטְרָה לְמַנַּע אֶת הַנֶּזֶק, וּבִפְרָט אֶת נִכְנִיס לְרֵאשֵׁנו שְׁאִין מְדַבֵּר בְּכָל שַׁבָּת, אֲלֵא מִדֵּי פַעַם - זֶה יִקַּל עָלֵינוּ לְהִשְׁתַּדֵּל.

כְּמוֹ כֵּן יֵשׁ לְהַכִּין מִבְּעוֹד מוֹעֵד נוֹשָׂאִים לְשִׁיחָה, וְאִז, כְּאֲשֶׁר יֵשֵׁב עִם הָאוֹרְחִים, נִכְוֵן אֶת הַשִּׁיחָה לְאַפִּיק חִיּוּבֵי לְמָה שְׁאַנְחָנו רוֹצִים לְדַבֵּר. כָּדָּ טְבִיעוּ שֶׁל עוֹלָם - נוֹשֵׂא הַדְּבִיר נִקְבָּע לְפִי הַהִתְחַלָּה. אִם בְּהִתְחַלָּה נְדַבֵּר דְּבָרֵי תוֹרָה וְאַגְדָּה מְעַנְיָנִים, אִזִּי הָרֵאשׁ שֶׁל כָּל בְּנֵי הַבַּיִת יִהְיֶה בְּאוֹתָם דְּבָרִים, וּמִמִּילָא הַשְּׁלַחֵן יִהְיֶה כְּעִין "מִזְבֵּחַ שֶׁהַקְּרִיבוּ עָלָיו קֶרְבָּן", וְסָבִיר מְאֹד שֶׁגַם הָאוֹרְחִים יְדַבְּרוּ בְּנוֹשֵׂא שֶׁהֵעֲלִינוּ. וְאִז הַרוֹחָנוּ שְׁנֵי דְּבָרִים: הַדְּבָר הָרֵאשׁוֹן - שְׁאִין דְּבִוּרִים שְׁאִינָם לְרוֹחָנוּ, מְשׁוּם שֶׁהֵם מְרַתְּקִים לְדְּבָרֵי תוֹרָה וְחֻכְמָה, וְהַדְּבָר הַשְּׁנֵי - שְׁאַנְחָנו מְחַזְּקִים אֶת הָאוֹרְחִים וְגַם אֶת יְלָדֵינוּ, וְהַשְּׁפָעָה הִיא חִיּוּבִית.

* אִין לְהַזְמִין אוֹרְחִים עַל חֶשְׁבוֹן הַיְלָדִים. * הָאוֹרְחִים הֵכִי חֲשׁוּבִים הֵם הַיְלָדִים.

אֲמָנָם לְעֶצֶם הָעֲנָן שֶׁל הַכְּנֻסָּת אוֹרְחִים, וְאַפְלוּ אוֹרְחִים שְׁמֵתֵאִימִים לְהִשְׁקָפְתָנוּ - הָאֵם רְצוּי לְהַזְמִין בְּתַדִּירוֹת, אוֹ אוֹלֵי כְּדָאֵי לְשֹׁמֵר עַל מְנוֹן נְמוּדָּ?

תְּשׁוּבָה: רֵאשִׁית, עָלֵינוּ לְדַעַת שֶׁהָאוֹרְחִים הָאֲמֵתִיִּים וְהֵכִי חֲשׁוּבִים הֵם הַיְלָדִים שְׁלָנוּ. הֵם אוֹרְחִים לְמִשְׁדָּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְאַחַר כָּדָּ בּוֹנִים בַּיִת מְשֻׁלָּהֶם, וְאַמָּנָם אֶת "הָאוֹרְחִים הָאֵלֶּה" יֵשׁ לְהַכִּין לְקִרְאָת יְצִיאָתָם מִהַבַּיִת, וְכָל יוֹם שְׁעוֹבֵר לֵאלֹא "הַכְּנָה" מֵתֵאִימָה, זֶה הַפֶּסֶד! וְלָכֵן עָלֵינוּ לְהִתְאִים אֶת הַכְּנֻסָּת הָאוֹרְחִים "הַזָּרִים" - קָרִי: מִי שְׁאִינָם בְּנֵינוּ [עִם כָּל הַכְּבוֹד וְהַהֶעֱרָכָה וְהַאֲהָבָה לְאוֹרְחִים הַנִּכְבָּדִים שְׁאִינָם בְּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ] - בְּצוּרָה שְׁלֵא תְּבוֹא עַל חֶשְׁבוֹן הַ"אוֹרְחִים הָאֲמֵתִיִּים" שְׁכָּבֵר נִמְצָאִים, הֵלֵא הֵם הַיְלָדִים שְׁלָנוּ, וּכְבָר אָמְרוּ חַז"ל: עֲנִי עִירָדָּ קוֹדְמִים.

וּבְכוּ, כְּדֵי שְׁנוּכַל לְשֹׁמֵר מִפְּנֵי פְּגִיעָה בַּיְלָדֵינוּ, עָלֵינוּ לְשִׁים לֵב לְנִקְדוּת הַבָּאוֹת:

א. לֵא לִיצֵר לַחַץ. טְבִיעֵי הַדְּבָר, שְׁכְּפֵאֲשֶׁר אָמוּרִים לְבוֹא אוֹרְחִים, וּבִפְרָט אִם מְדַבֵּר בְּאוֹרְחִים שְׁלֵא בָּאִים כָּל יוֹם, וְעוֹד יוֹתֵר אִם הֵם נְשׁוּאֵי פָּנִים,

במקרה כזה משתדלים להתכונן כדבעי - אם זה נקיון יסודי של הבית, ואם זה קניות דברי מאכל מיחדים, ומשום כך עלולים מאד להיות לחוצים לסיים את ההכנות המיוחדות לכבוד האורחים הקרואים, ופעל יוצא - שאנחנו נוטים לגער או להעניש או להגביל מפאת הלחץ, ולא תמיד יש הצדקה לגערה או להגבלה, ואזי נוצר מתח אצל הילדים על לא עול בכפם. וכמוכן, זה עלול ליצר סלידה מעצם הכנסת האורחים, וגם אין זה תורם ליחסים שבין ההורים לילדים, ואולי גם גורע. אם כן, "יוצא שכרו בהפסדו".

לכן יש להקפיד מראש שלא נפנס ללחץ ולרגז, אלא אדרבה, נעשה מאמצים שלא לכעס, ונגביל את עצמנו שלא נגער בשום אופן. כל זאת ה"לא תעשה".

אמנם רצוי לשתף את ב"קום ועשה", על ידי שחלק להם תפקידים - זה ינקה דבר פלוני, זה יסדר את חדרו, זה ינקה אבק וכיו, וכל זאת יש לעשות במאור פנים, ולנצל את ההזדמנות להראות לילדים את חשיבות מצות חסד והכנסת אורחים, ולעשותם "שתפים" במצוה בשמחה. דבר זה עשוי להגביר את חשקם לעזר ויותיר אצלם רשם חיובי לכל הקשור למצוות, ובפרט במצוות שהם עוסקים בהם, ובמקרה שלנו מדובר במצוות חסד והכנסת אורחים. וכמו כן זה עשוי לחזק את הקשר הנפשי שלהם עם ההורים, כמו כל חנויה נעימה שעשויה לחזק את הקשר בין ההורים לילדיהם או בין בני אדם אחרים, וכן על זו הדרך.

ב. לא לפגם בתשומת לב לילדים. עלינו להקפיד מאד שהילדים יקבלו תשומת לב אף על פי שיש אורחים. לשם כך, כדאי שהשיחה תהיה על נושא שגם הילד יוכל להשתתף בצורה ערה, וכמו כן לשתף אותם בפעילות למען האורחים בדברים שמקנים להם הרגשה טובה - אם על ידי קניית מצרכים לכבוד האורחים, אם על ידי עזרה בהגשת אכל לאורחים, אם על ידי הכנת החדר לאורחים, וכן על זו הדרך. פללו של דבר: להביא את הילדים לפעילות נעימה סביב הכנסת האורחים.

אסור לנו לשכח: כדי שהילדים יתנהגו בהתאם, עלינו להכניס מבעוד מועד על ידי שנסביר להם בצורה ברורה, קלה ומפרטת את דפוסי

ההתנהגות שעליהם לשמר. פיזוע, התבטאות היקלד בביתו ליד הוריו בלבד אינה דומה לצורת ההתבטאות שאמורה להיות ליד אורחים.

לדוגמא: באפן טבעי, כאשר יקלד רוצה פרי או עוגה וכדומה, הוא יכול לבקש בקול מהוריו: "בבקשה תנו לי עוגה!" "בבקשה תנו לי פרי!" ואין להוריו שום בעיה לומר שאין עוגה. קורה שאין. אולם אם יש אורחים, זה לא נעים לומר לילד שאין לנו פרי או עוגה לתת לו בזמן שהעוגה נמצאת על השלחן לצד האורחים. ואנחנו נבוכים, ומביכים גם את האורחים שחושבים שהאכל המגש לפניהם בא על חשבון הילדים. על כגון זה מספרת הגמרא (חולין צד ע"א):

מעשה באחד שזמן שלשה אורחים בשנים של בצרת, ולא היה לו להניח לפניהם אלא שלש ביצים. בא בנו של בעל הבית. נטל אחד מהם חלקו [פרוש: החלק שלו] ונתנו לו, וכן שני וכן שלישי. בא אביו של תינוק, מצאו שעוזק [שמחזיק] אחד בפיו ושתיים בידו. חבטו בקרקע ומת. כיון שראתה אמו, עלתה לגג ונפלה ומתה. אף הוא עלה לגג ונפל ומת, רחמנא לצלן. עד כאן הספור.

הטעם שהאב הרג את בנו, הוא משום שהיתה לו בוששה גדולה שהעבירה אותו על דעתו. כמובן, אם הבן היה עושה זאת בזמן שאין אורחים, האב לא היה מאבד עשתונותו עד כדי כך. ללמדך, שיש דפוסי התנהגות מיחדים כאשר יש אורחים, וכמובן שהילדים לא ידעו מעצמם את השני, ולכן ישפילו ההורים ללמד את בניהם בצורה ברורה הנהגות הקשורות לארוח. ובמקרה הנ"ל, אם הבן רוצה דבר מסוים, יש ללמדו שיגיש וילחש באזני הוריו מה רצונו, ובצורה כזו לא תהיה מבוכה - לא למארח ולא לאורחים. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם פנהר.

וכל זאת היקלד אינו יודע מעצמו, לכן עלינו ללמדו מבעוד מועד את צורת ההתנהגות ההולמת, דבר שעשוי למנע מתח בלתי רצוי.

כמו כן עלינו לתקן מראש את הזמן שהילד משחק, ישן, לומד וכיו', כדי שהארוח לא יוציא אותו מהדברים שהוא חייב בהם.

וסוף מעשה - במחשבה ותחלה!

מריבות בין האחים

מריבות בין האחים זה דבר נורמלי. * יש להמעיט בהתערבות במריבה.
* רצוי להתערב כְּאִשֶׁר רְאִינוּ אֶת הַגּוֹרְמִים שֶׁל הַמְּרִיבָה מִתְחִלָּה או
בְּמִקְרָה שְׂרוֹצִים לְהַעֲבִיר מָסָר בְּלִי לְמִצָּא אֲשֵׁמִים

אחת התופעות המטרידות אותנו, ההורים, היא המתיחות והמריבות בין האחים. אנחנו מטרדים מה קורה, הרי הם אחים, ואדרבה, ביניהם צריכים לשרר אהבה ואחווה, שלום ורעות [שהרי אחים זה מלשון אחווה], ומה יהיה כאשר יגדלו? ובכלל, כל המריבות גורמות לנו מתח פיצד להגיב ואיך לשפט. מה, אנחנו שוטרים? או אולי אנחנו, ההורים, נכשלונו בחינוך?

ובכן, ראשית עלינו לדעת, שמריבות בין אחים זה מצב נורמלי בכל בית. הסבה לכך היא פשוטה: הם נמצאים במקום אחד ושתפים להרבה דברים בבית, ופעל יוצא הוא, שכל אחד רוצה את האינטרס שלו. ואלו היו הם מבגרים ויודעים את כללי הצדק, ועוד יותר - אלו היו יודעים את חשיבות ההתנהגות לפנים משורת הדין והיו ספוגים מאוירת התורה הקדושה, אזי הנה להם קל להתגבר על רצונותיהם, ומה גם, שכאשר הם מבגרים, מטבע הדברים, העניינים שבהם עלולה להיות מחלוקת הם, בדרך כלל, עניינים חשובים, ולא עניינים פעוטים כמו אצל הקטנים.

לא כן ולדינו הקטנים או הנערים, להם אין ידיעה מקיפה בעניינים שפין אדם לחברו ובין אדם למקום, וענייניהם חשובים להם גם אם הם עניינים של מה בכך. ולכן, מטבע הדברים, הם נוטים לריב, כדי לעמוד על דעותיהם ולהשיג את מבקשם.

אי לכך, עלינו להכניס את הנ"ל להפרתנו, וממילא יקל עלינו להטפל ולטפל במריבות ובמתח השורר בין האחים.

אמנם עדין לא העלינו מזור לבעיה עצמה - פיצד ממלץ לטפל?

ובכו, עקר הבעיה במריבות הנ"ל היא, שאנחנו לא יכולים לדעת מי האשם, אלא אם כן נערוך חקירה מה קרה וכיצד, מדוע, מי מעיד, ועוד שאלות מביכות ומתישות, וגם אז לא תמיד נוכל להיות בטוחים שאכן הגענו למסקנא הרצויה. זאת ועוד, הרי לא נוכל לערוך כל יום חקירות ודרישות, זה תסכול לילד ולנו. ואם כן, מה עושים?

ראשית, עלינו להשתדל להמנע מלהתערב במריבות שלהם. תנו להם להסתדר לבד, הם יעריכו לנכון איש את מקומו וידעו להתנהג בהתאם. מה שאין כן אם נרבה להתערב, זה עלול להזמין גרויים נוספים, ולא תמיד נפתר לנכון את המריבה. לפעמים הצד האחד יתחיל במריבה על סמך שבשעת "חרום" הוא כבר "יזעיק עזרה ראשונה", קרי: ההורים.

אמנם אין בכונתנו לומר שלא להתערב בשום אופן. אדרבה, לפעמים אפשר להתערב, כגון שראינו בעינינו שאחד מהצדדים גרם למריבה או עשה עול לאחיו. במקרה זה נוכל להתערב, שהרי אנחנו נדע לנכון להגיב בצורה הנכונה. זאת ועוד, אם אנחנו נשתק, זה עלול לתת "גושפנקה" לאח להמשיך בהתנהגות זו, ועלול להוצר מצב של כל דאלים גבר, וכמוכן שזה מאד גרוע להקנות לילד רשם עקם שכזה.

כמו כן לפעמים אפשר להתערב לא על מנת למצא אשמים, אלא במטרה להעביר מסרים חנוכיים על ותרנות, אמת, לפנים משורת הדין וכדומה. בתחלה רצוי ללוות את המסרים על ידי תמריצים, כגון לומר: "אני מאד מענן לתת דבר פלוני למי שיאמר ראשון סליחה, אפלו שהוא חושב שהוא לא אשם. מי שמתנהג לפנים משורת הדין, ה' אוהב אותו ומתנהג אתו באותו מטבע." וכן על זו הדרך, לעודד את המדות הטובות בהזדמנות של המריבה.

צריך לקחת בחשבון, שהילדים הם כמו "עולים חדשים", שעדיין לא יודעים את "התכלית", וזאת מטל עלינו להורותם. וכעת, בגיל הצעיר, זו ההזדמנות, שהרי בעוד מספר שנים לא נוכל להשפיע כמו בגיל הרך והצעיר.

באופן עקרוני יש לעמד על כך שלא תהיה אלימות בשום פנים ואופן.

נקודה חשובה יש להביא לידיעת האחים, והיא: שאין להשתמש באלימות כדי לפתור בעיה. כל שמוש באלימות ילווה בענש חריף יותר, ולא נותר! יש להסביר, שאלימות עלולה להביא לאסון, ואין לקחת סכון בשום פנים. ולכן, במקרה שיש אלימות - אם אנחנו יודעים מי הצד האלים, יש להענישו בחמרה, ועם זאת, עלינו להעניש גם את הצד שכנגד, משום ש"אין עשן בלי אש". "לא לחנם קבלת מכות, כנראה שגם אתה גרמת לגרוי" - כך יש לומר לו [עם פי יש להענישו לא באותה חמרה שהענישנו את הצד האלים].

במקרים נדירים, באשר רואים שהצד החלש מרבה להתגרות בצד החזק, וכתוצאה מכך הוא קבל מכה או סטייה [בתנאי שלא חבל בו], אפשר לומר ל"צד המכה": "מגיע לך! אתה גרמת לעצמך!" וזאת במגמה להרתיע אותו, שיזהר להבא שלא יגרם לגרוי בהסתמכו על ההרתעה של ההורים, שאחיו נרתע מהם, אם הוא יפה. כמובן, שאין לומר לאח המכה שהוא צודק, וגם לא לומר לאח המכה "אחיך צודק!", משום שזה עלול לתת כעין היתר לאח להמשיך להכות, וכמובן שלא לזה אנחנו מתכוננים.

באופן כללי יש לחשב, כיצד לגרם לשני הצדדים מצב שלא ישתלם להם לריב, זאת מלבד החובה שעלינו ללמד בינה והשכל בגנות המריבה, ובשבח הוותרנות וכו'.

אהבו!

השלום

והאמת

במשפחה הכללית

* יש לנו מבוכה ביחס לקרובי משפחה הרחוקים מהשקפותינו, אנחנו מעריכים ואוהבים אותם אך יש חשש שבנינו יסחפו גם מבחינה ערכית. * יש לשמר "יד על הדפק"

לא פעם נתקפים אֲנַחְנוּ, הַהוֹרִים, בְּמִין יְסוּרֵי מִצְפּוֹן, כְּמִין עֲרְפוּל חוֹשִׁים שְׁגוּרָם לָנוּ מֵתַח לֹא נָעִים. יוֹדְעִים וְזוֹכְרִים הֵיטֵב שֶׁגָּדְלָנוּ אֶצֶל הוֹרֵינוּ הַמְּסוּרִים, שֶׁהָיוּ לָנוּ לְמִשְׁעָן וּמִשְׁעֵנָה וְהַצְעִידוּנוּ עַד לְיוֹם בּוֹ הָיִינוּ לְאֲנָשִׁים, וְעַל פִּי דִין וּמִבְּחִינָה מוֹסְרִית חַיְבִים אֲנַחְנוּ בְּכַבּוּדָם, וּבְכֻלָּל - הָיִינוּ רְגִילִים לְצִיַּת לָהֶם.

גַּם אַחִים יְקָרִים גָּדְלוּ לְצַדֵּנוּ, וְנִקְשְׁרָנוּ בָהֶם בְּעִבּוֹתוֹת אֲהָבָה וְהַעֲרָכָה עַד כְּדֵי מְסִירוֹת נִפְשׁ!

אוּלַם דָּא עָקָא, הַשְּׁקִפְתָנוּ אֵינָה עוֹלָה בְּקִנְיָה אַחַד, וְעַם כָּל הַהַעֲרָכָה לְהוֹרֵינוּ וְאַחֵינוּ, יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁאַסוּר לָנוּ לְוַתֵּר עַל עֲרָכִים שֶׁתּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ, וְאִם הִיְתָה הַבְּעָיָה לְגַבְנוּ, הָיִינוּ יְכוּלִים אִיךְ שֶׁהוּא "לְתַמְרוֹ", לְוַתֵּר עַל תַּפְנוּקִים פֶּה וְשֵׁם וּלְהַתְנַצֵּל כְּדָבְעִי, אוּלַם מֵה נַעֲשֶׂה עִם בְּנֵינוּ שֶׁאֵינָם מְחַסְנִים דַּיִם, עַד כְּדֵי שֶׁלְהִיּוֹת עִם הַדּוֹדִים וּקְרוֹבֵי הַמִּשְׁפָּחָה בְּקִשְׁר בְּלִתֵּי מִבְּקָר עֲלוּלִים הֵם "לְהַנְגֹף" [עַם כָּל הַכְּבוֹד וְהַהַעֲרָכָה לְמִשְׁפַּחְתָנוּ - ה"נְגִיף" שֶׁל עֵבְרוֹת וְהַשְּׁקִפָת חַיִּים וְכַדוּמָה אֵינוּ נִסְבֵּל בְּהַשְּׁקִפְתָנוּ], וְאַפְלוּ אִם הִילְדִים אֲתָנוּ, עֲדוֹן עֲלוּלוֹת לְצוּץ כָּל מִינֵי אֵי אֵלוּ בְּעִיּוֹת שֶׁלֹּא תִמִּיד נוֹכַח לְמַנַּע אֵי נְעִימוֹת, וּבְכֻלָּל - כִּיצַד נִסְבִּיר לִילְדֵינוּ, שֶׁהַמִּשְׁפָּחָה הַיְקָרָה וְהַנְּחַמְדָה שֶׁלָנוּ אֵינָה בְּדִיּוּק מֵה שֶׁאַנְחָנוּ מִצְפִּים, כִּי מַעֲשֵׂיהֶם אֵינָם טוֹבִים לְדַעַת תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה? זֶה מִרְכָּב לְהַפְרִיד בֵּין הַעֵבְרוֹת לְעוֹשֵׂה הַעֵבְרוֹת, וּבַפְּרָט בְּגִיל הַצָּעִיר, שֶׁאֵז הֵם מְאֹד מְשֻׁפָּעִים מְחַבִּיבוֹת הַדּוֹדִים וְהַסָּבָא הַטוֹבִים, וּבְכֻלָּל - אִם אֲתָה תִּגְנֶה אֶת מַעֲשֵׂיהֶם בְּפָנֵי הִילְדִים, מִלְּבַד הַבְּעָיָה הַנִּלְ, עוֹד הֵם עֲלוּלִים לְגַנוֹת וּלְסַפֵּר בְּצוּרָה מְעֻנָּת [בְּלִשׁוֹן הַמְּעֻטָה] לְדוֹדִים מֵה שֶׁאַבָּא וְאַמָּא אָמְרוּ, וְאֵז ה"חִגִּיגָה" קְרוּבָה - זֶה פּוֹגַע וְזֶה מְצַלֵּף, וְדִלֵּף טוֹרֵד וְכוּ'.

אִם כֵּן, מֵה עוֹשִׂים? אוֹי לִי מִיְצָרֵי - וְאוֹי לִי מִיוֹצְרֵי!

וּבְכוּ, טָרָם נִנְסָה לְמַצָּא עֲצוֹת, יֵשׁ לְהַקְדִים שֶׁהַעֲצוֹת הֵן רַק כְּפֹאֶשֶׁר אֵין בְּרָרָה, כִּי לְכַתְחֻלָּה לֹא רְצוּי לְהַכְנִיס אֶת יְלָדֵינוּ לְנִסְיוֹנוֹת.

אֲמַנָם כְּפֹאֶשֶׁר אֵין בְּחִירָה, יֵשׁ לְהַקְפִיד עַל הַנְּקֻדוֹת הַבְּאוֹת:

א. שֶׁהַנּוֹשָׂאִים שֶׁל הַשִּׁיחָה עִם הַקְּרוֹבִים יִסְבּוּ עַל דְּבָרִים חַיּוּבֵיִים, וּמִמִּילָא זֶה יִמְנַע אֶת הַחֲשָׁשׁ מִפְּנֵי דְבוּרִים לֹא מִתְּאִימִים הָעֲלוּלִים לְהַשְׁמַע לְאַזְנֵי

יְלָדֵינוּ. וְכִיצַד עוֹשִׂים זֹאת? פְּשוּט מְאֹד, מְכִינִים מִרְאֵשׁ כַּמָּה נְקֻדּוֹת לְשִׁיחָה, וּפּוֹתְחִים רֵאשׁוֹנִים בְּשִׁיחָה, וּמְמִילָא הַשִּׁיחָה תִּזְרַם בְּכוּוֹן הַרְצוּי (ועיין לעיל בעמ' כט בנושא "אורחים").

ב. יש להשתדל עד כמה שאפשר להיות עם הילדים, או לכל הפחות בקרבת מקום, כדי שנוכל, כּבְּדֶרֶךְ אַגַּב, לְבַקֵּר אֶת הַקֶּשֶׁר וְלַעֲמֹד עַל טִיב הַשִּׁיחָה.

ג. אם אפשר להסביר לקרובים, שעשית עברות, כּגוֹן הַדְּלָקָה אִוֵּר בְּשֶׁבֶת או בשול או כתיבה וכדומה, עשיתן מפריעה לנו כהורים, משום שאנחנו חוששים שהילד יראה זאת, וזה יגרם לאי נעימות, או, חס וחלילה, להשפעה לא טובה. אם אכן אפשרי לומר כך - מה טוב. אולם אם אין זה בְּגֵדֶר הָאֶפְשָׁר מִכָּל סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה - אַזִּי, כַּאֲשֶׁר הַקְּרוֹבִים עוֹשִׂים עִבְרָה, כּגוֹן מְדַלִּיקִים אִוֵּר בְּשֶׁבֶת, יש להסביר לילדים, שהדודים לא למדו שאסור לעשות זאת ולכן הם מדליקים, ומאד חבל שלא למדו. בתשובה כזאת אנחנו שוללים את העברה ללא שלילת הקרובים.

אמנם יש להדגיש, שבמדה ואנחנו רואים שבקורים כאלו גורמים נזק ממשי לרוחניות של ילדינו, עלינו להסיק מסקנא חד משמעית: לא לאפשר קשר כזה של הילדים עם הגורמים המזיקים!

נכון, זה קשה וזה לא נעים - אולם ההכרח לא יגנה, ואסור לנו לפגוע בנפש הילדים. ובאמת יש להסביר בנעים לקרובים, שעם כל הכבוד וההערכה, איננו יכולים להביא את הילדים לידי נסיון, משום שהם עדין לא בשלים מספיק בדתם, והם עלולים לראות דרך אחרת ולהיות משפיעים לרעה. עם כל הכבוד לרצונכם ודעתכם, זה נוגד את השקפתנו. וממילא יש להבין, שאין לשלח ילדים לבית הקרובים, כּגוֹן לְסַבָּא, סְבִתָּא וְכַדוּמָה [אם הם בהשקפה מנגדת להשקפתנו]. אף על פי שהם כל כך אוהבים את הילד והם ישמרו עליו מכל משמר - בכל זאת אין לשלח, משום שעם כל הרצון הטוב, הם עלולים להכפיש מחסר ידיעה, וכמעט אין מציאות שהם לא יקרינו אִוֵּיר חֲלִין מְזִיקָה וְכַנ"ל.

בְּרֻצוֹת ה' דְּרַכֵּי אִישׁ, גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלִים אִתּוֹ" (משלי טז, ז).

לסיכום

יתרון החנוכה בבית

החנוכה בגיל הילדות נתפס בצורה חזקה ביחס לגיל הבוגר מכמה סבות

גיל התחלת החנוכה

החנוכה המעשי מתחיל מגיל 2-3, ואלו החנוכה הסגלי מתחיל ביעוד הבן במעי אמו.

העברת המסרים

* קליטת המסרים בגיל הילדות חלשה יחסית. * צורת העברת המסר לקטן

ההתייחסות לילד בחזרו מתלמוד התורה

* יש להקפיד להסביר פנים לבן ובפרט פאשר הוא חוזר מהתלמוד תורה. * אי הסברת פנים עלול ליצר בעיות * יש להקפיד על עתוי נכון להעברת המסר

פעילות חיובית

* יש לתכנן סדר יום קבוע בדברים עקריים. * רצוי שסדר היום יהיה מרוח

יציאה לשחק בחוץ

הַכֶּלֶל בְּזֶה: הָרְחוּב אֵינּוּ מְחַנֵּד וְלִכּוֹן מֵעוּטוֹ יָפָה. * גַּם כְּאֲשֶׁר
הִחְלַטְנוּ לְאֲפֹשֶׁר לוֹ לְצֵאת, יֵשׁ לְבַדֵּק אֶת מְכַלּוֹל הַנְּתוּנִים.

אֹרְחִים

הַכְּנָסֵת אֹרְחִים מִמְּלָצָת כְּאֲשֶׁר הֵם תּוֹאֲמִים בְּהִשְׁקָפָה. * כְּשֵׁיִשׁ
חָשַׁשׁ שֶׁהֵם יִשְׁפִיעוּ בְּצוּרָה שְׁלִילִית, יֵשׁ לְהִמְנַע מִלְּהִזְמִין. * בְּדִיעְבַּד
כְּאֲשֶׁר הִזְמִינוּ אֶת עֲצָמָם, יֵשׁ לְהִיּוֹת בְּעֵינָא פְּקִיחָא. * יֵשׁ לְהַכִּין
מֵרֵאשׁ אֶת נוֹשֵׂא הַשִּׁיחָה.

* אֵין לְהִזְמִין אֹרְחִים עַל חֲשָׁבוֹן הַיְלָדִים. * הָאֹרְחִים הַכִּי
חֲשׁוּבִים הֵם הַיְלָדִים.

מְרִיבוֹת בֵּין הָאֲחִים

מְרִיבוֹת בֵּין הָאֲחִים זֶה דְּבָר נוֹרְמָלִי. * יֵשׁ לְהִמְעִיט הַהֲתַעַרְבוֹת
בְּמְרִיבָה. * רְצוּי לְהִתְעַרֵב כְּאֲשֶׁר רָאִינוּ אֶת הַגּוֹרְמִים שֶׁל הַמְרִיבָה
מִתְחַלָּה אוֹ בְּמִקְרָה שְׂרוּצִים לְהַעֲבִיר מָסָר בְּלִי לְמִצָּא אֲשָׁמִים

בְּאִפֹּן עֶקְרוֹנִי יֵשׁ לְעַמֵּד עַל כָּדָּ שְׁלֵא תִהְיֶה אֱלִימוֹת בְּשׁוּם פְּנִים
וְאִפֹּן.

בְּמִשְׁפָּחָה הַכֶּלְלִית

* יֵשׁ לָנוּ מְבוֹכָה בְּיַחַס לְקָרוּבֵי מִשְׁפָּחָה הָרְחוּקִים מִהִשְׁקָפוֹתֵינוּ,
אֲנַחְנוּ מְעַרְכִּים וְאוֹהֲבִים אוֹתָם אֲדָּ יֵשׁ חָשַׁשׁ שֶׁפְּגִינוּ יִסְחָפוּ גַּם
מִבְּחִינָה עֲרָפִית. * יֵשׁ לְשָׁמֵר "יָד עַל הַדֹּפֵק"

ההרגל

כוחו של ההרגל

* ההרגל מפעיל את האדם אפילו בלי מחשבה. * בכחו לעקר הרגלים הפוכים.

כחו של ההרגל הוא מפליא! ההרגל פועל גם ללא מחשבת האדם, ממש כמו מכונה המפעלת אוטומטית.

הנה לנו לשון הירושלמי (ברכות סוף פ"ב): "אמר רבי מתנאי: אגא מחזיק טיבו לראשי, דכד הוי מטי מודים, הוא כרע מגרמיה". עד כאן לשונו [תרגום: אמר רבי מתנאי: אני מחזיק טובה לראשי, שפאשר מגיע "מודים", הוא כורע מעצמו].

ופרש ה"פני משה": הוא כרע מגרמיה - ואף שאני טרוד בהרהור תורה. עד כאן לשונו.

המחשבה טרודה בענין נפרד - והראש פועל ללא השכל! אין זו מליצה או מקרה, אלא זאת מציאות קבועה שפחה רב, עד כדי כך שהיא משפיעה גם על ההלכה למעשה. שהרי מובא בשלחן ערוך (או"ח סימן קיד סעיף ח) בזו הלשון: בימות החמה, אם נסתפק אם הזכיר "מוריד הגשם", אם לא עד שלוש יום - בחזקת שהזכיר הגשם, וצריך לחזר. עד כאן לשונו.

פרוש הדברים: אדם שמתפלל בתחלת עונת הקיץ, שאז צריך לומר "מוריד הטל", ולא שם לב אם אמר "מוריד הטל" או אולי אמר כגשם ימות החורף, דהינו "משיב הרוח ומוריד הגשם", ואז הדין הוא שצריך

לחזר על כל התפלה - בענין זה ההלכה נקבעה לפי עצמת ההרגל. דהינו, אם עברו שלושים יום, אזי אדם זה התרגל לומר "מוריד הטל", ולכן לא יחזר להתפלל. ואם לא עברו שלושים יום, אזי ההרגל הקודם נשאר, ולכן עליו לחזר ולהתפלל.

זאת ועוד! מהני"ל אנחנו לומדים, שההרגל, בכחו לעקר הרגלים הפוכים. שהרי עד ימות הקיץ הוא התרגל לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ואחרי שלושים יום מימות הקיץ הוא עוקר את ההרגל הני"ל ומסגל הרגל אחר לומר "מוריד הטל".

עוד חדיש! הרגל אפשר לשנות גם בתוך זמן קצר מאד, אפלו פחות משעה! כיצד?

תשובה: מן כתב שם בסעיף הבא, שאם אדם אמר ברבת "אתה גבור" עד "מוריד הטל" תשעים פעמים, כנגד שלושים יום שאומר אותו שלוש פעמים בכל יום - משם ואילך, אם אינו זוכר אם הזכיר גשם, הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם, ואינו צריך לחזר.

פלאי פלאים! ההרגל משתלט על כל מערכת הגוף, בזמן קצר מאד הוא נעשה כ"טבע שני", וכמו שכתב רבנו יונה: "ההרגל על כל דבר - שלטון!" (שערי תשובה שער ב אות ב).

מכאן יש ללמד, שיש לנו כלי עזר רב עצמה שיכול לעזר לנו בעבודת השם, אולם לעצמת זאת, עלינו להזהר ולדעת, שההרגל אינו מבחין בין טוב לרע, הוא פועל ללא הבחנת השכל. לכן עלינו להזהר במשנה זהירות שלא נרגיל את עצמנו ואת ילדינו בהרגלים שליליים, משום שגם בלי כוונה ההרגלים עלולים להיות חלק בלתי נפרד מהילדים שלנו.

כדגמא: אחת התופעות השכיחות אצלנו היא קריאת שמע לילדים לפני השנה, שאז אנחנו מעט או הרבה לחוצים, ואנחנו רוצים כבר לגמר ולחזר לענייני הבית, ולכן אנחנו עלולים למהר ולקרא קריאת שמע בלאחר זד, ואיננו מרגישים שבצורה שפזאת אנחנו מרגילים את הילדים לקרא קריאת שמע בצורה גרועה, לכן עלינו להזהר לקרא בכונה ובמתון, ובפרט שאיננו מרויחים זמן רב. חמש עד עשר דקות נוספות הן שתקבענה את איכות הקריאת שמע. ועל כגון זה נאמר: "כל ערום יעשה בדעת" (משלי יג,

מטרת ההרגל

* ההרגל מהנה גורם מקדם בקיום המצוות. * אחרי הפעלות נמשכים הלכות.

מה היא מטרת ההרגל?

הרי ידוע ומפורסם, שלא רצוי לעבד את ה' בבחינת "מצות אנשים מלמדה". דהיינו, שלא רצוי שעבודת ה' תהיה ללא מחשבה באפן אוטומטי כמו מכונה, "כי כל לבבות דורש ה'" (דברי הימים א' כח, ט). ואם כן, עולה השאלה, מה מקום ההרגל בעבודת ה'?

תשובה: ההרגל מהנה כגורם מקדם בעבודת ה' ובקיום מצוותיו, אולם כל זאת בתנאי שמנצלים את ההרגל בזמן הנכון.

ונרחיב את הדברים. ידוע ומפורסם, שכל אדם אוהב מה שיותר קל ונוח לו לעשות, ואלו דבר שהוא קשה, הוא מעדיף להמנע ממנו. ואם בסתם בני אדם מדבר, קל וחומר לילדים שמטבע הדברים הוא ששכלם עדין לא בשל להבין את חשיבות קיום המצוות, ועל כן המצוות עלולות להיות עליהם לטרח, ובפרט אם מדבר במצוות המצריכות מאמץ, שאז, מלבד חסר המודעות וההבנה, מצטרף גם גורם העצלות, ו"עוזר" לילד להמנע ולסלד מקיום המצוות.

כאן יכולים אנו להעזר בהרגל כגורם מקדם בקיום המצוות, ואף אם הן דורשות מאמץ, משום שההרגל מקל על הילד את בצוע המצוות, ואז הגוף והשכל כבר נוטים לעשות את המצוות ללא קשי. זה נהפך לטבע שני. וכמוכר, כאשר קל לבצע את המצוות, יש יותר רצון לקיימן.

הנה לנו לשון הרמח"ל בספרו "מסלת ישרים" בשער הנקיות :

הזהיר הוא הנזהר במעשיו ורואה שלא יחטא במה שפבר נודע לו ומפרסם אצל הכל היותו חטא, אמנם עדן איננו אדון בעצמו שלא ימשך לבו מן התאנה הטבעית, שלא תטהו להראות לו התרים באיזה דברים שאין רעתם מפרסמת. וזה, כי אף על פי שהוא משתדל לכבש את יצרו ולכפות את תאוותיו, לא מפני זה ישנה את טבעו ולא יוכל להסיר מלבו התאנה הגופנית, אלא שיכבש אותה וילך אחר החכמה, ולא אחריה. אך על כל פנים, חשך החמריות עושה את שלו להסיתו ולפתותו. אמנם אחרי שיתרגל האדם הרגל גדול בזהירות הנה, עד שינקה נקיות ראשון מן החטאים המפרסמים וירגיל עצמו בעבודה ובזריזותה, ותגבר בו האהבה אל בוראו והחמדה אליו, והנה כח ההרגל הנה ירחיק אותו מעניני החמר וידביק דעתו אל השלמות הנפשית, עד שסוף סוף יוכל להגיע אל הנקיון השלם. עד כאן לשונו.

דבריו מבארים כמו שפכתנו לעיל, שההרגל גורם להקל בבצוע המצוות חרף החמריות של האדם המושכת לעצלות. וכלשונו: "ההרגל הנה ירחיק אותו מעניני החמר".

אמנם באשר לשאלה, שאין רצוי לעשות את המצוות כמצות אנשים מלמדה - אמת ונציב שאין לראות את ההרגל כגורם מרפזי בעשית המצוות. פמובן, שההסברה וקרוב הדעת אל המצוות מכרח הוא, אלא שההרגל מקרב את הרצון לעשות את המצוות, ומכל מקום אינו גורע במחשבה והערנות בקיומן, אלא אדרבה, עוד עשוי להיות כגורם מדרבן למחשבה על המצוות.

ושוב לאחר זמן ראיתי בספר החנוף מצוה ט"ז שכתב ממש כדברינו ביותר באור, וזה לשונו: "ואל תחשב, בני, לתפש על דברי ולומר, ולמה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, הלא בזכרון אהד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפני זרענו. דע, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער שיאף לדבר כן. ועתה בני, אם בינה שמעה זאת והטה אזנה ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע, כי האדם נפעל כפי פעלותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע. ואפלו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל

היום - אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפלו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעלות נמשכים הלכות. ואפלו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצוות - אם אולי יעסק תמיד בדברים של דפי, כאלו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומנהו באמנות רעה - באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותה אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת, שכל אדם נפעל כפי פעלותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים זכרונם לברכה: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעלות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זכרונם לברכה על זה באמרם: כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפליו בראשו, מבטח לו שלא יחטא. לפי שאלו מצוות תמידיות ונפעל בהן תמיד. לכן אתה ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקך, כי אחריהם תמשך, ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלקים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים, לשבת בשוקים וברחובות, להתלוץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהן אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמו הם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם, פן תלכד ברשתם. רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה, אל יקשה עליך מעתה רבוי המצוות בענין זכירת נסי מצרים, שהם עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם, נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו. "עד כאן לשונו (מרגלית זאת מצאתי בעיון בספר "תלמודו בידו" להרב ירמיהאל קראם שליט"א).

וכך כתב ה"מצודת דוד" על הפסוק "חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו): התחל והרגל את הנער בשנים להוליתו בעבודת ה' לפי דרך חכמתו, אם מעט ואם הרבה. וכשיהיה מרגל בעבודת ה', אז גם כי יזקין לא יסור ממנה, כי יתן לב להשכיל כשרון המעשה ההוא. עד כאן לשונו.

מדבריו למדנו, שההרגל אינו מפריע בעבודת ה', אלא אדרבה, יכול להיות לעזר ברצון להבנה והעמקה בקיום המצוות. והטעם לכך, משום שאז קל יותר לקיים את המצוות, וממילא הרצון גובר, ונוח יותר לחפש ולחקר בענין שרוצים לקיימו, וכאמור.

נמחיש זאת במשל: ידוע ומפורסם, שבעלי עסק, דרכם לפתח ב"מבצע הפרות". דהיינו, שבתחלה הם מוכרים במחירים זולים, ואחרי תקופה מסוימת הם מעלים את המחירים. ולכאורה נשאלת השאלה: מדוע? הרי ממה נפשך: אם המחירים שהם מתכוונים לנקב באפן קבוע הם זולים, מדוע לפתח במבצע הוזלות מיוחד, הרי גם במחירים הקבועים פדאי לקנות? ואם הם מחירים גבוהים או ממצעים, מה יעזר מבצע ההוזלות? הרי אחרי התקופה של המבצע שוב יראו הקונים שהמחירים גבוהים, ואולי יראו בזה תרמית שתגרום להם להמנע מלקנות משם? ואם כן, מדוע בעלי עסק רבים עושים כך?

התשובה פשוטה: זו תכונה בבני אדם, שכאשר הם מתרגלים לקנות במקום מסוים, הם ממשיכים לקנות, ואף על פי שלא תמיד שם זול או משתלם יותר. פשוט מאד, הסבה היא - ההרגל עושה את שלו!

כך גם בענין ההרגל למצוות - ההרגל עושה את שלו.

ואולי על דרך זו אפשר לפרש את מאמר חז"ל (סוטה כב.): "דאמר רבי יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות, ואפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". והכונה כנ"ל, שבתחלת הלמוד אין חשק ואין רצון ללמד, ולכן, לשם עדוד הלמוד יש ללמד אפלו בשביל לקבל תמונה חמרית. אולם יש להדגיש, שגם כאשר מתחילים ללמד בשביל תמונה חמרית, יש לכרוך זאת עם המטרה העקרית, שהיא הלמוד לשמה. דהיינו, שאין התמונה החמרית המטרה העקרית, אלא רק כעדוד למטרה.

וכך נפרש את המאמר "לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות ואפלו שלא לשמה", אולם כל זאת בתנאי שמגמת הלמוד שלא לשמה יהיה להגיע למצב של למוד לשמה. במלים פשוטות: שתחלת הלמוד ועקרו הוא

להגיע ללמוד לשמה, והלמוד שלא לשמה ישמש כאמצעי דרבונו להגיע למטרה, שהוא הלמוד לשמה!

ולענייננו - כך תהיה צורת נתינת הפרס. הפרס יגדר כדרבונו המשמש להגיע למטרה העקרית לקיום המצוות מתוך הבנה בטובתן האמתית, ומשום כך יש להדגיש, שהסבה העקרית לנתינת הפרס היא משום השמחה שלנו שהילד עושה מעשה שהוא טוב, ובעצם גם ללא נתינת הפרס יש לעשותו כנ"ל, ועוד נדבר בזה בהמשך (עיין "תמורה להרגל"). ואז, כאשר הוא מתרגל ללמד, לא יהיה צורך בתמורה חמרית, משום שההרגל מקדם ומקרב ללמוד התורה, וכאשר קל ללמד, אין צורך בפתוי של פרס וכבוד כדי ללמד, אלא מצליחים ללמד לשם שמים.

יהי רצון, שה' יזכנו שכל מעשינו יהיו לשם שמים.

הסברה להרגל

ההסברה מסירה את יצר ההתנגדות להתחיל בהרגל חדש.

"עבדא בהפקרא נחא ליה" (גיטין יג.) [תרגום: עבד נח לו בהפקר]. טבעו של עולם - אדם לא רוצה מגבלות! הוא רוצה לחיות איך שמתחשק לו ובלי שיקבעו לו מה לעשות! ובפרט אם מדבר בילד צעיר, ששכלו עדין לא התפתח כדבעי, בודאי שרצונו להיות ללא על כל מטלה. בשבילו זה מגביל. וכמוכן, אם ההורים רוצים להרגיל אותו הרגלים חדשים, אמורה להיות לילד נטיה לא לרצות [אף על פי שהוא לא יבטא זאת בצורה גלויה, מפל מקום זהו מחשבתו: שלילת ההרגל החדש]. וכדי לצמצם את ההתנגדות, יש להשתמש בכמה דרכים, ואחת מהן זוהי ההסברה. כאמור לעיל, השכל של הצעיר לא מפתח דיו, וממילא הוא לא יודע טעמן של דברים, אולם אם נסביר לו את חשיבות הדברים שאנחנו מנסים להרגיל אותו אליהם, ונסביר חזור והסבר עד שיקלט בשכלו חשיבותם, ממילא ההתנגדות שלו תפחת ואולי תעלם, משום שהוא יודע, שההרגל

שְׁמַנְסִים לְהַרְגִילוֹ הוּא טוֹב וּמִשְׁתַּלֵּם, וְלִכֵּן יֵשׁ רְצוֹן לְרַכֵּשׁ אֶת הַהַרְגֵל שֶׁנֶרְצָה לְהַרְגִילוֹ.

גַּם לְמַבְגְּרִים, שֶׁשָׂכְלָם בְּשֵׁל דִּיּוֹ, יֵשׁ אֶת הַתְּכוּנָה הַנִּי"ל, וְהִיא תִּהְיֶה נִכְרָת אִם וְכִאֲשֶׁר יִדְרָשׁוּ לְסַגֵּל הַרְגֵל חֲדָשׁ. לְדַגְמָא: אִם יִדְרָשׁוּ מֵהֶם לְסַגֵּל לְעֶצְמָם הַכְּשֵׁר בְּשָׂר עַל יְדֵי מְלִיחָה וְכוּ', הַפְּקָחִים שֶׁבָּהֶם יִבְיִנוּ שְׂיֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ. אָבֵל יִהְיוּ פְּאֵלָה שֶׁיִּתְמָהוּ וְאוּלַי יִתְנַגְּדוּ לְסַגֵּל לְעֶצְמָם אֶת הַהַרְגֵל הַחֲדָשׁ, וּבְפִיָּהֶם טַעְנָה: "מָה לָּנוּ וְלְמְלִיחַת בְּשָׂר? הֲרִי זֶה לֹא מַעֲשִׂי. אֲנַחְנוּ לֹא נִקְנָה עוֹף שֶׁאֵינָנוּ מְכַשֵּׁר וּמְמַלֵּחַ."

אוֹלָם, אִם לִפְנֵי שֶׁנֶרְגִיל אוֹתָם, נִסְבִּיר לָהֶם שְׂיֵשׁ צַרְךְ דְּחוּף בְּאַנְשִׁים הַיּוֹדְעִים לְהַכְשִׁיר, שֶׁאִם לֹא כֵן עֲלוּלִים לְהַכְשִׁיל בְּבִשּׁוֹר שֶׁאֵינּוּ מְכַשֵּׁר, וְעַם זֹאת מִתֵּן שְׂכָרָה בְּצִדָּה בְּעֵין יָפָה וּבְרוּחַ נְדִיבָה - אִם הַהֶסְבֵּר יִהְיֶה מְשַׁכְנַע, דְּהֵינּוּ שְׂיִבְיִנוּ שֶׁזֶה טוֹב וּמִשְׁתַּלֵּם עֲבוּרָם [מִשְׁתַּלֵּם - זֶה נִמְדָּד כָּל אֶחָד לְפִי אַמּוֹת הַמִּדָּה שְׁלוֹ], כְּמוֹכֵן שֶׁהַתְּנַגְּדוֹת תִּצְטַמְצַם וְאוּלַי תַּעֲלֶם.

כִּדְ גַּם לְגַבֵּי חֲנוּף הַיְלָדִים - אִם תִּקְדָּם לְהַרְגֵל הַסְּבָרָה נְאוּתָה, סְבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁהַתְּנַגְּדוֹת תִּצְטַמְצַם, וְאוּלַי תַּעֲלֶם לְגַמְרִי.

לְדַגְמָא: אִם נֶרְצָה לְהַרְגִיל אֶת הַיְלָד לְבָרֵךְ אָף עַל פִּי שֶׁלְּבָרֵךְ זֶו חוֹבָה, מְכַל מְקוּם, עַל יְדֵי הַסְּבָרָה שֶׁל חֲשִׁיבוֹת הַבְּרָכוֹת, חוֹבַת הַבְּרָכוֹת, שְׂכָר הַבְּרָכוֹת, וְעַל יְדֵי שֶׁנִּסְפַּר לָהֶם סְפוּרִים שֶׁתִּכְנַס בְּנוֹשֵׂא הַבְּרָכוֹת, זֶה עֲשׂוּי לְעֹזֵר לָהֶם וְלָנוּ לְסַגֵּל לָהֶם אֶת הַהַרְגֵל לְבָרֵךְ בְּצוּרָה נְאוּתָה.

"לְשִׁמְעַ" מִשְׁמַעוּתָה גַּם לְהַבִּין, כְּמוֹ שֶׁמְפָרְשִׁים אֶת הַפְּסוּק "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" - "שְׁמַע" פְּרוּשָׁה הֵבֵן.

יְהִי רְצוֹן שֶׁנִּזְכֶּה לְהַפְּנִים לִילְדֵינוּ הַרְגֵלִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים, וּמִתּוֹךְ הַבְּנָה שְׁמוֹעַ

הדגמא האישיית מהנה פיעין מראה לבן אם מה שלמדו אותו אכן נכון.

הגמרא (בבא בתרא ס ע"א) מספרת: לפני רבי ינאי באו לדין תורה על אדם אחד שהיה לו אילן שנופו פנה לתוך רשות הרבים, והיה מפריע לרוכבים על גבי גמלים וכיוצא בזה. אמר להם רבי ינאי: תבואו מחר, כי היום לא אוכל לפסק. ומדוע רבי ינאי לא יכל לפסק? משום שלרבי ינאי בעצמו היה אילן שנופו נוטה לרשות הרבים, והוא חשב לתמו שהאילן לא מפריע, והראיה לכך - שהרי בני רשות הרבים לא התלוננו. אולם, משבאו לפניו לדין על אדם אחר באותו ענין, הבין רבי ינאי שאכן האילן שלו מפריע לבני רשות הרבים, ומה שלא מעירים לו זה משום כבודו, ולכן צנה לשלוחו, שיבוא בלילה ויקצץ את האילן שלו, וכך נעשה.

והנה למחרת, כאשר באו בעלי הדין, פסק להם שעל בעל האילן לקצץ את אילנו. אמר בעל האילן לרבי ינאי: הרי גם לכבודו יש אילן באותה צורה. ענה לו רבי ינאי: לך ותראה, אם האילן שלי קצוץ - תקצץ גם את שלך, ואם לא - אז אל תקצץ גם את שלך!

הגמרא מסיימת, שהסבה שרבי ינאי מהר לקצץ את האילן, משום שרצה לקיים מה שאמרו: קשט עצמך ותחלה ואחר כך קשט אחרים. עד כאן ספור הגמרא (ועיין עוד דוגמאות בפרק משמעת וענישה).

מהספור הנ"ל נובל ללמד עד כמה חשובה הדגמא האישיית, שהרי רבי ינאי לא נתבע על אילנו, ולכאורה אין עליו טענה מדוע לא קצץ את אילנו, אבל בכל זאת, כדי להראות עד כמה אמת וצדק הדין, שצריך לקצץ אם זה מפריע, לכן בתחלה שלח לקצץ את אילנו. ולפי דברי הגמרא מובן, שאילו היה קוצץ את אילנו רק לאחר שהנתבע היה קוצץ את האילן שלו, היה טעם לפגם בפסק דינו, כיון שעדין בזמן הקצר, עד שגם רבי ינאי יקצץ, עדין יש טענה של "קשט עצמך".

ומכאן נלמד לענין הדגמא האישיית, שיש לתת ליגד, עד כמה היא מחייבת אותנו. ועוד, לפני שנגסה להרגיל את היגד להרגל מסים, עלינו לבדוק היטב אם אין עלינו טענת "קשט עצמך".

לדגמא: אם אנחנו רוצים להרגיל את הילד שלא לדבר בבית הכנסת -
אם אנחנו נדבר בבית הכנסת, לילד תהיה טענה חזקה: עד שהוא דורש
ממני - ידרש מעצמו!

הילד לא צריך להוציא בפיו טענה זו, מספיק שהוא חושב בלבו כך, או
שהוא מתרגם מתוך מעשה האב - שמה שאביו אמר שאסור וחמור לדבר
בבית הכנסת, פנאיה זה רק גזמא בעלמא, מהשפה ולחוץ, והראיה -
שהרי אביו מדבר! ואם זה היה חמור, בודאי שאביו היה נזהר. מחשבה
כזאת מהנה מחסום בפני ההרגל שאנחנו רוצים להרגיל.

כך גם בהרגל לברך בצורה נאותה, בקול, בשמחה ובכונה - אם יעשו
ההורים להפך, דהינו, שיברכו בצורה חטופה, הילד יתרגם את דבריהם
כמס שפתים. וכן על זו הדרך בכל הרגל שנוצח להרגיל את בנינו.

אמנם חשוב מאד לבצע את מה שאנחנו דורשים, ועם זאת העקר הוא
להראות במעשינו חשיבות למה שאנו דורשים.

נכון, מתעוררת השאלה: הורים שאינם מחובשי ספסלי בית המדרש,
והם רוצים לחנך את בניהם ללמוד תורה כל היום, האם עליהם לעזוב את
הכל ולחבש את ספסלי בית המדרש, ורק אחר כך להרגיל את בניהם
כנ"ל?

אולם במעט התבוננות נבין שלא מחיבים אותנו להרחיק לכת. מה
שנדרש מאתנו היא הדגמא האישית.

ונרחיב את הדברים.

כאשר הורה דורש ומזהיר את בנו שלא ידברו בבית הכנסת והוא מדבר,
זו טענה כלפי האב, משום שלא רואים שום סבה מיחדת ומכרחת שהאב
ידבר, ומה שהבן יכול לעשות - בודאי שהאב יכול, לכן תבוא טענת "קשט
עצמד". מה שאין כן כאשר מדבר באב שמביא טרף לבניו למען יוכלו
להמשיך לשבת ולשקד על התורה, והוא דורש מבנו ללמוד ולשקד על
התורה, אף על פי שהוא לא לומד כל היום תורה - אין זו סתיירה לדרישת
האב, משום שהבן מבין שזה כרח המציאות, ואדרבה, כל המטרה של
העבודה היא לשרת את האינטרס של למוד התורה. ולכן הבן צריך

לראות זאת מתוך הערכה וכבוד לאביו שמתאמץ עבורו כדי שהוא ישב וילמד. ויתרה מזאת, זה עשוי לדרבן ולחייב את הברן לשקד על התורה ביתר שאת וביתר עז כדי להצדיק את המאמץ שעושים עבורו.

הכלל בזה - אם רצוננו להרגיל את הילד בדבר מסוים שהוא לדעתנו חשוב, עלינו להראות לילד בצורה משכנעת, שמה שאנחנו מרגילים אותו, זה "ערך" חשוב ואמתי, וזאת אף על פי שנבצר מאתנו לבצע את ההרגל ההוא, כי מכל מקום, ההתייחסות לאותו ההרגל היא שתקבע את ערכה בעיני הילד.

אם נתייחס בכבוד ראש ובחשיבות לאותו "ערך", כך יחשב גם הילד, וכן להפך, חלילה. וכבר אמרו חז"ל: "כדאמרי אינשי, שותא דינוקא בשוקא - או דאבוה או דאמיה" (סוכה נו ע"ב) [כמו שאומרים האנשים: מה שתינוק מדבר בשוק, זה בא מאביו או מאמו].

הגמרא מספרת, שבזמן שהיונים שלטו בעם ישראל, היתה בת אחת, ושמה מרים, שהמירה את דתה ונשארה לאחד מהיונים, וכשנכנסו יונים להיכל, היתה בועטת בנעלה במזבח, ואומרת בבגיון: זאב, זאב, עד מתי אתה מבזבז את ממונן של ישראל! [פונתה, שהיו מקריבים על המזבח כבשים וכדומה]. וכאשר נאחו החשמונאים והכשירו את בית המקדש, קנסו את המשמרה שנקראה "בילגה", משום שהבת הנ"ל היתה בתו של אחד מהמשמרה הנ"ל. ועל זה אמרו חז"ל, הדבור של התינוק בא מהוריו, ואם היא התנהגה בבגיון כזה למזבח, כנראה שההתייחסות של ההורים לעבודת בית המקדש היתה בזלזול. מכאן נבין עד כמה קובעת ההתייחסות ההורים על נפש הילד.

איכות ההרגל

יש להזהר שלא להעמיס על הברן יותר מיכולתו, או אפילו אם הוא יכול אך בקושי רב

מובא בגמרא (בבא בתרא כא ע"א): "אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: עד שית לא תקביל. מפאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא". עד כאן [פרוש: אמר לו רב לרב שמואל בר שילת (רב שמואל בר שילת היה מלמד תינוקות): עד גיל

שש שנים אל תקבל אותם ללמד אצלך, אולם מגיל שש ומעלה תקבל, ותו עליהם על תורה כמו לשור].

מה הסבה שעד גיל שש לא יקבל?

עונה רבנו גרשום (שם): הסבה היא, משום שעד גיל שש היילד אינו יכול לסבל טרח הלמוד. דהינו, אם נרצה להרגילו ללמד, שזה יותר מפחותו בגיל קטן, לא נתן להעמיס על היילד על תורה.

מכאן יש לנו ללמד, שאם רוצים להרגיל את היילד בהרגל כלשהו, עלינו לתת את הדעת שאכן זה ביכולתו, ואם יש לנו ספק שמא אין זה ביכולתו, עדיף שלא לנסות. הנה לנו רב שמואל בר שילת, שהיה מלמד מסור ומנסה, ובנדאי היו לו שיטות מצלחות בהקניית על תורה, ומסתבר שהיה יכול לאלץ ילד פחות מגיל שש לקבל על תורה, ובכל זאת רב הורה לו שלא יקבל. ומדוע? הרי היו לו שיטות כיצד כן להעמיס!

התשובה: גם אם היה מצליח להעמיס על היילד את על התורה, זה היה בצורה לא בריאה. היילד היה נשחק פיזית ורוחנית. אם זה מעל פחו של היילד, הנזק גדול מהרוח [בפרט כאשר אפשר להרגיל את היילד בתקופה יותר מאחרת]. זה כמו להשתמש במעלית בעמס מעל המתר - גם אם המעלית תעלה, המנוע נשחק בצורה מהירה. ואם לרב שמואל בר שילת, שהיה מענקי הרוח ומחנך דגול אמרו כך - קל וחמר לנו, שאם מספק ננסה להעמיס על היילד הרגל יותר מפחו, התוצאות עלולות להיות יותר חמורות, ומי יודע אם לא נשיג תוצאות הפוכות. לכן, לפני שמנסים להרגיל את היילד להרגל מסוים, יש לתת את הדעת אם זה ביכולתו.

לדגמא: אם אנחנו רוצים להרגיל את היילד להתפלל בצורה יפה בבית הכנסת, עלינו לקחת בחשבון את כח היכולת שלו לשבת. אם היילד בגיל חמש, לא נוכל להושיבו להתפלל כל תפלת שחרית, משום שזה מעל פחו. ובפרט אם היילד תוסס מטבעו, עלינו להתחיל בפרק זמן קצר [יחסית לכל ילד לפי טבעו], ובהדרגה יש להאריך את הזמן.

כך גם לענין "שלחן שבת". יש שדורשים מהיילד לשבת בשלחן שעתים בלי לקום [יותר משעור!], ומה יעשה הבה ולא יחטא?! ילד לא יכול לשבת הרבה זמן במקום אחד, ואם מאמצים אותו לשבת מעל הזמן שביכולתו,

אולי תהיה הצלחה לטוח קצר, אבל את "תכלית שלחן שבת" לא השגנו. היקל לא יאהב את "שלחן שבת", ואולי אף יסלד ממנו, משום שזה היה בלתי. הוא יזכר את "שלחן שבת" כמקור לבעיות ואי נעימות, ונקל לשער עד כמה הוא יעריץ "שלחן שבת" שכזה.

לכן, במקרה הנ"ל יש לשער זמן מינימלי שנדרש ממנו לשבת, ושאר הזמן יש למשכו בעבודות אהבה ולא בצורה מחיבת, דהינו, לא לדבר על לבו, אלא לספר ספורים ולשיר שירים. ואם הוא נמשך מעצמו - הנה מה טוב ומה נעים, ואם לא - הנח לו. וכבר אמרו חז"ל: איזהו חכם? הרואה את הנולד! (תמיד לב ע"א).

ליווי חיובי

יש להשאיר הרגשה טובה בכל הרגל או מטלה.

כדי שיקל וינעם ליגד לבצע את מה שברצוננו להרגילו, עלינו לדאג שמה שמתלנה להרגל יהיה חיובי בעיני היקל, משום שאם מה שמתלנה להרגל הוא נעים, זה מגביר את הרצון לבצע.

לשם כך עלינו להקפיד על הדברים הבאים:

א. התחלה וסיום נעימים. אדם מטבעו נוטה להתרשם מהפתיחה ומהסיום, ואם הם יהיו נעימים, מובן מאליו שהרצון יגבר. אם נשארו "טעם טוב", יש חשק לחזר אליו. לכן, באשר מתחילים להרגיל ילד, יש לדאג לפרטים ההתחלתיים שיהיו נעימים.

לדגמא: אם רוצים להרגיל את היקל לברך בקול רם ובמתון, יש להתחיל דוקא בדברים שליגלד "משתלים" לברך עליהם. בצורה הנ"ל כגון ממתקים, זה נעים ליגלד ו"משתלים", והוא רוצה לברך, והוא יזכר לטובה ובערגה את הרגעים היפים שהרגילו אותו לברך בקול רם ושזה היה מאד נעים. [קורא יקר! עצר לרגע וחזר במחשבתך על רגעים נעימים בעבר

שְׁהִיָּה "כִּיף" לַעֲשׂוֹת מְצוּוֹת, כְּגוֹן : חֲנֻכָּה, פּוּרִים וְכַדּוּמָה, קִבְּלַת מִמַּתְקִים, צַעֲצוּעִים, הַדְּלָקַת גֵּרוֹת, קִבְּלַת דְּמֵי פּוּרִים. עַד הַיּוֹם אַתָּה זוֹכֵר אֶת הַמוֹעֲדִים הַנִּי"ל לְטוֹבָה, נִכּוֹן? כִּדְּ זֶה יַעֲבֹד אֶצֶל יְלָדֶיךָ! אֵף עַל פִּי שֶׁכָּבַר הוּא הַתְּרַגֵּל, אֵין זֶה תְּלוּי עַל מָה הוּא מְבָרֵךְ. הוּא, בְּדַרְךְ כָּלֵל, יְבָרֵךְ יָפָה. הַהֲתַחֲלָה נִתְּנָה אֶת אוֹתוֹתֶיךָ, וּמִשׁוּם כִּדְּ הוּא אוֹהֵב לְבָרֵךְ.

זְכוּרֵנִי עַל אֲבֵא שְׂרָצָה לְהַרְגִיל אֶת בְּנוֹ בִּ"סְעוּדָה רְבִיעִית". לְשֵׁם כִּדְּ הוּא הַתְּחִיל בַּפְּעֻמִּים הָרֵאשׁוֹנוֹת בְּמֵאֲכָלִים עֲרָבִים, וּרְאָה זֶה פְּלֵא - הַיְלָד נִקְשָׁר לְסְעוּדָה רְבִיעִית כְּאֵל אַרְוֵעַ שְׂאִינוֹ מוֹכֵן לְוִיתֵר עָלָיו בְּשׁוּם אֶפֶן, וְאֶפְלוֹ אִם הָאֶכֶל הוּא מְאֹד פְּשׁוּט. אֶצֶל הַיְלָד נִחְרַט בְּזַכְרוֹן הַשְּׁלֵב הַהֲתַחֲלָתִי, וְזֶה "נְעוּל" אֶצֶל, שֶׁ"סְעוּדָה רְבִיעִית" זֶה מְשָׁהוּ נְעִים וְטוֹב!

וּמַהוּ הַסִּיּוּם?

הַתְּחִלָּתָּ בְּמִבְצַע נִקְדוֹת לְזָרִיזוֹת לְמִשְׁךְ שְׁבוּעַ יָמִים, וְהִנֵּה פְּתַחַת יָפָה יוֹם רֵאשׁוֹן וְשֵׁנִי וְכוּ', הַיְלָדִים הַזְּדָרְזוּ, וְהִנֵּה בַיּוֹם הָאַחֲרוֹן יֵשׁ קִשֵּׁי מְסִיָּם; הַיְלָדִים לֹא בְּדִיוֹק עוֹמְדִים בְּתַנְאֵי הַמְּבָצַע, אֵף עַל פִּי כֵן תִּשְׁתַּדֵּל שֶׁבְּסִיּוּם לֹא יִהְיֶה כְּשֶׁלּוֹן אוֹ אֵי נְעִימוֹת. וְאֶפְלוֹ אִם יֵשׁ צָרְךָ לְהַתְּגַמֵּשׁ אוֹ לְהַאֲרִיךְ אֶת הַמְּבָצַע - אִם זֶה יָבִיא לְסִיּוּם נְעִים, כְּדֹאֵי לְהַאֲרִיךְ בְּעוֹד יוֹם אֶת הַמְּבָצַע. פְּשׁוּט מְאֹד, הַסִּיּוּם מוֹתִיר רֶשֶׁם בַּל יִפְחָה, כְּמוֹ שְׂאוּמָרִים : סוּף טוֹב - הַכֵּל טוֹב!

ב. לְהַשְׁתַּדֵּל שֶׁהַרְגֵּל לֹא יִתְנַגֵּשׁ בְּאֵינְטֶרְסִים שְׁלוֹ. לְדַגְמָא : אִם נִרְצָה לְהַרְגִיל אֶת הַיְלָד לְלַמֵּד אוֹתִיּוֹת אוֹ חֲמֵר לַמּוֹד אַחַר עַל חֶשְׁבוֹן זְמַן הַמִּשְׁחָקִים שְׁלוֹ, זֶה לוֹוִי שְׁלִילִי, זֶה נוֹגֵד אֶת הָאֵינְטֶרְסִים שְׁלוֹ. הַיְלָד עֲלוּל לְפַתַח מִנְּגוֹן הַתְּנַגְּדוֹת. הַהַרְגֵּל הַזֶּה עֵבוּרוֹ הוּא "קוֹץ בְּגֵרוֹן". לָכֵן עָלִינוּ לְהַשְׁתַּדֵּל שֶׁזֶה יִהְיֶה בְּזְמַן נוֹחַ. הֵוִי אוֹמֵר : שְׂאִינוֹ פּוֹגַע בְּדַבָּרִים אַחֲרִים שֶׁהַיְלָד אוֹהֵב.

אוּלָם הַשְּׂאֵלָה : מָה עָלִינוּ לַעֲשׂוֹת אִם בְּכָל זֹאת אֲנַחְנוּ מְגַבְּלִים בְּזְמַן, וְזֶה דוֹקָא מִתְּנַגֵּשׁ בְּזְמַן לֹא נוֹחַ לְיֵלֵד?

הַתְּשׁוּבָה : יֵשׁ לְהַקְדִים לְמִצָּא אֲמַתְלָא שְׂאִינָה קְשׁוּרָה בְּהַרְגֵּל, אֶלָּא הִיא דְּבַר צְדָדִי. כְּגוֹן לֹמֵר לוֹ : תַּעֲלֶה לְאֶכֶל, אוֹ לְהַתְּקַלַח, וְרַק אַחֲרֵי שֶׁאֶכֶל אוֹ

התקלח, והוא כָּבֵר לא באמצע המשחק ולא להוט לָרֶדֶת, נְנִסָּה להרגילו
בהרגל החדש, משום שְׂכֵבֵר אין ההרגל מתנגש ישירות באינטרס שלו.

מה שמתנגש באינטרס שלו זה הִיָּה האכל או המקלחת [בדגמא הנ"ל],
וממילא אין לו תלנות, ההרגל אינו מפריע. וכן על זו הדרך ישמע חכם
ויוסף לקח.

ג. לא לתת הרגשה שההרגל גורם לבקרת ורחוק מההורים. אם ההורים
יבקרו את הילד, כתוצאה מההרגל, אזי הילד עלול לראות בהרגל גורם
מפריע. וזה מובן, שהרי הוא אומר לעצמו: "עד שלא הרגילו אותי, הייתי
בסדר. עכשו שהרגילו אותי, אז אני לא בסדר?!"

לדגמא: אם מרגילים את הילד ללכת לתפלת מנחה, יש להשתדל להמנע
מבקרת שתגרום רחוק ועגמת נפש לילד. כגון לומר לו: "אתה לא מתנהג
ביראת שמים, אתה לא עושה מה שאנחנו רוצים, לא הלכת להתפלל
מנחה" וכו'.

מדוע?

הרי לכאורה הילד צריך להבין שעליו ללכת לבית הכנסת!?

נכון, הילד צריך להבין זאת, אולם אסור לתת הרגשה, שעד שלא הרגילו
אותו, הוא היה בסדר, ועכשו שהרגילו אותו, זה "תעוזה" שהוא לא
בסדר. אולם אפטר לומר: "אני מבקש ממך שתלך לבית הכנסת", ואפלו
להעניש [אם יש הכרח], אבל לא לתת הרגשה של אי שביעות רצון מהילד,
כשכל הסבה היא משום שהילד לא הולך להתפלל מנחה. אדרבה, עלינו
להפריד בין המעשה לבין הילד. הילד טוב - אולם המעשה צריך תקון.
והאמת, שהדרך הרצויה לתקון היא הדרך הנעימה, משום שלמעשה
אנחנו עכשו מרגילים אותו, ועלינו להותיר רשם חיובי פני"ל.

ביצוע ההרגל

לפני בצווע ההרגל יש לבדק או לתכנן שפול המרפויבים אכן מוכנים.

כדי שבצווע ההרגל יהיה משלם או קרוב למשלם, עלינו להקפיד על הנקודות דלהלן:

א. הקנה מקדמת. כל בעל מקצוע רציני יודע, שפדי להצליח במשימה, עליו להתכונן מבעוד מועד.

לדגמא: מנהל סופרמרקט יודע, שפני שהוא מתחיל את יום המכירות והקניות, הוא כבר מכין לעצמו מבעוד מועד תכנון עבודה: כמה כל מוצר יעלה, ואיזה מוצרים עליו להזמין וכו', וכן על זו הדרך על כל בעל מקצוע לתכנן את העבודה מבעוד מועד. וככל שהמקצוע מרוב יותר - כך ההקנה הדרושה צריכה להיות מקדמת ויסודית יותר. ואם בהמרייות עסקינן, קל וחומר להרגלים רוחניים שרוצים להרגיל את היילד, שעלינו להתכונן מבעוד מועד כיצד נבצע את ההרגל, מה לומר ליילד, באיזו צורה וכו', כפי שפארט להלן.

ב. עתוי מתאים. ידוע ומפרסם מה שאמרו חז"ל: "אל תרצה את חברך בשעת פעסו, ואל תנחמנו בשעה שמתו מטל לפניו" (אבות ד, יח).

ומדוע? משום שאין זה זמן מתאים.

באותם זמנים המחשבה והרגש נתונים במקום אחר, ולכן אין טעם לרצות או לנחם. זה פשוט לא יועיל, ואולי יזיק, וכן פיוצא בזה. ידוע שאין לקרא תהלים בליקה, ושוב מאותה סבה: הליקה אינו זמן מתאים לקרא תהלים, משום שאז זה זמן דינים, ואז לא מתאים לבקש רחמים, כי זה מנגד לאוירה הכללית ששורה בזמן הזה.

כך הענין פאשר רוצים להרגיל את היילד לענין מסים, עלינו להתחיל זאת בזמן נכון, פאשר הוא ערני, במצב רוח טוב, אחרי שפבר ראינו שהוא "בשל" לקבל את הדברים.

לדגמא: פאשר אנחנו רוצים להרגיל את היילד לקרא קריאת שמע בשלמות, מתחלתה ועד סופה עם כל התחנונים וכו' מתוך הסדור - אם נתחיל להרגילו בדיוק בזמן שהוא חזר מטיול מנגע, או פאשר התמהמה

עד שעה מאחרת [מפאת אורחים וכדומה] ועפפיו עומדות להסגר, במקרה זה קרוב לנדאי שהנסיון יכשל! והסבה פשוטה: היילד עגף מאד ורוצה לישן, ודוקא עכשו "מפריעים" לו לישן "בגלל איזו מצוה חדשה", ולכן סביר להניח שהנסיון יכשל, שהרי גם בלי המפריעים צריך להשתדל שההרגל יתישב על לבו, קל וחומר כפאשר יש לו אינטרס הפוך להרגל - שהוא רוצה כרגע לישן.

כל הנ"ל עלינו לקחת בחשבון ולדאג להרגילו בזמן שהוא ערני, ואחרי הסברה וכו' פנ"ל ובצורה נעימה, אז נגביר את הסבויים שהיילד אכן יסגל לעצמו בחפץ לב את ההרגל. [וכמו כן יש להקפיד במקרה הנ"ל, שבקשת הקריאת שמע לפחות בהתחלה לא תהיה "על חשבוננו, דהינו, שלא "נגזל" מזמנו, ורק אחרי שהוא התרגל, אפאשר להקפיד שיישן בזמן, והקריאת שמע תהיה לפני כן].

ג. מקום מתאים. אם נתבונן, נבחין שלפעמים אנחנו "נזכרים" להרגיל את היילד במקום לא מתאים.

לדגמא: פלנו הולכים לארוע משפחתי. נו, הכל שמח, ילדים משתוללים [לא שפנו, חס וחס וחס וחס], ומכל צד שישו ושמחו. היילד גמר לאכל, ואז "רואים מעשה ונזכרים הלכה". "נזכרים" שהיילד לא ברך ברפת המזון, וכדאי להרגילו לברך [נו, היילד של הקרובים מברך]. ואז לוקחים את היילד ומושיבים אותו לברך מלה במלה, הרי הוא צריך להתרגל!

הרגל במקום כזה קרוב לכשלוון! הרי במצב רגיל בביתו היילד זקוק לדרבונים כדי שיברך כדבעי אפלו בלי הפרעות, ובפרט שמדבר בהרגל ראשוני, שאין לנו לצפות שמיד בפעם הראשונה הכל ילך למישרים, כי ההרגל הוא זר ליילד, והיילד צריך להתאקלם בהרגל. ומשום כך אנחנו יודעים, שעלינו ללמדו, להעיר ולהאיר לו כיצד לברך בצורה טובה, ובמשך הזמן הוא יעלה על המסלה.

ומכאן נבין את הקשי שיש ליילד להתרגל לברך במקום שיש בו המלה, ובפרט שאין זה מקומו, ומסתמא יש ליילד עוד "כמה סדורים" עם היילדים האחרים, והוא צריך "לסגר חשבון", נקל לנו לשער מה מתהלך לו בראש - "בריחת המזון"!

לְכוּ וְשִׁפְלוּ הַהוֹרִים לְהַרְגִיל אֶת הַיֶּלֶד בְּכָל הַרְגֵל שֶׁיְהִי דוֹקָא בְּמָקוֹם הַנָּכוֹן.

וְיִהְיֶה רָצוֹן שֶׁנִּצְלַיִח לְהוֹלִיכֶם בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר.

”מִשְׁפִּיל עַל דָּבָר וְיִמְצָא טוֹב!” (משלי טז, כ).

תמורה להרגל

* הַפָּרֶס לַיֶּלֶד מִמְלָץ אוֹלָם לֹא כְּמִשְׁכָּרְת. * מְטָרַת הַפָּרֶס לְהִתְגַּבֵּר עַל הַמַּחְסוֹם בְּבִצּוּעַ הַמְּטָלוֹת הַטְּעוֹנוֹת מֵאֲמָץ.

שְׂאֵלָה מְפָרֶסֶמֶת וְנִדְוֶשָׁה הִיא, הָאֵם רָצוּי לָתֵת לַיֶּלֶד פְּרָסִים כְּתִנְאֵי וְכַחֲלֵק בְּלִתֵּי נִפְרָד מִקִּיּוֹם הַמְּצוּוֹת כְּדִי לְדַרְבֵּן אֶצְלוֹ אֶת הַחֲשֶׁק וְהַשְׂמָחָה לְקִיּוֹם אֶת הַמְּצוּוֹת, אוֹ שְׂמָא אֵין זֶה רָצוּי, שֶׁהָרִי בְּסוֹפּוֹ שֶׁל דָּבָר הַיֶּלֶד צָרִיךְ לְלַמֵּד בְּצוּרָה הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר, דְּהֵינּוּ לְלַמֵּד לְשִׂמְחָה, וְאֵם נִתֵּן לוֹ פְּרָסִים, עֲלוּלִים לְאַבֵּד אֶת עֵקֶר הַמְּצוּוֹה, שֶׁהִיא לְשִׂמְחָה, מִשּׁוּם שֶׁהַיֶּלֶד יִתְרַגֵּל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבִיל הַפָּרֶס, וּבְנוֹסָף - הַיֶּלֶד עֲלוּל לִיצַר תְּלוּת בַּפָּרֶס, דְּהֵינּוּ, הוּא יַעֲשֶׂה אֶת הַמְּטָל עֲלָיו רַק אִם יִתְּנוּ לוֹ פָּרֶס.

הִנֵּה לָנוּ לְשׁוֹן הַרְמַבֵּי”ם (סנהדרין פ”י מ”א): וְהַכֶּתֶת הַחֲמִישִׁית וְכוּ’, וְאַתָּה הַמְּעִיֵן בְּסִפְרָא זֶה תִּבְיִן זֶה הַמְּשָׁל שֶׁאֲנִי מִמְּשִׁיל לָךְ, וְאִז תִּכְיִן לְבָדָּךְ וְתִשְׁמַע דְּבָרֵי בְּכָל זֶה. שִׁים בְּדַעְתְּךָ, כִּי נֶעַר קָטָן הֵבִיא אוֹהוּ אֶצְלָה הַמְּלַמֵּד לְלַמְדוֹ תוֹרָה, וְזֶה הַטּוֹב הַגְּדוֹל לוֹ לְעֵנֶן מִה שֶׁיִּשְׁיֵיג מִן הַשְּׂלֵמוֹת, אֶלָּא שֶׁהוּא לְמַעוֹט שְׁנָיו, וְחֻלְשֵׁת שְׁכָלוֹ אֵינּוּ מִבִּין מַעֲלַת אוֹתוֹ הַטּוֹב וְלֹא מִה שֶׁיִּגְיַעְהוּ בְּשִׁבִילוֹ מִן הַשְּׂלֵמוֹת, וְלִפְיֶכָךְ ”בְּהֶכְרַח” יִצְטָרֵךְ הַמְּלַמֵּד, שֶׁהוּא יוֹתֵר שְׁלֵם מִמֶּנּוּ, שֶׁיִּזְרֶז אוֹתוֹ עַל הַלְמוּד בְּדָבָרִים שֶׁהֵם אֶהוּבִים אֶצְלוֹ לְקַטְנוֹת שְׁנָיו, וְיֵאמַר לוֹ: קְרָא וְאִתֵּן לָךְ אֶגּוּזִים אוֹ תֵאֲנִים וְאִתֵּן לָךְ מַעֲט דָּבֵשׁ, וּבְזֶה הוּא קוֹרָא וּמְשַׁתְּדֵל לֹא לְעֵצָם הַקְּרִיאָה, לְפִי שֶׁאֵינּוּ יוֹדְעַ מַעֲלָתָהּ, אֶלָּא כְּדִי שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ

אותו המאכל, ואכילת אותם המגדים אצלו יקר מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק. ולפיכך חושב הלמוד עמל ויגיעה, והוא עמל בו כדי שיגיע לו באותו העמל התכלית האהוב אצלו - והוא אגוז אחד או חתיכת דבש. וכשיגדל ויחזיק שכלו, יקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים, וחזר לאהב זולתו, יזרזו אותו ויעוררו תאנתו באותו דבר החמוד לו וכו'. עד כאן לשונו.

למדנו מדברי הקדושים, שילמד אין אפשרות ללמד לשם שמים, הוא בהכרח צריך דרבינים, לכן יש לתת לו מיני מגדים או פרסים אחרים. הכל תלוי ביחס לגיל ולתאונות הילד. יש ילד שאוהב ממתיק מסים, וילד אחר אוהב ממתיק אחר. העקר להגיע למצב שהילד ירצה ללמד, שיהיה לו "אינטרס חיובי".

אולם עלינו לתת את דעתנו, שעקר העבודה איננה רק הלמוד שנגרר כתוצאה מהפרסים, כי האמת, אם נפסיק את הפרסים, היילד יפסיק ללמד. ומה יהיה כפאשר היילד יהיה לאיש, האם גם אז נתן לו פרס? הרי כבר לא יהיה לנו מה להציע לו!

אולם הפרס מהנה פאמצעי להרגיל את היילד ללמד ולקיים מצוות בשמחה. אבל עלינו מטלת המשומה להפנים לו את חשיבות הלמוד והמצוות, אם על ידי הסברה, אם על ידי ספורי הוד על הצדיקים, ואם על ידי חברה מתאימה, ואם על ידי הדגמא האישית. פשוט, המשומה היא להחזיר לשכלו ולהספיג ללב את חשיבות ואהבת התורה והמצוות, וכן נסתיע בהרגל על ידי פרסים כגורם תומך להקל על היילד לרצות לדעת ולהזדהות עם דברי ההורים, משום שנזכר לו לשמע, ואין לו סבה להתנגד לדברי ההורים. אף על פי שמדברי ההורים מובן שעליו לשאת בעל התורה והמצוות - זה לא מרתיע אותו, שהרי בלאו הכי כרגע בפעל הוא מקיים תורה ומצוות על ידי הפרסים, וכך פעלת מצוה מביאה לו "ברכה".

גם זאת עלינו להקפיד, שפאשר אנחנו מבטיחים לתת פרס, יש להסביר לילד, שמשום שבעינינו המצוות והתורה חשובות עד מאד, לכן אנחנו מענינים לתת לו פרס על קיומן כדי לדרבן אותו.

אָמנָם הַיֵּלֵד לֹא יַחֲשֵׁב שְׂאֲכֹן הַתּוֹרָה חֲשׁוּבָה יוֹתֵר, וְזֹאת לְקַצֵּר שְׂכָלוֹ וְחִלְשֵׁת אָפְיוֹ, אֲבָל מִכָּל מְקוֹם, עַל יְדֵי שְׂנֵדְבָר אֶתּוֹ בְּרוּחַ כְּזֹאת, הוּא יָבִין בְּהַחֲלֵט, שְׂלֵהוֹרָיו הַתּוֹרָה וְהַמְצׁוֹת חֲשׁוּבוֹת יוֹתֵר מִהַפָּרֶס, וְאִף שְׂלֵעַת עֵתָה בְּקִטְנוֹתוֹ הוּא לֹא יַעֲרִיף כְּדַבְּעִי, מִכָּל מְקוֹם, מִיּוֹם לְיוֹם, עִם הַתְּפַתְחוֹת שְׂכָלוֹ וַיְדִיעוֹתָיו, בְּצוּרָה נְכוֹנָה דְּבַרְיֵנוּ וְהַשְׂקָפָתֵנוּ יַחֲדָרוּ לְשְׂכָלוֹ, וּבְבִגְרוֹתוֹ הוּא עָשׂוּי לְהַגִּיעַ לַיְדִיעָה בְּרוּרָה וְרָצוֹן חֲזָק בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה.

אָמֵת, זֹאת יֵשׁ לְהַדְגִּישׁ, שְׂאֲסוּר לְגֵרָם לְ"תְלוּת" בְּפָרְסִים. דְּהֵינּוּ, אִין לְקִשֹּׁר כָּל פְּעֻלָּה בְּפָרֶס וְאִין "לְשִׁדָּר" לַיֵּלֵד שְׂאֲנַחְנוּ חֲיָבִים לְתֵת לוֹ פָּרֶס.

לְדַגְמָא: אִם נִרְצָה שְׂהַיֵּלֵד יוֹרִיק אֶת הָאֲשֻׁפָּה, הֵאִם בְּשִׁבִיל זֶה צָרִיף לְתֵת פָּרֶס?

וְדַאי שְׂלֹא! הַיֵּלֵד חֵלֵק בְּלִתֵּי נִפְרָד בְּזִכְיּוֹת וּבְחֻבוֹת שְׂיֵשׁ לְכָל בְּנֵי הַבַּיִת, וְלָכֵן מוּבָן מֵאֲלֵיו שְׂהוּא צָרִיף לְהוֹשִׁיט יָד לְעִזְרָה.

וְכִיצַד עָלִינוּ לְהַגִּיב כְּאֲשֶׁר הַיֵּלֵד אוֹמֵר: אִם תִּתְּנוּ לִי פָּרֶס - אֲנִי אֶתְפַּלֵּל, הֵאִם עָלִינוּ לְהַבְטִיחַ לוֹ פָּרֶס? לֹא וְלֹא! אֲסוּר לְשִׁדָּר לוֹ שְׂאֲנַחְנוּ חֲיָבִים לְתֵת לוֹ "מִשְׁפָּרַת" לְפִי תַעֲרִיפִים שְׂהוּא יִקְבַּע, אֲלֵא אֲדַרְבֵּה, עָלִינוּ לוֹמַר לוֹ, שְׂתַפְּלָה אֵינָה תְלוּיָה בְּפָרֶס, וְאִם נַחֲלִיט לְתֵת פָּרֶס - נִתָּן, וְאִם לֹא - אִזּוֹ לֹא נִתָּן, וְעָלִינוּ לְהַתְּפַלֵּל בְּלֵי תַנְאִים.

וּמָה כֵּן?

יֵשׁ לְתֵת פָּרֶס עַל מֵאֲמָץ בְּמַצׁוֹת. כְּגוֹן, אִם נִרְצָה שְׂהַיֵּלֵד יִבְרָךְ בְּקוֹל רֶם וְלֵאט, אִזּוֹ נוֹכַח לוֹמַר שְׂהַבְּרָכוֹת חֲשׁוּבוֹת לָנוּ עַד מְאֹד, וְכִדִּי לְגַרֵשׁ אֶת הַיֵּצֵר הָרַע, אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים הַשְּׁבוּעַ "מִבְּצַע בְּרָכוֹת", כְּדִי שְׂנִתְרַגַּל לְבִרְךְ בְּקוֹל וְכַדְבְּעִי. בְּמִקְרָה זֶה אִין "תְלוּת", מִשׁוּם שְׂאֲנַחְנוּ קִבְּעֵנוּ אֶת הַקְּרִיטְרִיּוֹנִים לְפָרֶס וְאֶת אֲרָף הַזְּמַן לְנִתְיָנָתוֹ, וְאִם נַחֲלִיט שְׂבַעוּד שְׁבוּעַ אִין פָּרְסִים עַל הַבְּרָכוֹת וְכוּ', הַיֵּלְדִים יִקְבְּלוּ זֹאת בְּהִבָּנָה. הֵם פְּשוּט יִגִּיעוּ לְמִסְקָנָא: מִי שְׂמִחֲלִיט מָה הַתַּנְאִים וּמָה אֲרָף הַזְּמַן וְכָל הַקְּשׁוּר בְּפָרְסִים אֵלּוּ - הַהוֹרִים, וְלֹא הֵם.

וְעוֹד נִקְדָּה פְּשׁוּטָה וְחֲשׁוּבָה עַד מְאֹד: אִם הַבְּטַחְנוּ פָּרֶס, עָלִינוּ לְהַשְׂתַּדֵּל:

א. לקיים. וזאת כדי שילמד יהיה אמון בנו [מלבד הנקדה שאנחנו עלולים ללמד אותו להיות שקרן וכיו'], שאם לא כן - זה עלול לחבל בעצמת הפרס, משום שהילד לא יתלהב מהבטחת פרסים בידעו שאין כסוי למה שהוריו מבטיחים, ואם כן, למה זה אנכי?

ב. לא לעכב את קיום ההבטחות. וזאת משום, שאם חולף זמן רב עד לקיום ההבטחה, ההתלהבות יורדת, וגם מתרופף הקשר בין המעשה שעשה לבין הפרס שקבל. הילד כבר מספיק לשכח, או זוכר בצורה לא ברורה, או שאינו חושב מדוע הוא קבל את הפרס, וזה חבל, משום שזכרונות נעימים שמתלוים למעשים טובים עשויים לתרם לחזק ואהבת המעשים הטובים. ולכן, כאשר הוא מקבל את הפרס בסמוך למעשה, גדלה ההתלהבות והחשק והקשר למעשה הטוב שעשה.

”תן לחכם ויחכם עוד!” (משלי ט, ט).

כישלון והצלחה בהרגל

* את מרפיבי ההרגל אין לומר בצורת תנאי, אלא לומר אותם כמידע ותו לא. * הצלחת המשימה תהיה גמישה. * כשיש כשלון גמור, במקום לכעס ולהאשים יש לבדק מהו הגורם.

כאמור לעיל, כדי לתרם להצלחת ההרגל שאנחנו רוצים להרגיל, עלינו להקפיד לבדק שאכן זה ביכולתנו. אמנם מלבד זאת, יש להקפיד על הדברים דלהלן:

א. לא להגביל את ההרגל בהרבה תנאים, משום שטבעי הדבר שהילד עלול להכשל, וככל שהתנאים המגבילים רבים יותר - כך יגדל הסכון שהילד ירבה להכשל בהם. אמת ויציב, לכל הרגל יש את המגבלות שלו,

וכמוכן שאם לא נכלל את המגבלות שהן חלק מההרגל, אז, בעצם, לא הרגלנו אותו, שהרי ההרגל אינו שלם ואינו מגדר. אולם זה לא פותר לנו את הבעיה, שיש סכון לכשלוך ככל שהתנאים מתרבים.

אם כן, מה עושים?

התשובה היא, שאפשר להגיש את אותו ההרגל על כל מרכיביו אולם בצורה אחרת, ובמקום לומר בתנאי פלוני ובתנאי אלמוני, אפשר לומר מה צריך לעשות בלי להזכיר תנאי. יש לומר, שבהרגל פלוני צריך לעשות כך וכך, והילד יבין יפה מה נדרש ממנו ואף יתאמץ בהתאם. ואפלו אם קרה שהילד לא עמד בדרישות, הרי צפוי שברב ככל מה שהוא לא בצע, כך היה קורה גם אלו היינו מציגים את הדרישות כתנאים, וכיון שכן, עדיף בלי תנאים.

ומדוע, הרי בשני האפנים הוא עובר, דהיינו, בין אם נתנה תנאים ובין אם נדרש דרישות ללא תנאים?

תשובה: נכון! אולם יש הבדל עצום לעצם הגדרת ההצלחה, וזאת משום, שאם אנחנו מתנים תנאים והוא מפר אותם, הרי מרגש ובולט שהילד נכשל בתנאים מסוימים שהם מגדרים בתנאי להצלחה, וממילא הנסיון יגדר ככשלוך, ואזי זה עלול ליאש אותו. ואלו לעמת זאת, כאשר נגיש את ההרגל בלי לשון תנאים, אלא נאמר לו מה אנחנו דורשים, אזי אין נכר בעליל שהילד נכשל במשימה. ואף על פי שהיו דרישות ממנו והילד לא עמד בהן, מכל מקום לא אמרנו שהן תנאי להצלחתו, וממילא מובן, שהילד לא יתיאש.

זאת ועוד, כאשר אנחנו מתנים תנאים והוא לא מבצע - זה מגביל אותנו ולא נוכל לתת לו פרס, וגם זה מחייב אותנו לעמוד על דעתנו.

וכיון שדברנו על מעוט בתנאים, עלינו לתת את הדעת, שיש להשתדל שגם המשימות שהיינה גמישות, שנוכל להגדיר גם 50%-70% ממלוי המשימה כהצלחה. ואם הילד ירגיש שהוא מצליח, זה ידרבן אותו להמשיך ולתת "כסוי" למה שמעריכים אותו. זאת ועוד, גם בתוך שלבי ההרגל - אם יש השיג בחלק ממרכיבי ההרגל, רצוי לשבח את הילד, כי כל עדיד נוסף בילד רוח גבורה, הוא שמח, ויש לו חשק גדול להגיע לשאר המשימה.

לְדַגְמָא: אִם מְטִילִים עָלָיו לְהִתְרַגֵּל לְסִדֵּר אֶת חֲדָרוֹ, וְזֶה כּוֹלֵל לְהָרִים צַעְצוּעִים, לְסִדֵּר מְטָה, לְהָרִים לְכְלוּכִים, לְסִגְר דְּלִתּוֹת שֶׁל הָאָרוֹן וְכוּ' - אֵין לֹמֵר לוֹ: "סִדֵּיר הַחֲדָר מֵתְנָה אִם תָּרִים אֶת הַצַּעְצוּעִים וְכוּ', וְאִם לֹא תִבְצַע אֶת הַפְּעֻלוֹת הַנִּי"ל, פְּרוּשׁוֹ שֶׁל דָּבָר - שֶׁלֹּא סִדְרָתָּ אֶת הַחֲדָר!" אֵין לְהַגְבִּיל עַל יְדֵי תְנָאִים, זֶה גּוֹרֵם לְמִתַּח וּמְצַמֵּץ אֶת הַסְכּוּיִים שֶׁהֵיִלָּד וְצָלִיחַ אוֹ יֵאֱמִין שְׂיִצְלִיחַ, שֶׁהָרִי הוּא לֹא עֵמֵד בְּכָל הַתְנָאִים!

מָה שְׂאִין כּוֹן אִם נֹאמֵר לוֹ: "אֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים לְהָרִים צַעְצוּעִים וְכוּ'" - בְּמִקְרָה זֶה אֶפְלוֹ אִם הֵיִלָּד "יִפְסֹפֵס" אֵיזוֹ פְּעֻלָּה אוֹ שְׂתִים, אֵין זֶה מְרָאָה עַל כְּשָׁלוֹן. אֲנַחְנוּ נְבִלִיט אֶת הַדְּבָרִים שֶׁאָכֵן עֵמֵד בָּהֶם, וְעַם זֹאת אֵין זֶה גּוֹרֵעַ מֵהַדְּרִישָׁה לְסִדֵּר אֶת הַחֲדָר כְּדָבָעֵי. אֶפְשֶׁר לֹמֵר לוֹ: "סִדְרָתָּ יָפָה אֶת הַחֲדָר, בְּרוּךְ ה' . הַרְמַת צַעְצוּעִים, סִגְרָתָּ אֶת דְּלִתּוֹת הָאָרוֹן. זֹו הַתְקַדְמוֹת, וּבְעֲזָרַת ה' מָחָר תִּצְלִיחַ לְזָכֵר לְסִדֵּר אֶת הַמְטָה וְכוּ'."

בְּצוּרַת הַסְבָּרָה כְּזוֹ, סָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁהֵיִלָּד יִשְׁמַח לְבַצֵּעַ אֶת הַמְטָל עָלָיו, מְשׁוּם שְׂרוּמְמָנוֹ אוֹתוֹ. הוּא קִבֵּל תְּגוּבָה חַיּוּבִית לְהִרְגֵל, וּבּוֹדָאֵי סָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁהוּא יִשְׁתַּדֵּל לְסִדֵּר אֶת הַמְטָה לְמַחְרָת. וְהִיָּה, אִם מֵלֵא אֶת כָּל הַמְשִׁימָה - הֵינָה מָה טוֹב, וְאִם לֹא מֵלֵא - שׁוּב נְבַקֵּשׁ שְׂיִקְפִיד עַל הַפְּעֻלוֹת שֶׁ"שְׂכַח" לַעֲשׂוֹת עַד מְלוּי הַמְשִׁימָה, וּבְכָרֵט שְׂיִשׁ לְקַחַת בְּחֻשְׁבוֹן, שֶׁהֵיִלָּד לֹא עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס, אֶלְאֵ הוּא לֹא מוֹדֵעַ וְאֵינּוּ אַחֲרָאֵי כְּמוֹ הַגְדוֹל.

אוּלָם הַשְּׂאֵלָה הִיא: כְּאֶשֶׁר יֵשׁ כְּשָׁלוֹן טוֹטָלִי, מְמַשׁ כְּמַעַט אוֹ אֶפְלוֹ אֵין עַל מָה לְשַׁבַּח מְשׁוּם שֶׁהוּא לֹא בִצַע מְאוּמָה, כִּיצַד עָלִינוּ לְנִהּג?

נְכוּן, זֶה מִבִּידָ וְאֶפְלוֹ "קִצָּת" מְרָגִיז. אֶבֶל נַעֲזֹב לְרַגַע אֶת הֵיִלָּד וְנִשְׂאֵל אֶת עֲצִמָנוּ:

אִם רְצִינוּ לְהִתְעוֹרֵר מִקָּדָם בְּבִקּוֹר לְעִבּוּדָה, וּלְשֵׁם כֶּף כְּוִנּוֹ אֶת הַשְּׁעוֹן הַמְעוֹרֵר לְשַׁעָה מְסִימָת, וְהֵינָה הַתְעוֹרְרָנוּ מְאַחֵר מְשׁוּם שֶׁהַשְּׁעוֹן לֹא עֵבֵד, פְּשׁוּט הוּא לֹא צִלְצֵל - כִּיצַד נְגִיב "לְשַׁעוֹן הַסוֹרֵר הַזֶּה!" הָאִם נִקַּח אֶת הַשְּׁעוֹן [שֶׁעָלָה דְמִים מְרָבִים] וּנְנַפֵּץ אוֹתוֹ לְרִסִיסִים?! אֶמַת, זֶה לֹא פְתָרוֹן! צְרִיכִים לְבַדֵּק מֵהִיכֵן נְבַעָה הַתְקַלָּה וְכִיצַד לְהִתְגַבֵּר עָלֶיהָ, מְשׁוּם שֶׁאִם נְנַפֵּץ אֶת הַשְּׁעוֹן, זֶה לֹא יוֹלִיד לָנוּ שְׁעוֹן מְעוֹרֵר, פְּשׁוּט נְפָסִיד שְׁעוֹן, וְלָכוֹ, בְּמִקּוֹם זֶה נַחֲפֵשׂ אֶת מְקוֹר הַבְּעָיָה.

זהו פתרון לילד שנכשל כשלוך גמור. יש לבדק מהיכן התקלה, ולא לשבר את רוחו!

ובכו, לשם כך יש לתת את הדעת על הנקודות הבאות:

א. האם הסברנו לו בזמן מתאים מה אנחנו רוצים?

לדגמא: אם הילד היה באמצע מתח של משחק, ואז הסברנו לו את ההרגל החדש, או בזמן שהיה חצי רדום, או שהיה על פתח הדלת לקראת ריצה למשחק או לתלמוד תורה - אזי, במקרים הנ"ל וכדומה, להם סביר להניח שהילד לא יקלט מה רוצים ממנו. ראשו בעולם אחר, ראשו ב"רצונותיו הדחופים לו".

ב. אולי ההרגל קשה עליו מאוד מרב פרטים, ולכן הוא לא מנסה להתחיל אפלו בפרט אחד. במקרה שאכן זו הסבה, יש לקבל זאת בהבנה, ופשוט לומר לו בכנות: אולי לא כדאי את כל הפרטים בבת-אחת, משום שזה מקשה עליו מאוד. בוא ו"נדלל" את האתגר, וכך יהיה לך יותר קל. בן אדם זה בן אדם! וכמוכן, שאת הדושיח הנ"ל יש להעביר בצורה נעימה ולא בצורה מחיבת. גם בלי לרמוז, הילד יבין שעליו לבצע את המטל עליו, אלא אם כן רואים שזה נובע מעצלות, ועל זה נדבר להלן.

ג. יתכן שבדיוק בתקופת הבצוע הילד היה עיף מאוד ולכן הוא התקשה לבצע. כמובן שיש מקום להבינו, אף שלא אמר שהוא עיף. ילד זה ילד, ולא בכל פרט הוא יודע שזה הגורם לאי הצלחה. או אפלו אם יודע, יתכן שלא אזור אמצ או שלא ידע לבטא זאת, ובמקרה זה יש להתעלם ולראות כיצד יתפתחו העניינים.

ד. גם זה יתכן - שזה מעצלות והתרשלות. פשוט יצר הרע! במקרה זה כמובן שיש להראות נחישות דעת. הילד צריך להבין, שאם בקשנו - עליו לבצע. ובתחלה יש להסביר לו בצורה יפה, ברורה וחד-משמעית, שאנחנו עומדים על כך שיתחיל להתרגל לסדר את החדר, משום שזה רצוי או מכרח וכוי, ואפלו יש להציע לו בשלב ראשון עזרה חלקית. והיה, אם שמע - מוטב, ואם לא - עלינו להתחיל בענישה, אם זה מגבלות במשחקים עד שיסדר את החדר, ואם זה בענשים אחרים. כמובן, שמלבד האפשרויות הנ"ל כסבות לאיבצוע ההרגל, ישנן אפשרויות נוספות,

”אותה הגברת בשנוי אדירת”. העקרון בכלן - סבה סבירה שפגינה היילד לא בצע את ההרגל הנדרש.

והחכם עיניו בראשו!

עקביות בהרגל

העקביות בהרגל פרושה קו מנחה ברור מה תדירות ההרגל

מהות ההרגל זו החזרה התדירה על אותו ההרגל במגמה ברורה שההרגל יעשה כטבע שני. כשאנחנו אומרים ”התרגלתי”, פרושו שכבר זה נעשה לי קל וכחלק מהותי. וכיון שההרגל זוהי החזרה, עלינו להקפיד להיות עקביים בכל הרגל שנרצה לסגל, שאם לא כן, ספק גדול אם נצליח לרכש את ההרגל שנרצה, שהרי זה לא קל להתרגל, ואם לא בצענו את פעלת ההרגל - מכם מה נקנה את ההרגל?

לדגמא: אם נרצה להרגיל את היילד לקום בשעה מסוימת, כגון בשעה 6:30 בבקר - אם לא נהיה עקביים, דהינו, אם יום נעיר אותו ויומים לא נעיר אותו, ושוב נעיר אותו ושוב נשכח להעיר אותו - יקשה על היילד לסגל את הרגל הקימה, משום שאין עקביות, וממילא קשה מאד להתרגל להרגל חדש! מה שאין כן אם עושים זאת בצורה עקבית, אזי יקל מאד על היילד לרכש את ההרגל! ונוסף לכך, היילד יהיה רגוע יותר, משום שמעירים אותו בצורה עקבית, וזה נעשה לו חלק מעצמו, הגוף והנשמה כבר השלימו עם זה.

אולם עלינו לשים לב, שעקביות ההרגל אינה דוקא יום יום רצוף, אלא יש דברים מסוימים שאפשר להתרגל אליהם פעם אחת בשבוע, ואפלו פעם אחת בחדש.

הנה פלנו יודעים ורגילים להכין את שלחן השבת פעם אחת בשבוע, וזה נעשה הרגל ולא שוכחים. אולם עלינו להתבונן בשאלה, מדוע בהרגל ההשכמה לתפלה, אם לא נרגיל אותו יום יום - אין זה בצורה עקבית, ואלו בהרגל של שלחן שבת אנו קוראים לזה עקביות, הרי שניהם לא בצעו את ההרגל מדי יום?

התשובה היא: אמנם ההרגל הוא תדיר וחוזר על עצמו, אולם את מדת התדירות אנו נקבע לכל הרגל לפי ענינו. אין זו סתירה להרגל אם נחליט להרגיל ילד שפעם אחת בחדש הוא יעשה סדר בחדרו, כמו אם החלטנו שיעשה סדר אחת לשבוע או אחת ליום. העקרון בהרגל - שיהיה קו מנחה ברור מה תדירות ההרגל, ולא נחליף את התדירות ללא קביעת אפי להרגל לפי הענין.

אמנם בתחלה קשה להיות עקביים, אולם אם נכניס לשכלנו שזה זמני, עד שהילד יתרגל, ואז לא נצטרך לעמוד לו על הראש, וכמו כן אם נזכיר לעצמנו, שתוך כדי שנהיה עקביים, במשך הזמן העקביות תהיה "כטבע שני" אצל הילד, אזי יקל עלינו לעמד בעקביות.

ויהי רצון שיתקיים בנו הכתוב: "הזרעים בדמעה - ברנה יקצרו" (תהלים קכו, ה).

לסיכום

כחו של ההרגל

* ההרגל מפעיל את האדם אפלו בלי מחשבה. * בכחו לעקר הרגלים הפוכים.

מטרת ההרגל

* הַהֲרֹגֶל מֵהוּנָה גֹרֵם מְקַדֵּם בְּקִיּוֹם הַמְצֻוֹת. * אַחֲרֵי הַפְּעֻלוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת.

הַסְּבָרָה לַהֲרֹגֶל

הַהַסְּבָרָה מְסִיְרָה אֶת יֶצֶר הַהֲתַנַּגְדוֹת לְהִתְחִיל בְּהֲרֹגֶל חֲדָשׁ.

דִּגְמָא אִישִׁית

הַדִּגְמָא הָאִישִׁית מֵהוּנָה כְּעֵין מִרְאָה לְבֵן אִם מֵה שְׁלֵמְדוֹ אוֹתוֹ אֶכּוֹן נְכוּן.

אֶמְנָם חָשׁוּב מְאֹד לְבַצֵּעַ אֶת מֵה שְׁאַנְחָנוּ דּוֹרְשִׁים, וְעַם זֹאת הָעֵקֶר הוּא לְהִרְאוֹת בְּמַעֲשֵׂינוּ חֲשִׁיבוֹת לְמֵה שְׁאַנוּ דּוֹרְשִׁים.

אִיכוֹת הַהֲרֹגֶל

יֵשׁ לְהִזְהֵר שְׁלֵא לְהַעֲמִיס עַל הַבֵּן יוֹתֵר מִיכְלָתוֹ, אוֹ אֶפְלוֹ אִם הוּא יְכוֹל אֲדָּ בְּקִשֵׁי רַב.

לוֹוֵי חִיּוּבֵי

יֵשׁ לְהַשְׁאִיר הַרְגָּשָׁה טוֹבָה בְּכֹל הַרְגֵל אוֹ מַטְלָה.

בְּצוּעַ הַהֲרֹגֶל

לְפָנַי בְּצוּעַ הַהֲרֹגֶל יֵשׁ לְבַדֵּק אוֹ לְתַכְנֵן שְׁכָל הַמְרַכִּיבִים אֶכּוֹן מוֹכְנִים.

תַּמּוּרָה לַהֲרֹגֶל

* הַפָּרֶס לְיֶלֶד מִמְלָךְ אוֹלָם לֹא כְּמִשְׁכָּרְת. * מִטְרַת הַפָּרֶס לְהִתְנַגֵּב עַל הַמַּחְסוֹם בְּבְצוּעַ הַמַּטְלוֹת הַטְּעוֹנוֹת מְאֹמָךְ.

כְּשֶׁלוֹן וְהַצְלָחָה בְּהֲרֹגֶל

* את מרכיבי ההרגל אין לומר בצורת תנאי, אלא לומר אותם כמידע ותו לא. * הצלחת המשימה תהיה גמישה. * כשיש כשלוש גמור, במקום לכעס ולהאשים יש לבדוק מהו הגורם.

עקביות בהרגל

העקביות בהרגל פרושה קו מנחה ברור מה תדירות ההרגל

עידוד בחינוך

בנסיון לחנך משתמשים באמצעים שונים כדי להגיע למטרה נעלה זו, ואחד האמצעים הוא העידוד.

לעידוד יש יתרון גדול, משום שהוא אמצעי נוח למעודד וגם למעודד, וממילא יש רצון להשתמש בו. יתרון נוסף הוא - שהסכון להנזק מעידוד הוא קטן באופן יחסי לשאר האמצעים, וזאת משום, שבאופן טבעי, גם עידוד מפרז אינו יוצר סלידה כמו בשאר אמצעי החינוך [כגון: תוכחה, התננה וכו']. אדם קרוב לעצמו, ומה שנותן לו הרגשה טובה, בדרך כלל מתקבל אצלו ברצון! ומכאן יש לנו ללמד עד כמה כח העידוד רב.

ומכיון שכן, שומה עלינו לתת דעתנו ולנצל את כח העידוד בצורה נכונה, כדי שנוכל להפיק את מרב התועלת ממנו. חבל להפסיד אמצעי כה חזק!

ובכן, הבה נכיר את העידוד.

מטרת העידוד

מטרת העידוד לפתח את רצונו מחו ונפשו של היילד לאתגרים המעשיים והלמודיים שאנחנו מענינים להקנות לו.

ידוע ומפרסם, שמנהל מפעל המענין שפועליו יעבדו בצורה יעילה, הוא מעודד אותם בצורות שונות - הן על ידי מחמאות, והן על ידי תוספות תשלום או תשורות וכדומה, וזאת ביצעו, שעל ידי העידוד יגדל פרוץ העבודה. כך טבעו של עולם! רצונו של האדם ושמחתו משמשים כמניע מרכזי להפקת מרב ההצלחה באתגרים העומדים לפניו.

ובכן, זוהי מטרת העידוד בחינוך: לפתח את רצונו ונפשו ומחו של היילד לאתגרים המעשיים והלמודיים שאנחנו מענינים להקנות לו. ואם זה יעשה על ידי עידוד, זה עשוי להפנים לו ערכים מוסריים למודיים ומעשיים בצורה חזקה שתפכה שרשים עמקים בלב, וזאת מלבד הרוח הנוסף - שאנחנו מונעים את המחשבה או הרצון להתנגדות לאתגרים או ערכים שרצוננו להקנות לו. פשוט, על ידי העידוד אנחנו מכונים את אפיקי המחשבה של היילד לכוון החיובי, דהינו, בצוע האתגרים או הקניית הערכים שאנחנו רוצים להשיג. וממילא, כאשר עשתונותיו נתונים לכוון החיובי, אין מקום למחשבות השליליות, ביצוע שאין שתי מחשבות יכולות לפעל בבת אחת. וכיון שכן, אם המחשבה החיובית פועלת, אז אין מקום לבקרת שלילית.

לדגמא: אם אנחנו רוצים ללמד את היילד לברך בקול ובכונה, אזי אנחנו מנסים להסביר לו כמה חשוב לברך בצורה טובה בלי למהר, ושה' שמח בקך וכי'. זה טוב וזו אמת, אולם ליילד יש רצון לברך איך שהוא רוצה, או יותר נכון - איך שיצא לו מהפה. "עבדא בהפקרא ניחא ליה" (גיטין יג ע"א). ולפעמים הוא שואל אותנו או את עצמו: "מה? ברך בלחש זו לא ברך?! הנה, פלוגי מברך בלחש וכי". ועוד כל מיני סבות שלא לברך כמו שאנחנו רוצים שיברך, וזאת משום שהוא משחד לרצונותיו, וכאמור.

לְעַמַּת זֹאת, אִם נִצְלִיחַ לְעוֹדֵד אוֹתוֹ, אֶזְי מַחְשְׁבָתוֹ תִּהְיֶה נְתוּנָה כִּי־צַד לְהַשְׁבִּיעַ אֶת רְצוֹנֵנוּ, וְלֹא יִקְשֶׁה לוֹ לַחֲפֹשׂ סְבוֹת הַגִּיוֹנוֹיוֹת לְדַרְיֶשָׁה שְׁלָנוּ לְבָרֵךְ בְּקוֹל, מְשׁוּם שֶׁנֹּחַ לוֹ לַחֲשֹׁב בְּכוּוֹן שֶׁהַהוֹרִים דָּרָשוּ. הָעֵדוּד מְכוּוֹן אֶת מַחְשְׁבָתוֹ וְרְצוֹנוֹ אֵלֵינוּ, וּמִמִּילָא הוּא יָבִין בְּצוּרָה טוֹבָה יוֹתֵר. וְכֹאֲשֶׁר הוּא מִבִּין יוֹתֵר, הוּא עָשׂוּי לְהַגִּיעַ לְדִרְגָה שֶׁהוּא יִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁבִּיעַ אֶת רְצוֹן הַבוֹרָא, וְזֹאת מְשׁוּם שֶׁזֶה רְצוֹנוֹ וְזֶה מַה שֶׁנֹּחַ לוֹ, וְכֹאֲשֶׁר הוּא יִתְרַגֵּל, מִמִּילָא כָּבֵר הוּא יִמְשִׁיךְ בְּדִרְךָ זֶה, וְאִזּוּ בְּעֵצָם הַרוֹחוּנוֹ הַקְּנִיית עֵרֶךְ בְּצוּרָה טוֹבָה וּבְרִיאָה, וְכֵן עַל זֶה הַדִּרְךָ בְּשֶׁאֵר הָעֵרְכִים.

וּמִסֵּפֶר בְּגִמְרָא (תַעֲנִית כַּד ע"א): רַב נִקְלַע לְמָקוֹם מְסִים שֶׁהָיוּ זְקוּקִים בּוֹ לְגֶשֶׁם, וְלָכוֹן רַב גָּזַר עֲלֵיהֶם צוּם, וּבְכָל זֹאת לֹא יָרַד גֶּשֶׁם. וְהִנֵּה עֹבֵר שְׁלִיחַ לְפָנָיו הַתְּבָה, וְכִשְׁגָּמַר אֶת הַמַּלִּים "מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" - יָרְדוּ גֶשֶׁמִּים. רַב, שֶׁהִתְפַּעַל מִכֶּךָ, שָׁאַל אוֹתוֹ מָה עֶסוּקוֹ [כְּדִי לְדַעַת בְּאִיזוֹ זְכוּת הוּא הַצְּלִיחַ לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם]. סֵפֶר לוֹ הַשְּׁלִיחַ צְבוּר: אֲנִי מְלַמֵּד תִּינוּקוֹת, וַיֵּשׁ לִי מַחֲלוֹת שֶׁבְּתוֹכָן דְּגִים, וּמִי שֶׁלֹּא רוּצָה לְלַמֵּד, אֲנִי מְנַסֶּה לְשַׁכְּנַע אוֹתוֹ, וְאֲנִי מְשַׁחַד אוֹתוֹ עַל יְדֵי שְׁאֲנִי נוֹתֵן לוֹ דְּגִים וּמְדַבֵּר עַל לְבוֹ עַד שֶׁהוּא לוֹמֵד. עַד כָּאן תִּכְוֶן הַסְּפוּר.

מִסְפוּר זֶה אֲנַחְנוּ לוֹמְדִים, שֶׁהָעֵדוּד מְהִינָה כְּעֵין שְׁחַד בְּצוּרָה חִיּוּבִית, מְשׁוּם שֶׁבְּעֵצָם, יֵלֵד שְׁאִינוֹ רוּצָה לְלַמֵּד, יֵשׁ לוֹ סִפָּה הַמוֹשְׁכָת אוֹתוֹ וְגוֹרְמַת לוֹ שֶׁלֹּא יִלְמַד, וְהוּא מְעַנֵּן בָּהּ, נוֹחַ לוֹ בְּמַצָּב הַזֶּה. זֶה יָכוֹל לְהִיּוֹת רְצוֹן לְשַׁחַק, חֲבָרִים לְפִטְפֹט וְכוּ'. אוּלָם הַמְּכַנֶּה הַמְּשַׁתֵּף הוּא הַשְּׁחַד, לְתַאֲוָה אוֹ רְצוֹן כְּלִשְׁהוּ. וְכַנְגֵּד זֶה בָּא הָעֵדוּד, וְהוּא כְּעֵין תַּחֲלִיף לְאוֹתָהּ תַּאֲוָה אוֹ לְאוֹתוֹ רְצוֹן שְׁלִילִי. פְּשׁוּט מְעַבְרִים אֶת הַרְצוֹן מְאֻפֵּיק שְׁלִילִי לְאֻפֵּיק חִיּוּבִי, וְהָעֵדוּד הוּא הָאֻמְצָעִי שֶׁמְמִיר רַע בְּטוֹב.

"תֵּן לְחַכָּם וַיַּחֲכִם עוֹד!" (מִשְׁלֵי ט, ט).

עֵדוּד יֵלֵד מוֹפְרַע - דוּחָה!

יותר נכון וקל שאנחנו נעודד את הילד, ולא נצפה שהילד יעודד אותנו לעודד אותו. * יש לזכר: 1] שהילד אורח זמני. 2] זהו זמן החנוכה. 3] אין ילד רע. 4] יש תקנה.

לא פעם אנחנו נתקלים בשאלת הורים או מחנכים השואלים: עם כל הרצון לעודד, אבל איך אפשר לעודד ילד מפרע? הוא לא נותן לנו קצה של חוט כדי למצא סבה לעודדו, הילד פשוט דוחה כל אפשרות לעודד.

שאלה יפה! זו עבודה מציאותית שאין חשק ורצון לעודד ילד שגורם לנו דחית העודד.

אולם זו הבעיה - ש"אין לנו חשק לעודד!"

נקצין מעט את ההגדרה בשאלה:

מי צריך עודד - האם הילד צריך עודד מאתנו או שאנחנו צריכים עודד מהילד? דהיינו, שהילד יעודד אותנו לעודד אותו?! מצחיק??? נכון! אבל זו המציאות.

בלי להרגיש, לפעמים אנחנו מחכים שהילד, שהוא מפרע ודוחה, יעודד אותנו לעודד אותו. [איך אומרים? שיתן לנו קצה חוט במה לעודדו. הוא לא נותן לנו במה לאחז]. ובעצם, במבט נכון זו דרישה לא הגיונית. אם הילד זקוק לתמיכה נפשית, אי אפשר לדרש ממנו שיעודד אותנו. "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות ה).

מסקנא: אנחנו הנדרשים לעודד, ולא לצפות מהילד שיעודד אותנו חרף הדחיה שהוא מקרין לנו עקב התנהגותו המבישה, ובמקום שנמתין ונצפה עד שהילד יתן לנו "קצה חוט" לעודד אותו - נגיש אנחנו אליו את "חבל ההצלה" שירצה להחזיק בו!

וכיצד לעשות זאת?

כדי להסביר זאת נשתמש במשל:

ידוע ומפּרָסם, שְׁלֹכֵל אָדָם יֵשׁ אוֹהֲבִים וְגַם שׁוֹנְאִים. אִם נִשְׁאַל אֶת הַשׁוֹנֵא שְׁלוֹ אוֹדוֹתָיו, הוּא יִתְקַשֶּׁה לְמַצֵּא אֶצְלוֹ נִקְדוֹת חַיּוּבִיּוֹת.

וּמִדּוּעַ? פְּשׁוּט! מְשׁוּם שֶׁהוּא שׁוֹנֵא אוֹתוֹ! לְעַמַּת זֹאת, אִם אוֹתוֹ אָדָם יָמוּת, נִבְחִין שְׁיִוֵּתֵר קַל לְשׁוֹנֵא שְׁלוֹ לְדַבֵּר עָלָיו טוֹבוֹת, וְזֹאת מְשׁוּם שֶׁהוּא מֵת!

וּמָה הַהֲבִדֵל, הֲרִי סוּף־סוּף גַּם הַמֵּת נִשְׁאַר אוֹתוֹ אָדָם?

הַתְּשׁוּבָה: כָּל זְמַן שֶׁהַשְּׁנוּא הֵיךָ חַי, הוּא הֵיךָ לְרוּעֵץ לְאוֹתוֹ שׁוֹנֵא, וְהַשׁוֹנֵא הֵיךָ מְשַׁחֵד לְרָעָה, מִחֲשַׁבְתּוֹ הֵיטֵה נְתוּנָה כִּי־צַד לְהַחֲזִיר מִלְחָמָה הַשְּׁעָרָה לְשׁוֹנֵאוֹ, וּמְשׁוּם כִּךָ לֹא הֵיךָ מְסַגֵּל לְחֹשֶׁב טוֹב עַל שְׁנוּאוֹ. מָה שְׁאַין כֵּן בְּאִשֶּׁר הוּא נִפְטָר, אֵין לוֹ אֶתוֹ תַּחֲרוּת, וּמִמִּילָא אֵין לוֹ "נְגִיעָה" לְשִׁנְאוֹתוֹ, וְלָכֵן הוּא מוֹצֵא נִקְדוֹת חַיּוּבִיּוֹת אֶצֶל הַשְּׁנוּא.

לְהַבְדִּיל, כִּךָ אֶצֶל הַיְלָד הַדּוֹחָה: לָנוּ, הַהוֹרִים, יִשְׁנָה נְגִיעָה נֶגֶד מַעֲשָׂיו, וְלָכֵן קָשָׁה לָנוּ לְרֹאוֹת אֶצְלוֹ נִקְדוֹת זְכוּת. מָה שְׁמַטְרִיד אוֹתָנוּ אֵלוֹ הַמַּעֲשִׂים הַרְעִים שֶׁל הַיְלָד. אֲנַחְנוּ מְבַזְבְּזִים הַרְבֵּה אֲנַרְגִּיָּה בְּמַרְדָּף אַחֲרֵי הַשְּׁלִילָה, וְזֶה חֲבֵל!

וּבָכוּ, כִּי לְהַתְגַּבֵּר עַל הַבְּעָה הַנִּ"ל, עָלִינוּ לְהַקְפִּיד עַל הַנִּקְדוֹת הַבְּאוֹת:

א. עָלִינוּ לְזַכֵּר בְּצוּרָה תְּדִירָה, שֶׁהַיְלָד הוּא אוֹרַח זְמַנִּי, שְׁהַרִי עוֹד כִּמָּה שָׁנִים הוּא לֹא יִהְיֶה אוֹרַח קְבֵעַ בְּבֵיתָנוּ, הוּא יִבְנֶה בַּיֵּת מִשְׁלוֹ. וּבְזַכְרָנוּ זֹאת, יִקַּל עָלֵינוּ לְהַתְאַזֵּר בְּסַבְלָנוּת, וּמִמִּילָא לְהַשְׁקִיעַ אֶת מִיטֵב כַּחוֹתֵינוּ בַּיְלָד, וּבְצוּרָה חַיּוּבִיּוֹת.

ב. זְמַן הַחַנוּף הַטוֹב בְּיוֹתֵר מְגַבֵּל לְגִיל הַצָּעִיר בְּיוֹתֵר, וּכְכֹל שֶׁהַיְלָד יִגְדֵל - דַּעוֹתָיו תִּהְיֶינָה יוֹתֵר מְגַבְּשׁוֹת, וְכַמוֹכֵן שְׁסוּג דַּעוֹתָיו יִהְיֶה לְפִי הַנְּתוּנִים שֶׁהוּא קָלִט בְּמִשְׁךָ שְׁנוֹת חַיּוֹ. וּבּוֹדָאֵי כְּדָאֵי לָנוּ לְהַחֲדִיר לוֹ אֶת הַדָּרָךְ הַנִּכּוֹנָה שְׁחַס וְחִלְיָה לֹא יִחְדְּרוּ לוֹ "רוּחוֹת רְעוֹת", וְאֵז עֲלוּלוֹת לְהִיּוֹת תּוֹפְעוֹת לוֹאֵי לֹא נְעִימוֹת. וּבְכֹל - עֶצֶם הָעֲבָדָה שֶׁהַיְלָד יִגְדֵל לֹא לְפִי רוּחָנוּ, זֶה כְּשֶׁלְעֲצָמוֹ מְאֹד מְאֹד לֹא נְעִים.

ולכן עלינו, וכדאי לנו להשקיע מאמצים בילד בעודו רך בשנים, שאז הוא עלול ונוח לקבל את דעתנו, וממילא יש לקוות, שכאשר הוא יגדל, נרוח ממנו נחת.

הזרעים בדםעה - ברנה יקצרו!

ג. עלינו לזכר את הכלל: "אין ילד רע!" יש ילד שעושה מעשים רעים, אבל הוא מיסודו לא רע. ולכן עלינו לראותו כמו ילד חולה פיזית, שאנחנו מרחמים עליו ומחפשים עצות ודרכים כיצד לרפאתו מתוך אהבה וחמלה הגובלת בסבלנות וסלחנות.

לדגמא: אם יש לנו ילד עם מחלה מדבקת, אמנם אנחנו נרחיק את בני המשפחה ממנו, אבל לא מתוך סלידה ממנו. אדרבה, אותו אנחנו אוהבים ועליו אנחנו מרחמים, אלא שמחלתו מרחיקה אותנו ממנו, וכמוכן עלינו להלחם במחלה ולא בילד.

כן עלינו לנהג בילד ש"חולה רוחנית" - להלחם במעשיו הרעים ולא בילד עצמו. וכמו שילד שחולה פיזית אנחנו מחפשים ממחה ותרופות מתאימות, ולו גם אם זה יעלה לנו הון ומאמץ - כך עלינו לחפש ממחה לנפשו של הילד ולקנות לו רפואות אפלו על ידי הון ומאמץ!

ד. עלינו להאמין, שכדאי לנו ויש לנו תקנה להתגבר על הבעיה. אפלו שאנחנו לא רואים את הפתרון באפק, מפל מקום אסור לנו להתיאש. כידיע, שפעמים רבות נפגשים אנחנו בילד שלא היה נראה סכוי לתקן את מעשיו, ואף על פי כן, בסייעתא דשמיא, מעשיו תקנו בצורה מדהימה.

זאת ועוד, גם אם אנחנו חושבים שאין סכוי [ואין מציאות כזאת בכלל], מפל מקום עלינו לעשות ככל יכלתנו לצמצם עד כמה שאפשר את מעשיו הרעים. וכבר אמרו חז"ל: "לא עליך המלאכה לגמור ואין אתה בן חורין להבטל ממנה" (אבות ב, כא).

[והמבינים יבינו, כי לא בפה מלא נדבר מדוע לא פעם יש לנו מצב ב"מחנה", שהנער הולך לרעות בשדות אחרים. בדרך כלל, הסבה לכך היא הרצון להיות אהוב ואהוד, למצא לעצמו פרקן, והוא לא הרגיש זאת ב"שדה" שבו הוא רעה. מה יעשה ולא ילך לרעות בגנים, כשהוא חושב

שָׁשׁוּם יִמְצָא שׁוֹשְׁנִים, וְאִין הוּא חוֹשֵׁב וְלֹא רוֹצֵה לְחַשֵּׁב שָׁשׁוּם הַכֵּל
קִמְשׁוֹנִים, וְאִף גָּדַר אֲבָנָיו נִהְרָסָה. וְאִף שְׁהִיוּם זֶה מִפְּרָסָם, מִכָּל מְקוֹם אִין
הוּא רוֹצֵה לְמַרְחוֹק. כְּרָגַע מְעַנֵּן אוֹתוֹ הַסְּפוּק הַרְגָעִי, שְׁלַצְעָרְנוּ לֹא מְצָא
בְּמַחְנֵהוּ.]

וְגִדּוּלָה מִזֹּאת כָּתַב הָרַב שְׁמִשׁוֹן רַפְאֵל הִירֵשׁ זְצ"ל (בספרו "יסודות החינוך" ח"א
במאמר "ויגדלו הנערים"), שְׁאִף עַל פִּי שְׁעֵשׂוּ וַיַּעֲקֹב גָּדְלוּ בְּבֵית אָחֵד קָדוֹשׁ
וְטָהוֹר, שְׁהַשְׁפָּעְתוּ הַרוּחָנִית אֲצֵל יַעֲקֹב הֵיטָה לְדוֹרוֹת, בְּכָל זֹאת, כִּינּוּן
שְׁלַעֲשׂוּ הָיוּ נְטִיּוֹת לְצִאת לְעוֹלָם הַרְחָב וְלֹא לְשִׁבְתָּ לִיד סִפְסָל הַלְמוּדִים
כְּמוֹ יַעֲקֹב, זֹאת הֵיטָה סִבָּה לְעֵשׂוּ לְפָרֵק עַל, כְּדִי לְמַלֵּא אֶת נְטִיּוֹתָיו, מִשׁוּם
שֶׁהוּא הָבִין שְׁאִין אֲפִשְׁרוֹת לְהִיּוֹת עוֹבֵד ה' עִם יְצִיאָה לְעוֹלָם הָעֲבוּדָה
וְהַפְּעִילוֹת (וַעֲיִין עוֹד בְּפָרֵק חֲנוּךְ לְנַעֲר). הֵיילֵד זְקוּק לְסְפוּק לֹא פָחוֹת מִהַמְבַּגְרִים,
וְלָכֵן יֵשׁ לַעֲשׂוֹת מְאֻמָּץ לְהַמְצִיא זֹאת בְּצוּרָה נְכוֹנָה וְלֹא בְּקִמְצָנוֹת. וְהַמְבִּין
יָבִין!

אֲמָנָם אִין לְהַתְעַלֵּם מִהַשְׁאֵלָה הָעוֹלָה מֵאֵלֵיהָ, וְהִיא: אִם נְעוּדֵד יֵלֵד
הַמְרַבָּה לְהַפְרִיעַ, אֲנַחְנוּ עֲלוּלִים לְגַרְם לְשָׂאָר בְּנֵי הַבֵּית לְרִצּוֹת לְחִקוֹת אֶת
מְעֵשָׂיו?

הַפְתָּרוֹן לְכֵן הוּא פְּשׁוּט: לְהַסְבִּיר לְבְנֵי הַבֵּית, שְׁאֲנַחְנוּ אוֹהֲבִים מְאֹד אֶת
הֵיילֵד - אֵד מְתַנַּגְדִּים לְמְעֵשָׂיו, וְלָכֵן אָחֵד יֵשׁ יֵצֵר הָרַע בְּזוּיֹת אַחֲרָת,
וְאֲדַרְבָּה, עֲלִינוּ לַעֲשׂוֹת מְאֻמָּץ לְהַתְנַהֵג בְּצוּרָה מוֹפְתִית, כְּדִי שְׁנוּכַל לְרַכּוֹז
כַּחוֹת לְבַעַר אֶת הַמְעֵשִׂים הַרְעִים שֶׁיֵּשׁ לָאֵח שְׁלָנוּ.

זֹאת וְעוֹד, בְּהַנְחָה בְּרוּרָה, שְׁאִם לֹא יוֹצְרִים אֲוִיָּרָה שֶׁל מְלַחְמָה עִם הֵיילֵד,
אֲלֹא אֲדַרְבָּה, מְעַנִּיקִים חֵם וְאַהֲבָה, אֲזִי, בְּדַרְדָּר כָּלֵל, הֵיילֵד לֹא יִרְצֶה לְגַרְם
צַעַר לְהוֹרִיו, וּמְסַתְבֵּר שְׁלֹא יִתְנַאֲה בְּמְעֵשָׂיו הַרְעִים. וְאִם כֵּן, יֵשׁ לְשׁוֹחַח
אוֹתוֹ בִּיחִידוֹת וּבְצוּרָה מְכַבֶּדֶת, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שִׁיזְהַר בְּמִשְׁנֵה זְהִירוֹת שְׁלֹא
יִקְרִין לְאֲחָיו שְׁחַס וְחָלִילָה כְּדֹאֵי לַעֲשׂוֹת כְּמְעֵשָׂיו. וְלְפָעֲמִים [לְפִי הַמְצָב]
אֲפִשֵׁר לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ, שְׁיַעֲבִיר מְסָר שֶׁהוּא מְצַטְעַר עַל מְעֵשָׂיו וּמְקוֹה שִׁיִּתְגַּבֵּר
עֲלֵיהֶם, וְלָכֵן מְאֹד כְּדֹאֵי לְאֲחָיו לְהַזְהֵר שְׁלֹא יִכְשְׁלוּ גַם הֵם.

"וְלִשׁוֹן רַבָּה תִּשְׁבֵּר גְּרָם" (משלי כה, טו).

כיצד נעודד?

* העדוד צריך להיות משכנע * עדיד שלא מחיב ולא מאשים.

בסיעתא דשמיא הצלחנו לשכנע את עצמנו, עד שהגענו למצב שאכן ביכלתנו וברצוננו לעודד את היילד, אולם דא עקא - מקבל העדוד, דהינו היילד, לא מגיב לעדוד בצורה הולמת, וכנראה שלא מצאנו את המסלה המתאימה ללבו. ועל כן השאלה היא: כיצד נעודד?

הנה לפני שנציג מספר אפשרויות לעדוד, נדגיש שיש להקפיד על הנקודות דלהלן:

א. העדוד צריך להיות משכנע שאכן כך חושב המעודד.

אם רוצים לעודד ילד להכין שעורי בית, ולשם כך החלטנו להראות לו אמון בלתי מסויג, וכך אמרנו לו: "ראובן, אתה יודע שאני סומכת עליך שאתה מכין שעורי בית. אתה, ברוך ה', נאמן, והו שלף - הו, ולאו שלף - לאו." והנה, היילד מתכונן לצאת לשחק בחוץ, ואז האמא קוראת לו: "ראובן, לאן אתה הולך? רגע, לפני שאתה הולך, האם הכנת שעורי בית?" ראובן עונה בחיוב. האמא ממשיכה: "אז רק רגע אני אבדק, ואם אכן הכנת - מייד תצא".

במקרה זה אנחנו רואים סתירה בין מה שהאמא הפגינה לבנה במלים שהוא נאמן עליה והיא סומכת עליו, לבין המעשה שמתוכו נראה בעליל שהאם לא בדיוק משכנעת שאכן הבן נאמן. שהרי אם הבן נאמן, אין צורך לבדק אם הוא הכין שעורי בית או לא, שהרי הוא אמר שהוא הכין.

אָמַנְסַם הַשְּׂאֵלָה הַיָּא: הָאָם כְּאֶשֶׁר אָמַרְנוּ לַיִלֵד שְׂאֲנַחְנוּ סוּמְכִים עָלָיו, אָסוּר לָנוּ בְּשׁוּם אַפֵּן לְבַדֵּק אִם הוּא הַכֵּין שְׂעוּרֵי בֵּית?

תְּשׁוּבָה: הָעֵדוּד הוּא חָשׁוּב, אוּלָם הַשְּׂמוּשׁ בּוֹ בְּצוּרָה שְׂגוּיָה גוֹרֵם נֶזֶק יוֹתֵר מִהַתּוֹעֵלֶת. הוּא הוֹרֵס אֶת כָּל הַתּוֹעֵלֶת וְזוֹרֵעַ נֶזֶק!

אוּלָם אָפֶשֶׁר בְּהַחֲלִט לְבַדֵּק בְּצוּרָה אַחֶרֶת. אָפֶשֶׁר לוֹמַר לוֹ: "כִּדְאֵי לְרֵאוֹת אִם הַתְּשׁוּבוֹת נְכוֹנוֹת." אוּ אָפֶשֶׁר לוֹמַר: "טוֹב, כָּל טוֹב. אֲנִי אֶעִיף מִבֶּט אִם הַתְּשׁוּבוֹת נְכוֹנוֹת." אוּ: "אֲנִי מְקַנָּה שֶׁהַתֵּיךְ מְסַדֵּר כְּמוֹ שְׂאֲנִי רוֹצָה!" אוּ אָפֶשֶׁר לְבַרֵר בְּדַרְדָּר עֲקִיפָה עַל יְדֵי הַמְלַמֵּד, וְכוּ עַל זֶה הַדַּרְדָּר.

הָעֵקֶרוֹן בְּכָל הָאָפֶשֶׁרִיּוֹת הַנִּי"ל הוּא, שְׂאֲנַחְנוּ לֹא מְפַגְיָנִים אִי אֲמוּן, שְׂהָרִי אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים שְׂאֵין שְׂאֵלָה אִם הוּא אָכֹן הַכֵּין אֶת שְׂעוּרָיו, אוּלָם נִקְדָּה צְדָדִית שְׂעֵדִין טְעוּנָה בְּדִיקָה הַיָּא שְׂגוּרְמַת לָנוּ לְבַדֵּק אֶת תֵּיכוֹ, וְהָרְאָהָ לְכַדָּ הַיָּא, שְׂאֲנַחְנוּ מְשַׁחֲרָרִים אוֹתוֹ לְשַׁחַק.

אָמַנְסַם הָאֲמַת הַיָּא, שְׂתַמִּיד עֲדִיף לְהַפְגִּין אֲמוּן בְּמַעֲשֵׂה בְּלִי לְהַצְהִיר זֹאת!

בְּדַגְמָא הַנִּי"ל, אִם הַיִלֵד רוֹצָה לְצֹאת לְשַׁחַק, אָפֶשֶׁר לְשַׂאל אוֹתוֹ אִם הוּא הַכֵּין אֶת שְׂעוּרָיו, וְאִם הוּא יַעֲנֶה בְּחִיּוֹב - יֵשׁ לָתֵת לוֹ לְצֹאת בְּלִי אֲמַר וּדְבָרִים, וְעַל יְדֵי כֶּדֶ אֵינְנוּ מְגַבְּלִים לְבַדֵּק אֶת תֵּיכוֹ אַחֲרֵי שֶׁהוּא יֵצֵא, אוּ בְּדַרְכֵים הַנִּי"ל.

וּמָה הַהֶבְדֵּל בֵּין הַהַצְהָרָה שְׂלַפְנֵי הַמַּעֲשֵׂה לְבֵין הַפְגַּנַת הָאֲמוּן בְּלִי הַצְהָרָה?

תְּשׁוּבָה: כְּאֶשֶׁר אֲנַחְנוּ מְצַהֲרִים דְּבַר מְסִיָּם, זֶה מְגַרָה אֶת הַיִלֵד לְבַדֵּק בְּעֵין בּוֹחֶנֶת אִם אָכֹן נְכוֹן הַדְּבַר, וּבְכָל טְעוּת יֵשׁ לַיִלֵד שְׂאֵלָה וּנְסִיגָה בְּאֲמוּן בְּהוֹרִים.

לְעַמַת זֹאת, כְּאֶשֶׁר מְפַגְיָנִים אֲמוּן עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה בְּלִי הַצְהָרוֹת, הַיִלֵד מְבִין זֹאת מַעֲצָמוֹ, הַמַּעֲשִׂים מְדַבְּרִים בְּעַד עֲצָמָם. וְאֶפְלוּ אִם תִּהְיֶה טְעוּת כְּלִשְׁהִי, עֲדִין אֵין זֶה סְתִירָה גְמוּרָה לְשַׂאֵר הַמְקָרִים. וְאֶדְרָבָה, תִּהְיֶה לוֹ נְטִיָה לְהַסְבִּיר אֶת הַחֲרִיגָה שֶׁל הַהוֹרִים כְּמַקְרָה חַדְפְּעָמִי שְׂיֵשׁ לוֹ סִבָּה מִיַּחַדָּת, וְלֹאוּ דְּוִקָא מְשׁוּם אִי־אֲמוּן בּוֹ.

דגמא נוספת: אם רוצים לעודד ילד להאמין ביכולתו לבצע אתגרים שמטילים עליו, עלינו להפגין את רוח הדברים בהתאם. דהינו, עלינו להשתדל למעט בהערות בקרתיות לשלילה, משום שפכל שההערות רבות, פרושו שהוא לא בצע את האתגר פראוי, וממילא הילד עלול להבין שאין אנחנו משכנעים שאכן הוא מסגל לבצע אתגרים, ובנוסף לזאת - הוא עלול להשתכנע שאכן אין ביכולתו לבצע אתגרים. ומאותה סבה פדאי להמנע עד כמה שאפשר מפקוח ישיר על בצוע האתגר.

כמוכן שאפשר בדרך עקיפה לבדק את בצוע האתגר - אם זה בזמן שהילד לא נמצא, ואם זה על ידי השמעת בקרת חיובית על ידי הבלטת הפרטים המצלחים, ותוך כדי כך נבדק את כללות הבצוע וכדומה.

העקרון הוא שנה פנ"ל: בקרת לא בצורה שתרגש כסתירה למה שהצהרנו

ב. יש להקפיד שהעדוד לא יהיה מתיב ולא מאשים. הנה דגמא: הילד מתקוטט בתדירות עם אחיו, וכדי לעודד אותו ברצוננו להבטיח לו פרס אם יתגבר ולא יתקוטט. כיצד נאמר לו? אפשרות אחת היא לומר לו כך: דוד! נכון שאפה יכול להיות ותרו? אפה ילד חכם, לכן פאשר אחיד מרגיז אותך, אפה תותר לו ותוכיח לכלם שאפה ותרו וחכם. אנחנו רוצים לקנות לה פרס אם תתגבר, וזה הסימן שאפה ותרו וחכם.

אפשרות שניה היא לומר כך: דוד! בא ננסה יחד להתגבר על יצר הרע שמסית אותך ואת אחיד להתקוטט. אנחנו יחד נתגבר עליו. כדי שיהיה לנו קל יותר להתגבר, החלטנו שאם במשך שבוע לא תתקוטטו, אזי בלי נדר נקנה לכם פרס, משום שזה משמח אותנו (פרצון טוב ולא כפרס!).

הנה באפשרות הראשונה, במחמאה "אפה ותרו... תוכיח לכלם" - אנחנו מתיבים אותו. וזה גם מאים עליו - "אם תותר - תוכיח", משום שהוא מבין שאם הוא לא יתגבר אז בעצם ההפך הוא הנכון, וזה מלחיץ אותו, והלחץ הוא מתכון לכשלון.

מה שאין כן באפשרות השניה, איננו מאימים ולא מאשימים אותו אלא את יצרו הרע. זאת ועוד, אנחנו משתפים את עצמנו - "אנחנו יחד נתגבר עליו", וכמו כן איננו תולים בו דוקא את הקטטה אלא "אם לא תתקוטטו".

”תן לחכם ויחכם עוד!” (משלי ט, ט).

ועתה נציג מספר אפשריות לעדוד.

א. עידוד על ידי אתגר

מטרת האתגר היא לרומם את היילד שיאמין בעצמו וירצה לשתף פעולה
* יש לאתגר את היילד רק באתגר שברור לנו שהיילד יוכל לעמוד בו גם
ללא מאמץ מיוחד.

”ונהי בעינינו פחגבים” (במדבר יג, לג). אמרתם ”ונהי בעינינו פחגבים” -
אמר הקדוש-ברוך-הוא: מי יאמר שלא הייתם בעיניכם כמלאכים? (ילקוט).
כך מתרחש, כשמאבד אדם את האמונה ואינו מכיר בערך עצמו, עד כי
מסביר הוא, שבעיני הזולת הוא נחשב כחגב בעוד שהלה מחשיבו כמלאך.
משבני אדם נופלים בעיני עצמם ומעריכים את ערכם בפחות מכפי שהיא,
וכשאנחנו מסתכלים על עצמנו כברייות פחותות, דומה בעינינו שכל
מסתכלים עלינו גם האחרים. ”ונהי בעינינו פחגבים וכן היינו בעיניהם” -
אות היא לאבוד האמונה של המרגלים (חפץ חיים).

אחת הסבות המרכזיות של חסר מוטיבציה של האדם היא חסר האמון
ביכולתו העצמית, וכמוכר, כאשר הוא חושב שחסרה לו היכולת הנדרשת,
לפי אמות המדה הנהוגות בחברתו ובחיק משפחתו, הוא מבין שאין לו
ערך והערכה, ולפעמים הוא מקשר את אהבת הוריו ליכולת הפצויע שלו,
וממילא הוא עלול להכניס למצב של יאוש.

כדי למנע סכון שכזה, כדאי להציב בפניו אתגרים בכדי לרומם את רוחו
על ידי הצלחה בפצויע האתגר, שאז תגביר את בטחונו העצמי.

כמוֹבן שְׁצָרִיף לְשִׁים לֵב שְׁהֶאֱתָגֵר יְעוֹדֵד וְלֹא יִיאֵשׁ. לְשֵׁם כָּדָּ יֵשׁ לְהִקְפִּיד
עַל הַנְּקֻדּוֹת דְּלֶהֱלֹן :

א. שְׁהֶאֱתָגֵר לֹא יִהְיֶה קֶשֶׁה בְּיַחַס לִיכְלֹתוֹ, אֲלֵא אֲדַרְבָּהּ, לְהִקְפִּיד שְׁהֶאֱתָגֵר
יִהְיֶה בִיכְלֹתוֹ לְלֹא קֶשֶׁי מִיַּחַד, שְׂאֵז הוּא יוֹכֵל לְבַצְעוֹ, שְׂאֵם לֹא כֹן, אֲזִי
הֶאֱתָגֵר עָלוּל לְהִיּוֹת גּוֹרֵם הַפּוֹדָ, דְּהֵינּוּ לְיֵאֵשׁ, מְשׁוּם שְׂכָל כְּשָׁלוֹן מְהִיָּה
חִזִּיק לְתַדְמִית שְׁהַדְבִּיק לְעֶצְמוֹ - שְׁהוּא לֹא יִצְלַח.

ב. יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל שְׁהֶאֱתָגֵר יִהְיֶה נִתָּן לְ"תַמְרוֹן", דְּהֵינּוּ, שְׁהַגְדַּרְתְּ הַהֲצָלָחָה
בְּאֶתְגָר לֹא תִהְיֶה מְתַנִּית בְּהֲצָלָחָה שֶׁל מֵאָה אַחוּזִים.

לְדַגְמָא: אִם מְטִילִים עָלָיו לְעֵטֹף אֶת סְפָרָיו וּמַחְבְּרוֹתָיו לְקִרְאָת תַּחֲלַת
שְׁנַת הַלְמוּדִים, צְפוּי שְׁהֵיִלָּד לֹא יִעֲטֹף בְּצוּרָה טוֹבָה כְּמוֹ הַהוֹרִים, וּמִמִּילָא
הַהוֹרִים עָלוּלִים לְרֵאוֹת, שְׁחֻלְק מֵהַסְפָּרִים וְהַמְחַבְּרוֹת לֹא יִהְיוּ עֲטוּפִים
כְּדָבְעִי. בְּמִקְרָה זֶה יֵשׁ לוֹמֵר וּלְהַקְרִין לוֹ שְׁהוּא עֲטֹף יָפָה, וּלְהַבְלִיט אֶת
הַצַּד הַמְצָלַח. וְאִף עַל פִּי שְׂיֵשׁ מַחְבְּרוֹת אוֹ סְפָרִים שְׂלֹא עֲטוּפִים יָפָה, אִין
לוֹמֵר: זֶה לֹא מְצָלַח! זֶה לֹא יָפָה!

וּמָה כֹּן לוֹמֵר?

יֵשׁ לוֹמֵר: אֶת הַמַּחְבְּרַת הַזֹּאת עָדִיף שְׁנוֹסִיף לְעֵטֹף בְּצוּרָה כְּזוֹ. אוֹ אִם אֶפְשָׁר
לוֹמֵר בְּלִי בִקְרָת: אֶת הַמַּחְבְּרַת הַזֹּאת תִּסְדֵּר כָּדָּ! אוֹ: תִּסְיִם כָּאֵן אֶת הַפְּנֵה
הַזֹּאת, וְכוּ'.

בְּצוּרָה כְּזוֹ אֲנִי דוֹאָגִים שְׂיַבְצַע אֶת הֶאֱתָגֵר - וְגַם תוֹרְמִים לוֹ לְהֶאֱמִין
בִּיכְלֹתוֹ.

אוּלָם לְעַמַּת זֹאת, יֵשׁ אֶתְגָרִים שְׂקֶשֶׁה "לְתַמְרוֹן" אֶתָם.

לְדַגְמָא: אִם נְדַרְשׁ מֵהֵיִלָּד לְהַגִּיעַ לְהַסָּעָה שְׂיִוצֵאת בְּשָׁעָה מְסִימַת, לְדַגְמָא
בְּשָׁעָה 8:00 - אִם אִינְנוּ בְּטוּחִים שְׁהֵיִלָּד יִצְלִיחַ בְּקִלוֹת לְהַגִּיעַ לְהַסָּעָה, לֹא
כְּדֵאִי לְנִסּוֹת לְעוֹדְדוֹ עַל יְדֵי אֶתְגָר זֶה, מְשׁוּם שְׂאֵם הֵיִלָּד לֹא יִגִּיעַ, פְּרוּשׁ
הַדְבָר, שְׁהֵיִלָּד נִכְשָׁל בְּאֶתְגָר, וְכִמּוּבָן שְׂזֶה גּוֹרֵם תּוֹצָאָה הַפּוֹכָה מֵהַעֲדוּד.
[אֲמָנָם בְּמִקְרָה כְּזֶה שְׁהֵיִלָּד אַחַר לְהַסָּעָה, רְצוּי לוֹמֵר לוֹ: "אוּלִי מְחַר
תַּצְלִיחַ. אַחֲרֵי הַכֹּל, עָלִיף לְדַעַת שְׂיֵשׁ לָךְ אֶתְגָר לֹא קַל, וְצְפוּי שְׂלַפְעָמִים

ב. עידוד על ידי פרסים

כל אדם הוא אינטרסנט וקל וחומר הילד, אולם יש להביא את הילד לאינטרס חיובי * מספר תנאים לנתינת הפרס.

רגילות בפני הבריות לומר, שהילדים הם "אינטרסנטים", והפונה היא לשלילה, משום שהפנוי "אינטרסנט" נהפך לשם נרדף לאדם שאינו הגון. אף על פי שאם נתבונן, נגיע למסקנה שאין זה מדיק לכנות בשם אינטרסנט דוקא אדם שאינו הגון.

זאת ועוד, כל אדם הוא אינטרסנט.

הבה נמחיש זאת בדגמאות מספר:

ראובן עשה את עצמו חולה, משום שהוא לא רצה ללכת לתלמוד תורה. האינטרס של ראובן היה אייחלכה לתלמוד תורה.

איש החסד שמעון הקדים לבוא בכדי לאסוף עוד כמה שקיות לטובת ילדי העניים. האינטרס של שמעון היה להשיג עוד כמה שקיות לנצרכים.

הרב משה שוקד יומם וליילה באהלה של תורה. הוא שמח בזכיות הרבות שמצטברות לו כתוצאה מכך. כידוע, תלמוד תורה כנגד כלם!

והשאלה היא, האם יש לגנות את כל האינטרסים הנ"ל? בנדאי שלא! את מעשה ראובן יש לגנות, אולם של שמעון והרב משה אין לגנות.

התשובה פשוטה: ראובן שואף לאינטרס שהוא שלילי, דהינו, אייחלכה לתלמוד תורה, לכן יש לגנות זאת. לעמתו שמעון איש החסד והרב משה

השוקד באהלה של תורה - עם אינטרס חיובי, ועל כן יש לשבחם ולהעריכם על כך. זה ההבדל!

בסכום: כל אדם הוא אינטרסנט, אולם ההבדל הוא, האם זה אינטרס חיובי או אינטרס שלילי.

בחנוך עלינו לשאף לדרך את היילד לאינטרס חיובי, ולשם כך, אחת מהדרכים היא על ידי חלקת פרסים. אם אומרים ליילד, שאם ילמד הוא יקבל פרס, אזי האינטרס הוא חיובי, משום שהוא גורם לתוצאה חיובית כנ"ל. הפרס כעין שחד להטות את רצון היילד לאפיק שאנחנו רוצים, ועל כן אפשר להשתמש בו לעידוד.

אולם עם זאת, עלינו להקפיד לתת את הפרס בצורה נכונה.

כיצד?

1. יש לתת פרס שיש לו ערך לגבי המקבל, שאם לא כן - להבטחת נתינת הפרס לא תהיה תועלת, משום שלגבי היילד אין משיכה לפרס לעמת האתגר שמציבים בפניו, וממילא הוא לא יטרח לבצע את האתגר.

2. לא לעכב את נתינת הפרס זמן רב, וזאת משום שלילד יש נטיה לשכח את העבר, ואז הוא עשוי לשכח או לא ליחס חשיבות לסבה שבגינה נתן הפרס, וחבל מאד לאבד את השמחה שסביב בצוע מטלה חיובית.

ומה גם, שזה עלול לגרום לו להמנע ממטלות אחרות, בהשבו בלבם: מי יודע מתי אקבל את הפרס. חבל על המאמץ!

זאת ועוד, הוא עלול לחשד בהוריו שאינם עומדים בדבורם, ואפלו שקלאחר זמן הוא יקבל את הפרס, מכל מקום, הטעם והרשם המר נשארים, כידוע.

3. לא לתת פרס בצורה של "משכורת" שחיבים לתת, משום שצורה כזו עלולה לגרות את היילד להיות "סחטן" מהוריו.

זאת ועוד, הוא לא יעריך את נתינת הוריו, משום שלדעתו זה מגיע לו כמו משכורת שמגיעה לפועל, שבדרך כלל אינו רואה צורך להודות על כך, שהרי

הוא טרח עליה. אדרבה, נראה לו שעל המעביד להודות לו על בצוע העבודה.

כמו כן, כך הילד רואה במבטו [העקם] - שעל ההורים להודות לו. לכן אין לתת את הפרס כ"משפרת", אלא יש לומר לילד, שעליו לבצע את המטלה גם בלי פרס [למעט מקרים שהמטלה גובלת בחריגה מדברים שהילד חיב בהם, שאז אפשר לתת כמשפרת, משום שבאמת הילד לא חיב במטלה הזו], אולם אנחנו מענינים לעודדו, ולכן אנחנו רוצים לתת לו פרס.

4. להשתדל להחמיא לילד בזמן נתינת הפרס, ולהבליט את חשיבות מעשיו הטובים. זאת יש לדעת, שאין השפעה נפלאה ואיכותית יותר מזמן של "עת רצון". זמן נתינת הפרס הוא עת רצון, וכאשר נחמיא לו בזמן הזה, הרשם החיובי והמדשן לא ימחק מלבו, וכחו יהיה רב מאד לעודדו לרצות להגיע למעמד כזה פעם נוספת. וזאת רואים גם בנהג שבעולם - שככל שהמעמד מרשים יותר, הנכונות להקרבה כדי להגיע למעמד זה גדולה יותר.

5. אין לנצל את זמן נתינת הפרס כמקור לדרישות או "עקיצות", כי הדבר יכול להביא לתוצאה הפוכה - הילד עלול להבין שמנצלים זאת לרעתו, ולכן הוא עלול להמנע מאתגרים נוספים, כמו שאומרים לדבורה: "לא מדבשך ולא מעקצך". וכן על זו הדרך.

"תן לחכם ויחכם עוד!" (משלי ט, ט).

ג. לדבר בשבח הילד בפני אדם שלישי, שסביר להניח שהדברים יגיעו לאזני הילד

ג. לדבר בשבח הילד

העדות בצורה עקיפה חזק יותר מהעדות בצורה ישירה.

לצורת העדות הנ"ל יש יתרון לעמת הצורות השונות שכתבנו לעיל, וזאת משום שיש מקרים שאנחנו לא מצליחים לשדר לילד מחמאות ועודדים בצורה ישירה - אם משום שהילד לא מאמין שאכן אנחנו מתכוונים ברצינות למה שאנחנו מחמיאים לו [למותר לציון, שמצב כזה טעון תקווה], ואם משום שיש מחסום כלשהו שההורים לא מסגלים להחמיא לו בצורה ישירה.

כגון אם ההורים פעסו על הילד על דבר מסוים, והם מרגישים קשי להחמיא לו אפילו על דבר אחר [אף על פי שזה מצב מצער מאוד, מכל מקום, זו עבדה שלא כל ההורים מסגלים לעבר מפעס למחמאה, או עדין לא הגיעו לדרגה כזו, אף על פי שהם עדין שואפים], או משום שהם חוששים שמחמאה ישירה עלולה ליצר קנאה בין האחים.

למקרים הנ"ל והדומים להם יש פתרון, על ידי שנספר לאדם שלישי על הילד אודות הדברים הראויים להערכה אצלו, בתקווה שאכן אדם זה יעביר לאזני הילד את דברינו עליו. והנה, אם יש ספק אולי הוא לא יעביר את הדברים, אין פסול אם נאמר לו בפרוש שאנחנו מעניינים שהדברים יגיעו לאזני הילד על מנת שיתעודד. כמובן, שהמדבר באדם אמין, שלא יעביר לילד את הבקשה לאמר: "ההורים שלך בקשו ממני שאמר לך כך וכך שיתעודד!"

בצורה כזו של עדות, אנחנו מרויחים שאנחנו עוקפים את המגבלה של אי-היכלת להחמיא בצורה ישירה משום שאנחנו בכעס עם הילד, וכנ"ל גם מרויחים את האמון של הילד לעמת המחמאה הישירה, משום שבמחמאה הישירה הילד עלול לחשב שאין דברי ההורים כנים, אלא זה רק בשביל שיתעודד. ולעמת זאת, במחמאה עקיפה מסתבר יותר שהוא יאמין שאכן הוריו כנים, משום שההורים ספרו זאת לאדם שלישי, וכנראה שהם מתכוונים למה שהם אומרים. אין להם ענין לעודד את האדם השלישי, ואם בכל זאת הם ספרו לו בשבחו, כנראה שהדברים נכונים.

זאת ועוד, שׁינעם לו מאד בַּיָּדְעוּ שְׁעוּד אָדָם יוֹדֵעַ אֶת עֲרֻכּוֹ אֶצֶל הוֹרִיו, משום שְׁזֶה מוֹסִיף בְּעֲרֻכּוֹ גַם אֶצֶל אוֹתוֹ אָדָם, וְכִמוּבָן שֶׁהוּא יִרְצֶה לְהוֹכִיחַ שְׁאֵכֶן "יֵישׁ כְּסוּי" לְמָה שֶׁהוֹרִיו חוֹשְׁבִים עָלָיו.

נְפֹאן הַהִזְדַּמְנוֹת לְצִיָּן עַד כְּמָה חֲמוּר הַדְּבָר לְסַפֵּר בְּגִנוּת הַיָּלֵד לְאֲנָשִׁים זָרִים. מֵעֵבֶר לְעִנְיָן הַהִלְכָתִי שְׁזֶה לְשׁוֹן הָרַע - עוֹד נוֹסִיף, שֶׁהַפְּגִיעָה בַּיָּלֵד בְּדִבְרִים אֵלּוּ הִיא חֲמוּרָה מְאֹד. זֶה עָלּוּל לִיצֵר רְחוּק שֶׁל מִמֶּשׁ בֵּין הַיָּלֵד לְהוֹרִיו, וְאוּלַי יֵאוּשׁ מִלְתַּקָּן, בְּחֻשְׁבוֹ שֶׁאֲפֹלוּ אִם הוּא יִתְקַן אֶת הַנְּאָמֵר עָלָיו, מִכָּל מְקוֹם, רַק הוֹרִיו יִדְעוּ מִתְקוֹן זֶה, מַה שְׁאִין כֹּן אָדָם שְׁלִישִׁי. וַיֵּשׁ לְדַעַת, שֶׁכִּמוֹ שְׁיֵשׁ עֲצָמָה גְבוּהָה לְמַחְמָאָה לַיָּלֵד בְּצוּרָה עֲקִיפָה הַנִּי"ל עַל יְדֵי אָדָם זָר, כִּדּוּשׁ עֲצָמָה שֶׁל הָרֵס לְבַקָּרָת, וְאוּלַי עֲצֻמַת הַבַּקָּרָת גְּדוּלָּה יוֹתֵר. וַיִּתְּכֶן שְׁאֵלוֹ הַבַּקָּרָת הַיְתֵה יְשִׁירָה, הוּא הִיָּה מְאֵמִין שֶׁהוֹרִיו מִבְּקָרִים אוֹתוֹ מְשׁוּם שֶׁהֵם רוֹצִים לְעוֹדֵד אוֹתוֹ שְׁיִתְקַן אֶת מַעֲשָׂיו, וְלָכֵן הֵם מִבְּקָרִים אֶת אִישִׁיוֹתוֹ, וּבְנֵאָמַת הוֹרִיו לֹא חוֹשְׁבִים שֶׁהוּא עַד כִּדֵּי כִּדּוּשׁ שְׁלִילִי. וְאִם כֹּן, מַה שְׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת הוּא, לְהִתְיַחֵס לְהַעֲרָה כְּעִין דְּרַבּוֹן לְשַׁפֵּר אֶת מַעֲשָׂיו. מַה שְׁאִין כֹּן כְּאֲשֶׁר הִהַעֲרָה הִיא לְאָדָם שְׁלִישִׁי, אֲזִי הוּא מִבֵּין לְנִכּוֹן שְׁזֵו חוֹתֶמֶת עַל אִישִׁיוֹתוֹ וְאִין מַה לַעֲשׂוֹת, זוֹהִי דְמוּתוֹ וְאִי אֲפֹשֶׁר אוֹ קִשָּׁה מְאֹד לְשִׁנוֹת. וּבְנוֹסָף לְכֵד, יֵשׁ לוֹ הַתְּמַרְמְרוֹת מִדּוּעַ הוֹרִיו צָרִיכִים לְסַפֵּר זֹאת לְאָדָם זָר, וְכִי הוּא יִתְקַן אוֹתוֹ?! הוֹרִים! הַזְהִירוּ בְּדִבְרֵיכֶם!!

ד. התעלמות ממשגה במקום שאפשר

שְׁגִיאוֹת אֶצֶל יְלָדִים מְצוּיּוֹת מְאֹד, וְכִמוּבָן שֶׁשְׁגִיאַה עָלוּלָה לְגַרֵר אַחֲרֶיהָ הַעֲרָה אוֹ נְזִיפָה. אוּלָם בְּמִקְרָה שְׁאֲנַחְנוּ רוֹצִים לְעוֹדֵד יָלֵד, עָלִינוּ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַתְעַלֵּם מִשְׁגִּיאוֹת שְׁאִינָן מְכַרִּיחוֹת הַעֲרָה אוֹ נְזִיפָה.

לְדַגְמָא: אֲנַחְנוּ רוֹצִים לְעוֹדֵד אֶת הַיָּלֵד לְקִנּוֹת מִדֵּי בְקָר מֵהַחֲנוּת מוּצָרִים נְחוּצִים לְבֵית. וְהִנֵּה שְׁלַחְנוּ אוֹתוֹ לְקִנּוֹת חֶלֶב, לָחֶם, מְרַגְרִינָה וּשְׁמָרִים. הַיָּלֵד חָזַר מֵהַחֲנוּת - אוּלָם בְּלִי מְרַגְרִינָה. רְצוּי לְהַתְעַלֵּם מִכֵּד לַעֲתָה, הַיָּלֵד חָזַר מֵהַחֲנוּת - אוּלָם בְּלִי מְרַגְרִינָה. רְצוּי לְהַתְעַלֵּם מִכֵּד לַעֲתָה,

משום שכל הערה יכולה לצנן את הרצון שלו להמשיך לקנות. פשוט לא נעים לשמע הערות.

וכן על זו הדרך, כל הערה שאפשר להמנע ממנה - כדאי להמנע. תן לילד להרגיש בנוח במטלה החדשה. וגם אלו אתה צריך את אותו מוצר שהוא שכח - אם אינך יכול להתעלם, עליך לבקש ממנו לקנות את הפריט הזה בלי שום האשמה מדוע שכחת וכו', ויש לומר לו: "אני צריך את המרגרינה (לדוגמא) עכשו, לכו אנא רוץ וקנה לי."

עצה זו ממלצת גם במקרים שיש מתח כלשהו בין הילד להורים. במקרה כזה יש לנסות למעט עד כמה שאפשר בהערות, על דרך שאמרו חז"ל: "אל תרצה את חברך בשעת בעסו", וקל וחומר הערות שעלולות לגרום בערת אש המחלקת המלוה בחצפה. וסבה נוספת היא, משום שעל ידי התעלמות זו, אנחנו נותנים הפוגה נעימה למתח, ויוצרים "קרקע בריאה" לחדוש של יחסים בריאים בין הילד להוריו.

החכם - עיניו בראשו!

ה. הזדהות ותמיכה נפשית

כאשר יש הזדהות, קל יותר לקבל את ההערה מהאוב.

"אזן קשבת" של ההורים לילד היא ערבה ל"אזן קשבת" של הילד להורים.

כאשר ההורים מקשיבים לילד ומזדהים אתו, הוא מרגיש בטחון עצמי ובטחון בהוריו ונקשר נפשית להוריו, משום שהוא מבין, שהוריו מיחסיים חשיבות לדבריו. במלים אחרות: הוא ילד טוב ונורמלי, דבריו עם הגיון ויש לו ערך, שהרי הקשיבו לו והזדהו אתו, ופרוש הדבר - שאכן בדבריו יש הגיון.

אולם אין פונתנו לומר, שצריך לומר "קדוש קדוש קדוש" על כל מה שיאמר, ובדאי פאשר רואים שאין הוא צודק, יש לומר לו זאת. אולם כל זאת רק לאחר ששמענו אותו ונסינו להבין אותו ואף מצאנו נקדת זכות למעשיו. ואז, במצב כזה, אם נביע את דעתנו בענו, סביר להניח שאזנו תהיה כרויה לשמע מה בפנינו, ויהיה לו קל יותר לקבל את דברינו.

ידוע ומפרסם, שלכל אדם קל יותר לקבל דברים מ"האוהב" יותר מאשר "האיוב". ואם כן, גם בנדון שלנו, דהינו היילד - אם הוא מבין שאנחנו בבחינת "אוהב", דהינו שדבריו מתקבלים על דעתנו ויש להם ערך, אזי מסתבר שיקל עליו לשמע אותנו, וכבר אמר שלמה המלך בחכמתו (משלי ט, ט): "הוכח לחכם ויאהבך". ופרשו המפרשים: פאשר תרצה להוכיח את חברך, תאמר לו: "אתה חכם!", וכאשר תאמר לו "אתה חכם", הוא ירצה לשמע אותך, ויאהב אותך עבור תוכחתך.

[ויכעין זה מצאנו בפרשת המרגלים (במדבר יג, ל): "ויחס כלב את העם אל משה". פרש רש"י, שהשתיק אותם בצורת דבור המשתמעת כאלו גם הוא מתכוון לגנות את משה. וכך אמר: וכי רק זאת עשה לנו בן עמרם? וכאשר בני ישראל חשבו שאכן רצונו לגנות - שתקו כלם. זו דרך העולם: אם מתחסיס אליהם ולדעתם, הם רוצים לשמע.]

פירוש מעשיו של היילד בצד החיובי

* ראיה חיובית עשויה לגרם ליילד לרצות לתת "כסוי" למה שחושבים עליו * יש להקפיד לא לקבע עמדה שלילית לפני ששמענו את היילד.

כמו שלכל מטבע יש שני צדדים, כך לכל מעשה יש שני פנים. עדיד גדול עשוי להיות אם נשכיל להשתדל לתרגם את מעשיו של היילד בפן החיובי, ואף על פי שיש את הצד השלילי.

אם נתרגם בצורה חיובית, היֵלד יתעוֹדד ויֵרצה להוכיח שְאָכוּ התרגום שְלָנוּ הִיָּה נָכוֹן.

לְדַגְמָא: אם היֵלד התאחר לבוא הבֵּיתָה, אֶפְשָׁר לוֹמַר לוֹ, שְׁפַנְרָאָה הוּא "פֶּטְפֶט" לוֹ בַּחוּץ וְלָכוֹן הִתְעַכֵּב. אוֹ אֶפְשָׁר לוֹמַר, שְׁפַנְרָאָה הִיָּה לוֹ אֵיזָה עֲכֹב שְׁנֶאֱלַץ לְאַחַר בְּגִינוֹ. אם אָכוּ נְדוֹן לְכַף זְכוּת, הֵיֵלֵד יֵרצה להוכיח שְאָכוּ זוֹ הַסִּבָּה וְהוּא אֵינְנוּ מְאַחַר "כְּרוֹנִי", וְכַמוּכֵן שְׁלֹא מְבַזְבֵּז אֶת זְמַנּוֹ בַּחוּץ בְּפֶטְפוּטִים. וְאַפְלוּ אם אָכוּ בְּאַמֶּת בַּפֶּעַם הִרְאִישׁוֹנָה הַסִּבָּה הָאֲמִתִּית הִיָּתָה "פֶּטְפֶט", מְכַל מְקוֹם, הִיָּה נָעִים לוֹ לְשִׁמְעַ שְׁחוּשֵׁבִים שֶׁהוּא יֵלֵד רְצִינִי, שְׁאִינוּ מְאַחַר בְּלִי סִבָּה מְסֻפָּקֹת, וְלָכוֹן הוּא יִשְׁתַּדֵּל לְהַבִּיא כְּדִי שְׁאָכוּ הוּא יִתְאִים לְמָה שְׁנֶאֱמַר עָלָיו.

זֹאת וְעוֹד, אם נתרגם אֶת מַעֲשָׂיו בְּצוּרָה שְׁלִילִית - מְלַבֵּד הַהִשְׁפָּעָה עַל מַחְשַׁבְתּוֹ בְּדַמוּי עֲצָמִי שְׁעֵלוּלָה לְהִיוֹת שְׁלִילִית, שְׁיִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ שְׁאָכוּ הוּא לֹא יֵצֵלַח - עוֹד יֵשׁ לְחַשֵּׁשׁ שְׁטַעֲיֵנוּ בְּכַמָּה מְקָרִים וְעֲשִׂינוּ הַקֵּשׁ מִמְקָרָה לְמְקָרָה וְהַסִּבְרָנוּ אֶת הַמְקָרִים בְּצוּרָה שְׁלִילִית, בְּעוֹד שְׁבַעֲצָם הַמַּעֲשָׂה הִיָּה חִיּוּבִי, וְכַמוּכֵן שְׁזָה מִתְכוּוֹן לְהַתְמַרְמְרוֹת שְׁעֵלוּלָה לְהוֹלִיד מְאַבְקִים וְתוֹפְעוֹת שְׁלִילִיוֹת אַחֲרוֹת.

וְכֵאֵן הַמְקוֹם לְהַצִּיעַ עֲצָה טוֹבָה, פְּשׁוּטָה וְחֲשׁוּבָה, וְהִיא - שְׁלַפְנֵי הַעֲנִישָׁה אוֹ קְבִיעֵת עֲמֻדָה, לְהַשְׁתַּדֵּל לְבָרַר כָּל מַעֲשָׂה, אוֹ לְפַחוֹת לְשִׂאל פֶּשֶׁר הַמַּעֲשָׂה, וְאַפְלוּ אם אֲנַחְנוּ חוֹשְׁבִים שְׁיֵשׁ לָנוּ "הַשְּׁעָרָה" נְכוֹנָה שְׁהַמַּעֲשָׂה הִיָּה שְׁלִילִי. הַנְּסִיוֹן מוֹרָה, שְׁאֲחוּז גְּבַהּ מְאֹד מִהַמְקָרִים לֹא הִיוּ בְּדִיוֹק שְׁלִילִיִים כָּל כֶּף וְנוֹרָאִים כְּמוֹ שְׁחֲשַׁבְנוּ, וְאַלוּ הֵינְנוּ פּוֹעֲלִים מִתּוֹךְ הַהִשְׁעָרָה, הִיָּה זֶה עוֹל לְיֵלֵד.

וּמַעֲשָׂה שֶׁהִיָּה בְּאֵב שְׁפָנוּ אֵלָיו בְּשִׂאלָה מְבִיכָה: מָה עוֹשִׂים לְיֵלֵד שְׁקוֹרַע כְּרִיכָה שֶׁל סְפָרִים? הָאֵב לֹא הִבִּין מָה כּוֹנֵת הַשּׂוֹאֵל, וְלָכוֹן שְׂאֵל: "הָאֵם הַשּׂוֹאֵלָה הִיא מְבַחֲנִיָה הַלְכֵתִית אוֹ מְבַחֲנִיָה חֲנוּכִית?" וְאִזּוֹ נִעֲנָה הַשּׂוֹאֵל וְאָמַר: "מְדַבֵּר בֵּין שֶׁל כְּבוֹדוֹ. כִּידוּעַ לְכְבוֹדוֹ, שְׁבָנוּ לוֹמֵד בְּכַתָּה שְׁבָה אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְלִים, וְיֵשׁ שָׁם כְּרִיכוֹת שֶׁל סְפָרֵי תְהִלִּים, וְהֵיֵלֵדִים שֶׁל הַכַּתָּה מְשִׁתּוֹבְבִים, וְהֵנָּה בְּנֵף לְקוֹחַ כְּרִיכָה שֶׁל תְּהִלִּים וְקוֹרַע אוֹתָהּ." כְּשִׁמְעַ הָאֵב זֹאת, קָרָא לְבָנוּ וְשִׂאֵלוּ בִּיחִידוֹת: "בְּנִי, מָה קָרָה?" עָנָה הַבֵּן, שְׁמִדְבָר בְּכְרִיכַת תְּהִלִּים לְלֹא הַסְפָּר, שְׁיֵלֵדִי הַכַּתָּה זוֹרְקִים לְכָל עֵבֶר, וּמְכִינּוֹן שְׂרָאָה

סדור ללא כריכה, לכן החליט שפדאי לכרוך בזה את הסדור. שוב האב הסביר לאותו השואל את המניע הטהור של בנו, ואמר: "אם אכן זורקים לכל עבר את כריכות התהלים, אז לכאורה המעשה של הבן הוא חיובי!" אולם השואל השיב: "אמת ונכון שילדי הפתח מעיפים את הכריכות, אולם כואב לראות איך הבן, בשביל לכרוך את הסדור, חתך בכריכה את שלש עשרה העקרים המדפסים על גב הכריכה." ושוב שאל האב את הבן, והבן ענה, שאפשר לראות שהוא אכן הקפיד שלא לחתוך שום אות. עד כאן המעשה.

ראו גם ראו כמה לקחים אפשר ללמד ממעשה זה. ראשית, אלו היינו מחליטים לקבל את גירסת השואל לפי ראיתו, אז היינו מתרגמים את המעשה בצורה שלילית, וזה היה עלול לגרום לנו לתסיסה והתמרמרות על הילד, משום הדעה הקודמת שהילד השחית את הכריכה מתוך פגנה להשחית. וכמוכן ששאלה בטון דבור שפזה אינה הוגנת ועלולה להשיג מטרה הפוכה. הילד עלול להתמרמר בטענה חמורה: "מה רוצים ממני? אני עשיתי מצוה, ומבלי לברר כבר 'חותמים' שאני השחיתי!"

שנית, אלו היילד היה מתרץ את עצמו, בכל זאת עדין היה קשה להורים לסגת מדעתם וקביעתם הראשונה שהשתמעה מ"טון הדבור המאשים", וממילא הם היו עלולים לטעות בשפוט, ואפילו להראות חסר אמון בילד, וזאת כדי לעמד על דעתם ולהצדיק את גישתם הראשונה, ובמצב טוב היו נמנעים מלהמשיך להאשים, אולם "הטעם המר" עדין נשאר.

לעמת זאת, כאשר האב בירר בשוב הדעת, הוא הגיע למסקנא הנכונה - והילד קבל "יישר כח". הורים! הזהרו בדבריכם!

כיוצא בזה, קורה לפעמים שאנחנו מחליטים להעניש על פי השערה, והנה מתברר לאחר מעשה, שההשערה לא הייתה מדיקת, ואז אנחנו נמצאים במלכדת - שהרי כבר הענשנו, וזה לא קל להודות בטעות. ולכן עלולים אנחנו "לחפש" הצדקה לענש שנתנו, וכל זאת בלבד "שלא תהיה פשלה".

לעמת זאת, אם נקפיד לברר אם אכן השערותנו מדיקת, אנחנו נחסוך הרבה עגמת נפש.

מה החשש? מדוע לא מבררים? "חוששים" אולי היילד יצדיק את עצמו או יתנצל, ואז תהיה בעיה בענישה?

אין זו בעיה, אלא זו טעות! פשוט מאד, יש להכניס לראש ממה נפשך: אם ההתנצלות מספיקה, אזי אין מצוה להעניש, ואם יש חשש שההתנצלות לא מספיקה, עלינו להעניש אפלו אחרי ההתנצלות, ואז אנחנו רגועים בידינו בברור את "תמונת המצב". ועל זה אמר המשורר הצפתי:

"סוף מעשה במחשבה תחלה" (מתוך הפיוט "לכה דודי").

עידוד בעתות שמחה

עידוד על רקע חיובי חזק יותר מעידוד על רקע שלילי.

* "משה, אתה ילד כל כך חכם ונבון, ולא מתאים לך הציון הנמוך. זה בטח מקרה".

* "דניאל, האחריות שלך ראוייה למופת, רק פנאיה שהייתה תקלה שלא סדרת את החדר".

* "תדע לך, בני חביבי: אני אוהב אותך מאד, ולכן, כשאני רואה אצלך מעשה שלילי, אני מעיר לך".

בכל המקרים הנ"ל העידוד נתן על רקע שלילי, דהינו בזמן של בקורת ואי-נעימות. אמנם אין לשלל עידוד גם בצורה כזו, אבל בהחלט יש להקפיד שעקר העידוד יהיה על רקע חיובי ובזמן שמחה.

ומה ההבדל?

כַּאֲשֶׁר הָעֵדוּד נִתֵּן בְּעֵקֶר עַל רִקְעַ שְׁלִילִי, הַיְלָד עֲלוּל לְזָכְרוּ כְּדָבָר שֶׁהוּא לֹא הִיָּה רוֹצֵה לְפָגֵשׁ בּוֹ וְלִשְׁמַע אוֹתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהֲרִקְעַ הַמִּתְלַוָּה לָזֶה הוּא מַעֲשֵׂה שְׁלִילִי אוֹ בִּקְרַת שְׁלִילִית, וְעַל כֵּן זֶה אוֹמְרִים לְדַבֵּרָה: "לֹא מַעֲקֻצֵּךְ וְלֹא מַדְבֵּשֵׁךְ". מַה שְּׂאִין כֵּן כַּאֲשֶׁר הָעֵדוּד נִתֵּן בְּעֵקֶר עַל רִקְעַ חַיּוּבִי.

לְדַגְמָא:

* צִיוֹן נִפְלֵא מִתְאַיִם לְיֵלֵד חֶכֶם כְּמוֹךְ.

* אֲנִי מִרְשָׁה לָךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי הָעֲבוּדָה. אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה יֵלֵד אַחֲרָאִי.

* הַחֲדָר מְסֻדָּר לְהַפְלִיא. זֶה תּוֹצֵאָה שֶׁל יֵלֵד אַחֲרָאִי וּמְסֻדָּר.

* יָדַעְתִּי שֶׁתִּגִּיעַ בְּדִיוֹק בְּזִמְנֵךְ. זֶה מִתְאַיִם לָךְ. אַתָּה דִּיקוֹן! כָּל הַכְּבוֹד!

זֶה נֶעִים לְיֵלֵד לְקַבֵּל עֵדוּד שְׂכֻזָּה, וּבִכְרִט בְּזִמְנֵךְ שְׂמִחָה, שְׂאֵז הַמְעוֹדָד וְהַמְעַדָּד פְּתוּחִים לְעוֹדָד וְלְהַתְעוֹדָד. בְּיָדוּעַ, הַשְּׂמִחָה מִשְׁחַרְרֵת מַחְסוּמִים שֶׁהַעֲצוּבוֹת מְצִיבָה, וּמִמִּילָא מוּבֵן, שְׂאֵם זֶה יִנְתֵּן בְּמַצָּב שֶׁל שְׂמִחָה, זֶה יִתְקַבֵּל הַיֵּטֵב וְגַם יִחְרִט עַל לוּחַ לְבוֹ שֶׁל הַיְלָד כְּדָבָר רְצוּי, שֶׁאַפְלוֹ אִם יֵשׁ צָרָךְ לְהִשְׁקִיעַ מְאֻמָּךְ, כְּדָאִי לְהַתְאַמֵּץ כְּדִי לְקַבֵּל עֵדוּד נוֹסֵף.

זֹאת וְעוֹד, הָעֵדוּד עַל רִקְעַ חַיּוּבִי יָכוֹל לְהוֹוֵת כְּתָרִיס בְּפָנֵי דְחִית עֵדוּד עַל רִקְעַ שְׁלִילִי, מִשּׁוּם שֶׁעֵקֶר סִבַּת דְּחִית הָעֵדוּד עַל רִקְעַ שְׁלִילִי הִיא מִשּׁוּם שֶׁנוֹצֵר רֶשֶׁם חֲזָק אֲצֵל הַיְלָד שֶׁהָעֵדוּד הֵנוּ מְכֻשִׁיר "נְגוּחַ" וְכַנֵּ"ל. מַה שְּׂאִין כֵּן כַּאֲשֶׁר הָעֵדוּד בָּא פְּעַמִּים רַבּוֹת עַל רִקְעַ חַיּוּבִי, סָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁזֶה יִצְמָצֵם אֶת הַחֲשָׁשׁ לְדְחִית הָעֵדוּד עַל הֲרִקְעַ הַשְּׁלִילִי.

מְכָאֵן נִלְמַד כְּמָה חָשׁוּב לְהַחֲמִיא לְיֵלָדִים בְּמַפְגָּשִׁים שְׂמִחִים, כְּגוֹן סָבִיב שְׁלַחַן שֶׁבֶת וְכַדוּמָה.

"יֵתֵן לְחֶכֶם וְיִחַפֵּם עוֹד!" (מִשְׁלֵי ט, ט).

מַעֲט מִהָאוֹר דּוֹחָה הַרְבֵּה מִהַחֲשֵׁךְ.

וְלִסְיוּם, הִנֵּה לְפָנֵינוּ סְפִיר וְלִקְחוּ (מִקּוּרוֹ בַּמִּסְכַּת שֶׁבֶת דָּף לֹא ע"א). מַעֲשֵׂה בְּנִכְרִי אֶחָד שֶׁהִיָּה עוֹבֵר אַחוֹרֵי בֵּית הַמְדָרֶשׁ, וְשָׁמַע קוֹל סוֹפֵר [פְּרִשׁ רִשִׁ"י: מְלַמֵּד

תנינוקות], שְׁהִיָּה אוֹמֵר: "וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּד... " (שמות כח, ט). אָמַר אוֹתוֹ נְכָרִי: אֵלֶּךָ וְאַתְּגִיר בְּשָׁבִיל שְׂיִשְׁמֹנִי כֹהֵן גָּדוֹל. בָּא לִפְנֵי שְׂמַאִי. אָמַר לוֹ: גִּירָנִי עַל מְנַת שְׂתִשְׁמֹנִי כֹהֵן גָּדוֹל. דְּחַפּוּ בְּאַמַּת הַבְּנָן שְׁבִידוֹ. בָּא לִפְנֵי הַלֵּל, גִּירִיָּה [גִּיר אוֹתוֹ]. אָמַר לוֹ: כָּלוּם מַעֲמִידִין מְלָךְ אֶלָּא מִי שְׂיִודַע תַּכְסִּיסִי מַלְכוּת, לֵךְ לְמַד תַּכְסִּיסִי מַלְכוּת! הֲלֵךְ וְקָרָא. כִּיּוֹן שְׁהִגִּיעַ "וְהִזָּר הַקָּרֵב יוֹמֵת", אָמַר לִיה [לוֹ]: מַקְרָא זֶה עַל מִי נֶאֱמַר? אָמַר לוֹ: אֶפְלוּ עַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ. נִשָּׂא אוֹתוֹ גֵּר קַל וְחֹמֶר בְּעֶצְמוֹ: וַמָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁנִקְרָאוּ בָּנִים לְמַקּוֹם, וּמִתּוֹךְ אֶהְבֶּה שְׂאֵהֶבְסָם קָרָא לָהֶם "בְּנֵי בְּכָרִי יִשְׂרָאֵל", כְּתִיב עֲלֵיהֶם "וְהִזָּר הַקָּרֵב יוֹמֵת" - גֵּר הַקַּל שֶׁבָּא בְּמַקְלוֹ וְתַרְמִילוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! בָּא לִפְנֵי שְׂמַאִי. אָמַר לוֹ: כָּלוּם רָאוּי אֲנִי לְהִיּוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהֵלֵא כְּתִיב "וְהִזָּר הַקָּרֵב יוֹמֵת"? בָּא לִפְנֵי הַלֵּל. אָמַר לוֹ: עֲנִיתָן הַלֵּל, יְנוּחוּ לָךְ בְּרָכוֹת עַל רֵאשִׁיךָ שֶׁקָּרַבְתָּנִי תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַגְּמָרָא.

וְהַשְּׂאֵלָה הַנִּשְׂאָלָת: מַדּוּעַ הוּא פּוֹנֶה לְשְׂמַאִי בְּתַלּוּנָה, וְכִי אֲנִי לְהִיּוֹת כֹּהֵן וְכוּי? הֲרִי אֲדַרְבֶּה, שְׂמַאִי הוּא שְׂדַחָה אוֹתוֹ, וְאִם יֵשׁ לְבוֹא בְּטְרוּנְיָה, עָלְיוּ לְבוֹא לְהַלֵּל שְׂגִיר אוֹתוֹ, אֵף עַל פִּי שְׂלֵא יִתְכַּן שֶׁהוּא יִהְיֶה כֹהֵן גָּדוֹל! וְעוֹד יֵשׁ לְשָׂאֵל, מַדּוּעַ הוּא מְשַׁבַּח אֶת הַלֵּל עַל הָעֲנָנָה? שְׂיִאמַר לוֹ תוֹדָה עַל שְׂגִירוֹ, וְלֹא יִשְׁבַּחוּ עַל עֲנִיתָנוּתוֹ.

אֲמַנָּם נִרְאָה, לְעֲנִיּוֹת דְּעַתִּי, שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא, שְׂנִכְרִי זֶה מִתְחַלֵּה הִיָּה בְּמִשְׁגִּים גְּשָׁמִיִּים וְרָמָה רִוְחָנִית יְרוּדָה מְאֹד [אִם יִשְׁנָה כְּזוֹ אֶצֶל גּוֹי], וּבְרֵאשׁ סֵלֶם הָעֲרָכִים אֶצְלוֹ הִיָּה גְשָׁמִיּוֹת [כְּבוֹד וְיִפִּי וְכוּי]. וְכִדִּי לְזָכוֹת בִּיפִי וּבְכָבוֹד שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, הוּא הִיָּה מוּכָן לְהִתְאַמֵּץ. אוּלַם אַחֲרֵי שֶׁהִתְגַּיֵּר וְלָמַד וְהִתְעַלָּה בְּרוּחָנִיּוֹת, סֵלֶם הָעֲרָכִים שָׁלוֹ הַשְּׂתַנָּה, וּבְרֵאשׁ סֵלֶם הָעֲרָכִים שָׁלוֹ כְּבָר הָיוּ לוֹ דְּבָרִים יוֹתֵר חֲשׁוּבִים מֵאֲשֶׁר לְלִבָּשׁ בְּגָדִים שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, וּמִמִּילָא לֹא הִיָּתָה לוֹ טַעְנָה עַל הַלֵּל, מִשּׁוּם שֶׁהוּא הִבִּין אֶת הַחֲסֵד הַגָּדוֹל שֶׁהַלֵּל עָשָׂה לוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיָּה כְּרוּךְ בְּאַחֲרִיּוֹת עֲצוּמָה בְּמַקְרָה שֶׁהִגֵּר לֹא יִתְעַלָּה רִוְחָנִית, שְׂאֵז הוּא עָלוּל לְבוֹא בְּטַעְנָה חֲזָקָה שֶׁהַלֵּל רָמָה אוֹתוֹ! וְאֵף עַל פִּי כֵן הַלֵּל לֹא חָשַׁשׁ, וְקָרֵב אוֹתוֹ תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה, וְלָכֵן הוּא בִּרְךְ אֶת הַלֵּל עַל הַחֲסֵד שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, וְקָרָא לוֹ עֲנִיתָן עַל שְׂלִקַח עַל עֶצְמוֹ סָכוּן עַל כְּבוֹדוֹ. שְׂאִם הַלֵּל לֹא הִיָּה מְצַלִּיחַ לְקֻדְמוֹ מִבְּחִינָה

רוחנית, אָזי הַגֵּר הָיָה מְתוֹלוֹן שֶׁהֵלֵל רַמָּה אוֹתוֹ, וְחָס וְחָלִילָה עֲלוֹל הָיָה לְהִרְאוֹת כְּרַמָּאִי.

אָמַנְסִים הוּא בָּא בְּטַעֲנָה לְשִׁמְאִי מְדוּעַ דָּחָהּוּ בְּאִמַּת הַבְּנִין וְהַשְּׂאִיר לוֹ טַעַם מֵר, הֵרִי הָיָה יָכוֹל לוֹמַר לוֹ בְּקִלּוֹת, שֶׁזֶה לֹא מְצִיאֹתִי מֵהַטַּעַם הַנִּיל שֶׁל "וְהִזָּר הַקָּרֵב יוֹמֵת".

וּמַעַתָּה אֶפְשָׁר לְלַמֵּד יְסוּד גָּדוֹל לְעֵנִין הַשְּׂאֵלָה שֶׁשׂוֹאֲלִים עַל הָעֵדוּד בְּפָרְס: מָה הַתּוֹעֵלָתָּ בְּעֵדוּד בְּפָרְס, הֵרִי זֶה יוֹצֵר תְּלוּת, מְשׁוּם שֶׁהַסְּבָה לְפַעֲלָה הַחַיּוּבִית [כְּגוֹן לְמוֹד וְכְדוּמָה] תְּלוּיָהּ בְּפָרְס, וּבְרָגַע שֶׁנִּפְסִיק לְתַת פָּרְס, הַפַּעֲלָה הַחַיּוּבִית עֲלוּלָה לְהַפְסִיק, וְאִם כֵּן, אֵין טַעַם לְעוֹדֵד עַל יְדֵי פָרְס.

אוּלָם מֵהַסְּפוּר הַנִּיל רוֹאִים שֶׁזֶה לֹא מְדַיֵּק, וְהַסְּבָה לְכַף הִיא, מְשׁוּם שֶׁכְּאֶשֶׁר הַיֵּלֵד מְתַעֲלָה בְּלִמּוּד אוֹ בְּהַתְּנַהֲגוֹת, הוּא מְגִיעַ לְרַמָּה רוּחָנִית גְּבוּהָה יוֹתֵר מֵאֶשֶׁר הָיָה לְפָנָיו כֵּן, כְּשֶׁהָיָה צָרִיף לְתַגְמְלוֹ בְּפָרְס, וְאֵלוֹ עֲתָה הוּא כְּבָר יִלְמַד גַּם בְּלִי פָרְס כְּמוֹ בְּסַפּוּר הַנִּיל.

אוּלָם - כֹּל זֶה בְּתַנְאִי שֶׁאֲכֹן נְרוּמִים אוֹתוֹ בְּצוּרָה רוּחָנִית עַל יְדֵי שֶׁנִּנְצֵל אֶת אוֹתוֹ זְמַן הַדְּרָבוֹן לְלַמֵּד אוֹ לְהַתְּנַהֵג בְּצוּרָה הוֹלְקָתָהּ, לְנִסּוֹת לְהַעֲלוֹת אֶת רַמַּת הַמוּסָר שֶׁל הַיֵּלֵד לְרַמָּה מְסַפְּקָתָהּ, וְאֵז לַיֵּלֵד יִהְיֶה דְרָבוֹן עֲצָמִי לְלֹא צָרִף בְּתַמִּיקָה מִבְּחוּץ, וְזֹאת מִכַּחַת הַרוּחָנִיּוֹת שֶׁכְּבָר סָגַל לְעֲצָמוֹ לְהַתְּנַהֵג כְּמוֹ שֶׁצָּרִיף.

אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיל זֹאת לְחוּלָה שֶׁאֵינּוּ יָכוֹל לְלַכֵּת בְּכַחוֹת עֲצָמוֹ, וּכְדֵי שֶׁיֵּלֵד - תּוֹמְכִים בּוֹ, וְעַם זֹאת נוֹתְנִים לוֹ תְּרוּפּוֹת מְחַזְּקוֹת, עַד שֶׁהוּא מְבָרִיא וְהוֹלֵף בְּכַחוֹת עֲצָמוֹ.

"פִּלְס מַעְגָּל רְגֵלְךָ וְכָל דְרָכֶיךָ יִכְנוּ!" (משלי ד, כו).

מטרת העדוד

מטרת העדוד לפתח את רצונו מחו ונפשו של הילד לאתגרים המעשיים והלמודיים שאנחנו מעניינים להקנות לו.

עדוד ילד מפרע - דוחה!

יותר נכון וקל שאנחנו נעודד את הילד, ולא נצפה שהילד יעודד אותנו לעודד אותו. * יש לזכר: 1] שהילד אורח זמני. 2] זהו זמן החנוך. 3] אין ילד רע. 4] יש תקנה.

ביצד נעודד?

* העדוד צריך להיות משכנע * עדוד שלא מחיב ולא מאשים.

א. עדוד על ידי אתגר

מטרת האתגר היא לרומם את הילד שיאמין בעצמו וירצה לשתף פעולה * יש לאתגר את הילד רק באתגר שברור לנו שהילד יוכל לעמוד בו גם ללא מאמץ מיוחד.

ב. עדוד על ידי פרסים

כל אדם הוא אינטרסנט וקל וחומר הילד, אולם יש להביא את הילד לאינטרס חיובי * מספר תנאים לנתינת הפרס.

ג. לדבר בשבח הילד בפני אדם שלישי, שסביר להניח שהדברים נגיעו לאזני הילד

העדוד בצורה עקיפה חזק יותר מהעדוד בצורה ישירה.

ד. התעלמות ממשגה במקום שאפשר

ה. הזדהות ותמיכה נפשית

כְּאֶשֶׁר יֵשׁ הַזְדָּהוּת, קל יוֹתֵר לְקַבֵּל אֶת הַהֶעֱרָה מֵהָאוֹהֵב.

פְּרוֹשׁ מַעֲשֵׂיו שֶׁל הַיֶּלֶד בְּצַד הַחַיּוּבִי

* רְאִיָּה חַיּוּבִית עֲשׂוּיָה לְגֵרִם לְיֶלֶד לְרִצּוֹת לְתֵת "כְּסוּי" לְמָה שְׁחוֹשְׁבִים עָלָיו * יֵשׁ לְהַקְפִּיד לֹא לְקַבֵּעַ עֲמֻדָה שְׁלִילִית לְפָנָיו שֶׁשֶׁמַּעֲנוּ אֶת הַיֶּלֶד.

עֲדוּד בְּעֵתוֹת שְׂמֵחָה

עֲדוּד עַל רֶקַע חַיּוּבִי חֲזָק יוֹתֵר מֵעֲדוּד עַל רֶקַע שְׁלִילִי.

מְעַט מֵהָאוֹר דּוֹחָה הַרְבֵּה מֵהַחֹשֶׁךְ.

הַתּוֹכַחָה בַּחִינּוּךְ

מבוא

רב שיח:

א. כְּמָה שְׂאֵנִי מְדַבֵּר עִם הַבֵּן - זֶה לֹא עוֹזֵר. מִמֶּשׁ כְּמוֹ קִיר! מָה לֹא עֲשִׂיתִי - דִּבְרַתִּי, צָעֲקַתִּי, הַתְחַנְנָתִי. שׁוּם דְּבָר לֹא עֹזֵר!

ב. תבין, זה לא הולך ככה. אדרבה, כמה שתזכיר אותו יותר - הוא יעשה דוקא, ובפרט שבדור הזה חצפא יסגא.

ג. מה אתה רוצה לומר - שלא נזכיר ולא נדבר? זה שגעון! לאן הגענו? מה פתאום! אדרבה, תלך עם הברך בצורה קצרה וחד משמעית. תעניש, אל תפחד! תראה איך שהוא מצית כמו "טטלה".

ד. כאשר יש לי בעיה, אני לא מתחס. אני מתפלל - וזהו. אין מה לעשות!

מי צודק?

הבה ונציץ לתוך המשג תזכחה וירוח לנו.

התוכחה בחינוך

* יש להזכיר במגמה לבנות את אישיות הילד. * לא כל תזכחה ראויה להאמר. לפעמים לא יכול לקבלה * התזכחה מביאה שלום.

אמר החכם מכל האדם, הלא הוא שלמה המלך ע"ה: "חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר" (משלי יג, כד). ופרש רש"י: "חושך שבטו" - סופו ששונא את בנו, שיראהו בסופו יוצא לתרבות רעה. עד כאן לשונו.

והגר"א פרש, וזה לשונו: מי שמונע את שבטו הראוי להכותו ומחפה עליו ואינו מיסר אותו בשבטו, הוא שונא בנו, כי לסוף יצא לתרבות רעה, ולכן אמר "חושך שבטו", כלומר, הראוי לו.

"ואהבו שחרו מוסר" - כלומר, אבל מי שאוהב את בנו, לא שמיסר אותו, אלא "שחרו מוסר", שדורש עליו פן עשה נדנדוד קל ומיסר עליו על זה, כמו שכתב הגר"א, משל לאשה שרואה במראה - כשהיא מתקשטת ומרחצת טנופיה, היא בוררת מראה היותר יפה שפראה את כתמיה

הדקין לגדולים, והיננו מפני שרוצה להסיר אף כתמיה הדקין מאד כדי שתהיה נראית יותר יפה. בן האוהבו יותר, דורש על אולתו אשר עשה ומיסר אותו על זה, כדי שלא יעשה עוד אף הדבר הקטן. ולכן אמרו במסכת מכות (נ), אפלו גמיר מצנה קעביד מה שמכה אותו, והיננו שלא יהיה בו נדנוד רע כלל. עד כאן לשונו.

הנה, בין לפרוש רש"י ובין לפרוש רבנו יונה, המסקנא היא - שילד שאביו מונע ממנו את שבטו הראוי לו, זו סלילת דרך ליציאה לתרבות רעה, רחמנא לצלן.

ומבאר רבנו יונה, שלעמית זאת, האב האוהב את בנו, משחרו מוסר. פרוש דבריו הוא, שלא די לצאת ידי חובה בענש, אלא יש לברר ולהתחקות אחר מעשי הילד לדעת מה הוא עושה, ואפלו על מעשים קלים - אם יש צורך, יש ליסרו בשבט מוסר, להסביר לו מה שלילי במעשה שעשה, לגרא אותו מהמעשה, ולעודד אותו למעשים טובים על ידי הסברה, ובכל אשר תמצא ידו של האב לעודדו - יש לעודד! ובצורה כזו הילד מוגן מפני מעשים רעים על ידי היראה, ומתחזק למעשים טובים על ידי העדוד. פשוט יש להרגיש את ה"דפק", להרגיש את הילד.

אמנם לפי דרכו נראה עוד לפרש בכונת הפסוק כן: חושך שבטו, דהיננו מונע את השבט מהילד - שזנא את בנו כנ"ל, אולם האוהבו - שחרו מוסר. הענש תפקידו לעצר את הבן מהדרדרות, אולם אם האב אוהב את בנו, עליו לבנות אותו בדרך של מוסר, ולא רק בדרך של ענישה, משום שמענש לא בונים אישיות! להפך - כדי לבנות צריך להתמיד במוסר חיובי.

לסכום: אב שמעניש את בנו, אין זו הוכחה שהוא אוהבו, כי יתכן שזה מפריע לאב מכל סבה שהיא [כבוד או דחיה מצפונית מהמעשה. שהרי גם אם נראה אדם זר שעושה עברה, זה מפריע לנו, ואם היתה לנו אפשרות, היינו מענישים אותו].

אולם אם רואים שהאב שוקד על תקון הילד בדרך החיובית מוסרית ולא חושך מאמץ - זה מראה שהוא אוהב אותו.

בין כן ובין כן, המסקנא המתבקשת מכל הפרושים הנ"ל - שאין לחסד בתוכחת מוסר, ואפלו על דברים קטנים.

אוּלַם לְעַמֶּת זֹאת רָאִינוּ בְּסִפְרֵי (דברים א, א) : "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה" וְגו', וּמִלְמַד שֶׁלֹּא הוֹכִיחַם [מִשָּׁה] אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָהּ. מִמֵּי לְמַד? מִיַּעֲקֹב! שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ לְבָנָיו אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָהּ וְגו'. "רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתְהָ" (בראשית מט, א) - אָמַר לוֹ : בְּנִי, אֲמַר לְךָ מִפְּנֵי מָה לֹא הוֹכַחְתִּידָּ כָּל הַשָּׁנִים הַלְלוּ, שֶׁלֹּא תִנְיַחְנִי וְתִלְךָ וְתִדְבַק בְּעֵשׂוֹ אָחִי.

וּמִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵין מוֹכִיחִים אֶת הָאָדָם אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה :

א. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹכִיחוֹ וְחוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ.

ב. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲבֵרוֹ רוֹאֶהוּ וּמִתְבַּיֵּשׁ הַיָּמֵנוּ.

ג. שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּלָבוֹ עָלָיו.

ד. וְשֶׁלֹּא יִנְיַחוּנוּ וְיִלְךָ, שֶׁהִתוֹכַחָה מְבִיאָה לַיָּדֵי שְׁלוֹם. וְכֵן אֶתְהּ מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא, כה) : "וְהוֹכַח אֲבָרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ עַל אֲדוֹתַי" וְגו', וּמָה הוּא אוֹמֵר (שם פס' כז) ? "וַיִּכְרַתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית". וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיִצְחָק (שם כו, כז) : "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִצְחָק מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי", וְאוֹמֵר (שם פס' ל) : "וַיִּשְׁלַחֶם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֵתוֹ בְּשְׁלוֹם". עַד כָּאן דְּבָרֵי הַסִּפְרֵי.

הֵנָּה מְבֹאֵר, שֶׁמִּטְרַת הַתוֹכַחָה הִיא לְהַבִּיא שְׁלוֹם, דְּהֵינּוּ, רְגִיעָה וַיְחַסִּים טוֹבִים עִם הַמוֹכַח. וְאַפְלוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ חָשַׁשׁ לְהוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ הַצְּדִיק רְאוּבֵן מִשּׁוּם שֶׁחָשַׁשׁ שְׁיִנְיַח אוֹתוֹ וְיִלְךָ לְעֵשׂוֹ. וּמִדּוּעַ יַעֲזֹב אוֹתוֹ? מִשּׁוּם שֶׁרְאוּבֵן עָלוּל לְקוֹץ בַּתוֹכַחָה, וּכְדֵי לֹא "לְסַבֵּל" מִמֶּנָּה, הוּא הָיָה עָלוּל לְהַעֲדִיף לְהַנִּיחַ אֶת יַעֲקֹב וּלְהַדְבִּק בְּעֵשׂוֹ.

וּמַהִי הַסִּבָּה לְקוֹץ בַּתוֹכַחָה? הַסִּפְרֵי מוֹנֵה אַרְבַּע סְבוֹת אֶפְשָׁרִיּוֹת :

א. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹכִיחוֹ וְחוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ. וּמְבֹאֵר שֶׁם בְּשִׁפְתֵי חֲכָמִים (אֹת
ב. מִשּׁוּם שֶׁאִדָּם שְׂאִינוּ סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ, דְּרַכּוּ לְהוֹכִיחַ מְעַט מְעַט, שֶׁהָרִי
הוּא יָכוֹל מְדִי פֶעַם לְהוֹכִיחַ אוֹתוֹ, וְאִם כֵּן, מִדּוּעַ לְמַהֵר? וּמִתּוֹךְ כֶּךָ שֶׁחוֹזֵר
וּמוֹכִיחוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, אֲזַי לְמוֹכַח יֵשׁ הַרְגָּשָׁה רָעָה. הוּא מְרַגֵּשׁ שֶׁלְמוֹכִיחַ
יֵשׁ שְׂנֵאָה מְסִימָת כְּלָפִיו, שֶׁלְכֵן הוּא חוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ. זֶה טְבֵעוֹ שֶׁל עוֹלָם -
אִם מוֹכִיחִים פְּעָמִים רַבּוֹת, זֶה גוֹרֵם לְמוֹכַח הַרְגָּשָׁה שֶׁל רְחוּק מִהַמוֹכִיחַ

וְלַעֲנִיּוֹת דַּעֲתֵי אֶפְשֶׁר לְפָרֵשׁ, שְׁמוֹכִיחוּ תוֹכְחָה שְׁלֵמָה, וְכֹאֲשֶׁר חוֹזֵר הַמוֹכַח לְאוֹלָתוֹ, מִמִּילָא לַמוֹכִיחַ יֵשׁ מְקוֹם לְחֹזֵר עַל תּוֹכְחָתוֹ, וְכַמוֹבָן שְׂזוֹ הַרְגֵּשָׁה לֹא נִעִימָה לַמוֹכַח, שְׁמוֹלִידָה בּוֹ שְׁנֵאָה לַמוֹכִיחַ].

ב. וְכִדִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲבֵרוֹ רוֹאֶה בּוֹ וּמִתְבַּיֵּשׁ הַיְמָנוֹ. תוֹכְחָה עֲלוּלָה לְגֵרָם לַמוֹכַח לְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא דָמוּת שְׁלִילִית בְּעֵינֵי הַמוֹכִיחַ, וְאִם כֵּן, כֹּאֲשֶׁר הַמוֹכִיחַ פּוֹגֵשׁ אוֹתוֹ, אֲזִי הַמוֹכַח חוֹשֵׁב שֶׁהַמוֹכִיחַ מְסַתְּפֵל עָלָיו מִהַמְבַּט שֶׁהַצֵּטִיר כְּתוֹצָאָה מִן הַתּוֹכְחָה, וְלָכֵן הוּא מִתְבַּיֵּשׁ, וְסָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁהוּא לֹא יִשְׁמַח לְהִיּוֹת בְּחֻבְרַת הַמוֹכִיחַ. וְהַטַּעַם פְּשׁוּט - אֵין מִי שֶׁשָּׂשׁ לְהִרְאוֹת בְּדָמוּת שְׁלִילִית אוֹ לֹא מְסַפֵּיק חַיּוּבִית.

ג. וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּלָבוֹ עָלָיו. כֹּאֲשֶׁר מוֹכִיחִים אֶת הַחֲבֵר כַּנִּי"ל, אֲזִי הַחֲבֵר עֲלוּל לְהַרְגִּישׁ שֶׁחֲבֵרוֹ מִתְנַפֵּל אֵלָיו, וְהוּא עֲלוּל לְרְאוֹת בּוֹ כְּמִתְחַרָּה, וּמִמִּילָא בְּלָבוֹ יִהְיֶה עָלָיו, דְּהֵינּוּ, יִשְׁמַר לוֹ בְּלָבוֹ טִינָה.

ד. וְשֶׁלֹּא נִיחָנוּ וְיִלְדָּ. וְזֹאת מִהַסְּבָה הַנִּי"ל: הַיְלָד לֹא יִרְצֶה לְהַרְגִּישׁ לֹא בְנוּחַ, וְהוּא עֲלוּל לְעֹזֵב אֶת הַמוֹכִיחַ וְלִלְכֹת.

לְעֵמֶת זֹאת, כֹּאֲשֶׁר הַתּוֹכְחָה סְמוּדָ לְמִיתָה, אֵין לְחַשֵּׁשׁ לְטַעְמִים הַנִּי"ל, שֶׁהֵרִי הַתּוֹכְחָה אֲמִתִּית וְאֵין לַמוֹכַח מִמִּי לְהִתְבַּיֵּשׁ, וּמִמִּילָא אֵין לוֹ סְבָה לְעֹזֵב לְכוּוֹן אַחֵר.

מֵעֵתָה יֵשׁ לָנוּ לְהַבִּין, שֶׁלֹּא כָּל תּוֹכְחָה רְצוּיָה.

וְרִאִיתִי בְּשִׁפְתֵי חֲכָמִים (שם אות ג) שֶׁשָּׂאֵל, הֵרִי כְּתִיב "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ", וְדָרְשׁוּ חַז"ל (ב"מ לא ע"א), שֶׁיֵּשׁ לְהוֹכִיחַ וְלְחֹזֵר וְלְהוֹכִיחַ אֶפְלוּ מֵאָה פְּעָמִים, וְאִם כֵּן, רְצוּי שְׂיוֹכִיחוּ וְשׁוּב יִחְזֹר וְיִוֹכִיחוּ? וְעַל זֶה עָנָה הַשִּׁפְתִּי חֲכָמִים: מֵה שֶׁכְּתוּב "הוֹכַח" וְגו' - זֶה בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה, וּמֵה שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ - הֵינּוּ שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה. וְהַהֲגִיּוֹן בְּחֻלּוֹק זֶה הוּא פְּשׁוּט: בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה עֲדִין יֵשׁ תּוֹעֵלָתָה לְמַנְעַ אֶת הַמַּעֲשֵׂה הַשְּׁלִילִי, וְלָכֵן, כִּדִּי לְמַנְעַ אֶת הַמַּעֲשֵׂה, עָלִינוּ שׁוּב לְהוֹכִיחַ. וְלְעֵמֶת זֹאת - שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה - אֶת הַמַּעֲשֵׂה אֵין לְהַשִּׁיב, וּמֵה תּוֹעֵלַת הַתּוֹכְחָה?

בְּסִפּוּס לְמִדָּנוּ, שֶׁיֵּשׁ סְבוֹת רַבּוֹת הָעֲלוּלוֹת לְהַכְשִׁיל אֶת מִטְרַת הַתּוֹכְחָה, עַל כֵּן עָלִינוּ לְלַמֵּד כִּיצַד לְהוֹכִיחַ, כְּמֵה לְהוֹכִיחַ, אֶת מִי לְהוֹכִיחַ וְכוּ'. הִבָּה

התוכחה טעונה זהירות יתר

אף על פי שהתוכחה היא כלי חנוכי כמו העדוד, מכל מקום יש ביניהם הבדלים בדרכי הפעלה, במנון וכו'. הנה לדגמא, העדוד - אפלו אם נרבה בנדיבות בעדוד, אין חשש לנזק ודחייה של המעמד, לעמת זאת בתוכחה - אין הדבר כן.

כידוע, טבעו של עולם שלא נוח לו לשמע תוכחה, ואפלו על תוכחה הנצרכת אנחנו מתפללים שתשמע, קל וחמר לתוכחה יתרה שהיא עלולה לגרם לסלידה, ולפעמים אפלו לתוצאה הפוכה מהמטרה שלשמה אנחנו מוכיחים, וזאת משום שהילד מבין שמוכיחים אותו ללא צורך וללא הצדקה [לפי ראות עיניו], ואז, בהצטרף אי הנוחות מהתוכחה וראית ה"עול" בתוכחה, זה מוליד רצון למרד. הילד אינו רוצה לשמע את התוכחה, עבורו זה נראה כפגיעה, כעקיפה שלא מגיעה לו, ועל כן הוא יוצר "מערכת הגנה", וממילא התוכחה תפול על אזנים ולב אטומים. וכבר אמרו חז"ל: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע! (יבמות סה ע"ב).

אשר על כן, עלינו להזהר במשנה זהירות להוכיח במדה הנכונה, ובמקום שיש ספק עד כמה להוכיח - עלינו להוכיח במינימום שודאי נצרך, ובמה שאנחנו מספקים - יש להמנע מלהוכיח, וממילא לא יהיה לנו החשש הנ"ל, אלא אדרבה - יתכן מאד שגם בתוכחה המועטת [או שנראית לנו מועטת] הילד יתקן את מעשיו. כידוע, כל ילד לא מעננו בתוכחה, ולכן אפלו במעט תוכחה, הילד עשוי לשנות את דרכו לטובה.

לשם מה אתה מוכיח?

* לפני שמוכיחים יש לבדוק מה המטרה. * יש לשקל את כדאיות התוכחה במבט כולל.

מעשה בְּזוּג צָעִיר שָׁרְצוּ לְהַנְשֵׂא, אוֹלָם, בְּיָדָעַם אֶת מַצְבָּם הַכִּלְכָּלִי, יָשְׁבוּ יַחְדָּו וְטַכְסוּ עֲצָה כִּיצַד לְחַסְדָּךְ בְּהוֹצָאוֹת. וְהִנֵּה מְצָאוּ רַעֲיוֹן! וּמַהוּ? פְּשׁוּט מֵאֵד, הֵם מְצָאוּ אוֹלָם שְׁעֵלוֹת הַהִשְׁכָּרָה שְׁלוֹ נְמוּכָה, וְהִזְמִינוּ מְנוֹת "קִיִּיטְרִינְג" שְׁעֵלוּ בְּחִמּוּשָׁה דוֹלָרִים פְּחוֹת מְעֵלוֹת מְנָה בְּאוֹלָם חֲתָנוֹת - וְהִנֵּה לָהֶם חֶסֶךוֹן! אוֹלָם הֵם נִזְכְּרוּ שְׁעֵדִין לֹא הִזְמִינוּ צְלָחוֹת, מִפּוֹת וְסִכּוּ"ס. נוּ, אִזּוֹ הוֹלְכִים לְהִזְמִין, וְכַמוּבָן שְׁצָרִיךְ לְהִזְמִין מוֹצֵר שִׁישְׁבִיעַ אֶת רְצוֹנָם. וּבְסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא הַשִּׁיגוּ מְעַרְכֵת שְׁלֵמָה בְּסֵד שְׁלֵשָׁה דוֹלָרִים לְכָל סֵט צְלָחוֹת וְסִכּוּ"ס. וּמָה עִם הַהוֹבְלָה? כֵּן, זֶה עוֹלָה חֲמִשִּׁים דוֹלָר. רַגַע, עֵדִין לֹא גִמְרָנוּ - שְׁכַחְנוּ מְלַצְרִים! צָרִיךְ עֲשֶׂרָה מְלַצְרִים, וְכָל מְלַצֵר דוֹרֵשׁ מֵאָה וְחֲמִשִּׁים ש"ח, וְרַב הַמְלַצְרִים - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת ש"ח. גַּם שְׁתִּיָּה כְּדַת צָרִיךְ, גַּם קִנּוּיֵךְ צָרִיךְ, וְגַם צְוֹת מְנַקִים לְאוֹלָם, וְהוֹבְלָה לְמוֹצְרִים הַנוֹסְפִים. בְּרוּךְ ה', הַזּוּג הִזָּה נִמְרָץ, וְהַחֲתָנָה נִעְרְכָה בְּרַב פְּאָר וְהָדָר.

לְאַחַר הַחֲתָנָה עוֹשִׁים חֶשְׁבֹן, וְרוֹאִים שֶׁהַהֲכָנָסוֹת הָיוּ מְעֵטוֹת לְעֵמֶת הַהוֹצָאוֹת. מַה קָרָה? הַמְזַמְנִים קִמְצוּ בְּמַתָּנָה? לֹא! הַמַּתָּנוֹת הָיוּ מְכַבְּדוֹת. הַזּוּג בּוֹדֵק אֶת הַהוֹצָאָה הַכִּלְכָּלִית, וְהִנֵּה, לְתַדְהֻמָּתָם, הֵם מְגַלִים, שֶׁבְּסִכּוּם כִּלְכָּלִי, עֲלוֹת מְנָה עִם כָּל מַה שְׁמַסְבִּיב הַגִּיעַ לְמַחִיר שֶׁל עֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם דוֹלָר בְּמִקּוֹם שְׁבַעָה עֶשֶׂר דוֹלָר בְּאוֹלָם רְגִיל. הֵם הַפְּסִידוּ!

מִטְרָתָם אֲמָנָם הִיָּתָה לְחַסְדָּךְ - אֲבָל כְּאֲשֶׁר הֵם בְּצָעוּ אֶת הַרְכִישָׁה, שְׁכַחוּ אֶת הַמְטָרָה, לֹא עָשׂוּ אֶת חֶשְׁבֹן הָעֲלוֹת, וְגִרְמוּ לְתוֹצָאָה הַפּוֹכָה.

מִטְרַת הַסְּפוּר הַנִּי"ל לְהַמְחִישׁ לָנוּ - כְּהוֹרִים - עַד כְּפָה חָשׁוּב לְדַעַת אֶת הַמְטָרָה שְׁלֵשְׁמָה אֲנַחְנוּ מוֹכִיחִים אֶת הַיָּלָד, וְלִבְדֹק בְּצוּרָה זְהִירָה וּמְפַכַּחַת - הָאֵם בְּאֵמֶת אֲנַחְנוּ עֲשׂוּיִים לְהַגִיעַ לְמְטָרָה, אוֹ שְׁמָא, חֵס וְחִלְלָה, אֲנַחְנוּ עֲלוּלִים לְהַשִּׁיג תוֹצָאָה הַפּוֹכָה, וְאִזּוֹ כְּדָאִי לְהַמְנַע מִהַתּוֹכְחָה, וּבְפִרְט בְּפַעֲלַת תּוֹכְחָה הַדוֹרְשֵׁת זְהִירוֹת־מְשָׁנָה, וְכַנִּי"ל.

גם אחרי שאנחנו יודעים לשם מה אנחנו מוכיחים, עלינו לשקל האם זה כדאי, או שמא זה עלול לפגוע בדברים אחרים. אין מטרתנו לומר שיש לפחד מלהוכיח, אדרבה, יש להוכיח, אלא שהמטרה היא לדעת להוכיח בצורה נכונה.

הנה לדגמא: היילד בא ומספר להוריו איך שהוא וחברו למדו יחדו, ובא ילד אחר, ואז הם התחילו לפטפט. האב, בשמעו זאת, הוכיח את היילד: איך העזת לפטפט? זה ממש חסר מוסריות! בוש והכלם! וכו'. ושוב היילד מספר איך שהוא החביא לחברו את התיק, והאב שוב מוכיחו, ושוב היילד מספר שהוא חלם בשעור, וכמוכן האב לא חוסך שבט מוסרו.

והנה, מאותו יום, האב רואה שהבן הפסיק לספר מה נעשה בלמודים ובחברה, וכאשר הוא שואל את בנו מה המצב - הבן עונה: "הכל בסדר." ונפרים הדברים שהבן מתחמק מלספר. מה קרה לבן? מדוע הוא לא מספר?

פשוט מאד, ליילד לא משתלם לספר! הוא מספר להוריו במגמה לפרק מטען שהצטבר אצלו ולהרגע, אבל הוא רואה, שכל ספור גורר אחריו תוכחה, וכמוכן זה לא נעים. במקום לפרק מתח ולהרגע, הוא סופג מטען נוסף המגביר את אי השקט שהוא שרוי בו, ואם כן, בשביל מה לספר? עדיף להעלים. ולכן הוא מתחמק.

נכון, השאלה היא שאלה! ובאמת מה עושים? האם לתת ליילד ללכת בשרירות לבו?!

התשובה - לא ולא! לא יעלה על הדעת לתת לו ללכת בשרירות לבו, אולם עם זאת יש לדעת, שמלבד התוכחה הישירה, יש דרכים אחרות לפתרון בעיות, ולכן עדיף למעט במנון של התוכחה ולגנון גם בדרכים אחרות.

הנה, אפשר לציר מה מרגיש החבר שהציקו לו, ונצייר זאת בלי להאשים אותו שהוא עשה עול וכו'. הנה דגמא: אם הבן מספר שהוא וחברו העלימו חפצים אישיים של חברם לספסל הלמודים, והיילד פחד וכו' - האב יכול להשתתף כך: "בטח הוא התבלבל לגמרי, זו הרגשה נוראה! ומה הנה בסוף? הוא בכה? מסכן, הוא לא ידע מה קורה. בנדאי הוא חשש

שְׁהַחֲפָצִים לֹא יוֹשְׁבוּ אֵלָיו, הוּא לֹא יָדַע מָה אַתֶּם חוֹשְׁבִים." עַד כָּאן
הַהִשְׁתַּתְּפוֹת שֶׁל הָאֵב בִּ"חַוִּיּוֹת הַסְּפוֹר."

בְּצוּרָה כְּזֹאת אֵין הָאֲשָׁמָה מְחִיבָת, אֲבָל יֵשׁ לְיֶלֶד מוֹדְעוֹת לְמִשְׁמָעוֹת
וְלַהֲשַׁלְכוֹת שֶׁל הַמַּעֲשֶׂה. כְּמוֹ כֵן אֲפָשָׁר עַל יְדֵי לְמוּד עֶקֶיף עַל הַנוֹשֵׂא אוֹ עַל
יְדֵי תִקְשָׁרֶת עִם הָרַב הַמְּלַמֵּד, וְלִפְעָמִים אֲפָשָׁר גַּם לְהַתְעַלֵּם בְּמִקְרִים
מְסִימִים [וְעַם זֹאת, יֵשׁ לְהַקְפִּיד לֹא לְתַת לְמְלַמֵּד תְּמוּנָה שֶׁהֵבִן מִשְׁחַת
כְּתוּצָאָה מְסִפוֹר הַמַּעֲשֶׂה, אֲלֵא יֵשׁ לְצִיר זֹאת כְּמַעֲשֶׂה הַנוֹבֵעַ מִתָּם לִב
וְחֶסֶר מוֹדְעוֹת, וְאֵינוֹ אֲפִינִי לְבֹן]. בְּדָרְךָ כְּזֹאת הַיֶּלֶד לֹא יִגִּיעַ לְמִסְקָנָא,
שֶׁהַסְּפוֹר שֶׁהוּא מְגַלֶּה גוֹרֵם לוֹ לְאֵי נְעִימוֹת. וְכַמוֹכֵן, בְּזֶה אֲנַחְנוּ מְסִירִים
אֶת הַגּוֹרֵם הַמוֹנֵעַ מֵהַיֶּלֶד לְשִׁתֵּף אוֹתָנוּ בְּחַוִּיּוֹתָיו.

וְעַל כֵּן זֶה אֲמָרוּ חֲכָמִים: "סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחְשָׁבָה וְתַחֲלָה" (פִּיּוֹט לְכַה דּוּדִי.
וּמְקוּרוֹ בְּסִפְרֵי הַכּוּזָרִי סוֹף מֵאֵמֶר ג', וּבַהֲקַדְמַת הַמֵּתָרְגֵּם לְסִפְרֵי חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת רִישׁ שַׁעַר הַבְּחִינָה,
וְע"ע לְהַרְע"ב אֲבוֹת פ"ג מִשְׁנָה ט"ו).

דוגמא אישית

* יֵשׁ לְהַקְפִּיד שֶׁהַיֶּלֶד יִרְאֶה קוֹ בְּרוּר גַּם בְּהַתְנַהֲגוֹת הַהוֹרִים * גַּם אִם
הַהוֹרִים לֹא מְבַצְעִים אֶת מַה שֶׁהֵם דּוֹרְשִׁים, מְכַל מְקוֹם הַכְּבוֹד
וְהַשְׁתַּוְקוֹת לְאוֹתוֹ עֲנֵן עֲשׂוּיִים לְהוֹת מַעֲנָה הוֹלֵם

כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְנוּ בְּפָרְקֵי הַמִּשְׁמָעַת, דְּגַמָּא אִישִׁית הִיא - שְׁכָל דְּרִישׁוֹת הַהוֹרִים
מֵהַיֶּלֶד תְּהִינָה גְלוּמוֹת בְּאִישִׁיּוֹת הַהוֹרִים. וְאִם בְּעֲנֵן מִשְׁמָעַת כָּךְ, קַל
וְחֶמֶר מְדַבֵּר בְּתוֹכָהּ שְׂאִינָה נְעִימָה לְאֵזוֹ. אִם הַתְנַהֲגוֹת הַהוֹרִים תְּהִי
סוֹתֶרֶת אֶת תִּכּוֹן הַתּוֹכָהּ, הַתּוֹכָהּ עֲלוּלָה לְהִבְיָא לְנֶזֶק יוֹתֵר מֵהַתּוֹעֲלָת,
אִם בְּכָלֵל תְּהִי.

לְדַגְמָא: עוֹמֵד הָאֵב וּמוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ: "בְּנִי, מִדּוּעַ אֵתָּה מְדַבֵּר דְּבָרֵי חֲלִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, הֲרִי זֶה מְקוֹם קְדוּשָׁה, וּמִי שֶׁמְדַבֵּר שָׁם דְּבָרֵי חֲלִין אֵין לוֹ חֵלֶק בְּאַלְקֵי יִשְׂרָאֵל? זֶה חֲמוּר מְאֹד" וְכוּ'. וְהִנֵּה, כְּעֵבֶר מְסַפֵּר יָמִים, הֵבִן רוֹאֵה אֶת אָבִיו מְדַבֵּר דְּבָרֵי חֲלִין אוֹ צוֹחֵק עִם יְדִידוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

תּוֹכַחַה שְׂפָזוּ עָלוּלָה לְהַבִּיא נֶזֶק יוֹתֵר מִתּוֹעֵלָתָה - הֵן שֶׁהֵיִלָּד יִסִּיק מִסְקָנָא שְׁדַבְּרֵי אָבִיו אֵינָם מְדַיְקִים וּבִאֲמָת אֵין זֶה חֲמוּר כָּלֵל, וְהֲרָאִיהָ לְכָךְ הִיא - הִנֵּה אָבִיו מְדַבֵּר! וְאִם זֶה הִיָּה חֲמוּר כָּל כָּךְ, מִדּוּעַ אָבִיו מְדַבֵּר?! וְעוֹד, הוּא עָלוּל לְפִתּוֹחַ זְלוּל כְּלָפֵי אָבִיו וְכְלָפֵי דְבָרָיו, שֶׁהֲרִי הוּא נוֹכַח לְדַעַת שֶׁלֹּא תְמִיד יֵשׁ לְאָבִיו "כְּסוּי" עַל דְּבָרָיו. וְגַם כְּאֲשֶׁר מְדַבֵּר בְּיָלָד שֶׁמְעָרִיץ מְאֹד אֶת אָבִיו, אוֹלֵי הוּא לֹא יִזְלָזֵל, אֲבָל יֵשׁ חֲשֵׁשׁ רְצִינִי שֶׁהֵבִן יִהְיֶה מְבַלְבֵּל, מִשּׁוֹם שֶׁמִּצַּד אַחַד הָאֵב מְהִיָּה כְּשֵׁם נִרְדָּף לְהַעֲרָצָה, וּמֵאִידָךְ - הֵבִן רוֹאֵה בְּאָבִיו כְּאִישׁ שֶׁאֵין כְּסוּי לְדְבָרָיו, וְאֵין לָךְ בְּלָבוּל גְּדוּל מְזָה!

אֲמַנָם נִשְׁאַלְתָּ הַשְּׁאֵלָה: אִם הוֹרִים לְקוֹיִים בְּדַבֵּר מְסִיָּם, הֲאִם נִגָּזַר עַל הֵיִלָּד לְלַקוֹת גַּם הוּא בְּאוֹתוֹ דָּבָר, הֲאִם אֵין אֶפְשָׁרוּת לְכַוְנוֹ לְכָךְ?

הַתְּשׁוּבָה הִיא: אֶפְשָׁר וְאֶפְשָׁר לְנִסּוֹת, אוֹלָם יֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת בְּדַרְךְ נְכוֹנָה.

כִּיצַד?

הִנֵּה בְּדַגְמָא הַנִּ"ל, שֶׁהָאֵב מְדַבֵּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּמוּבָן שֶׁהַתְּקוּן הַטוֹב בְּיוֹתֵר הוּא, שֶׁהָאֵב יִשְׁמַשׁ דְּגָמָא וְיִמְנַע מִלְדַבֵּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. אוֹלָם בְּמִקְרָה שֶׁהָאֵב יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא לֹא יִצְלִיחַ בְּקִלוּת וּבְמַהֲרָה לַעֲמֹד בְּכָךְ מִכָּל סִבָּה שֶׁהִיא - יֵשׁ לְפָנָיו אֶפְשָׁרִיּוֹת שׁוֹנוֹת לְהוֹכִיחוֹ. בֵּין הָאֶפְשָׁרִיּוֹת:

א. לֹאמַר לְאָדָם אַחֵר, שֶׁאֲכֹן מְהִיָּה דְגָמָא לְכָךְ, לְהוֹכִיחַ אֶת הֵבִן עַל כָּךְ [כְּמוּבָן, בְּלִי שֶׁהֵבִן יָדַע שֶׁהָאֵב יֵזֵם זֹאת], וּמִמִּילָא גַם אִם יִרְאֶה אֶת אָבִיו מְדַבֵּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, הוּא יָבִין שֶׁזֶה שְׁלִילִי, וְאֵין זֹו סְתִירָה גְמוּרָה לְמָה שֶׁהוּא שָׁמַע מִהַמוֹכִיחַ, שֶׁהֲרִי דְבָרֵי הַמוֹכִיחַ הֵיוּ אֲמַתָּיִים וּמְשַׁכְנְעִים, וְגַם אֶת הַמוֹכִיחַ הוּא לֹא רָאָה מְדַבֵּר.

ב. שֶׁהָאֵב יֹאמֵר כְּמִסִּיחַ לְפִי תַמוֹ: "אוֹי, כְּמָה צָר לִי שְׁאֵינִי מִתְגַּבֵּר עַל הַדְּבוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּמָה קִשָּׁה כְּשֶׁמְתַרְגְּלִים לְדַבֵּר, זֶה מְמַשׁ חֲבָל, וּבְפִרְט שֶׁהַעֲנֵשׁ חֲמוּר מְאֹד וְכוּ'. בְּנִי חֲבִיבִי, אֲבַקֵּשׁ, אִם אֶפְשָׁר, שֶׁכְּאֲשֶׁר אֲדַבֵּר

דברי חלין בבית הכנסת, תרמו לי על כף, ואז, כאשר אזור, אפנה גם אני מלדבר. אוי, כמה זה חמור! אוי, כמה זה מצער!" וכיו'.

בצורה שפזו הוא מביע צערו על דבוריו, וכמו כן משתף את בנו בעזרה למגור הבועה. בנוסף לכך, הוא גורם לילד להזדהות עם התוכחה.

דגמא נוספת: ההורים רוצים להוכיח את בנם שלא קם מקדם לתפלה. כמובן, שעל ההורים [קרי האב] לשמש דגמא ולקום מקדם, אולם אם האב מסבות שונות לא מצליח לקום מקדם, יש להוכיח מהבט אחר, ולא בכיוון הקימה המקדמת.

האב יכול לומר: "חבל שאינך קם מקדם, זה גורם לך לאחר לתלמוד תורה ולהפסיד חלק מהשעור, וגם הרב עלול להשעות אותך" וכיו'.

על תוכחה בצורה שפזו אין מקום להקשות: "מדוע אתה, אבא, אינך קם?", שהרי האב לא הוכיח על הקימה המקדמת גרידא, אלא הוא קשר את עקץ התוכחה בענין האחור לתלמוד תורה וכל התוצאות השליליות המתלוות לאחור, שבעצם אינן קימות אצל האב, משום שגם כאשר האב קם מאחר, הוא מצליח למצא מנין להתפלל.

אפשרות נוספת היא - להוכיח על ידי האמא שאינה מאחרת קום, ויכולה בהחלט להגן ולנמק את הסבות שאביו קם מאחר - אם אכן אפשר לנמק. או אפשר לומר: "נכון, אבא קם מאחר, ואף על פי שיש לו סבות מאד מאד נחוצות הידועות לי, בכל זאת צר לי מאד על ההפסד, וחבל מאד שגם אתה תפסיד. ומה גם, שעדין אינך יכול להחליט באילו נסבות אתה נקרא אנוס. אחרי הכל, אתה זה לא אבא!" וכן על זו הדרך.

"תן לחכם ויחכם עוד!" (משלי ט, ט).

* תּוֹכַחָה הַיָּא מְלִשׁוֹן הַוּכַחָה. * הַתּוֹכַחָה בְּפָנַי זָרִים מְטַשְׁטֶשֶׁת אֶת דַּעְתּוֹ
שֶׁל הַמוֹכַח, וְאִם כֵּן זֶה הַפֶּד הַתּוֹכַחָה.

אַחַד הַמְּחֻסָּמִים הָעִקְרִיִּים אֲצֵל הַדְּרָשׁוֹן הוּא מֵה שֶׁנִּקְרָא "אֵימָתָא
דְּצַבּוּרָא" [אֵימָת הַצַּבּוּר]. הַדְּרָשׁוֹן יָכוֹל לִהְיוֹת תַּלְמִיד חָכָם עָצוּם, אוֹלָם
כְּאִשֶּׁר הוּא עוֹמֵד בְּפָנַי צַבּוּר, הוּא מְרַגֵּישׁ שֶׁנֶּטֶל מִמֶּנּוּ כַח הַדַּבּוּר, וְזֹאת אִי
עַל פִּי שֶׁהוּא שֵׁנוֹ אֶת נוֹשֵׂא הַדְּרָשָׁה חֲזוֹר וְשֵׁנוֹ, וְיִתְכּוֹן שֶׁגַם חֲזָרוֹת בְּקוֹל רֶם
בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ עֲשֵׂה. וּמִכָּל מְקוֹם, בְּעִמּוּדוֹ בְּפָנַי הַצַּבּוּר, הוּא מְרַגֵּישׁ קִשְׁי
לְדַבֵּר. וְהִשְׁאַלְהָ - מִדּוּעַ?

הַתְּשׁוּבָה הַיָּא: כְּאִשֶּׁר הוּא לְבַד בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ, הוּא מְרַכֵּז אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ
לְחִמּוּר שְׂבוֹ הוּא יְדַבֵּר, וְאִזּוֹ הַדַּבּוּר קוֹלֵחַ מִפִּיו. זֶה טְבִיעֵי וּמוֹכָן. אוֹלָם כְּאִשֶּׁר
הוּא עוֹמֵד בְּפָנַי צַבּוּר, מַחְשַׁבְתּוֹ מוֹסְטָת אֶל הַצַּבּוּר: מֵה חוֹשְׁבִים עָלַי?
הֵאִם כְּדָאֵי בְּכָלֵל לְדַבֵּר? אוֹלַי אֶתְבַּלְבֵּל? וְכוּ'. כִּךָּ הוּא שֵׁט בְּמַחְשַׁבְתּוֹ מִתּוֹךְ
לְחַץ, וּמִמִּילָא מַחוּ מִתְעַרְבֵב, וְנִעְתֵּק מִמֶּנּוּ כַח הַדַּבּוּר.

וְהֵינָה לְעַנְנֵן הַתּוֹכַחָה, הַרִי יְדוּעַ שֶׁהַמְּלָה "תּוֹכַחָה" הַיָּא מְלִשׁוֹן הַוּכַחָה,
דְּהֵינּוּ, לְהַגִּיעַ לְדַבֵּר בְּרוּר, דְּבַר מוֹכַח. כְּאִשֶּׁר אֶתְהָ מוֹכִיחַ, אֶתְהָ בְּעַצְם
מִסִּיר אֶת הַלוֹט וְאֶת הַטַּשְׁטוּשׁ מֵאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה וּמַבְהִיר אֶת הָעַנְנֵן, אֶתְהָ
מוֹכִיחַ אוֹתוֹ. זֹהֵי הַתּוֹכַחָה! וְכַמוֹכָן, הַתּוֹכַחָה - הַוּכַחָה - הַבְּהִרָה - תַּשִּׁיג
אֶת מִטְרַתָּה רַק כְּאִשֶּׁר הָאָדָם שֶׁטַּעוֹן תּוֹכַחָה מְרַכֵּז בַּתּוֹכַחָה גְּרִידָא וְאִינוּ
נִתּוֹן לְמַחְשַׁבּוֹת אַחֲרוֹת טוֹרְדָנִיּוֹת.

וְאַחַד הַמְּכַשׁוּלִים לְתוֹכַחָה הוּא, כְּאִשֶּׁר הַתּוֹכַחָה נֶאֱמָרַת בְּפָנַי זָרִים,
וּבְפָרְט בְּפָנַי אֲנָשִׁים שֶׁהַמוֹכַח בּוֹשׁ מֵהֶם בְּמִיחָד. וְזֹאת מְשׁוּם, שֶׁבְּמִקּוֹם
שֶׁהַמוֹכַח יֹחֵשֵׁב עַל הַתּוֹכַחָה, הוּא חוֹשֵׁב מִתּוֹךְ לְחַץ עַל מֵה שֶׁיִּחְשְׁבוּ
הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ שֶׁשָּׂמְעוּ אֶת הַתּוֹכַחָה. מַחְשַׁבְתּוֹ מִתְעַרְבֶּבֶת וּמַחְפֶּשֶׁת
בְּקִדְחָתָנּוֹת מְפֹלֵט מִהַבּוֹשָׁה שֶׁאֵלֶיהָ הוּא נִקְלָע. מְפֹלֵט זֶה יָכוֹל לְהִתְבַּטֵּא
בְּבִכּוּי, בְּבִרְיָחָה מִהַמְּקוֹם, בְּהַכְחָשֵׁת הַתּוֹכַחָה, אוּ בְּהִתְקַפְּתָנָגְד הַיִּסְטָרִית
[וְזֹאת מְלַבֵּד הַסִּימְפָטוּם שֶׁל הַהִסְמָקָה בְּפָנַי, "אֲזִיל חוֹרָא וְאֶתִי
סוּמָקָא"], וּמִמִּילָא לֹא הַשְּׁגָנוּ אֶת מִטְרַתָּה הַתּוֹכַחָה - הַוּכַחָה, הַבְּהִרָה, אֶלָּא
אֶת הַהֶפֶד.

זאת ועוד, כְּאִשֶּׁר מוֹכִיחִים בְּפָנָי זָרִים, גַּם לְמוֹכִיחַ עֲלוּלוֹת לְהִיּוֹת תִּקְלוֹת. לְדַגְמָא: אִם הַמוֹכֵחַ יַעֲנֶה תְּשׁוּבָה שְׂאֵכֵן הִיא אֲמִתִּית, אוּלַם מִתּוֹךְ הַתְּשׁוּבָה נִכָּר שֶׁהַמוֹכִיחַ דִּבֶּר בְּצוּרָה לֹא אַחֲרָאִית - הַמַּעֲמָד בְּפָנָי זָרִים עֲלוּל לְגַרֵם לְמוֹכִיחַ לְנִסּוֹת לְהַצְדִּיק אֶת תּוֹכְחָתוֹ. וְאִף עַל פִּי שְׂבִמְחֻשָּׁבָה שְׂנִיָּה מִתּוֹךְ שְׂקוּל הַדַּעַת הוּא הִיָּה מוֹדָה שְׂאֵכֵן הוּא שְׂגָה בְּתוֹכְחָתוֹ, אוּלַם בִּינּוֹן שֶׁהוּא נָתוּן לְלַחֵץ שֶׁל הַבוּשָׁה, יֵשׁ לוֹ דַּחֲף לְהִשִּׁיב תְּשׁוּבָה שְׂתַגֵּן עַל כְּבוֹדוֹ. וְעַל כֵּן זֶה נֶאֱמָר: "כִּי הִשְׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים" (שְׁמוֹת כג, ח) [וּפְרָשׁ רַש"י: דְּבָרִים הַמְצַדִּיקִים].

וּמִכָּאן נִבִּין כִּמָּה חָשׁוּב שֶׁהַהוֹרִים לֹא יוֹכִיחוּ אֶת הַיֵּלֵד בְּפָנָי זָרִים - אִם מִשׁוּם שֶׁהַיֵּלֵד לֹא יָבִין אֶת הַתּוֹכְחָה עֲקֵב הַבוּשָׁה, וְאִם מִחֲשַׁשׁ שֶׁהַהוֹרִים עֲצָמָם עֲלוּלִים לְהַכְנִס לְמַלְכּוּדָת, בְּמִקְרָה שֶׁהַיֵּלֵד יַעֲנֶה תְּשׁוּבָה שְׂמִתּוּכָה נִרְאָה שֶׁתּוֹכְחָתָם לֹא בְּמִקּוֹם, וְאִזּוֹ יִנָּסוּ לְהַצְדִּיק אֶת עֲצָמָם בְּכָל אִפְּוֹ, וְהַתּוֹצְאוֹת עֲלוּלוֹת לְהִיּוֹת חֲמוּרוֹת: חֲסֹר אֲמוּנָה שֶׁל הַיֵּלֵד, וְעוֹד תּוֹצְאוֹת נְלוּוֹת.

הִנֵּה לְדַגְמָא: בְּמִפְגֵּשׁ מִשְׂפָּחָתִי, הוֹרֵי רְאוּבֵן הוֹכִיחוּ אוֹתוֹ: "מִדּוּעַ לֹא בִּרְכָתְךָ? הֲרֵי אֲמַרְנוּ לְךָ כִּמָּה פְּעָמִים שֶׁלֹּא קָמִים מִהַמְּקוֹם לְפָנָי שְׂמִבְרָכִים. זֶה עֲלוּל לְגַרֵם שֶׁתִּשְׂכַּח לְבָרְךָ, וְכִבֵּר כִּמָּה פְּעָמִים שֶׁכַּחַתָּ. עֲשִׂיתָ מַעֲשֵׂה לֹא אַחֲרָאִי".

לְיֵלֵד יֵשׁ בוּשָׁה וְלַחֵץ בְּאוֹתוֹ זָמֵן, וְאִזּוֹ יִתְכַּן שֶׁהוּא יִשְׁתַּק, אוּ יִנָּסֶה לַעֲנוֹת תְּשׁוּבָה אֲפִלוּ לֹא אֲמִתִּית, וּבְלִבְדֵּי שְׂיִצֵּא בְּכָבוֹד מִהַבוּשָׁה שְׂנִקְלַע אֵלָיָהּ. כְּמוֹ כֵּן הוּא עֲלוּל לַעֲנוֹת תְּשׁוּבָה עוֹקְצֵנִית כְּנִקְמָה עַל הַבוּשָׁה שֶׁהוֹרֵיוֹ הִסִּבוּ לוֹ, וּבְעֵצָם הוּא לֹא הִפְנִים אֶת הַתּוֹכְחָה.

גַּם יָכוֹל לְהִיּוֹת שֶׁהוּא אֵכֵן בְּרָד, וְאִזּוֹ, כְּאִשֶּׁר הוּא יֹאמֵר שֶׁהוּא בְּרָד, אֲפִלוּ אִם אֵכֵן לְהוֹרִים תִּהְיֶה הַסְּתַבְּרוּת שֶׁהוּא אֵכֵן בְּרָד, הֵם עֲלוּלִים לְהַצְדִּיק אֶת עֲצָמָם, כְּגוֹן לוֹמַר: "קִשָּׁה לְהֶאֱמִין לְיֵלֵד שֶׁבְּדַרְדֵּךְ כָּלֵל לֹא מְבָרְךָ מִיָּד". מִשְׁפָּט שְׂכָזָה נִפְלֵט רַק כְּדִי שֶׁלֹּא יִרְאָה שֶׁהֵם הוֹכִיחוּ בְּצוּרָה בְּלִתֵּי אַחֲרָאִית, שֶׁזֶּה בוּשָׁה עֲבוּרָם. וְכַמוֹכֵן, שֶׁהַהֲפָסֵד גְּדוֹל מִהַרְוֹחַ.

וְלֹא לְחִנָּם כְּתוּב בְּתוֹרָה (וַיִּקְרָא יט, יז): "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא", וּפְרָשׁ רַש"י: לֹא תִלְבִּין פְּנֵיו בְּרַבִּים. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

להלן מספר דגמאות והדרך להתמודד אתן :

א. האב נקרא לתלמוד תורה, ובפי המלמד דווח על הבן שאינו נוהג בשורה. זה מביד, לא נעים. מצד אחד האב רוצה לרצות את המלמד כדי שלא ינקטו צעדים מרחיקי לכת, וכדי שייבין שהאב אינו מסכים עם מעשה הבן, אולם מאידך גיסא - זה לא הוגן להוכיח את הבן בפני המלמד בצורה עזרת, ובפרט שבמקרים מסיימים מתגנבת מחשבה שלא לחנם הבן עשה מה שעשה. במקרה הזה יש להראות פנים חמורות סבר, להקריין שהאב מאד לא מרצה מהמצב, לשמע את הפרטים עד כמה שאפשר ולהבטיח למלמד שהענין יטפל, ואת הברור הסופי ואת התגובה יש לעשות בבית בצורה מיישבת. בצורה כזאת הוא מראה שהוא דואג מהמצב שנוצר, וזה מהנה כעין הבנה לנפשו של המלמד, ומצד שני - האב מברר ומגיב מבלי לביש את הבן בפני זרים.

ב. הבן נתפס במעשה לא יפה, למשל בגנבה. יש המלה בחנות, המוכר קורא לאב ומודיע לו שהבן נסה לגנוב - והבן מכחיש. למוכר יש עדים, או שהבן אינו מכחיש. נו, מה עושים? זו בושה גדולה! הבן שלך גנב?! ראשית, יש להראות זעזוע עמוק [בלי מלים], אחר כך לגשת למוכר ולשאל - תוך הזדהות עם המוכר - את פרטי המקרה, ולהבטיח לפצות את המוכר במקרה של נזק, וכן להבטיח שהענין יטפל [וכל זאת בלי להוכיח את הבן בחנות מאומה]. יש לקחת את הבן הבייתה, לברר אתו, ולהוכיח אותו כפי הצורך.

ג. קבוצת חברים באה להתלונן על הבן שהוא אינו נוהג בשורה. יש לשאל מדוע, להראות התענינות בפרטים תוך כדי הבלטת סלידה מהמקרה, ורק מהמקרה. וכמוכן שאין לקבע עמדה, אלא להתענין ולברר בבית עם הבן ולהתייחס בהתאם. בצורה זו יש התייחסות מכבדת לתלונת החברים, ועם זאת, יש שמירה כראוי על כבוד הבן, ואין זה פוגע באפשרויות להוכיח.

"תן לחכם ויחכם עוד" (משלי ט, ט).

לשלו את המעשה ולא את הילד

* כְּאִשֶּׁר שׁוֹלְלִים אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא אֶת הָעוֹשֶׂה, סָבִיר לְהַנִּיחַ שְׂגִם הָעוֹשֶׂה יִצְטָרֵף לְשַׁלֵּל אֶת הַמַּעֲשֶׂה. * כְּאִשֶּׁר שׁוֹלְלִים אֶת הָעוֹשֶׂה, הוּא עָלוּל לְהִתְנַאֵשׁ אוֹ לְהִתְכַחֵשׁ.

אָמַר הַחֶכֶם מִכָּל אָדָם, שְׁלֵמָה הַמְּלָךְ ע"ה: "אֲלֵתְּוֹכַח לְךָ פֶּן יִשְׁנָאֲךָ הַוֹכַח לְחֶכֶם וְיֶאֱהָבֲךָ" (משלי ט, ח). הַפְּרוּשׁ הַפְּשוּט הוּא, שֶׁהַלֵּךְ חֶכֶם בְּפָנַי עֲצֵמוֹ וְאֵינִי מְעַנְּנֵן שְׂיוֹכִיחוֹ אוֹתוֹ תּוֹכְחָה שְׁמַתּוֹכָה יוֹבֵן שֶׁהוּא טוֹעֵה, וְלִכֵּן הוּא שׁוֹנֵא אֶת הַמוֹכִיחַ. "הוֹכַח לְחֶכֶם" - אֵלֶּא תּוֹכִיחַ לְחֶכֶם, שֶׁהוּא מְחַפֵּשׁ אֲמַת וְצָדֵק, אִז הוּא יֵאֱהָב אוֹתְךָ, כִּי בָּזָה אֶתְּךָ עוֹזֵר לוֹ לְהַשִּׁיג אֶת מִטְרָתוֹ.

אוּלָם בְּדַרְךְ הַדָּרֵשׁ מְפָרְשִׁים אֶת כּוֹנֵת הַפְּסוּק כֶּךָ: "אֵל תּוֹכַח לְךָ" - דְּהֵינּוּ, אֵל תֵּאמַר לְאָדָם שֶׁטוֹעֵה וְהוֹלֵךְ בְּדַרְךְ לֹא יִשְׁרָה 'אֶתְּךָ לְךָ', וּמִדּוּעַ? "פֶּן יִשְׁנָאֲךָ". אָדָם כֶּזֶה יִשְׁנָא אוֹתְךָ, הוּא לֹא מְעַנְּנֵן לְהַחֲשִׁב לְךָ, זֹו בּוֹשֶׂה בְּשִׁבְלֵוֹ, וְלִכֵּן הוּא עָלוּל לְשַׁנֵּא אוֹתְךָ. אֵלֶּא אֲדַרְבֶּה, "הוֹכַח לְחֶכֶם" - אָמַר לוֹ: 'אֶתְּךָ חֶכֶם!'. כְּלוּמַר, מְשׁוּם שֶׁאֶתְּךָ חֶכֶם וְחָשׁוּב וְאֵהוּב, לֹא מִתְאַיֵּם לְךָ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה שֶׁכֶּזֶה. אִם תּוֹכִיחַ אוֹתוֹ בְּצוּרָה זֹו, אֲזִי הוּא "יֶאֱהָבֲךָ", הוּא יֵאֱהָב אוֹתְךָ, יַעֲרִיךְ אֶת דְּבָרֶיךָ וְיִרְצֶה לְתַקֵּן אֶת מַעֲשִׂיו. זֶהוּ טְבֵעוֹ שֶׁל עוֹלָם.

וּמִסְפָּר עַל הַ"חֶפֶץ חַיִּים" זַצ"ל שֶׁנִּקְלַע פְּעַם לְאַכְסֵנְיָה, וְהֵנָּה הוּא רוֹאָה יְהוּדֵי שֶׁהִגְשָׁה לוֹ אֲרוּחָה, וְהוּא אוֹכֵל לְלֹא נְטִילָה וְלֹא בְּרָכָה, וּמִיָּד חָשַׁב לְהוֹכִיחוֹ. אוּלָם בְּעַל הָאַכְסֵנְיָה עָצַר בְּעָדוֹ, וּכְמִמְתִּיק סוּד אָמַר לוֹ: "בְּבִקְשָׁה מִכְּבוֹדוֹ, אֵל יוֹכִיחוֹ, מְשׁוּם שֶׁהִלָּה גַם מְאֹד, הוּא מִהַקְּנִטוֹנִיסְטִים" [פְּרוּשׁ: הֵם יְהוּדִים שֶׁנִּחְטְפוּ בְּעוֹדָם יְלָדִים לַעֲבוּדַת הַצָּבָא בְּרוֹסְיָה לְמִשְׁךָ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, וְהִכְרָחוּ לְעַבֵּר עַל דְּתָם בְּעֵנּוּיִים אֲכָזְרִיִּים בְּיוֹתֵר]. הַ"חֶפֶץ חַיִּים" רָמַז לְבַעַל הָאַכְסֵנְיָה שֶׁהוּא אֲכֹן הַבֵּין אֶת הָעֲנָן, וְאִז נִגַּשׁ אֵלָיו וְאָמַר לְקִנְטוֹנִיסְט: "אֲנִי מִמֶּשׁ מִתְפַּעֵל מִמֶּךָ, אִיךָ לְמָרוֹת כָּל הָעֲנּוּיִים, וְלְמָרוֹת שֶׁנִּלְקַחְתָּ בְּהִיוֹתְךָ צָעִיר כָּל כָּךְ, וְלֵאחֵר שָׁנִים

כזה רבות נשארת יהודי! זו גבורה עלאית, ובוודאי שיש לך שֵׁכר הרבה. אשֶׁרִיד! אולם אם תטל ידים ותברך, שִׁכְרְךָ יהיה עצום!" דמעות נקוו בעיני הקנטוניסט, והוא חיבק את ה"חפץ חיים" בהתרגשות, ומאז חזר בתשובה שלמה ונהפך חסיד נלהב של ה"חפץ חיים" זיע"א.

באותו עקרון עלינו לנהג עם הילד שלנו. אם ראינו שהילד עשה מעשים רעים, אין להוכיחו כילד רע, חס וחלילה [דורך אגב, אין מציאות של ילד רע! יש מציאות של ילד שעושה מעשים רעים]. נכון, אנחנו מזעזעים מהמעשה, אז אדרבה - יש לשלל את המעשה ולא את הילד. לדגמא: אם תפסנו אותו שהוא גונב, חס וחלילה, אין לומר לו: "אתה גנב!", כי אתה עלול לגאש אותו ולערער לו את הבטחון, והוא עלול להשתכנע שאכן הוא גנב, וכאשר הילד מכניס לשכלו ומשתכנע שאכן הוא גנב, הוא עלול להתנהג כגנב...

מספרים על זוג הורים ששלחו את בנם ללמוד בישיבה, והנה אחרי כמה חודשים הילד חוזר הביתה בצורה מזעזעת, בלי כפה, עם "קוקו" על הראש ובגוד שחצני. זה היה הֶלֶם בְּכָל הַשְּׂכוּנָה. איזו בושה! וכמוכן שאת צערם ובשתם של ההורים אין לתאר. והנה בשבת, נכנס האב לבית הכנסת, אין איש מסתכל עליו, והוא מאתר כסא ומתיישב עליו. ואז הוא אומר בלבו: "מה, אני כל כך גרוע שאפלו כסא לא מציעים לי?! מה אני אשם שהבן יצא לתרבות רעה?!"

באותו יום גם אשתו נכנסה להתפלל בעזרת נשים. היא נכנסת, ומיד אחת הנשים מציעה לה כסא באדיבות. היא אומרת 'תודה' ומתישבת. ואז היא אומרת בלבנה: "מה, אני כל כך מסכנה שצריכים להציע לי כסא?! אז מה אם הבן שלי יצא לתרבות רעה? מה אני אשמה?!"

שני מקרים הפוכים - ומסקנא שוה!

הכיצד?

התשובה היא: להורים היתה מסקנא מקדמת, שתושבי השכונה תולים בהם את האשמה לקלקול בנם, או מרחמים עליהם ומסתפקלים עליהם מתוך מבט של המקרה המצער הנ"ל. ואם כן, כל פעלה שהאנשים יעשו, צריך לפרשה לפי הראיה הנ"ל, שהפעלה מתלנה למעשה בנם, בעוד

שיתכו, שבשני המקרים אין קשר למקרה עם הבן שלהם. אולם כך זה טבעו של עולם, שהאדם חושב ופועל מנקדת המוצא שבה הוא עומד.

כך גם אצל היילד. היילד עלול להתנהג כגנב, משום שזאת נקדת המוצא אצלו. הוא מתרגם כל פעלה שלו כפעלה שגנב אמור לעשות.

וכאשר תשאל הורים מדוע קראתם לו 'גנב', האם באמת אתם סבורים שהוא גנב? על פי רב תשובתם תהיה: חס וחלילה! הבן שלי גנב! מה פתאום! הוא פשוט נכשל בגנבה, אבל הוא לא גנב. רק קראנו לו גנב כדי לזעזע אותו, כי פנוי כזה הוא מגנה ודוחה, ועל ידי זה היילד יזדעזע ויחדל ממעשים כאלה.

האם זה מצדק? בהחלט לא!

ומדוע?

ראשית, כמו שכתבנו לעיל, שהיילד עלול לחשב שאכן הוא גנב. ואפלו לא יחשב את עצמו גנב, יש חשש שהוא יבין שהוריו רואים בו כגנב, ומה גם, שפנוי כזה עלול לפגוע ביילד וליצר נתיק בינו לבין הוריו, משום שהוא כועס שפנו אותו גנב - והוא לא גנב. מה שאין כן כאשר שוללים את המעשה, אז אין חשש לנתיק, משום שגם היילד מסכים שזה מעשה שלילי.

שנית, גם בהנחה שהיילד ירתע - מדוע לכנות לו שם?! הרי אפשר לגנות את המעשה, ובדאי שלילד תהיה אותה רתיעה כמו אלו אמרנו לו שהוא גנב, ואף יותר מזה. שהרי אם אתה אומר לו: "אתה גנב!", הוא עלול לנסות למצא הצדקה לגנב, או לפחות הוא לא יגנה מאד את הגנבה, כי בעצם הוא מגנה את עצמו, ואדם קרוב לעצמו. מה שאין כן כאשר משדרים לו שהוא בסדר גמור, ורק המעשה שהוא עשה הוא שלילי - זה עוזר לו לרצות לגנות את המעשה ולנסות למנע זאת שוב!

כך גם העקרון בשקר! לא לומר: "אתה שקרן!", אלא לומר: "זה שקר! שקרתי!", ואם יש צורך, יש לנזף בו או להעניש. וכן על זו הדרך ביילד ששוכח וכדומה, יש לגנות את המעשה ולא את היילד.

לא בצורה חריפה מדי

תוכחה במנון סביר - בונה, תוכחה במנון מגזם - סותרת.

אל הרופא נכנס אדם שהתלונן על כאבים בגרון ובראש. לאחר בדיקה נתן לו הרופא מרשם לכדורים - עשרים במספר, כל יום שני כדורים. והנה, כעבר יומים, שוב התיצב החולה לפני הרופא, וטען שהכדורים לא הועילו ואף הזיקו לו. הוא מרגיש יותר חלש, וכאביו גברו. הרופא התפלא, אולם לאחר ברור קצר נפתרה התעלומה: החולה בלע את כל הכדורים. פשוט הנה חבל לו על הזמן. בשביל מה עשרה ימים? אפטר לבלע את הכמות כלה בתוך יומים! אכן, נודע הדבר!

ומה הטעות? פשוט, גם חמר אנטיביוטי, שאמור למגר את המחלה, צריך לקחת במנון נכון, ואם עוברים על המנון, זה עלול להזיק. הגוף לא יכול לקלט כמות גדולה.

כך העניין בתוכחה - אף על פי שהתוכחה משמשת כחסון בפני התאווה והמעשים הרעים, אולם אם התוכחה תהיה חריפה יותר מהמנון הנכון, אזי עלולה היא להביא לתוצאה הפוכה - נזק ולא תועלת. היגד לא יוכל לקלט ולהפנים את התוכחה!

ומדוע אנחנו מוכיחים בצורה חריפה?

אם נתבונן, נבין לנכון, שברב ככל הפעמים שאנחנו מוכיחים את היגד תוכחה חריפה, הסבה היא, משום שההתנהגות של היגד מלחיצה אותנו מאד, ואנחנו לא רוצים ולא מסכימים לקחת "סכון" שההתנהגות תחזור על עצמה. אנחנו רוצים פתרון יסודי ומידי! אנחנו רוצים "שקט בראש".

אולם זאת עלינו לדעת: זוהי דרך קצרה וארכה ומסכנת! לא די שתוכחה בצורה כזו לא תביא "שקט בראש", אלא עוד עלולה היא להביא המלה בראש ואי-שקט נפשי, וחבל!

ואף על פי שבתחלה נראה שתוכחה זו הועילה, אולם זה עלול להתפרץ בצורה שלא חשבנו. זה פשוט ענין של זמן.

ולעמית זאת, כאשר התוכחה בצורה מאזנת - אף על פי שנראה לכאורה שהתוכחה לא הועילה, עלינו לדעת שהדברים פועלים, אולם זה לוקח זמן עד שרואים את התוצאה. כמו בדגמת הפדורים, שאדם לוקח במנון של מספר פדורים ובמספר ימים - אף על פי שבמים הראשונים לא נכר שפור, אולם זה פועל, ולבסוף התוצאה תראה, וכנ"ל.

לדגמא: ילד שלא מתפלל בצורה נאותה, לאביו זה מפריע, והוא מחליט להוכיחו: "תראה, אתה לא מתפלל כמו שאני. צריך להסתכל בסדור. אמש לא הסתכלת. אם אתה לא תסתכל, תקבל ממני ענש, שמעת? זהו, די, מספיק. אתה יודע מה אומרים חז"ל עליך? וחוצי מזה, גם הרב שלך מספר שאתה לא מתפלל יפה. מי שלא מתפלל יפה - זה חמור מאד, והוא מפסיד כף וכף. והנה כתוב בספר 'פלא יועץ' כף וכף, ובספר 'תפלת ישראל' כף וכף. גם רב פלוני דרש ואמר כף וכף. ולפעמים אתה יכול להיות אשם בצרות עם ישראל משום שאתה לא מתפלל כדבעי. זו רעות לב, זו רשעות... " וכך ממשיך האב להטיף מדברות קדשו רוח זלעפות. אולי לרגע יראה שזה מועיל, אולם לאחר זמן יתברר שלא היה כדאי, אלא אדרבה - להפך.

סביר להניח שהמשגה יחזר שוב, ואז, כאשר האב יראה זאת, יצטרך שוב להוכיחו. מענין מאד מה עוד הוא יוכל להוסיף לו, ועוד יותר מדאי עד כמה היילד יוכל לספג התקפות שכאלה, ומי יודע אילו אמתלאות יחפש היילד ובלבד שהוא לא יצטרך להתפלל עם אביו, שאתו הוא מרגיש מחנק. אשר על כן כדאי לחלק את התוכחה למספר ימים, כל יום מעט, וגם למתן את חריפותה ולא לעשות מהילד רשע לדעת כל הסובבים אותו. ועל כגון זה נאמר (קהלת ט, יז): "דברי חכמים בנחת - נשמעים".

נוראה אני חובה לחזר ולהדגיש, שעקר ההצלחה "במצוות עשה" יש להשיג בצורה חיובית, דהינו עדוד. כגון תאור שכר המתפלל כדבעי וספורי הוד מגדולי ישראל, פרסים, אתגרים וכדומה. אמנם יש ללמד, שכאשר ילד לא מתפלל כמו שאנחנו מצפים ממנו, זה נובע מחסר מודעות לענין, ועלינו - ההורים - לתת את הדעת כיצד לגרום לילד לאהב ולהעריך

אפשרות לתקן

* יש להוכיח דוקא במגמה לתקן להבא את הטעון תקון. * כְּאִשֶּׁר אֵין סְכוּי לְתַקּוּן בְּעֵתִיד או שֶׁהַתַּקּוּן טְעוּן זְמַן רַב - אֵין לְהוֹכִיחַ, אֶלֶא אֲדַרְבָּא - יֵשׁ לְהַגִּישׁ עֲזָרָה.

כְּאִמּוֹר לְעֵיל, מִטְרַת הַתּוֹכְחָה הִיא לְהַבִּיא רְגִיעָה וְלִמְנַע הַדְרָדְרוֹת, וְאִם כֵּן, כִּי שְׂאֵכֹן נִשְׁיג אֶת הַמִּטְרָה הַנִּיִּל, עָלִינוּ לְהַקְפִּיד, שְׁעוּד לִפְנֵי שְׂנוֹכִיחַ, גִּדַּע הָאִם אוֹתוֹ הַמְחַדֵּל נִתֵּן לְתַקּוּן, שְׁהָרִי אִם זֶה לֹא נִתֵּן לְתַקּוּן, אִם כֵּן, מָה הַטַּעַם לְהוֹכִיחַ? הָרִי זֶה לֹא יַעֲזֹר, וְאוּלַי אִף יִגְרַם לְמַתַּח נוֹסֵף וּמִיָּתֵר.

לְדַגְמָא: יֶלֶד שֶׁהוּא קָשָׁה הַבְּנָה, וְכֹאֲשֶׁר הוּא חוֹזֵר מִמְּקוֹם לַמוֹדִיו, הָאֵב בּוֹדֵק אֶת יְדִיעוֹתָיו וְנוֹכַח לְדַעַת שֶׁהוּא לֹא הִבִּין אֶת הַשְּׁעוּר. אִם הָאֵבָא יוֹכִיחַ אֶת הַיֶּלֶד עַל אֵי יְדִיעוֹתָיו, הָאֵבָא לֹא יִשְׁיג מְאוּמָה, מְשׁוּם שֶׁאֵין זֶה בְּשִׁלִּיטַת הַיֶּלֶד. פְּשׁוּט הַבְּנָתוֹ כְּבִדָּה וְאֵינָה מְתַאִימָה לְרַמַּת הַכִּפְתָּה! וְכֹאֲשֶׁר הָאֵבָא מוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ, בְּעֶצֶם הוּא לֹא מוֹעִיל לוֹ, אֶלֶא אֲדַרְבָּה, הוּא גוֹרֵם עוֹל לְיֶלֶד, וְסָבִיר מְאֹד שֶׁגַם מִזִּיק לְנַפְשׁוֹ!

זוּ מִלְכַּדְת כְּעֵין מַעְגָּל סְגוּר: הָאֵב מוֹכִיחַ אֶת הַיֶּלֶד, הַיֶּלֶד מְנַסֶּה לְתַקּוּן וְלֹלֵא הַצְלָחָה, וְשׁוֹב הָאֵב מְכַאִיב בְּתוֹכְחָתוֹ [לֹלֵא כְּפִנְיָה רְעָה], וְשׁוֹב כְּשִׁלּוֹן שֶׁל הַיֶּלֶד וְחוֹזֵר חֲלִילָה. וּבְמַצָּב כֵּזֶה הַיֶּלֶד מְרַגֵּישׁ חֲנֻק, מְשׁוּם שֶׁעַד עַכְשָׁו הוּא הַרְגִישׁ לֹא בְּנוֹחַ בְּכִפְתָּה יַעֲקֹב רַמַּת לַמוֹדִיו, וְאוּלַי הוּא חָשַׁשׁ שֶׁהַמוֹרָה גַּם לֹא מְעַרִיף אוֹתוֹ, וּמִשְׁעֲנֵתוֹ הִיְתָה אֶהְבַּת וְהַעֲרַכַת הוֹרָיו, וְהִנֵּה עֲתָה נְחַסְמוּ בְּפָנָיו גַּם אֶהְבַּת וְהַעֲרַכַת הוֹרָיו, וְאֵין לָד חֲנֻק גְּדוֹל מְזָה. וּמָה גַּם, שֶׁהַתּוֹכְחָה שֶׁהָאֵב מוֹכִיחוֹ לֹא הוֹסִיפָה כְּלוּם לְמַרְצוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד, שְׁהָרִי גַּם בְּלִי תוֹכְחָתוֹ הֵבִן מְרַגֵּישׁ שֶׁלֹּא בְּנוֹחַ בְּגִלְל חֲסֵר הַבְּנָתוֹ.

אלא אדרבה, על האב להזדהות עם בנו ולהסביר לו שלא העקר הם הלמודים, אלא העקר הוא העמל על הלמוד והמדות הטובות, שזה מה שכל יהודי נדרש וכו', ועוד כהנה דברים הגורמים עדוד. בצורה שכזו, נפשו של הילד מתחזקת ומתחשנת כנגד כל "הרוחות הנושבות שלא לרצוננו", משום שהוא מרגיש בנוח, רצוי ואהוב ועם ערך עצמי, והוא לא צריך לחפש הערכה בשדות אחרים.

מצב נוסף שלא פדאי להוכיח הוא, פאשר מדבר במצב הנתן לתקון, אולם הוא מצריך זמן רב.

לדגמא: ילד שיש לו נטיה לאי סדר - זו תכונה הנתנת לשפור, אולם זה מצריך זמן רב. במקרה כזה לא פדאי להוכיח, אלא העצה לזה היא פשוטה: יש להסביר בנעם חזור והסבר כיצד יש לבצע סדר, וזאת מבלי להקרוין לילד רגשי אשמה, אלא אדרבה, יש לעשות זאת בשמחה ובסבלנות, ועל ידי כך הילד יתקן את הנטיה הנ"ל מתוך נפש בריאה. ובפרט שפעמים רבות רואים שזה ענין של גיל עד שתהיה לו ה"בשלות" לסדר, שאז זה נכנס לתודעתו. ולעמת זאת, פאשר למוד זה נעשה בתוכחה, זה מתח מיתר ומסכן לילד, משום שהוא יודע בעצמו שקשה לו להתגבר על הסדר, וכאשר הוא רואה שהוריו מוכיחים אותו, הוא מפרש זאת שהם רואים את התנהגותו בצורה שלילית, וככל שנרבה להעיר לו, תתחזק אצלו ההרגשה שהוא שלילי בעיני הוריו, וממילא הוא עלול לאבד את בטחונו העצמי, ואולי אפלו "לצאר" בעיות אחרות מתוך יאוש ואי ספוק. לעמת זאת, פאשר זה בסבלנות וכנ"ל, זה יגביר את בטחונו העצמי ואת האמון והרצון להצליח, משום שכך "משדרים" לו, משדרים שהוא יכול, שהוא אהוב ורצוי, וכמוכן שנוח להתמודד עם אתגר בצורת תדמית אישית חיובית!

נקדה נוספת עליה יש להקפיד, והיא: גם פאשר מדבר במעשה שהוא בהחלט נתן לשליטה בצורה מיידית או לפחות בטוח קרוב - גם במקרה זה עלינו להקפיד שהתוכחה תשמע בעקרה לענין להבא, ולא על מה שהיה, משום שאחרי הכל, המטרה היא לתקן, ולא בשביל להאשים. והרי פאשר אומרים או נותנים לילד להרגיש, שאף על פי שעשה מה שעשה, שזה מעשה מלער - בכל זאת הוא אהוב ורצוי ואין נחלת העבר מטרידה אותנו, אלא העתיד, דהינו שלהבא לא ישנה מקרה שכזה - זה

עשוי להגביר את הרצון בילד לתקן, משום שהוא רוצה להיות טוב ומוצא חן בעיני הוריו. וכינן שפעת הוא אכן טוב בעיני הוריו, הוא ישתדל שלא לעשות שוב מעשה שקזה.

מה שאין כן כאשר אנחנו מוכיחים אותו על המעשה בלבד ולא משדרים לו שהעקר הוא להבא, הוא עלול להבין שעכשו הוא בגדר לא רצוי ולא טוב, וכמובן שיותר קשה לצאת ממצב גרוע מאשר להמנע ולהשמר מלהקלע אליו, וממילא מובן, שההסתברות שהילד ירצה לתקן היא קטנה יותר.

ומכאן יש להבין כמה גרוע לכנות ילד בשמות גנאי, לעשות לו "חורתמת" של מגנה, כגון לקרא לו "שקרן", "מפזר", "אנכיי", "עצלן" וכדומה, משום שבכנויים שכאלה הילד עלול להתנאש ולהשלים עם הכנויים שהוריו מולידיו, שמפירים אותו היטב, הדביקו לו, וכאלו יש לו "תעודה". אלא אדרבה, יש לומר לו: "זה שקר! אסור לשקר!" או לומר: "שקר! אסור לשקר!" או: "זו אנכיות, וזה לא טוב. צריך להתרחק מאנכיות!" או לומר: "אתה מתנהג ברגע זה בצורה אנכית וזה גרוע. אל תתנהג כך!" וכו' על זו הדרך. תן לילד מוטיבציה לתקן!

לא בזמן פיתוי חזק

* בזמן פיתוי חזק התזכחה עלולה לפל על אַזְנִים אַטוּמוֹת.
* במקום להוכיח רצוי להגביר את המודעות בצורה לא מחיבת.

"האדם חפשי בדמיונו ואסור [פרוש, קשור] במשפלו. דמיונו מוליכו שובב בדרך לברצונו. בל יחת מן העתיד הנדאי!" (אגרת המוסר להגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל - תנועת המוסר).

פּרוּשׁ הַדְּבָרִים הוּא, שְׁמַח הָאָדָם מִרְכֵּב מִכְּמָה פְּחוּת [חֻכְמָה, בִּינָה וְדַעַת].
הַחֻכְמָה - דְּהִינּוּ הַשְּׂכָל - הִיא הַהִסְתַּכְּלוּת הַיְשָׁרָה עַל הַחַיִּים לְלֹא שׁוּם
תּוֹסֶפֶת וּמַגְרֵעַת, הַסְתַּכְּלוּת שְׁשׂוּאָפֶת לְהִיּוֹת נְכוֹנָה, שְׁמוֹנֵעַת הַסְחָפוֹת
אַחֲרֵי תַעֲנוּגוֹת מְפַקְפָּקִים, וּמְרַחֵקָה אֶת הָאָדָם מִמְלַכּוּדוֹת הַפְּרוּסוֹת עַל
הַחַיִּים.

לְעַמֵּת זֹאת - הַדְּמִיוֹן הוּא כַּח הַפּוֹד, כַּח שְׁסוּחָף אֶת הָאָדָם לְלֹא שׁוּם
בְּקָרָת, אֲלֵא מַה שְׁלִבּוֹ חֶפֶץ - מְכַשִּׁירוֹ הַדְּמִיוֹן לְבַצּוּעַ, בֵּין טוֹב, אוֹ, חַס
וְחֻלִּילָהּ, לְשִׁלְיָהּ. וְזוֹהִי נִקְדַּת הַתְּרַפָּה שֶׁל הָאָדָם הַגּוֹרֶמֶת לוֹ לַעֲשׂוֹת
מַעֲשִׂים שְׁלִילִים, וְאֵף שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּוַדָּאוֹת שֶׁהוּא עֲתִיד לְשִׁלֵּם עֲלֵיהֶם
מִחִיר כְּבֵד שְׂאִינוֹ מִשְׁתַּלֵּם, "בֵּל יַחַת מִהֶעֱתִיד הַנּוֹדָאִי!"

בְּדוּמָה לָזֶה אָמְרוּ חַז"ל "אֵין אָדָם נִתְפָּס עַל צַעְרוֹ!" בְּזִמְן שֶׁאָדָם נִמְצָא
בְּצַעַר גָּדוֹל, אֵין לְשַׁפֵּט אוֹתוֹ עַל כָּל מִינֵי בְּטוּיִים וְהַתְּנַהֲגוּת כְּמוֹ שְׁשׂוּפְטִים
אָדָם בְּזִמְן רְגוּעַ!

וּמַדּוּעַ? מִשׁוּם שֶׁאֵז שְׂכָלוֹ מְעַרְבֵּב, הַרְגֵּשׁ וְהַדְּמִיוֹן פּוֹעֲלִים בְּצוּרָה מְגַבֶּרֶת,
וּמִמִּילָא קָשָׁה לְאָדָם זֶה לְמַנַּע טַעֲוִיּוֹת, בֵּין בְּדַבּוּר וּבֵין בְּמַעֲשֵׂה, וְאִם כֵּן,
אֵין לְדוּנּוֹ עַל כֵּךְ כְּמוֹ שְׂדַנִּים אָדָם שְׁפוּי בְּדַעְתּוֹ וְנִנּוּחַ.

וּלְעִנְיָנֵנוּ - מִכָּאֵן יֵשׁ לְהַבִּין, שְׂאֵין טַעַם לְהוֹכִיחַ יְלָד בְּזִמְן שֶׁהוּא נִמְצָא
בְּפִתּוּי חֶזֶק שְׁבָאוֹתוֹ זִמְן אֵין לוֹ כַּח וְרָצוֹן נִפְשֵׁי לְהַתְּגַבֵּר עָלָיו, וְלוֹ גַּם אִם
יֵשׁ הוֹכְחוֹת שֶׁהַתּוֹכְחָה הִיא אֲמִתִּית - זֶה לֹא יַעֲזֹר, מִשׁוּם שֶׁבָאוֹתֶם רְגָעִים
הַיְלָד נָתוּן לְפִתּוּי, וְהוּא נִגְרָר אַחֲרָי דְּמִיוֹנוֹ, וְשְׂכָלוֹ מְעַרְבֵּב. אַדְרָבָה, הוּא
יַחֲפֹשׂ כָּל מִינֵי אֲמִתְּלוֹת לְהַכְשִׁיר אֶת מַעֲשָׂיו, לְהַכְשִׁיר אֶת הַ"שְּׂרָץ"!
וְאַפְלוֹ אִם הָאֲמִתְּלוֹת שְׂיִמְצִיא תְּהִינָה רְחוּקוֹת מִהַהֲגִיוֹן - הוּא יֵאָחֵז
בָּהֶן!

טְלַפְנָה אֵלֵי אִמָּא וּשְׂאֵלָה בְּפִיָּה: בְּנֵה אֵינּוֹ הוֹלֵךְ בְּדַרְךְ הַתּוֹרָה [מִשׁוּם
שֶׁלְמַד בְּמִסְגְּרוֹת לֹא לְרוּחַ הַתּוֹרָה], וְהוּא הַתְּגַיֵּס לְצַבָּא, וְשָׁם הַכִּיר נַעֲרָה
חַלוּנִית, וְעַתָּה נִפְשָׁה שֶׁל הָאֵם לְשִׂאוֹל הַגִּיעָה: כְּמָה שֶׁהִיא מְנַסָּה לְשַׁכְנֵעַ
אֶת בְּנֵה בְּכָל מִינֵי דְרָכִים - בְּכַעַס, בְּבִכּוֹ וּבְתַחֲנוּנִים לְעֹזֵב אֶת הַנַּעֲרָה הַנִּי"ל
וּלְחֹזֵר בְּתַשׁוּבָה - בְּכָל זֹאת הוּא אֵינּוֹ שׁוֹמֵעַ. הִיא מְצַיֶּנֶת, שֶׁבֵּן זֶה עֲדִיר־נִפְשׁ

ומשתדל לרצות אותה, אולם דוקא בענין הנערה והתשובה - אִזְנו עֲרָלָה
משמע, ולכן היא שואלת מה לעשות?

עניתי לה: ראשית, עליך לשחררו שהוא יקבע לעצמו מה לעשות ללא
לחץ, ומתוך גלוי של אהבה אליו, שבזה את מסבירה, שבפעם, לדעתך,
כדאי שהוא יבחר את דרכו, ובחירה זו לא תהיה מגבלת דוקא לדעתך,
ואת אהבת אותו בלי תנאים, וכמוכן בלי קשר לדך שהוא יבחר ללכת
בה. זהו בנד, ובכל מצב הוא בנד, ואת אהבת אותו. אמנם תאמרי
בפשוט, שלדעתך, דרך התורה היא הדרך הטובה והבטוחה ביותר, ואם
הוא בכל זאת יבקש ממך הצעה, תציעי לו אם ביכולתו שילך כל יום
לשעור תורה.

עוד אמרתי לה: דעי לך, הבחור עלול להפגס למצוקה, והוא עלול לרצות
לעבר לדירה שכורה כדי להשתחרר מהצער שלך הגורם לו הרגשה נוראה,
שהוא אינו מוצא לה שום מוצא, וכבר היה מקרה כזה.

למרה הפלא, היא ענתה: "כבוד הרב, כך באמת אמר לי בני: אמא, אני
חושב לשכר דירה לגור באפן עצמאי. כואב לי לראות אותך בצער".

זוהי דגמא לפתוי חזק. הבחור ידע שאכן דרך התורה היא הדרך הנכונה,
אולם בעקבות התנאים הסביבתיים שבהם הוא גדל, נוצרו פתויים
חזקים לפרק על, ואף שבכל לבו הוא רצה לשמע בקול אמו, בכל זאת
"הדמיון", "הפתוי", לא הניח לו זאת. ומכיון שדבר זה הציק לו, הוא
התפונ לשכר דירה כדי להשתחרר מהתלות הרגשית, אף על פי שבפעם
בזה הוא גורם צער גדול יותר לאמו - דבר שהוא לא היה חפץ. פשוט, כרח
הפתוי גרם זאת, הוא לא יכול אחרת.

ומה כן יש לעשות? יש ליצר מודעות לשלילת הפתוי. אמנם יש להקפיד
שמודעות זאת לא תיצר נסיגה, ולכן יש להמנע מתוכחה או מודעות
שיוצרת רשם שמתכוננים לחיב אותו, אלא אדרבה - המודעות תהיה כעין
תוספת ידיעה נעימה [נפשוט הדבר, שכלל שיפגס לשכלו שלילת הפתוי,
עם הזמן הוא יתגבר עליו].

אולם אין פונתנו לומר שאסור להשמיע תוכחה מחיבת. אפשו ואפשו!
אולם לא על ידי ההורים, משום שזה עלול להרחיקו. יש לתת לגורם זה

להכנות בשבט מוסר על קדקדו, ואז, אם יקבל את דבריו - הנה מה טוב, ואולי יקל לו לשמע אותו, משום שהוא לא מרגיש מחיבות לשנות את דרכו מיידית, כי בעצם הוא לא חיב ולא קשור למוכח, ואפלו אם הוא יסלד ויתרחק מהמוכח, אין זה מפריע אם הוא יתרחק ממנו, שהרי ממילא הוא לא היה קרוב אליו. אפטר גם "לשדר" לילד או לומר לו בפרוש שאנחנו מבינים אותו שקשה לו להתגבר, ושלא נרגיש שלא בנוח ושלא ידאג, ואנחנו מאמינים שיבוא יום והוא מעצמו יתעורר לחזר לדרך התורה, ואפלו אם זה יהיה עוד חמש שנה, וכי.

בצורה כזו אנחנו יוצרים אוירה חיובית שעשויה להוליד רצון טוב ברגע של אמת. וככל גדול הוא, שאי אפשר לחיות חיי שקר ללא משבר או רגע של אמת. לשקר אין רגלים, ובאותם רגעים הוא עשוי לזכר את האהבה האמתית והפנה החמה בלב אליו, ויקל לו לחזר לדרך האמת!

אמנם יש לציין! פאטר הענין בשליטתנו ללא חשש התרחקות, כגון ילד שבדינו כחמר ביד היוצר - אם יש חשש שבדרכו הנלוזה הוא עלול להדרדר, יש לקבע לו בצורה חד משמעית את הדרך ילד בה, ולבצע זאת גם אם זה לא נראה לו, ולא לחסד ממנו שבט מוסר. אם כי חובה להסביר וליצר אוירה שיבין שזו דרך האמת וזו הדרך הכדאית ביותר, לעטף אותו בחם ואהבה בכל הזדמנות, ואין צריך לומר, שיש לבדק את השורש שממנו נבעה הבעיה ולבערו. ואידך זיל גמר.

והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מאד (ע"פ איוב ח, ז).

מודה ועוזב – ירוחם

אין להאשים את הילד על ידי הזכרת מעשים שהוא כבר התחרט עליהם, ובפרט פאטר הוא מעצמו ספר והביע חרטה.

לא אחת אֲנַחְנוּ נִכְשָׁלִים בְּתוֹכָהּ שֶׁהִיא תוֹצֵאָה יְשִׁירָה שֶׁל הַצְּטָבוֹת מִדְּמָה. הִנֵּה קָרָה שֶׁהֵיִלֵּד לֹא הִגִּיעַ בְּזִמְן הַבִּיָּתָה, וְהוּא בָּא מִיְזוּמָתוֹ וּמִתְנַצֵּל, וְגַם מִשְׁתַּדֵּל לְהִבָּא לֹא לְאַחַר, אִילָם אַחֲרֵי זְמַן קֶצֶר הַהוֹרָה שׁוֹמֵעַ שֶׁהֵיִלֵּד לֹא הֵכִין אֶת שְׁעוֹרָיו וְעוֹד תְּלוּנוֹת שׁוֹנוֹת. כְּתוֹצֵאָה מִהַתְּלוּנוֹת שֶׁהַצְּטָבוֹ, הַהוֹרָה מִתְחִיל לְהוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ עַל אֵי הִכָּנַת שְׁעוֹרֵי בֵּית וְשׂוֹ רְשָׁלוֹת וְכוּ', וְזוֹ הַסִּפָּה שֶׁהוּא אַחַר לְבוֹא הַבִּיָּתָה, מְשׁוּם שֶׁזֶּה גַם כֵּן רְשָׁלוֹת וְכוּ'.

אִם נִתְבַּוְּנָן בְּתוֹכָהּ הַי"ל, רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ לְהוֹרָה כְּנֻגָה טוֹבָה לְדַרְבְּנוֹ לְאַחֲרֵיוֹת, אִילָם בְּהַחֲלִט הִיָּה מֵיִתֵּר לְהַזְכִּיר אֶת הָאֲחִיר הַבִּיָּתָה, מְשׁוּם שֶׁהוּא כָּבֵד הַתְּנַצֵּל עַל כֶּף וְאֵף הַשְׁתַּדֵּל לְתַקּוֹ, וְאִם כֵּן, מִדּוּעַ לְהַזְכִּיר לוֹ זֹאת שׁוֹב? אֵין זֹאת, אֶלָּא מְשׁוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַצְּטָבוֹת שֶׁיִּצְרָה רֶשֶׁם שְׁלִילִי, וְזֶה גֵרָם לְ"אֲסוּף" שֶׁל כָּל הַכְּשָׁלוֹנוֹת שֶׁל הֵיִלֵּד, וְאֵף שֶׁחֻלְקָם הוּא נַחֲלַת הָעָבֵר.

בְּנִפְלִית אֶפְיָם אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים מֵאֵת ה' - "אֵל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רַאשׁוֹנִים". וְאִם כֵּן, כִּמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים - כֶּף גַם אֲנַחְנוּ נִדְרָשִׁים לְנֶהֱגַע עִם יְלָדֵינוּ. עֲלֵינוּ לְהַכְנִיס לְרַאשֵׁנוּ, שֶׁכָּל יֶלֶד הִיָּה רוֹצֵה לְמִצָּא חוֹן בְּעֵינֵי הוֹרָיו וּלְהַחֲשֵׁב כֵּיִלֵּד טוֹב, וְכַאֲשֶׁר רוֹאִים רָצוֹן טוֹב, יֵשׁ לְעוֹדְדוֹ, וְלֹא לְדַכְּאוֹ. אֲדַרְבֶּה, אִם נִתֵּן לְיֶלֶד הַרְגָּשָׁה שֶׁל מוֹדָה וְעוֹזֵב - יִרְחַם! זֶה יְדַרְבֵּן אוֹתוֹ לְשַׂאף לְכוּוֹן הַחַיּוּבִי. מַה שֶׁאֵין כֵּן אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדַרְךְ הַשְׁלִילָה, דִּהְיֵנוּ עַל יְדֵי "אֲסוּף" הָאֲשָׁמוֹת", זֶה לֹא יִבְנֶה אֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל הֵיִלֵּד, וְאוֹלֵי אֵף יִגְרַם לְיִאוֹשׁ, כִּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻמְתּוֹ: "וְרוּחַ נִכְאָה תִּנְבֵּשׁ-גֵרָם" (מִשְׁלֵי יז, כב).

נְכוּן, מִפְּרִיעָה לָךְ הַהִתְנַהֲגוֹת הַשְׁלִילִית שֶׁל הֵיִלֵּד, אִתָּה צוֹדֵק, אִתָּה צָרִיף לְהוֹכִיחַ! אֲבָל תוֹכִיחַ רַק עַל הַהִתְנַהֲגוֹת הַשְׁלִילִית הַקִּיָּמָת, וְלֹא עַל מַה שֶׁהֵיִלֵּד הִתְחַרֵּט וְקִבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְתַקּוֹ לְהִבָּא. וּבְפֶרֶט אִם הַהִתְנַצֵּלוֹת בָּאָה מִצַּד הֵיִלֵּד - אִם תִּתְקִיף אוֹתוֹ עַל כֶּף, הוּא עֲלוּל לְהִבִּין שֶׁלֹּא כִּדָּאֵי לְהוֹדוֹת אוֹ לְהִתְחַרֵּט, שֶׁהִרִי זֶה נַעֲשֶׂה כְּחֵץ נִגְדוֹ. וְאִם בְּכָל זֹאת רָצוֹנָךְ לְהוֹכִיחוֹ עַל חֶסֶר אַחֲרֵיוֹת בְּאֶפֶן כְּלָלִי, אֵל תוֹכִיחוֹ בְּסִמוּף לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שְׁלִילִי, שֶׁאֵז אִתָּה וְהֵיִלֵּד נִמְצָאִים בְּמִתַּח שְׁאֵינוֹ מְאֻפָּשֵׁר לְתוֹכָהּ לְחַדֵּר בְּצוּרָה בְּרִיאָה. עַל כֵּן תוֹכִיחוֹ לְמַחְרַת הַיּוֹם בְּאוֹרָה נְנוּחָה, וְלֹא בְּצוּרַת הָאֲשָׁמָה, אֶלָּא כְּעִין נְתוּחַ הָעָבֵר עַל מְנַת לְתַקּוֹ אֶת הָעֵתִיד, וְאֵז תוֹכֵל לְהַזְכִּיר אֶת

הכּשְׁלוֹנוֹת שֶׁל הַיֶּלֶד מִבְּלִי לִפְנֵעַ בּוֹ, שֶׁהָרִי אֵינָהּ מִפְּנֵה כִּלְפָיו אֲצַבֵּעַ
מֵאַשְׁמִימָה, אֶלְא מִנִּתְחַ אֹתָם לְשֵׁם תּוֹעֵלַת!

”פִּלְס מַעְגַל רַגְלָהּ וְכָל דְרָכֶיהָ יִבְנוּ” (משלי ד, כו).

דברים ברורים ומשכנעים

* מה שברור לנו לא בהכרח ברור לילד, ולכן יש להשתדל להסיר כל ספק על ידי פרוט.
* יש הבדל בין הוראה שאז הילד חייב לצית לה, ובין הצעה שיש לו אפשרות לסרב.

”אֶלֶף פְּעָמִים אִמְרַתִּי לָךְ לְהִתְפַּלֵּל כְּמוֹ בֶן אָדָם. מָה, אַתָּה לֹא מִבִּין עִבְרִית?! מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְּכּוֹנָה?!” נֶכּוֹן, הָאֵב בִּקֵּשׁ פְּעָמִים רַבּוֹת שֶׁהֵבִין יִתְפַּלֵּל כְּמוֹ שְׂצָרִיךְ, אִוְלָם סִפֵּק גָּדוֹל אִם הֵבִין הֵבִין מָה הַהִגְדָּרָה הַמְפֹרָטָה שֶׁל ”תְּפִלָּה כְּמוֹ שְׂצָרִיךְ”. הָאֵב צָרִיךְ לִפְרֹט לִיֶלֶד מָה כּוֹלֵלֶת תְּפִלָּה כְּזוֹ, כְּגוֹן: לְהִסְתַּכֵּל בְּתוֹךְ הַסְדוּר, לְבִטָּא אֶת הַמַּלִּים, לְהִיּוֹת נָקִי, לְהִמָּנַע מִקְרִיצוֹת עֵין, לְהִגִּיעַ בְּזִמְן וְלֹא לְחַלֵּם וְכוּ'. מָה שֶׁנִּרְאָה לָךְ יָדוּעַ - אֵינּוּ בְּהִכָּרַח יָדוּעַ לְבָנָךְ.

זאת ועוד, עלינו לדעת, שמה שמסכם אצלך שהוא דבר הכרחי או רצוי, לא תמיד זה זהה אצל הילד. ”כָּשֶׁם שֶׁפָּרְצוּפִיָּהֶם שׁוֹנִים - כָּךְ דְּעוֹתֵיהֶם שׁוֹנוֹת”, וְסָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי בֵּין הַבְּנָתָה לְהַבְּנָתוֹ. וְכִדִּי לְצַמֵּס אֶת הַפֶּעַר בֵּינָה לְבֵינוּ, עֲלֶיךָ לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִסְבִּיר בְּצוּרָה בְּרוּרָה וּמְשַׁכְנַעַת אֶת דְּעוֹתֶיךָ, כְּדִי שֶׁיִּכְנָסוּ דְבָרֶיךָ וְיִתְקַבְּלוּ עַל דְּעָתוֹ.

שים לב! עליך להבחין בין קביעת דעה בצורה של הוראה, בה אינך מתכוון לאפשר לילד לשנותה אלא עליו לצית לה - גם אם הוא אינו משכנע שאכן

צודקים דברייך [כגון: אם הסבא והסבתא מחזיקים מכשיר טלויזיה, והם, כצפוי, מאד סימפטיים, והילד רוצה ללכת לסבא ולסבתא, והאב מתנגד, ומנמק שסבת התנגדותו היא משום שיש חשש שהסבא והסבתא יקרינו דברים שאינם לרוח התורה, אולם הילד אינו חושש מכך, משום שהוא חושב שהוא יוכל להתגבר ולא לצפות, אולם הוא לא השכיל להבין את כל הקף הפתוי]. כיון שזוהי הוראה, על הילד לצאת בכל אפן.

אולם אין הדבר כן באשר אתה מצייג את הבעיה לשקול דעתו של הילד, שאז אתה נראה כחבר ששואל את עמיתך מה דעתו, ולא כמורה לו הוראה, וממילא יש סכוי שהילד יפנים זאת, אם אכן יראה לו הענין. אולם לעמת זאת, עלינו לקחת בחשבון שיתכן שלילד לא יראה הענין, ואז יש חשש שהוא לא יבצע את הנדרש, וממילא אין לה לרגז מדוע הוא עובר על דברייך. אין להאשימו על סרובו, שהרי אפשרות הבחירה יצרה "שטח לסרוב".

לפעמים ישנה הרגשה בלב ההורים שהילד עושה את עצמו שאינו מבין, וזה מרגיז אותם מאד: מה הוא עושה את עצמו כמי שאינו יודע? מה צריך לדעת כאן?! זה כל כך פשוט שלא מביאים חברים זרים בלי תאום.

נכון, זה מקומם, ויתכן מאד שאכן הילד יודע והבין כבר בפעם הראשונה מה בדיוק פונתכם, אולם גם יתכן שהוא לא הבין, או שהבין לחצאין, והבנה לחצאין אינה פועלת אפלו לחצאין, ואם תזכירו אותו בצורה קצרה ולא משכנעת, עלולה הבעיה לצוץ שוב ושוב.

על כן ישפילו ההורים לא לחסוך מאמץ בהבהרת התוכחה, ובזה ימנעו את החשש של אי הבנה. ואפלו אם אכן - כמו שנראה להורים - הילד ידע והבין וחזר על המשגה, אין זה סוף העולם; וכי אנחנו לא חזרנו על משגה אף על פי שידענו שהוא אסור?! פשוט מאד, התפתינו! מה אתם חוששים - שהילד ינצל זאת לרעה? שתמיד יעשה את עצמו כלא מבין? אין מה לחשש!

ראשית, משום שכל ילד אינו רוצה להיות רע ולא רוצה שקהוריו תהיה מרת רוח ממנו, ואם הוא שוב חוזר על המשגה, כנראה שיש לו פתוי גדול [וכמוכן שצריך לדרש ולחקר מה הפתוי, ולדאג לבערו].

שנית, אפשר להסביר ולהבהיר את התוכחה בצורה רחבה ומובנת די הצורך, ועם זאת, אין זה מונע מן ההורים להעניש את הילד, ואז ישנו גורם ההרתעה - ואין את החשש לאי נדאות בתוכחה.

ו"כל ערום יעשה בדעת" (משלי יג, טז).

רגיעה פנימית ולא היסטריה

* תוכחה מתוך כעס מסלקת את ההגיון וכשך השפוט לטובת התאווה והרצון להגיע לתוצאה גם אם לא הוכח שהיא נכונה.
* כפאשר מוכיחים בכעס, שומע התוכחה מאבד את שפיותו ואינו מבין מה רוצים ממנו, וזה הפך מטרת התוכחה.

אמרו חז"ל: "אין דנין את האדם בשעת כעסו". כפאשר האדם כעוס, מחו מערבב. הרגשות משתלטים על השכל, ואין לו שפוט נכון.

ידוע ומפרסם, שהעלה למלחמת העולם הראשונה הייתה - "דגים שנשרפו". ומעשה שהיה כך היה: שר ההגנה הרוסי חזר לביתו אחרי יום מפרץ, והנה הוא רואה, שהמשרתת הקדיחה [שרפה] את הדגים, וזה הכעיס אותו מאוד. בעוד הוא כועס ורוטן, הוא עונה לצלצול הטלפון, ומעבר לקו היה שר ההגנה הגרמני שטען מה שטען כלפי רוסייה [היות וגרמניה ורוסייה היו במתיחות]. שר ההגנה הרוסי, מתוך כעסו שהיה שרוי בו [עקב הדגים השרופים], דבר בצורה חריפה, וכמוכן - עמיתו הגרמני לא טמן ידו בצלחת, ותוך זמן קצר פרצה המלחמה ביניהם, שגררה את שאר אמות העולם למלחמת עולם.

שֶׁר הִהַגְנָה אָמֹר לְהִיּוֹת אָדָם מְאֹד מְחַשָּׁב וּמְתוּן, שֶׁהָרִי הִרְבֵּה מְעַרְכוֹת וְחַיֵּי אָדָם מְפֻקְדִים בְּיָדוֹ וּבְאַחֲרֵיּוֹתוֹ, וְאִף עַל פִּי כֹן, מִתּוֹךְ פְּעִסוֹ, נִהַג בְּפִזְיוֹת יָתֵר.

וְכִמוֹ כֵן [לְהַבְדִּיל אֶלְף אֶלְפֵי הַבְּדֻלוֹת] מוּבָא בְּחֻמְשׁ (בַּמְדַּבֵּר לֹא, כֹּא) : "וַיֹּאמֶר אֲלֵעֶזֶר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לְמַלְחָמָה, זֹאת חֻקְתָּ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" וְגו'. וּפְרָשׁ רַש"י : לְפִי שֶׁבָּא מֹשֶׁה לְכָלֵל פְּעַס - בָּא לְכָלֵל טְעוֹת, שֶׁנִּתְעַלְמוּ מִמֶּנּוּ הַלְכוֹת גְּעוּלֵי נְכָרִים. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. כְּלוּמַר, הַלְכוֹת גְּעוּלֵי נְכָרִים מֹשֶׁה רִבְּנוּ הָיָה צָרִיךְ לְלַמֵּד, אֲלֵא מִשׁוּם שֶׁכַּעַס עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל, כְּמוּבָא לְעֵיל בְּפִסּוֹק י"ג - "וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל" וְגו', לְכֹן בָּא לְכָלֵל טְעוֹת, שֶׁנִּתְעַלְמוּ מִמֶּנּוּ לְרַגַע הַלְכוֹת גְּעוּלֵי נְכָרִים וְלֹא יָכוֹל הָיָה לְלַמֵּד, וְאֲלֵעֶזֶר הַכֹּהֵן לְמַדָּם בְּמִקוּמוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר : לְלַמֵּד, שֶׁהָבָא לְכָלֵל פְּעַס, בָּא לְכָלֵל טְעוֹת.

וְאִם בְּמֹשֶׁה רִבְּנוּ, שֶׁהִקְדוּשַׁבְרוּדְהוּא הַעִיד עָלָיו (שֵׁם יב, ז) "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא", בְּכָל זֹאת הַדְּבָר הַשְּׁפִיעַ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אַנְשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁכְּמוֹתֵנוּ, שֶׁלֹּא הִגְעֵנוּ לְעַפְר רִגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה רִבְּנוּ, וְדַאי שֶׁזֶה עָלוּל לְהַשְּׁפִיעַ עָלֵינוּ לְרַעָה. וּבְדִיוֹק בְּכַתְּבֵי שׁוֹרוֹת אֵלֶּה צִלְצַל אֵלַי אָדָם גְּדוֹל וְצַדִּיק, תַּלְמִיד חֶכֶם וּמְזַכֵּה אֶת הַרְבִּים, אָדָם שֶׁהִשְׁכִּין שְׁלוֹם בְּבֵתֵים רַבִּים וְהַקִּים עָלָה שֶׁל תּוֹרָה. הַנִּי"ל הָיָה נִרְגָּשׁ, וְהִתְלוּן עַל עוֹל שֶׁלְדַעְתּוֹ עָשׂוּ לִיהוּדֵי מִסִּים, וְתוֹךְ כְּדֵי הַשִּׁיחָה אֶתִּי, הִטִּיחַ בְּאוֹתָם הָאֲנָשִׁים הָאֲשֵׁמוֹת כְּבִדּוֹת מְאֹד, שֶׁלֹּא סָפַק הוּא לֹא הָיָה מִתְבַּטָּא בְּצוּרָה כְּזֹאת בְּעֵתוֹת מְרַגּוּעַ, אֲלֵא לְפִי שֶׁבָּא לְכָלֵל פְּעַס, בָּא לְכָלֵל טְעוֹת. אֲשֶׁר עַל כֵּן, עָלֵינוּ לְהַקְפִּיד מְאֹד שֶׁלֹּא לְהוֹכִיחַ בְּשַׁעַת פְּעַס, שֶׁאִז עָלוּלִים אֲנַחְנוּ לְטְעוֹת, וְהִרְבֵּה יוֹתֵר קָשָׁה לְתַקֵּן טְעוֹת מִלְּהַמְנַע מִלְּהוֹכִיחַ.

נִקְדָּה נוֹסֶפֶת הִיא, שֶׁכַּאֲשֶׁר הִתּוֹכַחַה נֶאֱמַרְתָּ בְּהַחֲלִטִיּוֹת וּבְרִגִיעָה, פְּעַלְתָּהּ יוֹתֵר יְעִילָה - אִם מִשׁוּם שֶׁהֵיֶלֶד מִבֵּין מָה רוֹצִים מִמֶּנּוּ, וְאֲפֹלוּ אִם אֵינוּ מִבֵּין, אִז הוּא אוֹזֵר כֹּחַ לְשֶׂאל [מָה שֶׁאֵין כֵּן כַּאֲשֶׁר מוֹכִיחִים בְּהִיסְטֶרְיָה], וְאִם מִשׁוּם שֶׁהֵיֶלֶד מִבֵּין שֶׁהָאָבָא לֹא בְּנִקְדַת חֲלָשָׁה. מָה שֶׁאֵין כֵּן כַּאֲשֶׁר הָאָבָא הִיסְטֶרִי, זֶה מְרָאָה לְיֶלֶד שֶׁהָאָבָא בְּנִקְדַת חֲלָשָׁה שֶׁהוֹצִיאָה אוֹתוֹ מִשְׁלוֹתוֹ, וְאִם יֵשׁ לְיֶלֶד תַּאֲוָה לְהַמְשִׁיךְ, הוּא עָלוּל לְהַמְשִׁיךְ, בְּיָדְעוּ שֶׁזוֹ נִקְדַת תְּרַפָּה אֲצֵל הָאָב. וּבְחֻשְׁבוּ כִּי יִתְכַּן שֶׁהוּא יִכְנַע - כַּאֲשֶׁר יִרְאֶה שֶׁהֵבִן נְחוּשׁ בְּדַעְתּוֹ לְהַמְשִׁיךְ, וְאֲפֹלוּ אִם הֵבִן אֵינוּ חוֹשֵׁב כֵּן - אִם הֵבִן יַחֲזֵר עַל

התנהגותו בתם לב מתוך פתוי, לאב תהיה בעיה כיצד להגיב. כי לאחר שהוא הביע את הזעזוע שלו בצורה חריפה כזאת, מה יש להוסיף? האב עלול להיות במלכדת.

ישנן עצות איך לשמר על אפוק לפני התוכחה, אפלו אם מרגישים כעס:

א. לספר עד הספירה 50, ורק אחר כך להוכיח.

ב. לגשת לשותות פוס מים או מיץ, ולכון היטב בברכת "שהכל נהיה בדברו", ואחר כך להוכיח.

ג. להסכים בדעתך שאתה תוכיח, אולם לפני התוכחה לחשב על מספר נקודות זכות, וכמו כן למצא יתרונות אצל המוכח [לפחות שלשה יתרונות].

ד. ללבש בגד מיחד לפני שמוכיחים.

ה. להוכיח בקול נמוך.

ו. לחכות עד ליום המחרת, ואם אפשר יותר זמן - עדיף.

ז. רפואה מונעת. לחשב כל יום במשך חמש דקות על מדותיהם הטובות של ילדינו ועל לבם הטהור.

ח. לקרא מזמור תהלים או מאמר כלשהו, רצוי מספר המדבר על הפעס, וכו' על זו הדרך.

העקרון בכל העצות - ליצר מחצה בין הפעס לתוכחה, שהתוכחה לא תתבצע בפעלה ישירה של הפעס.

ועוד העירוני הערה חשובה, והיא - בטורם שתוכיח, יש עליך לזכר מי העומד לפניך; ילד צעיר, שמשגיו אינם בהירים די הצורך, והרי הוא כ"עולה חדש", ולא בהכרח מה שברור לך - ברור לילד, ולא מה שידוע לך - ידוע לו. זאת ועוד, יש לזכר שפחו הנפשי עדין רך, ולכן הוא נתון לפתויים, ובפרט שבשבילו כל פתוי נראה כעולם מלא. וכמו שאמרו בשם הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל: ילד שאתה שובר לו צעצוע, כגון ספינה - בעיניו הטבעת לו ספינה אמתית, ואולי יותר מזה. ואם כן, קרוב לנדאי,

שְׁאֵת הַמַּעֲשֵׂה שְׁעָשָׂה הוּא עָשָׂה "שְׁלֵא מִדַּעַת", וְכִבֵּר אָמְרוּ: חֲרָשׁ, שׁוֹטָה וְקָטָן - פְּגִיעַתָּן רָעָה. וְאִי אֶפְשָׁר לְתַבֵּעַ אוֹתָם, מְשׁוּם שְׁמַעֲשִׂיהֶם לֹא נַעֲשִׂים בְּדַעַת. אוּלַם אֵין הַכּוֹנֵה לומר שְׁלֵא לְהוֹכִיחַם, אֶלֶּא אֲדַרְבָּהּ, יֵשׁ לְהוֹכִיחַם, שְׂאִם לֹא כֹן - מֵאֵין תְּהִיָּה לָהֶם הַיְדִיעָה בְּחִמְרַת מַעֲשִׂיהֶם? וְאַפְלוּ אִם יֵשׁ צָרָךְ לְהַעֲנִישָׁם כְּדִי לְרַאֲם, אֵין בְּזָה פְּסוּל. אֲמַנְם כְּנִגַּת הַדְּבָרִים הַנִּי"ל הִיא, שְׁנִתְּנוּ אֶל לְבַנּוּ לֹא לְהוֹכִיחַ מִתּוֹךְ כַּעַס וְלֹא מִתּוֹךְ אֲשֻׁמָּה וּבִזּוּי דְמוּתוֹ שֶׁל הַיָּלָד, אֶלֶּא אֲדַרְבָּהּ - מִתּוֹךְ רַגַע, אֲהַבָּה וְחִמְלָה, וּבְמִטְרָה לְתַקּוּן.

מִתּוֹן מִתּוֹן - אַרְבַּע מֵאָה זִוְזִי שׁוּיָא (בְּרִכּוֹת כ.).

לֹא לְצַפּוֹת לְשִׁינוּי מִיִּידִי

* תּוֹכְחָה בְּצוּרָה נְכוֹנָה פּוֹעֶלֶת אַף עַל פִּי שְׁלֵא רוֹאִים תּוֹצְאוֹת מִיִּידִיּוֹת, וְלָכֵן אֵין לְהַתְנַאֲשׁ, אֶלֶּא אֲדַרְבָּא - לְהַמְשִׁיךְ וּלְהוֹכִיחַ בְּמִנּוּן נְכוֹן בְּלִי לְלַחֵץ וּבְלִי לְהַלְחֵץ. * יִגְעַת וּמִצָּאָת - תְּאַמִּין.

"תּוֹחֶלֶת מִמְשַׁכָּה מִחֲלָה לֵב" (מִשְׁלֵי יג, יב).

כַּאֲשֶׁר מְצַפִּים לְדַבֵּר כְּלִשְׁהוּ וְהוּא אֵינוֹ מִתְקַיֵּם - זֶה גּוֹרֵם לְאַכְזָבָה, וְכִכֵּל שְׁהַצְפִּיָּה גְדוֹלָה - הָאַכְזָבָה קִשָּׁה יוֹתֵר.

כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מוֹכִיחִים אֶת יְלָדֵנוּ, אֲנַחְנוּ מְקוּיִם שְׂאֵכֹן הוּא יִשְׁתַּנֵּה, וְכָךְ לְכַאוּרָה טַבַּע הַדְּבָרִים - שְׂאַחֲרֵי תּוֹכְחָה בָּאָה הַתּוֹצְאָה. אוּלַם לְפַעַמִּים קוֹרָה, שְׂאַנְחֵנוּ מוֹכִיחִים וְחוֹזְרִים וּמוֹכִיחִים - וְאֵין תּוֹצְאוֹת בְּפַעַל, וְזֶה גּוֹרֵם לָנוּ לְתַסְפוֹל וּמִתַּח הַ"מְשַׁדֵּר" מִתַּח לִיְלָדֵנוּ, וְחוֹזֵר חֲלִילָה. אֶפְשָׁר לְצַפּוֹת! אֶפְשָׁר לְקוֹוֹת! אוּלַם עָלֵינוּ לְדַעַת לְשִׁמּוֹר עַל קֶר רּוּחַ. יֵשׁ לְקַבֵּל אֶת הַהִנָּחָה הַיְסוּדִית שֶׁכָּל תּוֹכְחָה מוֹעִילָה, אִם מַעֲט וְאִם הַרְבֵּה. זֶה עֲנִין שֶׁל

זמן. אף על פי שלא רואים תוצאות מיידיות, אין זה אומר שהתוכחה לא הועילה.

וכמו שידוע המעשה ברבי עקיבא שראה אבן שנחזק בה חור, והוא התפלא לשמע שהחור נוצר כתוצאה מטפטוף טפות המים משך תקופה ארוכה עד שנעשה החור. אם נחשב מעט, מה השפיעה הטפה הראשונה והעשירית - בודאי שלא חררה מאומה, אבל היא הייתה בהכנה לטפות הבאות עד להשגת הרפוף ונקיבת האבן. ואף על פי שבודאי לא נראה שנוי כלשהו באבן אפילו בטפה המאה, מכל מקום היה שנוי כלשהו שלא היה נתן להבחנה. כך בעניינינו - אנחנו מוכיחים ומוכיחים ולא רואים תוצאות, אבל האמת, שהתוכחה [בצורה הנכונה, וכנ"ל] מסייעת לתוכחה שתבוא אחריה, והשנייה לשלישית, וכן על זו הדרך עד להשגת המטרה.

לדגמא: אם אנחנו מוכיחים ילד על יחס בין אדם לחברו, יתכן שעדיין הוא ימשיך בדרך, אולם התוכחה לא הלכה לריק, היא עשתה "רפוף ראשוני", וכך התוכחה השנייה, ויתכן שאם יהיה לו נסיון קל מאד, הוא יעמד בו, משום שהוא מודע לענין [מה שאין כן אלו לא הוכחנו אותו]. וככל שנרבה להוכיחו [בצורה הנכונה, וכנ"ל], הוא יצליח להתגבר.

יש להדגיש, שאין פונה לומר, שאחרי שהוכחנו ואין תוצאה, אסור להעניש או לנסות דרכים נוספות. אדרבה, אם נראה שיש דרך אחרת כלשהי - יעשו ויצליחו. אמנם הפונה היא לדעת שהתוכחה לא הולכת לריק, ולכן אין לצאת מנקודת הנחה שהתוכחה לא הועילה מאומה. התוכחה הועילה, אולם אף על פי כן יש לנו הכרח לא לחכות לתוצאה הסופית של התוכחה, כגון במקרה שהתוצאות של המעשים הן בלתי נסבלות.

לדגמא: שאלה אותי אם אחת: בנה שרף את הפח של השכונה, ועלות הפח יקרה. כיצד להגיב? עניתי לה, שבודאי יש להסביר לילד את חמרת הענין מבחינה מוסרית, ועם זאת - אם הדבר לא סובל חזרה על משגה שכזה, אין פסול להענישו, וזאת משום שאי אפשר לתת לילד אפשרות נוספת לשגות. כגון במקרה שעלות התקון יקרה ואין ביכולתם לשאת משגה נוסף, או משום שזה פוגע באחרים ואסור להרשות דבר שכזה. אולם שוב נדגיש, שאין העניש כתחליף לתוכחה.

”הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא” (ויקרא יט, יז).

עד כאן תחום התוכחה

* אָמַנְם מוֹ הָרְאוּי שְׁהֵבִן יִתְנַצֵּל לְאַחַר דְּבַרֵי הַתּוֹכָחָה. אוֹלָם אִם הוּא לֹא מִתְנַצֵּל, הֵנַח לוֹ, אֶל תּוֹסִיף לְלַחֵץ. * גַּם כַּאֲשֶׁר הֵבִן מִסָּפִים בְּלִבּוֹ עִם הַתּוֹכָחָה, לֹא תִמִּיד יֵשׁ לוֹ אֶת הָאִמְץ לְהִתְנַצֵּל.

דָּבָר מְצוּי הוּא, שְׁאֲנַחְנוּ מוֹכִיחִים אֶת הַיֶּלֶד עַל מַעֲשָׂיו, אוֹלָם הוּא לֹא מְגִיב. וְאִז אֲנַחְנוּ שׁוֹאֲלִים בְּרָגְזָה: הֲאִם בְּרוּר לָךְ מָה שְׁאֲמַרְנוּ? וְהוּא עוֹנֶה: כֵּן! וְשׁוֹב אַחֲרֵי שְׁתִּיקָה שָׁל כַּמָּה דְקוֹת אֲנַחְנוּ מוֹכִיחִים - וְהַיֶּלֶד עֲדִין בְּשִׁתִּיקָה, וְאֲצִלְנוּ הַ”נְגוּן” אִינוּ פּוֹסֵק.

מִדּוּעַ אֲנַחְנוּ מְמַשִּׁיכִים ”לְנֶגֶן”? הֲרֵי כְּבֹר הַעֲבֵרְנוּ אֶת הַתּוֹכָחָה. מִדּוּעַ לְטָחוֹן קִמַּח טָחוֹן?

הַתְּשׁוּבָה הִיא: זֶה מְפָרִיעַ מְאֹד לְהוֹרִים שְׁהַיֶּלֶד לֹא מְגִיב, אוּ יוֹתֵר נְכוּן: אִינוּ מִתְנַצֵּל וְאִינוּ מְזַדְדָה בְּצוּרָה חַיָּה. הֵם חוֹשְׁשִׁים שְׁהַיֶּלֶד לֹא יִנְהַג כְּפִי שְׁבִקְשׁוֹ מִמֶּנּוּ, אוּ אוֹלֵי הוּא אִינוּ מִסָּפִים לְנַאֲמַר, וְלָכֵן הֵם שׁוֹב חוֹזְרִים וּמוֹכִיחִים בְּתִקְוָה שְׁהַיֶּלֶד יִתְנַצֵּל.

הֲאִם נְכוּן לַעֲשׂוֹת כֵּן?

הַתְּשׁוּבָה הִיא: אֵין זֶה נְכוּן, וְלֹא כְּדָאֵי.

וְנִרְחִיב אֶת הַדְּבָרִים.

לְאַחַר שְׁהוֹכַחְנוּ אֶת הַיֶּלֶד, וּבְפֶרֶט בְּתוֹכָחָה לֹא נַעֲיֶמָה - אֵיךְ הַיֶּלֶד מְרַגֵּשׁ, הֲאִם הוּא מְרַגֵּשׁ בְּנוֹחַ? קְרוּב לְוִדְאֵי שְׁלֵא!

נוסיף לשאל: האם הוא מסכים עם התוכחה? יתכן שכן, ואולי לא!

אם היילד לא מסכים עם התוכחה, אין לנו לצפות שהוא יתנצל מזדית, משום שהוא לא מבין מה רוצים ממנו. וגם פאָשר הוא מסכים עם התוכחה, הרי ההרגשה היא לא סימפתית, ומטבע הדברים אין זה קל להתנצל מיד. יש ליילד מבוכה! ובפרט שהוא לא יודע מה תהיה התגובה, אם אכן הוא יתנצל, ומה גם, אם הפתוי חזק מאד וקשה לו עד מאד להתגבר עליו. ואז הוא חושב בבת-המודע: מה הטעם להתנצל, הרי אני עלול שוב לחזור לכסלה?!

ועכשו נחזר לעצמנו, נשחזר מן העבר שהוכיחו אותנו בצורה לא נעימה - האם תמיד התנצלנו מיד? נדיר מאד! עלינו לדעת שלילד קשה יותר!

הורים שלא מודעים להנ"ל, מנסים שוב ושוב להוכיח, ואז, בעצם, הם לא משיגים את המטרה, ואולי מגיעים לתוצאה הפוכה: היילד נלחץ ורוגז, וסביר להניח שנוצר רחוק בין היילד להוריו, ולפעמים זה עלול להגיע לחצפה כתוצאה מאבוד עשתונות, וכמוכן שזה יוצר נכור, שאחריתו מי ישורנו.

אשר על כן עלינו להקפיד "לתחם" את התוכחה, דהינו, לא להוכיח ולחזר ולהוכיח עד שהיילד יתנצל. אלא כיון שהוכחנו, עלינו לחדל ולהעביר נושא כאלו לא קרה מאומה, ואם התוכחה אמתית, היא תפעל את פעלתה. זה ענין של זמן. העקר שהיילד הבין לנכון את דעתנו, ואל לנו להלחץ אם הוא אינו מתנצל. הוא פשוט מעכל את הנאמר בתוכחה, ולפעמים זה לוקח זמן.

מאידך גיסא, יש להדגיש, שאסור לנו לשדר ליילד שאנחנו מנסים לפייס אותו אחרי התוכחה, ולהתנהג בצורה טבעית, משום שחנפה ליילד עלולה ליצר רשם שהתוכחה אינה צודקת, ושלכן עתה אנחנו מנסים לפייסו על "העול" שעשינו לו.

ועל זה אמרו חז"ל (תמיד לב ע"א): איזהו חכם? הרואה את הנולד!

התוכחה העקיפה

* התוכחה בצורה עקיפה מהנה גֶּשֶׁר מְחַבֵּר בֵּין הָאִמֶת הַמְחִיבֶת וּבֵין שְׂחָד רְצוֹנוֹת הַמוֹכַח.

הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א ספר, כי שאֵלוּ אֶת הַמְּגִיד מְדוּבְנָא זַ"ל מְדוּעַ הוּא מְשַׁתְּמֵשׁ בְּמִשְׁלִים לָרַב. עָנָה הַמְּגִיד מְדוּבְנָא: אָשִׁיב לָכֶם עַל כָּךְ בְּמִשְׁל. מַעֲשֵׂה בְנֵעַר שְׁחָלָה וְהִגִּיעַ עַד שְׁעָרֵי מוֹת, וְהָרוּפָא הִיָּה אוֹבֵד עֲצוֹת; יֵשׁ בְּיָדוֹ תְרוּפָה לַמַּחְלָה, הִנֵּה, הַתְרוּפָה בַּכֶּף, וְהַחֹלָה חוֹשֶׁק אֶת שְׁפָתָיו זוּ בְזוּ וּמְסָרֵב לְבַלְעָה. מָה עָשָׂה הָאָב? הִזְמִין לְמַטַּת בְּנוֹ לִיצוֹן, וְהִלָּה סֵפֶר סֵפֶר מְבֻדָּח. הַנֵּעַר צָחַק מְלֵא פִּי, וְהָרוּפָא מֵהָר לְהִגִּיר אֶת הַתְרוּפָה אֶל הַפֶּה הַפְתוּחַ. כָּךְ שׁוֹבָה הַמִּשְׁל אֶת לֵב הָאָדָם, וְלִבּוֹ נִפְתַּח לְקִרְאֵת הַנִּמְשָׁל (לקוח מספר "שערי ארמון").

וּמְדוּעַ הַמִּשְׁל מְשַׁפִּיעַ? מְדוּעַ לֹא לומר מִיָּד אֶת הַנִּמְשָׁל?

הַתְּשׁוּבָה הִיא: כָּל אָדָם מְשַׁחֵד לְרְצוֹנוֹתָיו, וְכַמוֹכּוֹ, שְׁכַל מַה שֶּׁנוֹגֵד אֶת רְצוֹנוֹתָיו, יוֹצֵר אֵי רְצוֹן לְשִׁתּוֹף פְּעִלָּה, וְלֹא מְשַׁנָּה לוֹ אִם זֶה הַגִּיוֹנִי אוֹ מְצַדֵּק אוֹ רְצוּי. זֶה לֹא מְהַוֶּה גוֹרֵם מְכָרִיעַ. מַה שֶּׁמַּעֲנִין אוֹתוֹ הוּא - אֵיךְ לְמַנֵּעַ אֶת הַמַּגְבָּלָה לְרְצוֹנוֹתָיו. וּמַכִּינּוֹן שְׁכּוֹן, מִמִּילָא כְּאֲשֶׁר מוֹכִיחִים אֶת הָאָדָם עַל דְּבָרִים הַמְּנַגְּדִים לְרְצוֹנוֹתָיו, הוּא לֹא יִתְרַצֶּה לְהַפְנִים וּלְהַבִּין אוֹתָם. הוּא יַחֲפֵשׂ אֶת כָּל הַתְרוּצִים שֶׁבְּעוֹלָם כְּדִי לְדַחוֹת אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹכְחָה, וְאֶפְלוּ אִם הַתְרוּצִים לֹא מִתְחִילִים לְהִיּוֹת הַגִּיוֹנִיִּים. פְּשוּט מְאֹד, מַה שֶּׁנוֹגֵד אֶת רְצוֹנוֹ, זֶה נוֹגֵד לְהַגִּיוֹנוֹ!

לְעִמַּת זֹאת, כְּאֲשֶׁר מְשַׁתְּמֵשִׁים בְּמִשְׁל, הָאָדָם אֵינוֹ מְזַהֵה זֹאת כְּתוֹכְחָה הַנּוֹגֵדֶת אֶת רְצוֹנוֹתָיו, אֶלָּא אֲדַרְבֵּה, הוּא מְזַדְּדָה עִם הַמִּשְׁל. וְכַאֲשֶׁר הוּא כְּבָר קָבַע בְּלִבּוֹ וּבְשִׁכְלוֹ שֶׁהַמִּשְׁל נָכוֹן, אֲזִי, כְּאֲשֶׁר הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת הַנִּמְשָׁל - אֵף עַל פִּי שֶׁזֶה הִיָּה נוֹגֵד אֶת רְצוֹנוֹ, מְכַל מְקוֹם, אַחֲרֵי הַמִּשְׁל נִקְבְּעָה בְּלִבּוֹ הַסִּכְמָה לְעַקְרוֹן, וְלָכֵן הוּא מִתְקָרֵב גַּם לְנִמְשָׁל וּמַפְנִים אוֹתוֹ.

ומכאן נלמד מה כחה של התוכחה העקיפה להפנים את התוכחה!

כדאי להשתמש בתוכחה עקיפה במקרה שיש לנו אי בהירות אם אכן היילד עשה מעשה מלער. ואם ההורה יוכיח בצורה ישירה - יתכן שהיילד לא עשה את המעשה הרע, או אפלו אם הוא עשה, הוא עלול להכחיש זאת, ביצעו שאין שום הוכחה שאכן הוא עשה. וזאת, כמובן, משום שלא נוח לו לשמע את התוכחה הישירה. ותוכחה ישירה שהיא לא במקומה, דהינו במקרה שהיילד לא עשה את המעשה הרע, עשויה היא לגרום ליילד להפגע ולכעס בלבד מדוע מוכיחים אותו על דברים שלא היו ולא נבראו! ומכאן - הדרך קצרה לחיץ בין היילד להוריו.

מה שאין כן בתוכחה העקיפה, שאין קים החשש לדחיה ולחפוש אחרי תרופים לדחות את התוכחה, פשוט הוא לא רואה נגוד ושום קשר למעשיו. זאת ועוד, גם כאשר אנחנו הוכחנו אותו על דבר שלא עשה, הוא לא יתקומם, משום שהתוכחה לא מפנית אליו. היא יכולה להתאים לכל אדם, ומי אמר שמתכוננים לומר שהוא עשה את המעשה הרע!?

כמו כן רצוי להשתמש בתוכחה עקיפה במקרה שיש חשש שהיילד לא ירצה לשמע למסקנת התוכחה, כגון בתוכחה שהמסקנא מפנה קשה עד מאד לבצעה, וזה יגרר את ההורים למאבק שהם לא מעוניינים בו.

גם ממלץ להוכיח בצורה עקיפה במקרה שאין שליטה על היילד, כגון הורים גרושים, שאין תמימות דעים ביניהם.

הנה דגמא: טלפנה אלי אמא, שהיא גרושה מבעלה, ובתה כבת תשע נמצאת אצלה, אולם בעלה מצר את צעדיה ומנסה להשפיע על הבת לכוון של פריקת על, ולפעמים היילדה הולכת בחסר צניעות, והשאלה היא: האם להוכיחה? ואם כן, כיצד?

ההצעה במקרה זה היא, להוכיח בצורה עקיפה ובצורה חיובית, כגון לספר על גבורת בנות ישראל בשמירת הצניעות, שאפלו בשואה הן שמרו במסירות נפש על צניעותן וכו' [וממלץ מאד לספר זאת בצבעים, דהינו בצורה חיה, מושקת ומרתקת, ולתת הרגשה של זהות והזדהות משתפת, ולא של הטפת מוסר].

דגמא נוספת: אבא שהתחזק, ואשתו אינה מעניינת לשמר מצוות, ובנו הקטן לומד בבית ספר ממלכתית-דתית, ולשמחתו, המורה בכתה זו מעודד לשמירת המצוות, וכן האב מעודד. אולם דא עקא - האם אינה מעניינת בכוון זה. ולצערן של האב, כאשר הבן חוזר מבית הספר, הוא מוריד את הכפה. וכאן האב שואל: האם להעיר למוסר אִזְנו לא להוריד את הכפה.

ענית לך, שלא להעיר לך, אלא אדרבה, רק "לחמם אותו" לאהבת תורה ומצוות, וממילא הוא ירגיש צורך לחבש, אבל בשום אופן לא על ידי תוכחה. עד כאן דברי לאב.

בשני המקרים הנ"ל יש לציון, שניצירת מגבלה על ידי תוכחה עלולה ליצר רחוק, וזאת משום שיש להם פתוי מהצד השני, וטבע האדם להתקרב למקום שיותר נוח לו, ואז, על ידי התוכחה, שמטרתה לתקן, נמצאנו מקלקלים. מה שאין כן אם התוכחה עקיפה, נעימה היא, ולא יוצרת רשם של מגבלה, וכן על זו הדרך.

"ישמע חכם ויוסף לקח" (משלי ט, ט).

לסיכום

מבוא

התוכחה בחינוך

* יש להזכיר במגמה לבנות את אישיות הילד. * לא כל תוכחה ראויה להאמר. לפעמים לא יכול לקבלה * התוכחה מביאה שלום.

התוכחה טעונה זהירות יתר

לְשֵׁם מָה אַתָּה מוֹכִיחַ?

* לְפָנַי שְׂמוֹכִיחִים יֵשׁ לְבַדֵּק מָה הַמְטָרָה. * יֵשׁ לְשַׁקֵּל אֶת כְּדַאִיוֹת הַתּוֹכָחָה בְּמַבֵּט כּוֹלָל.

דְּגֻמָּא אִישִׁית

* יֵשׁ לְהַקְפִּיד שֶׁהַיֶּלֶד יֵרָאֶה קוֹ בְּרוּר גַּם בְּהַתְנַהְגּוֹת הַהוֹרִים * גַּם אִם הַהוֹרִים לֹא מְבַצְעִים אֶת מַה שֶּׁהֵם דּוֹרְשִׁים, מְכַל מְקוֹם הַכְּבוֹד וְהַשְׂתוֹקְקוֹת לְאוֹתוֹ עֲנִן עֲשׂוּיִים לְהוֹת מְעַנָּה הוֹלָם

לֹא בְּפָנַי זָרִים

* תּוֹכָחָה הִיא מְלֶשׁוֹן הוֹכָחָה. * הַתּוֹכָחָה בְּפָנַי זָרִים מְטַשְׂטֶשֶׁת אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַמוֹכַח, וְאִם כֵּן זֶה הַפֶּךָ הַתּוֹכָחָה.

לְשַׁלֵּל אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא אֶת הַיֶּלֶד

* כְּאֲשֶׁר שׁוֹלְלִים אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא אֶת הָעוֹשֶׂה, סָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁגַּם הָעוֹשֶׂה יִצְטָרֵף לְשַׁלֵּל אֶת הַמַּעֲשֶׂה. * כְּאֲשֶׁר שׁוֹלְלִים אֶת הָעוֹשֶׂה, הוּא עָלוּל לְהִתְיַאֵשׁ אוֹ לְהִתְכַּחַשׁ.

לֹא בְּצוּרָה חֲרִיפָה מְדִי

תּוֹכָחָה בְּמַנּוֹן סָבִיר - בּוֹנָה, תּוֹכָחָה בְּמַנּוֹן מְגִזֵּם - סוֹתֶרֶת.

אֶפְשָׁרוֹת לְתַקּוֹן

* יֵשׁ לְהוֹכִיחַ דּוֹקָא בְּמַגְמָה לְתַקּוֹן לְהַבִּיא אֶת הַטָּעוֹן תַּקּוֹן. * כְּאֲשֶׁר אֵין סָכוּי לְתַקּוֹן בְּעֵתִיד אוֹ שֶׁהַתַּקּוֹן טָעוֹן זְמַן רַב - אֵין לְהוֹכִיחַ, אֶלָּא אֲדַרְבֵּא - יֵשׁ לְהַגִּישׁ עֲזָרָה.

לֹא בְּזַמַּן פְּתוּי חֲזָק

* בזמן פתוי חזק התוכחה עלולה לפל על אֲזַנַיִם אַטוּמוֹת. *
במקום להוכיח רצוי להגביר את המודעות בצורה לא מחיבת.

מודה ועוזב – ירחם

אין להאשים את הילד על ידי הזכרת מעשים שהוא כבר התחרט עליהם, ובפרט כֶּאֱשֶׁר הוא מעצמו ספר והביע חרטה.

דברים ברורים ומשכנעים

* מה שברור לנו לא בהכרח ברור לילד, ולכן יש להשתדל להסיר כל ספק על ידי פרוט. * יש הבדל בין הוראה שאז הילד חייב לציית לה, ובין הצעה שיש לו אפשרות לסרב.

רגיעה פנימית ולא היסטריה

* תוכחה מתוך כעס מסלקת את ההגיון וכֶּשֶׁר השפוט לטובת התאנה והרצון להגיע לתוצאה גם אם לא הוכח שהיא נכונה. *
כֶּאֱשֶׁר מוכיחים בכעס, שומע התוכחה מאבד את שפיותו ואינו מבין מה רוצים ממנו, וזה הפך מטרת התוכחה.

לא לצפות לשנוי מידי

תוכחה בצורה נכונה פועלת אף על פי שלא רואים תוצאות מיידיות, ולכן אין להתנאש, אלא אֲדַרְבָּא - להמשיך ולהוכיח במנון נכון בלי ללחץ ובלו להלחץ. * יגעת ומצאת - תאמין.

עד כאן תחום התוכחה

* אָמַנְס מן הראוי שהבן יתנצל לאחר דברי התוכחה. אולם אם הוא לא מתנצל, הנח לו, אל תוסיף ללחץ. * גם כֶּאֱשֶׁר הבן מסכים בלבד עם התוכחה, לא תמיד יש לו את האמץ להתנצל.

התוכחה העקיפה

התוכחה בצורה עקיפה מהנה גשר מחבר בין האמת המחויבת
ובין שחד רצונות המוכח.

התניה בחינוך

מטרת התנאי

מטרת התנאי למנוע תקלות - אם על ידי התחמקות, ואם מפני העצלות.

התנאי נועד לעזור לנו במקרה שיש חשש שבקשה בלבד לא תספיק - אם משום שהילד לא יבין עד כמה הבקשה מחויבת, ואם משום שיצרו תוקפו להתחמק מן הבקשה, ויש לו תרוץ משכנע: פשוט הוא חשב שזה לא כל כך עקרוני [ואף על פי שבאמת הוא ידע שזה עקרוני], ולכן הוא עלול שלא לבצע את הבקשה. ולעמת זאת, כאשר נביע את הבקשה בצורת תנאי, הילד יבין שאכן הבקשה מחויבת, וגם הוא לא יוכל לטעון: לא ידעתי שזה עקרוני, וממילא לא בקלות יתקפהו יצרו.

לדגמא: ראונו לא הכין שעורי בית. האמא מבקשת להכין את שעורי הבית, וראונו אכן שמע את הבקשה, אבל אם זה לא כל כך מתחשק לו, או אפילו קשה מעט, וממילא הוא רוצה להתחמק, יתכן שהוא לא יעשה את שעורי הבית, ויצא לשחק ללא הפרעה. בלבד הוא יחשב: 'מה הבעיה,

הרי אפשר להכין את שעורי הבית אחר כך. ואפילו אם אמא תבוא בטענה מדוע לא הכנתי שעורי בית - יש לי תשובה: לא ידעתי שדוקא לפני שאצא, עלי להכין את שעורי הבית. חשבתי, שהעקר שאני מכין שעורי בית.

לעמית זאת, אם האמא תאמר: "ראובן, תוכל לצאת כֵּאֲשֶׁר תגמר להכין את שעורי הבית" - בצורת תנאי כזו סביר מאד שהילד יבצע את המטל עליו, ורק אחר כך יצא.

ומדוע?

משום שעל ידי התנאי האמא הבחירה לראובן שהוא לא יוכל לצאת אם הוא לא זכין את שעורי הבית, וכמוכן שבאופן טבעי הוא מענין לשחק, ולכן הוא זכין את שעורי הבית.

למדנו מכאן ש :

א. התנאי עוזר לנו להבהיר לילד, שאנחנו עומדים על דעתנו [בדגמא הנ"ל, עד כדי שלילת הזכות לשחק].

ב. התנאי מהווה תמריץ לילד לבצע את המטל עליו [במקרה הנ"ל, הרצון לשחק ממריץ אותו להכין את שעורי הבית, שהם המפתח של הזכות לשחק], וכמוכן מונע פתוי להתחמק מבצוע הבקשה.

האם רצוי להתנות?

עלינו לשאף למעט בתנאים, ואדרבא - להגיע לתוצאות על ידי הפנמה ללב הילד.

לכאורה נראה, שההתנגה היא חיובית, משום שאנחנו מרויחים מניעת אי־הבנות או מונעים פתוי מהילד להתחמק וכנ"ל, וממילא מוכן, שאנחנו

מונעים גם מתח ופוחים עם הילד. פשוט, כל הוראה מתבצעת בצורה שנאמרה, ואם כן, אין תלנות, וממילא אין מתח, ואדרבה - יש מחמאות ועידוד. ואם כן, לכאורה כדאי להתנות בצורה תדירה [באפן יחסי להבנת הילד].

אולם בהשקפה שניה נראה, שאין רצוי להרבות בהתניה, ואף על פי שלכאורה יש את הרוח הנ"ל, מכל מקום, אין הצר שונה בנזק. פשוט יצא שכרו בהפסדו!

נרחיב את הדברים. הרי פשוט הוא, שבאפן טבעי אין ילד שהוא רע או שעושה דוקא להכעיס [אמנם יש ילדים שמעשיהם רעים]. איזה ילד [או אפלו מבגר] מענין בגערות או אפלו בבקרת שלילית?! אדרבה, כל ילד מענין במחמאות ובהערךה, אלא שלפעמים לא אמרנו את הבקשה בצורה ברורה. במקרה הנ"ל, לגבי שעורי הבית, אפשר לומר כך: 'ראובן יקירי, אני מבקשת שתחלה תכין שעורי בית, ואחרי שתכין שעורי בית, תצא זה יותר טוב לך, משום שלפעמים קורה, שאחרי שיצאת, אתה שוכח להכין שעורי בית, ובנוסף - אתה חוזר עיף ולא כל כך מרכז, לכן אני מבקשת שתכין את שעוריך לפני שאתה יוצא'. הבקשה בצורה הנ"ל ברורה, וסביר להניח שהילד לא ינסה להתחמק. פשוט אין מקום לטעות, ואין על מה להתלות בהתחמקות.

אמנם יתרה מזאת היא הבעיה שעלולה לצמח כתוצאה מהתניה תדירה. פשוט הילד יתרגל לבצוע בקשות רק על ידי תנאים, ואלו בלי תנאים הוא עלול להבין שלא צריך לבצע! [משל למה הדבר דומה? לילד שכל הוראה שנתנה לו נאמרה בצעקות - הוא יתרגל לבצע רק על ידי צעקות, פיזוע].

ואם ישאלו ההורים: ומה בכך שהילד יתרגל לבצע רק על ידי תנאים? לנו זה לא מפריע! פשוט נקפיד שכל ההוראות תהיינה על ידי תנאים...

ראשית, עלינו לחשש, שגם עם החברה הסובבת אותו הוא עלול שלא לבצע מה שמבקשים ממנו אלא אם כן תהיה הבקשה מלנה בתנאי, וכמוכן שזה מאד גרוע ובלתי מתקבל על הדעת, וממילא זה עלול ליצר בעיות רבות.

זאת ועוד, הבקשות המלוות רק עם תנאים עלולות לגרם לרחוק וחסר אמון בין הילד להורים, משום שהילד מבין, שההורים לא סומכים ולא מאמינים לו, ולכן כל דבר מלווה בתנאי, ומה גם, שהילד עלול "להשתכנע" שהוא ילד כזה, שאינו מבצע בקשות בלי שהן מלוות בתנאים. במלים אחרות: הוא ילד לא נאמן. וכמוכן, אם הילד חושב את עצמו כילד שאינו נאמן, הוא פועל בהתאם למה שהוא חושב שזה מהותו, וזה חבל מאוד!

לכן עלינו להקפיד למעט בתנאים, ואדרבה - להשתדל לדבר בשפה ברורה ונעימה, ורק במקרים שיש בהם פתוי חזק ויש חשש רציני שאף על פי שנדבר בצורה ברורה עדין הילד עלול להתפתות שלא לבצע, אזי רצוי להתנות אתו, וזאת כדי לעזור לו ולנו למנע את הפתוי, וכבר אמר המשורר הצפתי: סוף מעשה - במחשבה תחלה (מתוך הפיוט "לכה דודי" לר' שלמה אלקבץ).

צורת התנאי

את התנאי יש לומר בלשון חיובית, דהינו מה הטוב שיהיה אם הן יבצע את התנאי, וממילא הן יבין את התוצאה ההפוכה אם לא יבצע.

כאמור לעיל, מטרת התנאי להבהיר לילד, שאנחנו עומדים על דעתנו, ובה נמנע חשש שהילד יתחמק.

אולם דא עקא - הורים רבים טוענים, שעל ידי תנאים זה לא עוזר, אלא אדרבה, לפעמים זה גורע! והשאלה היא: מדוע?

תשובה: סבות רבות לכך, וכנראה שאחת הסבות היא, שצורת ההתננה היא שגויה (ישנן עוד סיבות שבל"נ נעמוד עליהן בהמשך). נבהיר זאת על ידי דגמא.

אמא: "שמוליק! אם לא תאסף את הצעצועים, אני לא אתן לך לצאת!"
זאת דגמא להתננה שגויה.

וְכֵן יֵשׁ לְהִתְנוּת : אִמָּא : "שְׂמוּלִיק! כְּאֶשֶׁר תִּגְמַר לְאַסֹּף אֶת הַצְּעֻצוּעִים, אֲנִי
אֲרֻשָּׁה לְךָ לְצֵאת!"

מָה הַהֶבְדֵּל?

תְּשׁוּבָה : בְּדִגְמָא הָרֵאשׁוֹנָה הָאִמָּא הִתְנַתָּה בְּצוּרָה שְׁלִילִית : "אִם לֹא, אֲנִי
לֹא אֲרֻשָּׁה!" וְכַמוֹכֵן שָׁזָה עָלוּל מְאֹד לִיצַר גְּרוּי לְהִתְמַרְדּוֹת [אִף עַל פִּי
שְׂבָאָמֶת הַיֶּלֶד צָרִיךְ לְשַׁמַּע בְּקוֹל הוֹרָיו בְּכָל מְקָרָה]. יֵשׁ כְּמִין יְצִירַת מְאָבֶק
כְּחוֹת בֵּין הָאִמָּא לְיֶלֶד, כְּאֵלּוּ הָאִמָּא אוֹמְרַת : "אֲנִי אֲנַצַּח וְלֹא יַעֲזֹר לְךָ!
אִם לֹא תֵּאסֹף - לֹא תֵצֵא!" וּמִמֵּילָא הַיֶּלֶד עָלוּל "לְקַפֵּץ לְשִׁדָּה הַמְעַרְכָּה"
לְהוֹכִיחַ שֶׁהוּא לֹא נִכְנַע וְשָׂאִין הַיְצִיאָה הַחוּצָה מִהֵנָּה אֵינִים כְּלַפְּיוֹ, וְלִכֵּן לֹא
יֵאָסֵף אֶת הַצְּעֻצוּעִים. אוֹ, חֵס וְחִלְיָה, הוּא עָלוּל לְהִרְאוֹת בְּהַפְגָּנָתִיּוֹת
שֶׁהוּא לֹא פוֹחֵד לְעֵבֵר עַל הַמְגֻבָּלָה. הוּא "יִנַּצַּח" עַל יְדֵי שֶׁהוּא יֵצֵא, אִף עַל
פִּי שֶׁהוּא לֹא יִסְדֵּר אֶת הַצְּעֻצוּעִים. [לֹא תִמְיֵד הוּא חוֹשֵׁב מֶה יִהְיֶה אִם הוּא
יִמְרָה אֶת פִּי אִמּוֹ. הַיֶּלֶד לֹא צוֹפֶה אֶת הַנוֹלָד. הָעֵתִיד לֹא בְּהַשְׁגָּתוֹ. מַעֲנִין
אוֹתוֹ הַהוֹה, דְּהִינּוּ, שֶׁהוּא "הַמְנַצַּח" כְּבִיכּוֹל]. וְגַם בְּמְקָרָה שֶׁהַיֶּלֶד יֵאָסֵף
אֶת הַצְּעֻצוּעִים, כְּפִי בְקִשְׁתֵּי אִמּוֹ, עֵדִין יִשְׁנֶה תְּחוּשָׁה שֶׁל מְרִמּוֹר שֶׁעָלוּלָה
לְפָרֵץ בְּעֵתִיד בְּאַפְנִים שׁוֹנִים, וּבִפְרֵט כְּאֶשֶׁר הַיֶּלֶד יִגְדֵּל וַיִּתְפַּתַּח בְּצוּרָה
פִּיזִית, וְהַמְבִּין יִבִּין!

אוּלָם לְעַמַּת זֹאת, בְּדִגְמָא הַשְּׁנִיָּה, הִתְנַאי הוּא בְּצוּרָה חִיּוּבִית : "כְּאֶשֶׁר
תִּגְמַר... אֲרֻשָּׁה" וְכוּ'. הַיֶּלֶד לֹא מְקַבֵּל זֹאת כְּמְאָבֶק, אֶלָּא כְּעֵבֶדָה מְגֻמְרַת
- שֶׁהַיְצִיאָה מִהַבֵּית תִּהְיֶה כְּאֶשֶׁר יִגְמַר לְאַסֹּף אֶת הַצְּעֻצוּעִים וְלֹא לְפָנָיו כֵּן.
פְּשׁוּט, הַהוֹרִים הַבְּהִירוֹ, שֶׁרְצוֹנָם שֶׁהוּא יֵאָסֵף אֶת הַצְּעֻצוּעִים וְרַק אַחַר
כֵּן יֵצֵא.

הַהוֹרִים לֹא הִפְסִידוּ מְאוּמָה בְּהַבְהָרַת הַדְּבָרִים וּמְנִיעַת פְּתוּי וְהִתְחַמְּקוֹת
שֶׁל הַיֶּלֶד. פְּשׁוּט מְאֹד - אוֹתָהּ הַהוֹרָאָה וְאוֹתוֹ הַמְסֹר, רַק שֶׁהוּא "עָטוּף"
בְּצוּרָה נְאֻחָה וּמְקַבֵּלָת.

כלי עזר לתנאי

* ההסברה בפה והסברת הפנים הנם כלי עזר להסיר את עקץ ההתנגדות של הילד. * ההסברה משדרת שאכן ראוי לבצע את התנאי, ואלו ההתנגדות משדרת שמו הדיו אין הילד חייב לבצע. * רצוי שההסברה לא תהיה בסמוך לדרישה מחייבת.

במגמה להצליח בהתנגה, עלינו להשתמש בכל האמצעים הרצויים להצלחת התנאי. הבה נעשה אתם הפרות!

כלי נפלא להעזר בו הוא ההסברה.

פאשר הילד מבין את החשיבות שבגינה נתנה ההוראה, אזי לילד קל יותר לבצע את ההוראה. פשוט הוא מבין שחבל לא לבצע, זה הפסד, ולא כדאי להפסיד!

לדגמא: אם רוצים שהילד ישן לא יאחר משעה מסוימת, לפעמים יש צורך להשתמש בתנאי, כגון לומר לו: "אם תצליח לישון בשעה הנקובה, בלי נדר גם מחר תוכל לשחק עם פלוני!"

אולם חשוב מאוד להסביר לילד, שפאשר הוא ישן בשעה פלונית, אז יש לו כחות לקום בזמן ולהיות ערני בלמודים - וגם האחים שלו לומדים ממנו לישון בזמן. ולעמת זאת, אם הוא לא ישן בזמן, אזי עלולות להיות תוצאות הפוכות, חס וחלילה, וכו'.

פאשר מסבירים בצורה הנ"ל, אנחנו מרויחים שההתנגדות של הילד נחלשת או נעלמת, משום שהוא יודע שלהוראה "לישון בזמן" יש סבה, ולא לחנם נתנה, ועל פי רב הוא יודע שהיא נכונה, אלא שיצרו תוקפו, וכמו שאמרו במסכת סוטה (ו, כ"א): "הרבה ילדות עושה". ילד זה ילד. הוא משחד ליצרו הרע!

וגם אם הוא לא משכנע שאכן הסבה מצדקת, מכל מקום, על ידי שפמנסים להסביר לו את הטעם, הוא יודע שאין זה שרירותי, אלא יש לזה טעם לדעת הוריו, שהם חושבים שהטעם מצדק.

ומאד חשוב להדגיש, שההסברה הרצויה ביותר היא ההסברה שלא בשעת מעשה. בדגמא הנ"ל, אם נסביר לילד, כאשר מגיע זמן השנה, את חשיבות הענין, הילד עלול לחפש סבות ואמתלאות שלא לקבל את הנמוק של ההורים, משום שהוא רואה שההסברה מתנגשת לו באינטרס המידי שלו, שהרי הוא אינו רוצה לישון, ואלו ההסברה פשוט "מגבילה" אותו, וכיון שהוא משחד לאינטרס שלו, אזי הוא יעשה מאמץ לפסל את ההסברה. ואפלו אם הוא לא ימצא "תרוץ" או "קשיה", מכל מקום, ההסברה של ההורים תהיה עליו למשא. הוא לא יאהב שההורים יסבירו טעמים ש"קושרים" ו"מגבילים" אותו.

לעמת זאת, כאשר ההסברה אינה סמוכה לזמן השנה, הוא "אינו דואג כל כך". אצל הילד, העתיד והתרגום של ההסברה לשפת המעשה הוא מערפל [באפן יחסי להסברה בשעת המעשה], וממילא מובן, שהשחד שהוא נתון בו, דהינו להיות ער מעבר לזמן הנקוב, הוא חלש יותר, והספויים לקבל את ההסברה, וכן הרצון לשמע מן ההורים, הם גדולים יותר.

העקרון הנ"ל - להסביר שלא בשעת מעשה - יפה כחו לכל הרגל או מצוה שאנחנו רוצים להקנות ולהפנים לילד. אמנם יש להדגיש, שאף על פי שיש צורך בהסברה, מכל מקום, יש להזהר שלא תובן ההסברה כהתנצלות, משום שאילו שני הפכים. ההסברה משדרת, שאכן מובן וטבעי הדבר התנאי שהתנינו אתו, ואלו לעמת זאת ההתנצלות פרושה, שהתנאי לא כל כך מצדק או לא כל כך מכרח, ולכן אנחנו מתנצלים. וכמוכח, כאשר ילד יודע ומבין שאכן התנאי מכרח ומצדק, אזי הוא יצית ברצון לתנאי. ולעמת זאת במקרה של התנצלות, מכיון שהוא מבין מדברינו שאין זה מצדק או אין זה מכרח להתנות, אזי הוא עלול להתנגד לתנאי שנתראה לו כעול, וכמו שההורים בעצמם רומזים לו על ידי ההתנצלות.

דגמא להסברה: "ראובן! החדר צריך להיות מסודר לפני השעה שש בערב, משום שיש לנו סדר יום, ואם לא תסדר לפני השעה שש, לא תוכל

להתפנות לזה, משום שיש דברים נוספים לעשות. לכן עליך לסדר את החדר, וכאשר תגמר, אז תוכל לצאת לשחק."

דגמא להתנצלות: "ראובן! עליך לסדר את החדר עד השעה שש, וכאשר תגמר לסדר את החדר, תוכל לצאת. ואני מצטער שאני מגביל אותך. אני מקוה, שאתה מבין אותי."

מה ההבדל בין שתי הדגמאות? תשובה: הדגמא הראשונה, ברוח הדברים מובן, שסדור החדר לפני היציאה הוא פעל יוצא של פרח המציאות [שאחרי השעה שש לא יוכל לסדר, משום שיש לו עוד סדורים ועניינים אחרים], ולכן מצדק לדרש ממנו, ואפלו להתנות אתו שישדר ואחר כך יצא. מה שאין כן בדגמא השנייה, הילד מבין שזו מגבלה של ההורים שלא בהכרח מצדקת, או אפלו לא מצדקת, ולכן הם מתנצלים ומבקשים את הסכמתו [אתה מבין אותי?].

כלי נוסף הוא "הסברת פנים". דהינו, גם כאשר השתמשנו בהתננה, אין פרושו שצריך להראות סבר פנים חמורות, אלא אדרבה, עלינו להסביר פנים אוהבות ולהקרין לילד, שאם הוא יצליח לבצע את מה שבקשנו ממנו, זה יראה כהשג של הילד ואנו מעריכים זאת, זה מראה לנו שהוא עם מדות טובות או שיש לו אפי יציב וכדומה. בסכום, הוא צריך להבין שפדאי לו לבצע את הבקשה גם בלי קשר לעניש. פשוט מאוד נוספה לו "נקדת זכות". אם נסביר לו פנים פני"ל, זה יחליש את הרצון להתנגד או להתחמק, ואדרבה, זה עשוי להמריץ אותו לבצע ועוד לרצות אתגרים נוספים, וכנ"ל ב"צורת התנאי".

כמו כן אפשר להציע לו עזרה חלקית באופן זמני [כמובן, במקרה ששיד]. זה מראה לילד שלא עושים לו בדוקא, וגם ההקלה בבצוע האתגר מעודדת אותו לרצות לשתף פעולה.

אין שום פסול להציע בשלב ראשון עידוד על ידי פרס במדה ורואים שהאתגר מדי קשה פיזית או הסברתית, ובפרט אם יש חריגים, שאז זה כעין הקרבה מצד הילד. אולם יש להדגיש לילד, שאין בצוע המעשה מתנה בנתינת הפרס, אלא אדרבה, גם בלי פרס יש לבצע את האתגר, אלא שאנחנו מאד מעניינים להקל עליו לבצע, ולכן אנחנו מעודדים בפרס.

לְדַגְמָא, אִם אֲנַחְנוּ רוֹצִים שְׂיִגִיעַ מִקֻּדָם לְתַפְלָה, וְאֲנַחְנוּ מִתְנַיִם אֲתוּ: "אִם תִּצְלִיחַ לְקוּם וּלְהִגִיעַ בְּזִמְן לְתַפְלָה, תוּכַל לְשַׁחַק עַד הַשְּׁעָה שְׁמוֹנֶה, וְאֲנַחְנוּ מְאֹד נִשְׂמַח אִם תִּצְלִיחַ לְקוּם וּלְהִגִיעַ בְּזִמְן, וְאֲנַחְנוּ מְעַנְיָנִים לְתַת לָךְ פָּרֶס, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, כַּאֲשֶׁר תִּקְוִים שְׁבוּעַ יָמִים בְּזִמְן זֶה. כַּמּוֹבָן, שְׂאֲתָה צְרִיךְ לְקוּם וּלְהִגִיעַ בְּזִמְן בְּלִי קֶשֶׁר לְפָרֶס. אֶת הַפָּרֶס אֲנַחְנוּ רוֹצִים לְתַת מִתּוֹךְ שְׂמִחָתֵנוּ שְׂאֲתָה מִצְלִיחַ לְקוּם בְּזִמְן לְתַפְלָה וְטוֹב לָךְ."

כַּאֲשֶׁר אֵין בְּרָרָה, עֲלִינוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲנִיּוּשָׁה. אִם נִתֵּן, רְצוּי מְאֹד לְלוֹת אֶת הָעֲנִיּוּשָׁה בְּהַסְבָּרָה עֲקִיפָה עַל שְׁבָלִית בְּרָרָה עֲלִינוּ לְהָעֲנִישׁוּ. [דַּגְמָא לְהַסְבָּרָה עֲקִיפָה: יֵלֵד שְׁלֹא מִכִּין אֶת שְׁעוּרֵי הַבַּיִת, וְאַחֲרֵי נְסִיוֹנוֹת רַבִּים עֲדִין הַיֵּלֵד לֹא מִכִּין אֶת שְׁעוּרָיו וְלָכֵן הַחֲלִיטוּ הַהוֹרִים לְהָעֲנִישׁוּ, יֵשׁ לוֹמֵר לוּ: "חֲבַל מְאֹד שְׂאֲנַחְנוּ נֶאֱלָצִים לְהָעֲנִישׁ!" וְכִמוֹ כֵּן לְהַקְרִין לוֹ שְׁלֹא שִׁיךְ שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה מַה שְׁנִרְאֶה לוֹ אוֹ יַחֲלִיט לֹא לְבַצֵּעַ מַה שְׁלֹא נִרְאֶה לוֹ, אֲלֵא עֲלִיו לְדַעַת, שֶׁהַהוֹרִים הֵם קוֹבְעִים, וְעַל פִּיהֶם יֵצֵא וְעַל פִּיהֶם יָבוֹא!

על מה אפשר להתנות?

* על דברי חליון אֲפֹשֶׁר לְהִתְנוֹת. * על מצוות יש להזהר שְׁלֹא לְהִתְנוֹת. *
על צרכי נפש או גוף הַכֶּרְחִיִּים לֹא שִׁיךְ לְהִתְנוֹת.

יֵשְׁנָם דְּבָרִים שְׂאֲפֹשֶׁר לְהִתְנוֹת, וְיֵשׁ דְּבָרִים שְׂאֵף עַל פִּי שְׂאֲפֹשֶׁר לְהִתְנוֹת, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לְהִזָּהֵר יוֹתֵר שְׁלֹא לְהִגִיעַ לְתַנְאִי, וְיֵשׁ דְּבָרִים שְׁלֹא שִׁיךְ לְהִתְנוֹת עֲלֵיהֶם.

נִנְסָה לְפָרֵט:

דְּבָרִים שְׂנִתְּנוּ לְהִתְנוֹת הֵם בְּצוּעַ פְּעֻלַת חֲלִיוֹן אוֹ מְנִיעָה מְעֻשִׂית דְּבָרִים לֹא רְצוּיִים, כְּגוֹן: לְהִתְנוֹת כְּדִי לְגַרֵם לְסַדֵּר אֶת הַחֻדָּר אוֹ כְּדִי לְמַנֵּעַ בְּלָגוֹן הַחֻדָּר. מִקְרִים כְּגוֹן אֵלֶּה, אֵף עַל פִּי שְׁלֹא מִמְלָךְ לְהִתְנוֹת בְּאִפְסוֹ תְּדִיר, מִכָּל

מקום הם אינם ערף עליון, ולכן החשש לסלידה מסדר ונקיון לא כל כך נורא ואינו בגדר עברה, ובפרט ששגרת החיים גורמת לאדם נורמלי לרצות להיות מסדר.

לעמת זאת, להתנות על מצוות או עברות: "אם תקיים מצוה פלונית, תוכל לצאת", או: "אם תעשה עברה פלונית, לא תוכל לצאת" - אף על פי שאפשרי לעשות כן בפיש הקרח, מכל מקום, יש להזהר למעט בו במשנה זהירות באפן יחסי להתנה על דברי חלין הנ"ל. והסבה לכך היא פשוטה: שהרי הטעם להתנה הוא משום החשש שהילד יתחמק או לא יבין לנכון שאנחנו עקרוניים בדרישתנו, אולם חמור יותר החשש אם, חס וחלילה, הילד יסלד מהמצוות, שהרי מצוות הן ערף עליון, ומאד מאד חשוב ורצוי להפנים לילד את המצוות מרצון, ולא מתוך כפייה, וקל וחומר שיש להזהר שלא להסליד אותו בעיניו. וכמוכן, שפכל שמרבים בתנאים, זה עלול לגרום לסלידה [פנ"ל במטרת התנאי].

והחלק השלישי שלא שייך להתנות, זה צרכי הנפש, שעליהם לא נתן לותר.

לדגמא: אם האמא ראתה שראובן בנה לא הכין את שעורי הבית, והיא מתנה אתו: "רק אם תגמר להכין את שעורי הבית, אתן לך לישון." השעה מאחרת, ראובן עיף, והיא מחזיקה אותו שלא יישן - האם שייך להתנות דבר כזה?! הרי אין זה נשלט! הילד עיף, ואי אפשר להחזיקו כל הלילה. שנה זה דבר הקרחי ולא נתן לותר. ואולי אדרבה, כמה שיותר נחזיק אותו ער - הוא יתעייף יותר ולא יוכל לעשות את שעורי הבית, ולא השגנו מאומה, ועוד גרענו - שלא עמדנו בתנאי, וגם יצרנו מרמור אצל הילד!

כמו כן להתנות: "שמוליק, אם לא תזרק את פח האשפה, לא אתן לך ללכת להתפלל מנחה" - האם התנאי מעשי? האם הוא בר בצוע? ודאי שלא! וכי מתר למאן דהו למנע יהודי ממצוה כלשהי? ואם הילד יחליט שהוא לא יזרק את פח האשפה - ישנן שתי אפשרויות לאמא: או לותר על התנאי [ובודאי שזה מה שעליה לעשות], או, חס וחלילה, למנע אותו מתפלה.

פשוט הכנסנו את עצמנו למלכדת. ומה גם, שזה עלול לגרום לילד קרירות במצוות. שהרי אם האמא חושבת על אפשרות של ותור על מצוה, פרוש הדבר, שזה לא מחייב כמו שחשבתני, או הנה, יש גם "צד אחר" למטבע.

כמו כן אין להתנות על אהבת הורים, דהיננו: "אם אתה תקים את מה שאני אמר, אז אני אהב אותך, ואם לא תקים, אז דע לך: איני אוהב אותך כלל."

אהבת הורים היא בכל מצב!!! יש לך צער, כואב לך מאד - זה מובן! תביע מרת רוח, תצעק, תעניש, תבכה, תבטיח פרסים, תעשה כל מה שבידך לעשות לתקון המצב, אבל בשום פנים ואופן אין להתנות אהבת הורים במעשים. ההורים ואהבתם לילד הם ללא תנאים. התנהגה על אהבת הורים עלולה ליצר לילד נזק חמור הרבה יותר מן הרוח שהוא יקים את המצוות כתוצאה מהתנאי. הקשר הנפשי יהיה רק דרך המצוות, וממילא, אם הן לא יקים מצוות, הקשר "נתק". אזי ואבוי!

אתה רוצה להביאו לקיום המצוות, מצא לך דרכים אחרות כמו שקראת לעיל וכמו שתקרא לקמן, אבל אל תנסה להשיג על ידי התנגות אהבתך לילד. בספוס למדנו שלשה תנאים: [1] אפשרי בתדירות נמוכה בדברים שאינם ערפיים. [2] לא רצוי, אך אפשר מגבלה, אם יקים מצוה וכדומה. [3] אסור להתנות צרכי נפש או מניעת קיום מצוה. וכן על זו הדרך.

"תן לחכם ויחכם עוד!" (משלי ט, ט)

התנהגות לנער על פי דרכו

* יש להקפיד להתנות באופן שהילד יוכל לקבלו. * יש להקפיד שהתנאי יעורר את הילד. * אין לשדר אורית מאבק או התנגחות.

למדנו במסכת בבא קמא (נה ע"ב) : אם השומר הניח את הכבשה במקום שהשמש לוקטת על הדיר - אף על פי שסגר בפני הכבשה את הדלת סגירה נורמלית, דהינו, שרוח רגילה לא פורצת את הדלת של הדיר, בכל זאת, אם הכבשה ברחה, השומר חייב לשלם. ומסבירה הגמרא (לקמן דף נו ע"א) את הטעם : משום שהשמש מצערת את הכבשה, ומתוד שהיא מצטערת, היא מנסה בכל הכחות ובכל התחבולות לפרץ לה דרך לצאת.

לעמת זאת, ידוע שהחמור אפלו בתקופת תמוז לא מפריעה לו השמש - כך טבע הבורא ושתבח שמו בעולמו, וממילא טבעי הדבר שהוא לא יתאמץ לברח. להבדיל - מותר האדם מן הבהמה, ומכל מקום אמרו חז"ל : כשם שאין פרצופיהם שוין זה לזה, כך אין דעותיהם שוות זו לזו (תנחומא פנחס י).

לכל אדם יש דעות ותכונות יחודיות, וממילא מובן, מה שטוב לאחד אינו בהכרח שזה טוב לחברו, וכן להפך - מה שמפריע לזה אינו בהכרח מפריע לחברו. זאת ועוד, יש סוגי אנשים - האחד ותרו והאחר עקשן, יש כעסן ויש קרהמזג, וכן על זו הדרך.

ומעתה נבין, שאין להתנות בצורה אחידה עם כל בני הבית, לא בצורת הדבור ולא במגבלות התנאי ולא בתדירות וכו', אלא יש להתנות לכל ילד לפי מזגו.

לדגמא : ילד שיש לו נטיה לעקשנות, עלינו להקפיד במשנה זהירות להסביר לו בצורה בלתי מחיבת, ולהשתדל עד כמה שאפשר לתת לו להסיק מסקנות בצורה עצמית, ולא להכתיב לו מסקנות, משום שהוא נוטה להתנגד. ורק לאחר הסברה נאותה, יש להתנות אתו תנאים שמגבילים אותו, ועם זאת, יש לצמצם עד כמה שאפשר את המגבלות שאין ברור לו טעמן. כמו כן יש להקפיד, שצליל הדבור לא יהיה בצורת הכרזת מלחמה, אלא להפך - יש להקפיד אצלו יותר מאצל ילד אחר שה"טון" של הדבור יהיה משכנע ומראה שאנו מתנים מחסר בררה אחרת ומתוד רצון לחנכו או להטיב לו, וזאת משום נטינתו המיוחדת להתנגד ולהתעקש על דעתו כאשר הוא חושב שעושים לו עול. אמת היא, שאין לנו רשות להזניחו בלי שום טפול חנוכי, וכמוכח שזה כולל גם

התננה, אולם מכל מקום, עלינו לעשות זאת בצורה אטית וזהירה יותר
ביחס לילד שאינו נוטה לעקשנות, וזאת משום הסבות הנ"ל.

דגמא נוספת: אם מדבר בילד קרהמזג [אדיש] - במקרה זה הטפול שונה.
אצלו יש להבליט את המגבלות שמגבילים אותו במטרה "לעורר" אותו
משנתו ולגרם לו לרצות להתישר. כגון, כאשר רוצים שהוא יסדר את
החדר, יש להגביל אותו במגבלות ש"יפריעו לו", שיוציאו אותו
מהאדישות, כגון לאסור עליו לצאת מהחדר עד שהחדר יהיה מסודר. וכמו
כן אנחנו יכולים להרשות לעצמנו לומר את התנאי בצורה מתמרמרת על
איהסדר, ואף על פי שזה נשמע מעט כענש [לעמת הילד הנוטה לעקשנות,
שלא רצוי להשמיע זאת בצורת התמרמרות]. לדגמא, אפשר לומר כך:
"מדוע חדרך אינו מסודר? מה, אין לך ידיים?! זה מאד מאד מפריע לי! אני
לא מסכימה שהחדר יהיה מבלגן! אתה תוכל לצאת מהחדר רק אחרי
שהוא יהיה מסודר".

יש להדגיש!!! לא רצוי ליצר אורה של מאבק והתנצחות, משום שאחרי
הכל, גם לילד קרהמזג יש רגשות, והוא עלול ליצר מאבק נגד, אם כי
בצורה שקטה. וכבר אמרו: "מים שקטים חודרים עמק".

וכמוכך, שרצוי מאד שתהיה הסברה נאותה לפני שמגבילים [אם כי לא
בצורת ההסברה לילד הנוטה לעקשנות, אלא אדרבה, אפשר גם להכתיב
מסקנות או לדחוק מעט להסיק מסקנות].

בסכום: התאמת התנאי לילד המתאים הוא תנאי לתנאי, וכבר אמר
שלמה בחכמתו (משלי יג, טז): "ערום יעשה בדעת!"

עיתוי מתאים

* עתוי מתאים עשוי לסייע בבצוע התנאי. * עתוי שאינו מתאים עלול
להיות גורם מפריע בבצוע התנאי.

אל תרצה את חברך בשעת כעסו (אבות ד, יח).

כאשר האדם כועס, אין דעתו מישבת עליו, ולכן הוא עלול להגיב בצורה לא שקולה. זאת מציאות, שהאדם עשוי להיות נפעל כתוצאה ממצב רוח, ולכן אין טעם לרצות אדם בשעת כעסו. ואם לרצות, שזה דבר נעים וחיובי לשומע, אין לעשות זאת בשעת כעסו אלא בעתוי מתאים, קל וחומר שלא רצוי להתנות תנאים שאמורים להגביל את הילד בשעה שהוא ממרמר או בכעס, משום שהסכוי קטן שההתננה תצליח, ואולי זה עשוי ליצר התנגדות.

מה הבטיחה, רצונך להתנות תנאי? זה לא יברח! המתן שהילד ירגע, ואז תוציא את מחשבתך מהכח אל הפעל. מה שתתראה לומר היום - תוכל לומר גם מחר גם אתה רואה שהתנאי מעשי לשעה הקרובה, אז לפחות תמתין חצי שעה או עד כמה שתוכל. כמה שתתחכה - כך הסכויים להצלחת התנאי גדלים].

כך גם יש להקפיד שלא להתנות עם הילד בזמן שהוא לחוץ, כגון בשעה שהוא לקראת יציאה למשחק שהוא מצפה לו, או בזמן שהוא על פתח הדלת לקראת יציאה לתלמוד תורה, משום שהילד נתון פלו במחשבה או בכוננות למשחק או ליציאה לתלמוד תורה. פשוט מאוד - "אין לו ראש" לתנאים. התנאי מצריך ישוב הדעת, וזה ההפך מהמצב שהילד נתון באותו זמן.

עתוי נוסף שלא רצוי להתנות תנאים הוא בזמן שהילד במוטיבציה, ברצון להתעלות. במצב כזה התנאי עלול להזיק יותר מלהועיל, שהרי גם בלי התנאי היילד מענין לקיים את רצון ההורים על הצד הטוב, ולכן, אם נסביר לו היטב מה אנחנו רוצים - גם בלי תנאי הוא יבצע. אין לך דבר גדול מהרצון העצמי [ויכבר למדנו לעיל, שמטרת התנאי למנע אי-הבנה או התחמקות כתוצאה מאירצון לבצע. עין בנושא "מטרת התנאי"]. ולעמת זאת, אם נתנה תנאי, הרמה המוסרית אצל היילד עלולה להפגע, ואם עד עתה הוא עשה את המטל עליו מתוך הכרה ורצון - מעכשו הוא עלול לתת את הדיגש על התנאי. התנאי הוא המחיבו לבצע, ולא רצונו הטוב והכרתו

הברורה. זאת ועוד, היקלד עלול להעלב מהיחס אליו. "וכי לא מאמינים לי? בשביל מה צריך תנאים?! הרי אני מעצמי רוצה!" וגם אם הוא יבצע על ידי תנאי, זה עלול להיות מתוך "קרירות", ללא רצון, ואז נמצינו מפסידים את המניע החשוב ביותר אצל היקלד לבצע הוראות ומשימות, אבדנו את הרצון, וזה חבל מאד. אין הצר שזה בנזק!

"ורוח תשימו בין עדר ובין עדר" (בראשית לב, יז).

יש להשתדל לתת רוח מספיק של זמן בין תנאי לתנאי, דהינו, שלא להתנות תנאים בצורה תכופה, משום שזה עלול לתסכל את היקלד. וגם אם הוא לא יבטא זאת בפיו, מכל מקום הוא עלול לסלד בלבו, באמרו: "מה זה? כל דבר תנאי? כמה תנאים?!" זאת ועוד, היקלד עלול להתרגל, שכל פעלה שמצפים שיבצע בצורה טובה, טעינה תנאי, וכמו שכתבנו לעיל, וכמובן שאין זה רצוי, וכנ"ל בנושא "האם רצוי להתנות?".

לכן ישפילו ההורים להפריד בין תנאי אחד למשנהו בצורה סבירה.

מקום מתאים

* אין להתנות תנאים מחיבים כִּאֲשֶׁר הסביבה אינה מתאימה

בשעה טובה אנתנו אצל הסבתא הטובה, וכמובן, מטבע הדברים, הסבתא אוהבת ומפנקת יותר מן ההורים, והנה היקלד רוצה לשחק ב"לגו" של הסבתא, אולם ההורים אמורים לצאת בעוד פחצי שעה. ההורים חוששים, שאולי היקלד יסחף במשחק יותר מחצי שעה, או במקרה אחר - שלהורים יש זמן, אולם החשש הוא, שהיקלד לא יחזיר את ה"לגו" למקום אחר המשחק, והשאלה היא, האם כדאי להתנות את תנאי שיחזיר את ה"לגו" או שיגמר את המשחק בתוך חצי שעה?

התשובה היא: בדרך כלל לא רצוי, משום שיש גורמים חיצוניים מפריעים, דהיינו הסבתא וכל הסובב, ולא פעם הם מתערבים, ואז מתחיל "מחול שדים": הסבתא אומרת: "לא נורא, שישאיר את ה'לגו'", או: "שישחק עוד קצת". וההורים אומרים: "אנחנו צריכים לצאת, וכבר התנינו אתו שפסיק בתוך חצי שעה", או: "התנינו אתו שיחזיר את ה'לגו'". והילד, ששומע את הופות או דוהשית, מוצא לו מקום "להתגדר בו". "נו, מה יקרה אם הם יחכו עוד קצת? ומה נורא אם אני לא אחזיר את ה'לגו'?! וכו'". ואז אנחנו נכנסים למלכדת - אוי לנו אם לא נשמע בקול ההורים, שאנו חגיבים בכבודם, ובפרט שהם עלולים להעלב, ומה גם אם יש עוד קרובים, שאז זה לא נעים להראות "רעים", אולם אוי לנו אם נותר. הילד עלול לנצל זאת לרעה, וגם בביתנו יקשה עלינו יותר לאכף את התנאים, מאחר שהוא למוד "ללחץ ולקבל", וקל וחמר בבית של קרובים, שם הוא נצל את שעת הכפז.

ואם כן, מה עושים?

יש לומר לילד, שאנחנו לא מסכימים, וזאת משום שאנחנו צריכים לצאת, או משום שהוא עלול לא להחזיר את המשחק.

והיא, אם אנחנו יכולים לעמד על דעתנו - הנה מה טוב, ואם יש חשש ללחץ סביבתי - יש לומר לו: "אם אתה בטוח שתחזיר את ה'לגו', או אתה בטוח שתגמור את המשחק בתוך חצי שעה - בבקשה ננסה." תשובה ברוח כזאת מחייבת אותו כמו עצמה של תנאי, כי הוא רוצה לתת "כסוי" לדבריו, ומאידך אינה מגבילה אותנו, שהרי אפלו אם הוא לא יעמד בדבורו, מכל מקום אין זו פגיעה בסמכות וההחלטיות שלנו, ואיננו מקרחים לעמד על דעתנו, אלא יש לנו אפשרות להתעלם בלית ברירה - ואת הטפול נשאיר לבית.

אמנם מכל מקום, עלינו לתת את דעתנו, שאם עקר ההוראות והתנאים נעשה בבית. לפני היציאה מהבית נוכל לומר לילד: "אם אתה רוצה שנוכל לבקר אצל הסבתא, עליך להתנהג בצורה יפה וכו', כי אנחנו לוקחים לסבתא רק מי שמתנהג יפה." [וכמוכן שיש להסביר בפרוט מה זה "להתנהג יפה", ובמה זה מתבטא].

על אותו עקרון יש להקפיד גם כאשר אנחנו נמצאים בחנות או באיזה ארוע, שאז לא רצוי להתנות תנאים, משום שאנחנו מגבילים על ידי גורמים חיצוניים, והדבר בלתי נשלט וכנ"ל.

"איזהו חכם? הרואה את הנולד!" (תמיד לב).

ביצוע התנאי

* בבצוע התנאי יש לשאף למעט ולסלק גרויים להתמרמרות. * יש לשדר החלטיות ללא הסוס אף לא לשדר מאבק

הילד מאחר לחזר הבינה משום שלא שם לב שהשעה מאחרת, והיות וזה נשנה פעמים רבות, נאלצו ההורים להתנות אתו, שאם הוא יצליח לחזר בזמן, אזי יוכלו לתת לו להבא לצאת לשחק. והנה הילד לא הגיע בזמן, ועל כן עלינו לבצע את התנאי. עלינו לומר לו, שהוא לא יוכל לצאת לשחק, אולם עלינו להקפיד על הדברים דלהלן:

א. לא להראות שמחה לאיד. דהינו, לא לומר לו: "ראית, הנה מגיע לך! עכשו תסבל ולא תצא, ואז תלמד לקח אחת ולתמיד!" בצורה כזו אנחנו יוצרים גרוי להתמרמרות והתמרדות של הילד.

במקום זה אפשר לומר: "לצערנו אנחנו נאלץ לאסר עליך לצאת לשחק. זו התוצאה של מי שמאחר, וחבל!". המסר שונה - והתועלת רבה יותר. הילד מבין שההורים "נאלצים" למנע ממנו את היציאה ויש להם צער מזה, ולכן לא תהיה לו התמרמרות או רצון להתמרד, ובנוסף - זה מגביר לו את הרצון לעמוד בתנאים כדי שלא לצער את הוריו, ובנוסף - יחס כזה מהנה פתח לחרטה וקבלה להבא.

ב. לתת אפשרות לנסיון חדש. גם כּאֶשֶׁר הֶחֱלַטְנוּ לְקַיֵּם אֶת הַתְּנָאִי, דְּהִינוּ לְאַסֵּר עָלָיו לְצִאת - אֵין לְאַסֵּר זֹאת לְעוֹלָם אוּ בְצוּרָה שְׁמִשְׁתַּמֵּעַ מִמֶּנָּה שְׂאֵין עוֹד תִּקְנָה לְמַעֲשָׂהּ וְהוּא יִצְטָרֵף לְהַשְׂאֵר בְּעֵנֶשׁ לְלֹא הַגְּבֵלַת זְמַן, מִשׁוּם שְׂאֵם אַכּוֹ יִשְׁתַּמֵּעַ בְּצוּרָה כְּזוֹ, זֶה גְרוּי לְיִלְד לְהַתְמַרְמֵר אוּ לְצִאת לְלֹא רְשׁוּת, וּבִמְקָרָה הַטּוֹב, הַיִּלְד יִצַּר לַחֵץ עַל הַהוֹרִים, עַד שְׂיֵאמְרוּ בְּעַל כְּרַחֵם שְׂהֵם מִסְכֵּימִים שְׂיִצְא. וְכִמּוֹבּוֹן שְׂמַצֵּב כְּזֶה לֹא בְרִיא - הַיִּלְד עָלוּל לְלַמַּד שְׂבִדְרָף שְׂלִילִית מִשִּׁיגִים זְכִיּוֹת. לְכֹן אֲדַרְבֶּה, יֵשׁ לּוֹמֵר לְיִלְד בְּפְרוּשׁ שְׂזֶה זְמַנִּי [כָּל הוֹרָה יִקְבַּע זְמַן בְּאֶפֶן יַחֲסִי לְמַצְבוֹ], וּמְקוּיִם שְׂלֵהֲבֵא הוּא יִצְלִיחַ לְעַמֵּד בְּזְמַן! וְאַל לָנוּ לְחַשֵּׁשׁ שְׂהַיִּלְד יִנְצַל זֹאת לְרָעָה. יִלְד בְּטַבְּעוֹ אֵינוֹ רָע, וְגַם אִם יִצְרוּ יִפְתָּהוּ לְאַחַר שׁוֹב, הֲרִי קִבִּיעַת זְמַן הָעֵנֶשׁ נִתּוֹן בְּגִדְיָנוּ, וְאַנְחָנוּ יְכוּלִים לְקַבֵּעַ זְמַן אֲרָף יוֹתֵר שְׂיִרְתִּיעַ אוֹתוֹ מְלֹזְלֵל בְּעַמִּידָה בְּזְמַן!

בְּזֹאת אֲנַחְנוּ מְרוֹיַחִים שְׂאַנְחָנוּ רְגוּעִים - וְגַם הַיִּלְד רְגוּעַ וּמְבִין לְנִכּוֹן אֶת הַצָּרֵף בְּעֵנֶשׁ, מִשׁוּם שְׂהוּא סָבִיר, וְאוּלֵי גַם לֹא נִצְטָרֵף לְהַעֲנִישׁוּ שׁוֹב.

ג. לְשַׁלֵּל אֶת הַמַּעֲשָׂה וְלֹא אֶת הַיִּלְד. לֹא רְצוּי לּוֹמֵר לְיִלְד: "אֶתָּה לֹא עוֹמֵד בְּדַבּוּרָף, אֵינְךָ אֲחֵרָאִי!" וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה הָאִשְׁמָה לְאִישִׁיּוֹת שְׂלוֹ. זֶה עָלוּל לְגַרֵם לוֹ לְחַסֵּר בְּטַחּוֹן עֲצָמִי. הוּא עָלוּל לְהַסְפִּים לְתַאֲרִים שְׂנִדְבִיק לוֹ, וּמִמִּילָא לְהַתְנַהֵג בְּדַפּוּסִי הַתְּנַהֲגוֹת הַמְתַּאֲיָמִים לְתַאֲרִים שְׂהַדְבִיקוּ לוֹ, וְאַז נִמְצָאנוּ מְקַלְקָלִים בְּמְקוֹם לְתַקּוֹן.

וְכִיִּצַּד יֵשׁ לּוֹמֵר?

יֵשׁ לּוֹמֵר: "הָאֲחוּר הוּא שְׂלִילִי, וּמִפְרִיעַ לָנוּ וְגַם לָךְ, וְלְכֹן אֲנַחְנוּ לֹא מִסְכֵּימִים לוֹ!" אוּ לּוֹמֵר: "אֲמַרְתָּ שְׂתִּבּוֹא בְּשַׁעַה פְּלוֹנִית, וְחָבַל שְׂלֹא עִמְדַתָּ בְּדַבּוּרָף!" וְיֵשׁ לְהַסְבִּיר לוֹ בְּמַדַּת הָאֶפְשֵׁר אֶת הַשְּׂלִילָה שְׂבְּאִי־עַמִּידָה בְּזְמַן. בְּצוּרָה כְּזוֹ שְׂלָלְנוּ אֶת הַמַּעֲשָׂה וְלֹא שְׂלָלְנוּ אֶת הַיִּלְד.

ד. לֹא לְהַחְמִיר בְּעֵנֶשׁ. כִּנֵּ"ל הֶחֱלַטְנוּ שְׂהוּא לֹא יִצֵּא חוּצָה מִשׁוּם שְׂהוּא אַחַר, וְאֵין זֹו הַפְּעַם הָרֵאשׁוֹנָה. כִּמּוֹבּוֹן שְׂהוּא לֹא מְתַכְּוֵן לְאַחַר, פְּשוּט הוּא "לֹא נִזְכָּר". וְלְכֹן יֵשׁ לָנוּ בְּעֵינָה, שְׂלֹא נוֹכַל לְקַרֵּא לוֹ מִהַמְקוֹם בּוֹ הוּא מְשַׁחֵק, אִם מִשׁוּם שְׂאַנְחָנוּ טְרוּדִים, אוּ מִשׁוּם שְׂהַמְקוֹם רְחוּק, אוּ מְכַל סִבָּה שְׂתַהֲיָה, וְגַם לֹא נוֹכַל לְהַסְפִּים לְאַחוּר.

והנה הילד מצא רעיון: במקום שהוא ישחק ברחוק מקום, שאז קשה להורים ללכת ולקרא לו במיוחד, הוא מציע שהוא ישחק בסמוך לבית, שאז אין בעיה לקרא לו, כאשר נרצה שיעלה. או שהוא מצא פתרון נוסף - שהוא ישחק אפילו לא סמוך לבית, והוא כבר ישכנע את אחיו שיבוא לקרא לו בזמן.

אם ההורים רואים שאכן זה מציאותי ונתן לבצוע, לא כדאי להם "להחמיר" ולאסר על הילד לצאת. אדרבה, כיון שהם הסבירו לו שמה שמפריע להם זה שהוא לא מגיע בזמן וזה מפריע לסדר היום, ואם כן, כאשר יש פתרון המונע את הבעיה, אם כן, אין טעם למנוע ממנו את הפתרון. אדרבה, כדאי להראות פנים של הבנה, למעט מקרים שההורים מצהירים שהם מענישים אותו משום שהם רוצים שהילד יקבל על עצמו אחריות, ואם כן, לא יעזר שהילד ישחק בסמוך לבית או שאחיו יקרא לו. אדרבה, זה עלול לגרע, משום שזה הפך המטרה, שהרי המטרה היא שהוא לבד יזכר לחזר בזמן, ואם אחיו יקרא לו, אזי הוא לא נעשה אחראי, שהרי אין עליו אחריות. האחריות מטלת על אחיו ומוסרת ממנו.

ה. החלטיות ודיוק. דע לך! אחרי שהתנית, אזי בצוע כל שלבי התנאי אמור להיות כתוצאה טבעית ומובנת מאליה. כמו שאחרי היום בא הלילה - כך שלבי התנאי יתקיימו. לשם כך צריכה להיות החלטיות. עלינו להקריין לילד, שהדבר ברור ומובן ואין מקום להסוס. ההסוס מהנה רקע למרדנות. הילד קולט שיש מקום לפרק את על הענש הבא כתוצאה מן התנאי. זאת ועוד, ההסוס עלול לתת הרגשה לילד, שלא ברור להורים שאכן הענש מגיע לו, ולכן הם מהססים.

אין זה אומר, שיש להראות פנים זועפות או להראות "כוננות". אדרבה, יש להראות שלות הנפש ולקבע את השלב הבא של התנאי. בצורה כזאת זה יועיל לילד לקבל בהבנה את בצוע התנאי, שהרי אנחנו לא מראים לו עוינות או הסוס, ולכן הוא יוכל לקבל זאת בקלות, אין לו גרוי להתנגדות!

ומאותו טעם יש להקפיד שלא להוסיף על מגבלות התנאי ולא לשנות בצורתו, וכמו שאנחנו עומדים על דעתנו לבצע את התנאי משום שכך

סכס עם היילד - כָּד עֲלִינוּ לְהִבִּין שְׂיֵשׁ לְדִיק בְּבִצּוּעַ וְלֹא לְשִׁנּוֹת. אֵל תַּעֲשׂוּ סְתִירָה בְּהִתְנַהֲגוּתְכֶם.

ו. לֹא לְקִשֵּׁר דְבָרִים נּוֹסְפִים. "אַתָּה תִּמְיֵד לֹא עוֹמֵד בְּתִנְאִים וּבְהִתְחַיְבּוּת, וְלָכֵן מוֹבֵן מְדוּעַ לֹא עֲמַדְתָּ בְּתִנְאִי!" - כָּד קוֹרָה שְׁטוּעָנִים הַהוֹרִים, וּמְטָרְתֶם הִיא לְעוֹרֵר אֶת הַיֵּלֵד שֶׁלֹּא יִזְלַזֵל וְלֹא יִהְיֶה שְׂאָנָן וְאָדִישׁ. זֶה טוֹב וְיָפָה - אָבֵל לֹא לְמַקְרָה שְׁלָנוּ.

מְדוּעַ?

תְּשׁוּבָה: אִם קִבְעָנוּ מְגִבָּלָה מְסִימָת עַל אֵי עֲמִידָה בְּתִנְאִי, זֹאת אוֹמְרָת, שְׂאֲנַחְנוּ מְבִינִים שְׁמִגְבָּלָה זֹו דְיָה לְגָרֵם לֹו לְעֲמִיד בְּתִנְאִי אוֹ לְכִסּוֹת עַל הַבְּעִיָּה, וְאִם כֵּן, אֵין טַעַם לְהוֹסִיף לֹו "מְנָה נּוֹסְפָת" שֶׁל אֵינְעִימוֹת. וּמָה גַם, שְׁעֲכָשׁוּ הֵם בְּעֵתוֹי שֶׁל אֵינְעִימוֹת, וְהַסְכּוּיִים שֶׁהַיֵּלֵד יִבִּין אוֹ יִקְבֵּל אֶת דְּבָרֵי הַהוֹרִים הוּא קֶטָן. בְּרָגְעִים אֵלוֹ מְחַשְׁבָתוֹ אֵיךְ לְהִתְגוֹנֵן. וְאֵדְרָבָה, אִם נִרְצָה לְעוֹרְרוֹ שֶׁהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד בְּמִטְלוֹת, נְמַתִּין יוֹם אוֹ יוֹמִים, וְאֵז נְדַבֵּר אֶתוֹ בְּנִיחוּתָא וְלֹא מִתוֹדֵד אֲוִיָּרָה מְתוּחָה וּמְתַחַרָה, וְאֵז הַסְכּוּיִים רַבִּים יוֹתֵר לְהַשִּׁיג אֶת הַמְטָרָה.

דְּבָרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נְשִׁמְעִים! (קַהֲלַת ט, יז).

מחלוקת בין ההורים

* בְּמַקְרָה שְׂיֵשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁהַבַּעַל אוֹ הָאִשָּׁה יִגְרְמוּ לְהַפְרַת הַתִּנְאִי, אֵין לְהִתְנוֹת גַּם אִם יֵשׁ צָרָךְ. * אֶפְשָׁר לְהִתְנוֹת תִּנְאִי שֶׁתְּלוֹי בְּמִי שֶׁמְתַנָּה בְּלִבָּד. * כְּתַחֲלִיף לְתִנְאִי יֵשׁ לְבַקֵּשׁ בְּצוּרָה בְּרוּרָה אֵדֵךְ לֹא מְחַיְבֵת.

"אני אמרתי לכן במפרש, שאין לו רשות לצאת לפני שיכין את שעורי הבית, והנה בא בעלי וסתר את דברי. הוא פשוט אמר לכן, שהוא מרשה לו לצאת. וזו לא הפעם הראשונה. אני אומרת לכן לבצע דבר כלשהו - ופתאום בעלי מחליט, שמה שאמרתי לא נראה לו, ואז אני חסרת אונים.

מה לעשות, האם להאבק עם הילד או לותר, ואז, בעצם, אין ערך לתנאים ולבקשות שלי?"

מה אתם אומרים?

הבה ונלכד את העניין!

מטרת התנאי היא לעזר לנו בבצוע בקשה מהילד במקרה שיש חשש שהוא לא ישמע או יתחמק. ואם כן, בדגמא הנ"ל, התנאי אינו משיג את מטרתו, אלא להפך - זה עלול לגרום לילד לזלזול נוסף באמו, משום שהוא מבין, שגם כאשר אמא מבקשת בצורה של תנאי, דהינו, שבעצם היא אומרת שהיא לא מוכנה לותר, ובכל זאת הילד רואה שאפשר לסרב או להתחמק מבקשת האם, כמובן שזה גרוי לעוד סרובים והתחמקיות. ועל כן זה אמרו חז"ל: "כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע" (יבמות סה ע"ב).

אמנם, השאלה הנשאלת היא, שלפי זה יוצא, שבמצב הנ"ל, דהינו שיש חלוקי דעות, אם כן, אסור לנו להתנות תנאים, ואפלו אם אני יודע שהילד עלול להתחמק?

התשובה היא: ראשית, אם אכן האמא משערת שהילד עלול לנצל פרצה שאין ביכלתה לחסם אותה, כמו במקרה הנ"ל, אז ברור שלא כדאי לה להתנות.

ומה עליה לעשות?

ישנן מספר אפשרויות:

א. במקום להשתמש בלשון תנאי - להשתמש בבקשה רגילה ולעודד בפרס, ואז, אפלו שהוא לא בצע את הבקשה, אין זו התמרדות נגד

האמא, שהרי יש מקום להבין שהבקשה לא הייתה ממש מחיבת, ועם זאת, יש לו תמריץ [דהיינו הפרס!] לבצע את הבקשה.

ב. לפנות לבעל מראש ולשטח בפניו את הענין ולבקש את עזרתו, ובדרך כלל, כאשר מראים חשיבות לבעל, הוא עשוי לשתף פעולה, ואפלו אם תהיה דעתו אחרת. את יודעת את "תמונת המצב" לאשורו, ותוכלי להתנהג בהתאם למצב.

ג. להתנות תנאי שבצועו תלוי בך בלבד.

לדגמא: אם במשך השבוע תקפיד לגמור את שעורי הבית לפני שתצא, אזי אצא איתך לטיול, אקח אותך לסבתא, אדביק לך מדבקות ואקנה לך פרס וכו'.

התנאי תלוי בך. אם תתני את מה שהבטחת, ובגדך למנע ממנו אם הוא לא יבצע, ואף על פי שיש במקרים הנ"ל אפשרות שהבעל יעשה זאת, מכל מקום, אין זה סותר את התנאי, משום שהמגבלה היא שאף תטילי, את תתני פרס וכו'. וכאשר הוא לא בצע את התנאי, את ממשיכה את החלק השני, והוא - אי קנית פרס וכדומה. מה שאין כן אם תאמרי לו: לא תצא, או לא תקבל פרס וכו' - אם היילד אכן יוצא עם אביו, התנאי נסתר, ולכן, כאמור, רצוי להתנות תנאי שתלוי בך בלבד.

זאת ועוד, מלבד הנ"ל, שאין זה סותר את התנאי, גם סביר להניח, שהבעל לא יסתר בקום ועשה מאמץ כדי לסתור את התנאי. ולכן יש לקוות, שגם מצד הבעל היילד לא יקבל את הפרס או את הטיול וכדומה.

כך או כך - הדבר ברור, שבמצב הנ"ל, שיש חלוקי דעות, יש לשמר על כבוד הדדי כדי לא ליצר פצול נפשי ליילד. וכמו כן יש להקפיד שלא להתנות תנאים, ורק בהכרח גדול, שממש אין בררה אחרת ואין חשש לסתירת התנאי על ידי הצד השני, אזי אפשר להתנות, וגם זאת אחרי הסברה רבה ומיחדת, משום שההסברה והגמישות במצב הנ"ל הם מחיבי המציאות. פשוט צריכה להיות הסברה וגמישות מיחדת. זו מציאות קיימת, שהאמא או האבא מגבלים באכיפת הוראותיהם, ועליהם לתת את הדעת היכן הגבול בדרישה מהילדים.

”תפשת מרבה - לא תפשת! תפשת מעט - תפשת!” (ר”ה ד ע”ב).

שמרו על המרקם המיוחד של הורים וילד

אין להתננות תנאי שְעָלוּל לְפָגַע בְּיַחְסָיִם שְׂיֵשׁ בֵּין הַיֶּלֶד לְהוֹרָיו, דְּהֵינּוּ יַחְסֵי הוֹרוֹת, כְּגוֹן תְּנָאֵי שְׂיוֹצֵר אֲוִירַת עוֹבֵד וּמַעֲבִיד אוֹ עֶסֶק שֶׁל שְׂנֵי יְדִידִים.

בְּעוֹדֵי מַגִּיפֵי פָּרֶק זֶה, וְהֵנָּה הַתְּקַשְׁרָה אִם וּבְפִיָּה שְׂאֵלָה: בְּנֵה לָמַד בְּיִשְׁיבָה וְעִזָּב אוֹתָהּ, וּלְאַחַר תְּקוּפָה הַחֲלִיט שְׂרָצוֹנּוֹ לְעֵבֵר לִישִׁיבָה מְסִימַת לְחֻצֵי יוֹם - וּבְחֻצֵי הַיּוֹם הַשְּׂנֵי הוּא יַעֲבֹד. וְהוּא סָכֵם עִם מְסַפֵּר חֲבָרִים, שְׂיִשְׁכְּרוּ דִירָה לְשֵׁם מְטָרָה זוֹ, וְעַל כֵּן בְּקֶשׁ מֵאֲמוֹ הַלְוָאָה בְּסֻךְ אֲלָפִים ש”ח, עַד שֶׁהוּא יַעֲבֹד וְיִפְרַע אֶת חוּבוֹ. הָאִם מְסַפֵּרַת, שֶׁהִיא בְּתַחֲלָה הַתְּנַגְּדָה, אוּלָם הוּא הַפְּצִיר בָּהּ, וּמִשְׁלָא נַעֲנָה, אָמַר, בְּלִית בְּרָרָה: ”אֲנִי אֵלֶּךְ לְעִיר אַחֲרַת, וְשֵׁם אֶעֱבֹד כְּדִי לְהַשִּׁיג אֶת הַסְּכּוּם הַנִּי”ל, וְאִף עַל פִּי שֶׁהָעִיר הַהִיא מְלֵאָה סְאוּבִים.” וְעַתָּה - שׂוֹאֵלֶת הָאִם - כִּיִּצַּד עָלֶיהָ לְנַהֲגֵי? הִיא מְצַיֶּנֶת, שֶׁהִיא עֹנֶתָה לוֹ, שֶׁהִיא צְרִיכָה לְבָרַר אִם תּוּכַל לְלוֹוֹת סְכּוּם זֶה. וּבְנוֹסָף, הִיא הַסְתַּפְּקָה אִם אֶכּוֹן הֵבֵן יוּכַל לְפָרַע לָהּ אֶת הַהַלְוָאָה.

יֵשׁ לְצִיּוֹן, שֶׁהַיֶּלֶד כְּבָר בּוֹגֵר וְהִגִּיעַ לְפָרְקוֹ [19], וְכַמוֹכּוֹ, אֵינּוּ בְּדִיוֹק נִשְׁלָט.

וּבְכֵן - עֲנִיתִי לָהּ - שְׂעָלֶיהָ לְסַפֵּק לוֹ אֶת הַסְּכּוּם הַנִּי”ל. אוּלָם לְעֵנִינְנוּ - הַדְּגִשְׁתִּי בְּפִנְיָה - שְׂעָלֶיהָ לּוֹמֵר לוֹ נִסַּח בְּעַקְרוֹן דְּלַהֲלוֹן: ”נִשְׁמָה טוֹבָה שְׂלִי, בְּשַׁעַת טוֹבָה הַצְּלַחְתִּי לְגִיִּס לָךְ אֶת הַסְּכּוּם, אָמֵנָם רְאֵה גַם רְאֵה, אִם הַצְּלַחְתָּ לְהַשְׁתַּכֵּר אֶת הַסְּכּוּם הַנִּי”ל וּבְקַלּוֹת יָכוֹל אֶתָּה לְפָרַעוּ - הֵנָּה מֵה טוֹב, וְאִם לֹא - אֵל תִּלְחָץ. אַחֲרֵי הַכֵּל, הִרִי הַכֶּסֶף שְׂלִי זֶה כְּמוֹ שְׂלָךְ. אֲנִי אֲשַׁמַּח לְתֵת לָךְ אֶת הַנִּשְׁמָה, אֶתָּה בְּנִי וּבְשָׂרֵי.”

וְמָה הִיְתָה מְטָרְתִי בְּתִשׁוּבָה זוֹ?

מטרתה היתה לשמר על המרקם הנפלא בין הברון לאמו. פשוט להבהיר לילד, שאנחנו ההורים שלו, והוא חלק מבשרנו, ואנחנו שואפים רק לטובתו. אין פה הלואה ללווה זר, זה כעין מתנה ותמיכה של ההורים עד כמה שאפשר. פשוט הוא חלק מאתנו ואנחנו אוהבים אותו, ואין ספק, שאם אכן ביכלתו לפרע - הוא יפרע. סוף־סוף הוא יודע שזו אמו שהוא כל כך אוהב אותה [משום האהבה הבלתי מתנית שהיא מקרינה לו], ובפרט שהוא מבין, שכל רגע שיצטרף תמיכה - וזה ביכלת אמו - היא תשמח לעזר לו.

לעמית זאת, אם האם היתה נותנת את ההלואה בצורת הלואה מחיבת, פשוט מאד הוא, ששלב נוסף מהיחס של בן להוריו היה מתפורר, משום שצורה כזו היתה גורמת לבן הרגשה של זרות במדה מסוימת, משום שבטבע העולם, הורים וילדים הם חלק אחד. הילד אמור להרגיש כחלק מסגף להוריו. אין יחסיות של "תן וקח", אלא יש יחס שההורים הם הכל ועל פיהם ישק דבר. כך גם באפן יחסי הנער הנ"ל אמור להרגיש. מה שאין בן כשהוא מרגיש יחס של "תן וקח", זה עלול להכות את היחס של הורים לילד.

ואף על פי שההורים העניקו לילד מתנות וכוי בקטנותו, מכל מקום, עתה שהוא צריך להחזיר חוב להוריו, זה מסמל בעיניו שלב חדש בחיים, דהינו, שהוא עצמאי מחובות של ילד להוריו במדה מסוימת. והאמת, שאין השפעה חזקה יותר מההורים על הברון, וחבל מאד לאבד השפעה זו.

כך גם בעניינינו. דהינו, המרקם בין ההורים לילד עלינו לשמרו מכל משמר. אישמינה על מרקם זה עלול לגרם לילד להיות חצוף, משום שכבר אין לו שום רגש מיחד להוריו, ולכן הוא מרשה לעצמו להמרות את פי הוריו. פשוט, דבר זה גורם לילד להרגיש שהוא והוריו חברים. כמו שאביו מעניק לו - הוא גם פורע את חובו. הוריו עוזרים לו - והוא עוזר להוריו.

לכן ישפילו ההורים להתנות בצורה זהירה ונכונה, ומשפיל על דבר ומצא טוב.

לסיכום

מטרת התנאי

מטרת התנאי למנוע תקלות - אם על ידי התחמקות, ואם מפני העצלות.

האם רצוי להתנות?

עלינו לשאף למעט בתנאים, ואדרבא - להגיע לתוצאות על ידי הפנמה ללב הילד.

צורת התנאי

את התנאי יש לומר בלשון חיובית, דהינו מה הטוב שיהיה אם הבר יבצע את התנאי, וממילא הבר יבין את התוצאה ההפוכה אם לא יבצע.

כלי עזר לתנאי

* ההסברה בפה והסברת הפנים הנם כלי עזר להסיר את עקץ ההתנגדות של הילד. * ההסברה משדרת שאכן ראוי לבצע את התנאי, ואלו ההתנגדות משדרת שפן הדין אין הילד חב לבצע. * רצוי שההסברה לא תהיה בסמוך לדרישה מחיבת.

על מה אפשר להתנות?

* על דברי חלין אפשר להתנות. * על מצוות יש להזהר שלא להתנות. * על צרכי נפש או גוף הכרחיים לא שיק להתנות.

התנה לנער על פי דרכו

* יש להקפיד להתנות באפן שהילד יוכל לקבלו. * יש להקפיד שהתנאי יעורר את הילד. * אין לשדר אוירת מאבק או התנצחות.

עתוי מתאים

* עתוי מתאים עשוי לסייע בבצוע התנאי. * עתוי שאינו מתאים עלול להיות גורם מפריע בבצוע התנאי.

מקום מתאים

* אין להתנות תנאים מחיבים כפאשר הסביבה אינה מתאימה

בצוע התנאי

* בבצוע התנאי יש לשאף למעט ולסלק גרויים להתמרמרות. * יש לשדר החלטיות ללא הסוס אף לא לשדר מאבק

מחלקת בין הורים

* במקרה שיש חשש שהבעל או האשה יגרמו להפרת התנאי, אין להתנות גם אם יש צרף. * אפשר להתנות תנאי שתלוי במי שמתנה בלבד. * כתחליף לתנאי יש לבקש בצורה ברורה אף לא מחיבת.

שמרו על המרקם המיחד של הורים וילד

אין להתנות תנאי שעלול לפגע ביחסים שיש בין הילד להוריו, דהינו יחסי הורות, כגון תנאי שיוצר אוירת עובד ומעביד או עסק של שני ידדים.

משמעת

הקדמה

* המרפייבים העקריים למשמעת בריאה הם היראה והאהבה. * היראה מהנה מחסום בפני הפתויים, והאהבה מחברת את היילד אל ההורים ומגבירה את רצונו לשמע בקולם.

איתא בירושלמי (סוטה פ"ה, ה"ה): כתיב אחד אומר (דברים ו, ה): "ואהבת את ה' אלקיך", וכתיב אחד אומר (דברים ו, יג): "את ה' אלקיך תירא ואותו תעבד". עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה - שאם באת לשנא, דע שאתה אוהב, ואין אוהב שונא. עשה מיראה - שאם באת לבעט, אין ירא מבעט. עד כאן לשון הירושלמי. ופרש בקרבן העדה, שהגמרא מציגה פנין סתירה בין הפסוקים. מהפסוק "ואהבת" וגו' מובן שיש לעבד את ה' מאהבה, ואלו אחר כמה פסוקים כותבת התורה "את ה' אלקיך תירא" ומובן שצריך לעבד את ה' מתוך יראה. וזוהי סתירה, שהרי עבודה מאהבה היא מתוך רצון פנימי ולא מתוך פחד, ואלו עבודה מיראה נובעת מתוך פחד, ולא מתוך רצון פנימי.

ועל זה עונה הגמרא, שפונת התורה - שאם לא יהיה לה חשק לעשות מצוות מתוך רצון, דע שאתה אוהב של ה', ולכן הגבר החשק על ידי פעולות שונות שתורמות לפתח רצון ואהבה לעבודת ה'. וכן לצד ההפוך דהינו של היראה, שאם תרצה להשליך מאחריך את המצוות, כגון במקרה שבאו עליך יסורים, דע לה שאתה ירא (עד כאן פרושו של בעל "קרבן העדה" בהרחבת הדברים).

אולם לצורך הנדון שלנו, דהינו המשמעת, ננסה לחדד מעט את תוכן דברי הגמרא על ידי משל: ראובן שמע על שמעון שהכה את בנו של לוי, וכאשר לוי שאל את שמעון לפשר ההכאה, התפרץ שמעון כלפי לוי ואמר שזה מגיע לו, ולא נסה לפרש מדוע, וכך נגרמה עגמת נפש גם ללוי. ראובן [השומע] האשים את שמעון בחסר דרך ארץ, ואף כנהו חסר רגש.

עתה נציר את הספור הנ"ל, אולם נתאר, שהמכה הוא אביו של ראובן השומע. סביר להניח, שראובן יגונן על אביו ויחפש סבות להצדיק את התנהגותו, ואף אם לא ימצא, מכל מקום הוא לא יגנהו כמו שגנה את שמעון.

ועתה נשאל, מדוע צורת השפוט של ראובן על שמעון שונה מצורת השפוט על אביו? התשובה גלויה לעין הרואה: שמעון אינו אהוב על ראובן כמו שאביו אהוב עליו, ואהבת ראובן לאביו הרי היא כעין שחד לדון את אביו לצד זכות.

כך עלינו לעבד את ה'. עלינו לפתח בלבנו אהבה לה'. ואז, גם כאשר הדברים הפאים מאת ה' נראים לפי דעתנו הקצרה כתמוהים, אנחנו נשמח לעשותם מתוך שקול, שפונדאי אם ה' נתן לנו את המצוות האלה, אזי זה טוב מאד וכו'.

אמנם לענן היראה הדבר ידוע, שכאשר מפתחים יראה מדמות כל שהיא, קשה מאד מאד להעז פנים כנגדה. וכבר כתבו הראשונים (הראב"ע שמות יד, יב, והרמב"ם במו"נ ח"ג פל"ב) טעם שלא נכנסו יוצאי מצרים לארץ ישראל כי כך גזרה חכמתו יתברך מסבב כל הסבות, מפני שיוצאי מצרים הרגלו להיות משעבדים, ולא היו מסגלים להתמרד או להלחם בעמי כנען, ואין כאן מקום להאריך. מכאן נלמד לנדון שלנו, שעלינו לפתח יראה טבעית מה', וממילא, אם, חס וחלילה, יבואו יסורין, לא נוכל לבעט.

ומעתה נבין, שכדי לפתח משמעת בילדינו, עלינו לפעל גם כן ברוח הדברים הנ"ל. דהינו, עלינו לפתח בלבם אהבה אלינו, וגם יראה מפנינו. אהבה - כדי שיקל עליהם לבצע את הנדרש מהם בשמחה, ואלו את

היראה עלינו לפתח, שאם, חס וחלילה, תעבר רוח שטות בלב ילדינו להתחצף וכדומה - היראה תהיה כתריס בפני פּרענות זאת.

וכך כתב בספר "חובת הלבבות" שער אהבת ה' בפתיחה, וזה לשונו: וגם השכל מחיב שתהיה היראה מהאלקים קודמת לאהבתו, מפני שהיראה היא הסוף והקצה האחרון של הפרישות, והמדרגה הקרובה ביותר למדרגת אהבת האלקים והשער הראשון אל שעריה, "ואי אפשר לאדם להגיע לאהבת ה' אלא אם כן יש לו תחלה יראה ופחד מהאלקים ותבונה".
עד כאן לשונו.

כח היראה - כמסייע לעבודת ה'. היא העבודה, שכל אדם חושש וסולד מיסורים, וכאשר הוא יודע, שאם ימרה את פי ה', חס וחלילה, עלול הוא להתיסר, זה דוחה מלבו את הרצון להמרות את פי ה'. אף על פי שיש לו תענוג בעברה, מכל מקום, הפחד מן הענש גדול מהתאוה לעברה. וכיון שמתוד היראה הוא מתרגל להתגבר על תאוותיו, זה נעשה לו יותר קל לותר על תאוותיו, וממילא טבעי הדבר שאהבת ה' תהיה קרובה אליו, שהרי כח תאוותיו נחלש, וכח שכלו מתגבר, כידוע.

ומכאן יש ללמד לענגן החנוף למשמעת. אף שחשוב מאד לפתח משמעת מתוד אהבה, מכל מקום, מכרח שתקדם לה משמעת מיראה, שאם לא כן, עלול הוא ללכת שולל אחרי תאוותיו, שהן כחומה של שחד בפני שכלו המקרבו לעבודת ה'.

וכבר כתב הרמב"ם (בפיה"מ דאבות פ"א, מ"ג) וזה לשונו: כי ליראה מבוא גדול במצוות לא תעשה, וכמו שנגאמר במצוות השמיעות. עד כאן לשונו.

כעין זה מצינו בגמרא (סוטה מז ע"א): תנו רבנן: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ולא כפאלישע שדחאו לגיחזי בשתי ידיו וכו'.

דהינו, שהקרוב צריך להעשות על ידי היד החזקה - יד ימין קרוב גדול, מה שאין כן הדחיה תהיה בצורה חלשה יותר, באפן יחסי לקרוב (ולחלו הרחבנו את הדברים).

ומכל מקום, ברור שהיראה והאהבה צריכות להיות משלבות זו בזו.

חובה קדושה לציון ולחזור ולציון, שמפתח גדול בהצלחת החינוך היא התפקלה, תפקלה ללא לאות, כמו שנאמר (תהלים כז, יד): "קנה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקנה אל ה'". אולם אל לנו לזנוח את חובתנו להשתדל לחנך בעצמנו את ילדינו, שאם לא נשתדל, בזכות מה נבקש מה' שייעזר לנו? אם אנחנו לא מרחמים על עצמנו - מי ירחם עלינו? ומה היא חובת ההשתדלות? על כך נקרא להלן.

ובכו, כדי לצאת ידי חובת ההשתדלות שתהיה לנו משמעת בריאה, עלינו לשים לב לדברים הבאים:

לדעת מה אנחנו רוצים מהילד

דהינו: מה היא התכלית שלשמה אנחנו מבקשים מהילד לבצע את מה שבקשנו.

לדגמא: אנחנו מבקשים מהילד לקום בשעה 7:30, כי בשעה 8:00 יש תפלת שחרית בתלמוד תורה.

התכלית במקרה הזה - שיגיע בזמן לתפקלה. אולם לצורך כך עליו לקום בשעה 7:30 שיוכל להתארגן כראוי. ועתה נשאל, במקרה שהילד קם בשעה 7:40 והגיע בזמן לתפקלה בלי שום תקלות, האם יש להתחסס לכך כחסר משמעת, משום שבקשנו שיקום בשעה 7:30 והוא קם בשעה 7:40, או כיון שהילד הגיע בזמן לתלמוד תורה, אין זה חסר משמעת?

תשובה: כיון שהתכלית היא להגיע בזמן לתלמוד תורה ואת זה השגנו, אין לנו לראות באחור הקימה כחסר משמעת, כיון שהמטרה השגה, וגם הילד יודע שזו המטרה, ואותה הוא השתדל לבצע, לכן עלינו להעלים עין.

לעמת זאת, אם נבקש מהילד לקום בשעה 7:30 כדי שיגיע לתפקלה בזמן, וגם כדי שיתרגל לקום מקדם, והנה הילד קם בשעה 7:40 והגיע בזמן לתפקלה בתלמוד תורה בלי בעיות - במקרה זה עלינו לראות זאת כפגיעה

במשמעת [ביחס הנכון, כמובן]. ונשאלת השאלה: מדוע? הרי הוא הגיע בזמן לתפלה?

התשובה: משום שהמטרה השנייה, דהיינו שיתרגל לקום מקדם, לא השגה, ולכן עלינו לעמוד על כך שיקום בשעה 7:30, אף על פי שהוא מצליח לבוא בזמן לתפלה תוך 20 דקות.

הסברה

* ההסברה מסייעת להתגבר על הנטייה הטבעית של הילד להיות ללא מגבלות. * ההסברה עשויה למנוע התמרמרות במקרה שההורים מיראים את הילד.

משמעת מתוך הבנת הטעם לדרישות היא משמעת בריאה. והטעם לכך הוא פשוט: טבעו של עולם, שכל אדם רוצה להיות ללא על, להחליט לעצמו מה הוא יעשה. ובפרט כפאטר מדבר בילדים, בודאי שהם אוהבים חפש ופרקו, משום שאין דעתם בשלה. ואם כן, כפאטר ילד נדרש לבצע פעולות מסוימות וזה מגביל אותו, באפן טבעי יש לו נטייה שלא לרצות לבצע. ובפרט אם הדרישות נראות תמוהות, זה עלול לפתח התמרדות או התמרמרות, וכמובן שאין זה רצוי. לעמת זאת, אם הילד מקבל הסברה למה שדורשים ממנו, זה מתישב בלבו, וממילא זה תורם לרצון הפנימי שלו לבצע את הנדרש מתוך שמחה, ואפלו אם אין הוא שמח לבצע, כגון במקרה שהדרישה מתייבת מאמץ או מגבילה אותו, מכל מקום, אנחנו מצמצמים את הגרוי להתמרדות או להתמרמרות, משום שהוא יודע שהדרישה הגיונית ורצויה. אמנם רצוי מאד שההסברה תהיה שלא בשעת הדרישה לבצע פעולה מסוימת, אלא יש להקדים הסברה בצורה עקרונית. ומדוע?

התשובה : אָמנם ההסברה תורמת להגביר את הרצון, אולם לעמת זאת, אֲנחנו צריכים לקחת בחשבון שהילד מִשחד לרצונותיו ותאֵותיו, ואם ההסברה תהיה דוקא פֶּאָשֶׁר הילד נִדְרָשׁ לְבַצֵּעַ פְּעֵלָה מְסִימָת וְהיא לא תהיה נוחה לילד, הילד עלול לִפְתַח מִנְגֵנוֹן הַתְנַגְדוֹת לְהִסְבְּרָה, וְזאת משום שֶׁלא נוח לו לְשִׁמֵעַ הִסְבְּרָה מְחִיבָת, וּמְמִילָא הוא לא יִזְדָּהָה עִם הִסְבְּרָה. לעמת זאת, אם ההסברה תהיה מצויה תמיד וללא קֶשֶׁר יָשִׁיר לְבַצוּעַ פְּעֵלָה מְסִימָת, הִסְכּוּיִים שֶׁהִדְבָּרִים יִתְקַבְּלוּ בְּהִבְנָה וּבְשִׁמְחָה רַבִּים הֵם.

לְדַגְמָא : אם רצוננו לתאר כֶּמָּה חֲשׁוֹב שְׁיִוְשָׁבִים וְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה וְשִׁאָדָם צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּעַ עֲתִים לְתוֹרָה וְכוּ' - אם ההסברה תהיה ללא קֶשֶׁר מִיָּדֵי שְׁמֹחִיב, הילד עֲשׂוּי לְהִקְשִׁיב וְגַם לְהִזְדָּהוֹת עִם הִסְבְּרָה, וְכִמּוּבָן, שֶׁבּוֹא הָעֵת לְבַצֵּעַ הַנְּאָמֵר, יִקַּל עָלָיו לְבַצֵּעַ זאת אֶפְלוּ עִם הִסְבְּרָה קְלָה, וְהִטְעַם - מִשׁוּם שֶׁזֶה הַתִּישָׁב עַל לְבוֹ וְנַעֲשֶׂה כְּמִסְכָּמָה. מה שאין כן אם ההסברה הראשונה תהיה סְמוּכָה לְדַרְיָשָׁה מִמֶּנּוּ לְשִׁבְת וְלִלְמֹד, זֶה עָלוּל לְהִתְקַל בְּחִסָּר שְׁבִיעוֹת רָצוֹן, וְאֶפְלוּ דְחִיָּה שֶׁל הִסְבְּרָה. וְהִטְעַם כְּנִי ל - שִׁחַד הַתְּאֵוֹת שֶׁל הִילָד וְהַרָצוֹן לְהִשְׁתַּחַרֵּר מִהֶעַל שֶׁל הַלְמוּד שֶׁהוא נִדְרָשׁ כְּעַת, גוֹרְמִים לְדַחוֹת אֶת הִסְבְּרָה.

וּמַעֲנִינוּ, שְׁמִשְׁמַעַת פְּרוּשָׁה הִבְנָה, כְּמוֹ שְׁמִפְרָשִׁים אֶת הַתְּבוֹת "שִׁמֵע יִשְׂרָאֵל" - קִבֵּל וְהִבֵּן יִשְׂרָאֵל. וְזֶה רוֹמֵז לָנוּ, שְׁמִשְׁמַעַת שְׁרָשָׁה בְּהִבְנַת הַנְּדָרָשׁ. הַקְּדוּשָׁת־הַיְּהוָה הַזֶּה יִזְכְּנוּ שֶׁנִּשְׁמַע וְנִבִּין אֶת נֶפֶשׁ הַיְּלָדִים, וְשֶׁהַיְּלָדִים יִשְׁמְעוּ מֵאִתָּנוּ וְיִשְׁמְעוּ לָנוּ.

דוגמא אישית

אם הילד יראה קו ברור וזֶהָה בְּהִתְנַהֲגוֹת הַהוֹרִים לְמָה שֶׁהֵם דוֹרְשִׁים מֵהִילָד, לִילָד יִקַּל לְקַבֵּל אֶת דְּבָרֵיהֶם וְלִהְיוֹת מְשִׁמְעֵם.

דהיננו, שְׁכַל דְּרִישׁוֹת הַהוֹרִים מֵהֵילֵד תְּהֵינָה גְלוּמוֹת בְּאִישׁוֹת הַהוֹרִים -
אם על יְדֵי שְׂאִיפָה נְרֵאִית לְעֵין וְכְבוֹד גָּדוֹל לְאוֹתוֹן הַדְּרִישׁוֹת שֶׁהַהוֹרִים
דוֹרְשִׁים, וְאִם עַל יְדֵי מַעֲשִׂים בְּשִׁטָּה. הוֹרִים הַדוֹרְשִׁים מֵהֵילֵד לְהִשְׁתַּדֵּל
לְנַצֵּל זְמַנּוֹ לְלַמּוֹד, עֲלֵיהֶם לְהַמְנִיעַ מִבְּזָבוֹז זְמַן בְּקִרְיַת עֵתוֹן וְכַדוּמָה,
שֶׁהָרִי זֶה הַהֶפֶץ מִמָּה שֶׁהֵם דוֹרְשִׁים מֵהֵילֵד. וְאַפְלוּ בְּמִקְרָה הַצָּרָף, כְּגוֹן
שֶׁהֵם צְרִיכִים לְדַעַת מִשְׁהוּ חָשׁוּב, רְצוּי מְאֹד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְעֵינֵי הֵילֵד, אֶלָּא
אֲדַרְבָּה, עֲלֵיהֶם לְהִרְאוֹת עַד כִּפָּה חָשׁוּב בְּעֵינֵיהֶם הַזְּמַן לְתוֹרָה - אִם עַל
יְדֵי לַמּוֹד עֲצָמִי, אִם עַל יְדֵי הַשְׁתַּתְּפוּת בְּשַׁעוֹרֵי תוֹרָה, וְאִם עַל יְדֵי נְצוּל זְמַן
לְמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְכֵן גַּם הָאִם תִּשְׁתַּדֵּל לְנַצֵּל אֶת זְמַנָּהּ לְדַבְּרִים מוֹעִילִים,
וְלֹא לְבְּזָבוֹז אֶת זְמַנָּהּ בְּפִטְפוּט עִם שְׂכָנוֹת וְכַדוּמָה, כִּי הַמְסָר לְיֵלֵד צָרִיף
לְהִיּוֹת תוֹאֵם לְהִתְנַהֲגוֹת בְּמַצִּיאוֹת שֶׁל הַמוֹסְרִים, דְּהֵינּוּ הַהוֹרִים, וְעַל יְדֵי
הַהִתְאַמָּה הַזֹּאת בֵּין הַמְסָר לְמַצִּיאוֹת, הֵילֵד יִבִּין שֶׁהַהוֹרִים אֲכֹן מְשַׁכְּנָעִים
שֶׁזֶה הַדְּרָף הַטוֹבָה בְּיוֹתֵר, שֶׁהָרִי הוּא רוֹאֶה שֶׁהֵם מִתְאַמְצִים לְבַצְעָהּ
בְּמַצִּיאוֹת, וְאִין זֶה רַק תִּיאוֹרְיָה נְבוּבָה הַרְחוּקָה מִן הַמַּעֲשֶׂה, וְנוֹסֵף לְכֹף,
שֶׁהוּא סְמוּךְ וּבְטוֹחַ שֶׁהוֹרֵיו יוֹדְעִים מֵה שֶׁהֵם עוֹשִׂים, וּמִמִּילָא יִקַּל עָלָיו
לְהִשְׁמַע לְהוֹרֵיו. מֵה שְׂאִין כֵּן אִם, חֵס וְחִלְיָה, הַהוֹרִים עוֹשִׂים אֶת הַהֶפֶץ
מִמָּה שֶׁהֵם "דוֹרְשִׁים" לְיֵלֵד וְדוֹרְשִׁים מֵהֵילֵד, אֲזִי עֲלוּלָה לְהִיּוֹת כְּמִין
סְתִינָה בְּנֶפֶשׁ הֵילֵד. הוּא יִשְׁאַל אֶת עֲצָמוֹ: אִם בְּאַמֶּת זֹאת הַדְּרָף, מַדּוּעַ
הוֹרֵיו לֹא מְבַצְעִים וְלֹא מְכַבְּדִים אוֹתָהּ כְּרֵאוּי, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂים אֶת
הַהֶפֶץ? כִּנְרָאָה שֶׁזֶה רַק מִהַשְׁפָּה וְלַחוּץ, אִין זֶה הַכֶּרֶחַ הַמַּצִּיאוֹת, וְאַפְשָׁר
בְּצוּרָה יוֹתֵר קֵלָה, וְאִם כֵּן, בְּשִׁבִיל מָה לְהִתְאַמֵּץ?!

לְדַגְמָא: אִם הַהוֹרִים מְשַׁדְּרִים לְיֵלֵד שְׁעַל כֹּל מֵה שְׂאוּכְלִים וְשׁוֹתִים צָרִיף
לְבָרָף וְשֶׁהַבְּרָכָה תִּהְיֶה בְּכּוֹנֵה, וְכַאֲשֶׁר הֵם אוּכְלִים, הֵם אֵינָם מְבָרְכִים, אוּ
שֶׁמְבָרְכִים בְּלִי שׁוּם כּוֹנֵה - הֵילֵד עֲלוּל לְהִתְנַגֵּד לְשִׁמְעַת בְּקוֹל הוֹרֵיו, כִּינּוּן
שֶׁיֵּשׁ סְתִינָה בֵּין הַתִּיאוֹרְיָה לְבִין הַמַּעֲשֶׂה כִּנ"ל. לְכֹן, חֲכָם עֵינָיו בְּרֵאוּשׁוֹ,
יִשְׁכִּילוּ הַהוֹרִים לְדַרְשׁ בְּתַבּוּנָה רַק מֵה שֶׁהֵם מְשַׁכְּנָעִים שְׂאֲכֹן זֶה טוֹב לְיֵלֵד,
וְשֶׁהֵם עֲצָמִים יִרְאוּ דַגְמָא אִישִׁית כִּנ"ל.

וּמֵאֵד צָרִיף לְהִשְׁתַּדֵּל, שְׁכַל דְּרִישָׁה עֶקְרוֹנִית מֵהֵילֵד תִּהְיֶה מִתְכַּנְנֶת בְּעוֹד
מוֹעֵד עַל כֹּל צְדָדִיָּה, וְלֹא לְדַרְשׁ תוֹף כְּדֵי מַחְשְׁבָה מִיְדִית, כִּי עֲלוּלִים לְאַבֵּד
חֵלֶק נֶכֶד מִהִיעִילוֹת, וְלַפְעָמִים עֲלוּלָה לְהִיּוֹת תּוֹצְאָה הַפּוֹכָה. וְתִמִּיד יֵשׁ

לזכר: לכבש עמדה, צריך תכנון היטב, וככל שההכנה תהיה מדקדקת -
הכבוש יהיה יותר קל.

וכבר אמר המשורר רבנו שלמה אלקבץ הצפתי: "סוף מעשה - במחשבה
תחלה".

לא להרבות בפקדות ללא צורך

יש למעט בפקדות, ובפרט פקדות שטעמן אינו נפר לעין, וקל וחומר שיש
להקפיד שהפקדה לא תראה כאינטרסנטית.

ידוע ומפרסם, שטבע בני אדם לאהב את החפץ, "עבדא בהפקירא ניהא
ליה" (גיטין יג ע"א). כל פקדה - כובלת, והיא בנגוד לנטיה הטבעית של
האדם. אמנם אסור לתת לשום אדם ללכת בשרירות לבו ללא הנהגה
פראוי, ולשם כך זכינו לקבל את התורה הקדושה, שהיא מורה לנו את
הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה, וכל הורה מצוה להנהיג את
בניו במסלה העולה בית אל, והיא הדרך הטובה - דרך תורתנו הקדושה,
אולם עלינו להקפיד "שלא לתת פקדות ללא צורך". אף על פי שהילד יודע
שעליו לציית להוריו, מכל מקום, הוא מבין שכל הוראה יש לה סבה, ולכן
הוא מצוה להוראות, אולם אם הילד יבחין בפקדות קטנוניות או
אינטרסנטיות ללא הצדקה, זה עלול לפתח אצלו סלידה, והוא עלול
לראות בפקדות אלו פאנכיות של ההורים גרידא, וממילא הוא עלול גם
להתחמק ואפילו לסרב, כי אין הוא רואה בפקדות כפקדות הורים, אלא
כפקדות של רודנים, חס וחלילה [אף על פי שאין זה נכון], ולכן הוא יחפש
כל הזדמנות לפרק על זה מעליו.

לדגמא: האב יושב לאכל עם בניו סביב השלחן ומבקש מאחד מבניו (לצורך
הדוגמה נקרא לו ראובן): "ראובן! הבא את הסלטים מהמטבח!" הילד הביא,
ומיד האב פוקד שוב: "הגש לי לתוך הצלחת את כל סוגי הסלטים!".

אם אין סבה הנראית לעין שבגינה האב לא יכול להגיש לעצמו, היילד עלול לראות בבקשה זו כדבר שאינו נצרך ואינו מצדק, ובלבו עלול לשאל את עצמו: מדוע אבי מתעצל להגיש לעצמו, מה הבעיה - הרי הכל לפניו?! וככל שתרכינה פקדות מעין אלה, כך גדלים הסכויים לרפיון במשמעת. אין זה אומר שלא לתת פקדות, אדרבה - היילד צריך לקבל מרות, אולם יש להשתדל שהפקדות תהיינה לצורך הוגן.

לדגמא: אם האב אמר לבן: הגש לי לתוך הצלחת את הסלטים, ואני בינתיים ארויח זמן, כך אוכל לתקן לכם אם המשחק שנשבר - הבן ישמח לבצע את המטל עליו. ואם האם תבקש מבנה לרחץ פלים, והיא תנצל את הזמן לתפר בגדים או לעשות מלאכה אחרת בבית, הבן יבין שזה מה שצריך להיות, כי הוא רואה שאין זה נובע מאנכיות של ההורים, אלא אדרבה - מתוך שתפיות בעזרה בבית, ואף על פי שאין לו אהבה לרחץ פלים, מכל מקום, הוא לא יתנגד מתוך סלידה מהוריו, שהרי אין הבקשה נובעת מתוך אנכיות.

להבחין בין בקשה לשאלה

אם ההורים בקשו מהיילד דבר מסוים, הוא מבין שעליו לבצע. אם הם ישאלו אותו האם הוא מסכים לעשות, הוא יבין שיש לו זכות לסרב.

על ההורים להבין, שפאשר הם נותנים הוראה ליילד, פרוש הדבר, שעל היילד לבצע את הנדרש ממנו. אולם אם הם שואלים את היילד אם הוא מסכים לבצע או לא, פרוש הדבר, שהם נותנים לו את הבחירה להסכים או לסרב. ולכן, אם שואלים את היילד אם הוא מסכים או לא, אין להם לראות בסרוב היילד כחסר משמעת, שהרי נתנו לו הרשות גם לסרב, והוא נצל אפשרות זו ברשותם.

לדגמא: אם ההורים מבקשים מהיילד: לך תלויה את אחיך הקטן לגן, אם הבן יסרב - מצדק הדבר לראות זאת כחסר משמעת. אולם אם הם ישאלו

את הבן: האם אתה יכול לקחת את אחיך לגן - אם הוא יענה בסרוב, אין לראות זאת כחסר משמעת, ומדוע? מה ההבדל?

התשובה: במקרה הראשון היתה הוראה ולא נתנה הבחירה לסרב, ולכן אם סרב, זה חסר משמעת. מה שאין כן במקרה השני - לא היתה הוראה, אלא שאלה, ונתנה לילד הבחירה להסכים או לסרב, ולכן אין לראות בסרוב חסר משמעת.

ישפילו ההורים, עוד לפני שמדברים עם בנם, שיידעו בשכלם אם הם מתכננים להורות או לשאל, דהיינו, האם רוצים לתת לילד אפשרות לסרב או לא, ובזה ימנעו אינעימות וחסר משמעת מהילד.

להמנע מסירוב ללא צורך

כאשר יש לה ספק אם להסכים לבן - אל תענה בסרוב, אלא אמר: פרגע אין לי תשובה, רצוני לחשב עוד קצת.

ישנה תופעה מצוייה אצלנו ההורים [וגם כותב השורות בכלל], שפאשר היילד מבקש בקשה מסוימת, אנחנו עונים מייד תשובה שלילית, אפלו שיעדין לא חשבנו לרגע האם באמת יש לדחות את בקשת היילד על הסף ללא שקול דעת? אולי הפעם בקשת היילד מאד הגיונית, ונתנת לבצוע, וראוי למלא בקשתו? כך קורה פעמים לא מעטות, ונשאלת השאלה: מדוע? התשובה היא: אנחנו נמצאים בלחץ ואיננו מעניינים "לשבר את הראש בבקשות היילד", יש לנו מה לעשות מלבד הבקשות שלו, ובפרט שזה עלול לגרום בקשות נוספות. "נו, למי יש ראש בשביל כל הבקשות האלה?!"

האם זה נכון לעשות כך? האם זה "יחסך לנו כאבי ראש"?

התשובה: אין זה נכון, ובזה לא נחסך מאומה, ומדוע? הרי אנחנו מקצרים את הדרך! תשובה: אמנם לרגע אנחנו מקצרים את הדרך,

אולם עלינו לדעת, שפאָשר דוּחִים יֵלֵד עַל הַסֵּף בְּלִי שׁוּם הַגִּיוֹן, הַיֵּלֵד אֵינּוּ מִבֵּין מַדוּעַ, וּבְתוֹךְ לְבוֹ הוּא תִמָּה עַל־כֵּן, וּכְכֹל שְׂאֲנַחֲנוּ נַחֲזֵר עַל סְרוּב בְּלִתֵּי הַגִּיוֹנִי, הַיֵּלֵד תִּמָּה וְיִתְמַרְמֵר יוֹתֵר, וְאִזּוּ זֶה עֲלוּל לְגַרֵר אֶת הַיֵּלֵד לְוִכּוּחַ עִם הוֹרָיו - מַדּוּעַ לֹא? מָה בְּקִשְׁתִּי בְּסֵךְ הַכֹּל? מָה מִפְּרִיעַ לָכֶם? וְגַם אִם הַיֵּלֵד לֹא יִבְטֵא זֹאת בְּפִיו, הוּא עֲלוּל לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים בְּסִתֵּר שְׂאִין רוּחַ הַהוֹרִים נוֹחַה מֵהֶם, וְלִפְעָמִים, אִף שְׂיַדַע שְׂמַעְשִׂיו יִתְגַּלוּ, הוּא יַעֲשֶׂה אוֹתָם. וּבְמִקְרָה כְּזֶה יִקְשֶׂה מְאֹד עַל הַהוֹרִים לְהִתְיַחֵס בְּצוּרָה מִתְאַיְמָה - כִּי מִצַּד אֶחָד זֶה חֹסֵר מִשְׁמַעַת וְזֶה עֲלוּל לְגַרֵם לְהַפְקֵרוֹת, אִלּוּם מֵאִיִּדָּךְ גָּסָא - מַעֲשֶׂה הַיֵּלֵד לְכְאוּרָה מִצַּדְק בְּשִׁכּוֹל הַפְּשׁוּט, אִם לֹא נִקְשֶׁר אֶת הַמַּעֲשֶׂה לְקַפִּידָא שֶׁל הַמְשַׁמַּעַת, כִּי לֹא מוּבָן מַדּוּעַ דָּחוּ אוֹתוֹ הַהוֹרִים. נִמְצָא, שֶׁהַהוֹרִים יַעֲמְדוּ בְּמִבּוּכָה הָאִם יֵשׁ צַרְךְ לְהַעֲנִישׁ אוֹ לֹא? אֲמַנָּם בְּמִקְרָה כְּזֶה רְצוּי לְתַת הַרְגָּשָׁה שֶׁלֹּא יוֹדְעִים מִן הַמַּעֲשֶׂה אוֹ שְׂשִׁכְחֲנוּ מִמֶּנּוּ.

אִלּוּם לְהַבָּא, עַל הַהוֹרִים לְהִזְהַר מִמְשַׁגָּה כְּעִין זֶה, אֶלָּא אֲדַרְבֵּה, עֲלִיהֶם לְהִתְיַחֵס לְבִקְשׁוֹת הַיֵּלֵד וּלְהַשְׁתַּדֵּל כְּמִיטֵב יְכַלְתֶּם לַעֲנוֹת בְּצוּרָה הַגִּיוֹנִית - אִם לְחִיּוּב וְאִם לְשְׁלִילָה. וְאִין לָהֶם מָה לְחַשֵּׁשׁ שֶׁהַיֵּלֵד יִרְבֶּה בְּבִקְשׁוֹת, כִּינּוּן שֶׁהַיֵּלֵד קוֹלֵט בְּמִשְׁךְ הַזְּמַן אֶת הָעֵקֶרוֹנוֹת שֶׁהוֹרָיו עוֹמְדִים עֲלֵיהֶם, וּמִמִּילָא הוּא יִשְׁכִּיל לְבַקֵּשׁ בְּהִתְאַם לְעֵקֶרוֹנוֹת וְלֹא מַעֲבֵר לְכֵן, וְגַם נְרוּיִחַ שֶׁלֹּא נִגְרַם גְּרוּי לְאִי מִשְׁמַעַת וְאִי שְׁקֵט נַפְשִׁי. אֲדַרְבֵּה - הַיֵּלֵד יוֹדַע אֶת הַהַגִּיוֹן שְׂאֲחֵרֵי תְּשׁוּבוֹת הוֹרָיו, וְגַם יַדַע הֵיטֵב שְׂאִין הֵם מְמַהֲרִים לְשַׁלֵּל לְלֹא סִבָּה, וְלָכֵן הוּא רְגוּעַ בְּיַדְעוֹ שֶׁלֹּא "הַפְּסִיד" מְאוּמָה. וְגַם בְּמִקְרָה שְׂאִין לָנוּ תְּשׁוּבָה מְחֻלָּטָה, אִין זֶה בּוֹשָׁה לּוֹמֵר לַיֵּלֵד: "כְּרַגַע אִין לִי תְּשׁוּבָה בְּרוּרָה, אֲנִי רוֹצֶה לְחַשֵּׁב." אֲדַרְבֵּה, הַתְּיַחֲסוּת בְּכַבֵּד רֹאשׁ לְבִקְשׁוֹת הַיֵּלֵד מְגַבִּירָה אֶת אֲמוּנוֹ שֶׁל הַיֵּלֵד בְּהוֹרָיו, בְּיַדְעוֹ שֶׁהֵם אַחֲרָאִים לְמוֹצָא פִּיהֶם.

להיות החלטיים

חֹסֵר הַחֲלָטִיוֹת שֶׁל הַהוֹרִים עֲלוּלָה לִיצֵר אִי רְגִיעָה נַפְשִׁית אֶצֶל הַיֵּלֵד.

כְּהַמְשִׁיךְ לִנְכַתֵּב לְעִיל - שֶׁלֹּא לְהִרְבוֹת בְּפִקְדוֹת לְהִבְחִין בֵּין בְּקִשָּׁה לְשִׂאֵלָה וְלֹא לְהִרְבוֹת בְּסֵרוּב לְלֹא טַעַם - עֵתָה עֲלִינוּ לְתֵת אֶת דְּעִתָּנוּ לְהִיּוֹת הַחֲלִטָּיִים בְּתִשׁוּבוֹתֵינוּ וְלֹא לְהִסָּס, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַקְּפָדְנוּ לְהוֹרוֹת לְיֵלֶד אוֹ לְסָרֵב בְּצוּרָה הַגִּיוֹנִית, עֲלִינוּ לְקַחַת בְּחֻשְׁבוֹן שֶׁלְיֵלֶד יֵשׁ יֵצֵר לְשׁוֹבְבוֹת וְרִצּוֹן עַז לַעֲשׂוֹת כְּרִצּוֹנוֹ, וְאִם הַיֵּלֶד יָבִין מִתּוֹךְ תִּשׁוּבוֹת הַהוֹרִים שֶׁהֵם מְהַסָּסִים, הוּא עֲלוּל לְהִפְעִיל לַחֲץ עֲלֵיהֶם כְּדִי שֶׁיִּסְכְּמוּ לְמִלְאֵת אֶת בְּקִשְׁתּוֹ, וְאִזּוֹ נֹצֵר אִי־שֶׁקֶט נִפְשִׁי לְהוֹרִים וְלְיֵלֶד. לְהוֹרִים - מְשׁוּם שֶׁהֵם עוֹמְדִים מוּל לַחֲץ הַיֵּלֶד, וְכֹל הוֹרָה כּוֹאֵב לוֹ לְסָרֵב לְיֵלֶדוֹ שֶׁכָּל כֶּד רֹצֵחַ שֶׁיִּמְלְאוּ אֶת בְּקִשְׁתּוֹ. וְלַעֲמַת זֹאת הַיֵּלֶד נִמְצָא בְּאִי־שֶׁקֶט נִפְשִׁי, כִּיּוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ סֶפֶק אוֹלִי הוּא "לֹא מִסְפִּיק לַחֲץ" אֶת הוֹרָיו כְּדִי שֶׁיִּסְכְּמוּ לְמִלְאֵת אֶת בְּקִשְׁתּוֹ, וְלָכֵן כְּדֹאֵי לְהַמְשִׁיךְ לַלַּחֲץ. וּמִמִּילָא סָבִיר לְהַנִּיחַ שֶׁיִּהְיֶה מֵתַח בֵּין הַהוֹרִים לְיֵלֶד, וּמִשָּׁם הַדְּרִיךְ קְרוּבָה מְאֹד לְאֵי מִשְׁמַעַת.

לַעֲמַת זֹאת, אִם הוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוֹרָיו הַחֲלִטָּיִים, הוּא לֹא יִנָּסֶה לְלַחֲץ עֲלֵיהֶם, מְשׁוּם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין טַעַם לַלַּחֲץ, וְכִמוֹ כֵּן כְּאֶשֶׁר הַהוֹרִים יִבְקִשׁוּ מִמֶּנּוּ לְבַצֵּעַ פְּעֻלָּה מְסִימָת, הוּא לֹא יִתְחַמֵּק, בְּיָדְעוּ שֶׁהוֹרָיו הַחֲלִטָּיִים.

להיות עקביים

* עֲקֵבִיּוֹת הֵנָּה עֲמִידָה בְּהִסְכָּמִים אוֹ בְּנִהְלִים בְּצוּרָה רְצוּפָה. * אֵי עֲקֵבִיּוֹת עֲלוּלָה לְבִקֵּעַ סֵדֶק בְּאִמּוֹן וּבְמִשְׁמַעַת שֶׁל הַיֵּלֶד.

לְהַשְׁתַּדֵּל לַעֲמֹד וּלְבַצֵּעַ הַסְכָּמִים שֶׁבֵּין הַהוֹרִים לְיֵלֶד בְּצוּרָה רְצוּפָה, לְלֹא שְׁנוּיִים בְּלִתֵּי מַצְדָּקִים אוֹ שְׂאִינָם מְחִיבֵי הַמְצִיאוֹת. אֵי עֲקֵבִיּוֹת עֲלוּלָה לְגַרֵם לְיֵלֶד קְרִירוֹת וְאִי־רִצּוֹן לַעֲמֹד בְּדִרְיִשׁוֹת שֶׁהַהוֹרִים דוֹרְשִׁים מִמֶּנּוּ. הַקְרִירוֹת תִּתְבַּטֵּא גַם בְּדִרְיִשׁוֹת שֶׁבִּהֶם הַפְּגִינוּ חֶסֶר עֲקֵבִיּוֹת. וּמוּבָן מֵאֵלּוּ, שֶׁהַיֵּלֶד יִתְנַהֵג בְּאוֹתָהּ צוּרָה. וְגַם בְּדִרְיִשׁוֹת חֲדָשׁוֹת צְפוּי שֶׁהַיֵּלֶד לֹא יִקְפִיד עַל בְּצוּעוֹן, מְשׁוּם שֶׁהוּא יִתְרַגֵּל לְכַד שֶׁהַהוֹרָאוֹת לֹא מְחִיבוֹת.

לְדַגְמָא : הָאֵב קָבַע עִם הַיָּלֵד שֶׁהוּא יִלְמַד אוֹתוֹ כָּל יוֹם מִהַשָּׁעָה 30 : 6 עַד
הַשָּׁעָה 7: 00, וְלָכֵן הוּא מְבַקֵּשׁ, שֶׁהֵבן יִכִּין אֶת עֲצָמוֹ מִבְּעוֹד מוֹעֵד, שֶׁפְּאֲשֶׁר
הָאֵב יָבוֹא - יֵשְׁבוּ מִיָּד לְלִמּוּד, בְּלִי צָרָךְ בְּהַכְנֹת נוֹסָפוֹת. וְהֵנָּה, בַּיּוֹם
הַרְאִישׁוֹן הָאֵב מְגִיעַ בְּזִמּוֹן, וְהַכֵּל מִתְנַהֵל פְּשׁוּרָה; הֵם לוֹמְדִים בְּצוֹתָא
פְּמִתְכַנְנִן, וְאוּלָּם בַּיָּמִים שֶׁלְאַחַר מִכּוֹן, הָאֵב מְגִיעַ בְּאַחוּר, וְאֵלּוּ הֵבן כְּבָר
מִחִכָּה מִהַשָּׁעָה הַיְעוּדָה, וְכַמוּבָן שֶׁזִּמְנוֹ הוֹלֵךְ לְלֹא תַכְלִית. זוֹהִי דְגְמָא לְאִי-
עֲקָבִיּוֹת שֶׁל הָאֵב, שֶׁכְּתוּצָאָה מִכָּף הֵבן עָלוּל לְהַזְנִיחַ אֶת הַקְּבִיעוֹת בֵּינוֹ
לְבֵינוֹ הָאֵב, כִּינּוֹן שֶׁהָאֵב לֹא מְגִיעַ בְּאִפְּן עֲקָבִי בַשָּׁעָה הַמְּסַכְּמֵת, וְגַם פְּאֲשֶׁר
הָאֵב יִבְקֵשׁ מִבְּנוֹ לְהַקְפִּיד לְהִיּוֹת בַּשָּׁעָה הַיְעוּדָה, הֵבן עָלוּל לְזַלְזֵל בְּדַרְיִשָּׁה
זוֹ, כִּינּוֹן שֶׁהוּא רוֹאָה שֶׁאֲבִיו אֵינוֹ עוֹמֵד בְּדַבּוּרוֹ, וּמִכָּאֵן - הַדְּרָךְ קִצְרָה
לְחֻסָּר מִשְׁמַעַת.

לָכֵן יִשְׁפִּיל הָאֵב לְחֻשָּׁב עוֹד לְפָנָי שֶׁיִּדְרֹשׁ מִבְּנוֹ דַרְיִשָּׁה מְסִימָת, הָאֵם הוּא
יְכוּל לְהִיּוֹת עֲקָבִי, אוֹ שְׁמָא עָלוּל הוּא לֹא לְעַמֵּד בְּדַרְיִשָּׁה זוֹ כְּדַגְמַת הַמְּקַרָּה
הַנִּי"ל. וְאֵם הוּא חוֹשֵׁשׁ שְׁמָא הוּא לֹא יוּכַל לְהִיּוֹת עֲקָבִי, הִנֵּה עַדִּיף שֶׁהָאֵב
לֹא יִדְרֹשׁ מִהֵבן לְעַמֵּד בְּזִמּוֹן קְבוּעַ כְּדִי לְלִמּוּד, אִם הוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יוּכַל לְעַמֵּד
בְּזָה. לָכֵן בְּמַקְרָה כְּזֶה עַדִּיף לוֹמַר לְבֵן : אֲנִי אֲשַׁתַּדֵּל לְלִמּוּד אֲתָךְ כָּל יוֹם
שְׂאוּכַל, וּמִכָּל מְקוֹם תִּשְׁתַּדֵּל לְהַתְּפִנוֹת בְּאִפְּן מִיָּדִי מַעֲסוּקִיךָ, פְּאֲשֶׁר אֲנִי
אֲזַמִּין אוֹתָךְ לְלִמּוּד אֲתִי.

אוֹתוֹ עֲקָרוֹן, גַּם פְּאֲשֶׁר קוֹבְעִים עִם הֵבן שֶׁבְּכָל יוֹם אוֹכְלִים אַרוּחַת צְהָרִים
בַּשָּׁעָה מְסִימָת, לְמִשְׁלַב בַּשָּׁעָה 1: 30, וְלָכֵן מְבַקֵּשִׁים שֶׁיִּגִּיעַ בַּשָּׁעָה 1: 25 כְּדִי
שִׂיאַכַל בְּזִמּוֹן. אִם הָאֵם לֹא תִכִּין בְּזִמּוֹן אֶת הָאַרוּחָה, הֵבן עָלוּל לְהַזְנִיחַ אֶת
הַהֶסֶפֶס, כִּינּוֹן שֶׁהָאֵם בְּעֲצָמָה אֵינָה עוֹמֶדֶת בְּמָה שֶׁהִיא דַרְשָׁה, לָכֵן חָשׁוּב
מְאֹד לְהִיּוֹת עֲקָבִי בְּכָל דַרְיִשָּׁה מִהַיָּלֵד. וְאִם יֵשׁ סִפְקָא שְׁמָא לֹא נִהְיָה
עֲקָבִי, עַדִּיף שֶׁלֹּא לְקַבֵּעַ זִמּוֹן, אֲלֵא לְבַקֵּשׁ, שֶׁפְּאֲשֶׁר נִקְרָא לוֹ, שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל
שֶׁלֹּא לְהַתְּעַכֵּב.

כִּיּוֹצָא בְּזָה, פְּאֲשֶׁר הָאֵב מְחַיֵּב אֶת הֵבן לְהַגִּיעַ לְתַפְלָה, עָלָיו לְהִיּוֹת עֲקָבִי
בְּכָף, וְלֹא בְּצוּרָה שֶׁל דְּלוּג יוֹם כֵּן - יוֹמִים לֹא וְכַדוּמָה, כִּי זֶה עָלוּל לְהִבְיֵא
רְפִיוֹן. אוֹ פְּאֲשֶׁר נוֹחַ לָאֵב - אִזּוֹ הוּא מְחַיֵּב אֶת בְּנוֹ, וְכַפְּשֶׁר לֹא נוֹחַ לוֹ - הוּא
אוֹמֵר לוֹ : שֵׁב בְּבֵית, לֹא נוֹרָא. אֲלֵא חַיֵּב הָאֵב לְזָכַר : אִם הוּא מְרָאָה לוֹ
שֶׁזֶה חוֹבָה, עָלָיו לַעֲשׂוֹת זֹאת כְּחוֹבָה בְּכָל מַצָּב.

ועתה נשאל את השאלה הבאה: איך יתכן שנשכיב ילד לישן בשעות שונות ונקרא לזה עקביות, ובאותה דגמא נקרא לזה חסר עקביות?

תשובה: אם קבענו עם הברון שכל יום הוא יישן בשעה מסוימת, לדגמא בשעה 9:00, ולא עמדנו על כך שיישן בשעה הנקובה, אלא פעם השכבנו אותו ב-9:00 ופעם בשעה אחרת - זוהי חסר עקביות. אולם אם נבקש מהברון שיישן עשר דקות אחרי שנבקש ממנו לישן - אפלו אם נשכיב אותו לישן בשעות שונות, אין זה חסר עקביות, אלא אדרבה - אם הוא ישן עשר דקות אחרי שנבקש ממנו לישן - זוהי עקביות, ומדוע?

התשובה: העקביות נמדדת לפי סוג הדרושה. במקרה א' היילד נדרש לישן בשעה מסוימת קבועה - ואנחנו לא היינו עקביים להשכיבו בשעה שנדרשה, ואלו במקרה ב' בקשנו שהזמן שיישן יהיה תוך עשר דקות מהבקשה, ולא בקשנו בזמן מסוים שיישן. אם כן, כל זמן שאנחנו עומדים על הדרושה שדרשנו, דהיינו שתוך עשר דקות הוא ילך לישן - זוהי עקביות, משום שבדרושה זו העקר הוא שלא יעברו יותר מעשר דקות.

יש להדגיש, שעקביות אינה רק בדרושות. העקביות צריכה לבוא לידי בטוי בכל הנהגה, לדגמא: אם התחלנו במבצע קריאת שמע שעל המטה והתחלנו לקרא עם היילד קריאת שמע, עלינו להשתדל להיות עקביים לקרא אתו מדי יום ביומו עד סיום זמן המבצע, ולא בדלוגים, וכן על זו הדרך.

להכיר את כוחות הילד הנפשיים והגופניים

* יש להקפיד שהדרושות מהיילד תהיינה לפי כחו, דהיינו שהוא יכול לבצע אותן ללא מאמץ מיוחד. * דרישות [באופן קבוע] שטעונות מאמץ מיוחד עלולות לגרום לשחיקה נפשית של היילד.

כְּאִשֶּׁר אֲנַחְנוּ עוֹלִים בְּמַעֲלִית, אֲנַחְנוּ רוֹאִים שְׁלֹט שְׁתַּכְּנוּ: "אֲפֹשֶׁר לְהַעֲמִיס
עַד כֶּדֶךָ וְכֶדֶךָ קִילוּגְרָם. אֵין לַעֲבֹר אֶת הַמְּשָׁקֶל הַמְּצִינִי". מַהִי הַסִּבָּה?

הַתְּשׁוּבָה פְּשׁוּטָה: אִם נַעֲמִיס עַל הַמַּעֲלִית יוֹתֵר מִיְכַלְתָּהּ, הִיא לֹא תַעֲלֶה,
אֶלֶּא אֲדַרְבָּה, עֲלוּלָה הִיא לְהִתְקַלְקֵל. כֶּדֶךָ עָלִינוּ לְדַעַת, שְׁלֹכְל אָדָם יֵשׁ כַּח
סֶבֶל מְגָבֵל, וְאֶסוּר לָנוּ לְלַחֵץ אוֹתוֹ יוֹתֵר מִזֶּה, וְאֶפְלוּ לְדַבְּרִים חִיּוּבִיִּים. וְעַל
אֲחַת כַּמָּה וְכַמָּה בִּיָּלֵד קָטָן, שֶׁהוּא מְגָבֵל בִּיְכַלֵּת הַנִּפְשִׁית וְהַגּוֹפְנִית, וְנוֹסֵף
לְכֶדֶךָ הֵיָלֵד אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְבִטָּא אֶת הַבְּעִיָּה. דִּהְיִינוּ, הַבּוֹגֵר יְכוּל לְהַבְּחִין אֶת
מְקוֹר הַבְּעִיָּה, שֶׁהִיא אֵי יְכַלֵּת לַעֲמֹד בְּאֶתְגֵּר שֶׁהַצֵּב בְּפָנָיו מְשׁוּם שֶׁהוּא מַעַל
כַּחוֹ, וּמִמִּילָא הוּא יוֹדֵעַ לְהַבִּיעַ זֹאת. לַעֲמַת זֹאת, הֵיָלֵד לֹא יוֹכֵל לְהַבְּחִין
שֶׁהוּא מְגָבֵל בְּיַחַס לְדַרְיָשָׁה. וְכִיּוֹן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְבִטָּא זֹאת, הוּא יְגַיֵּב בְּצוּרָה
בְּלִתִּי מִזֶּהָ אֶת בְּעִיָּתוֹ. וְיוֹתֵר גְּרוּעַ - כְּאִשֶּׁר הוּא עֲצָמוֹ אֵינוֹ מוֹדֵעַ שֶׁזֶּה
נוֹבֵעַ מֵחֶסֶר כַּח סֶבֶל, הוּא מְפִתַּח רִגְשֵׁי נְחִיתוֹת. כֶּדֶךָ אוֹ כֶּדֶךָ - אֲנַחְנוּ חֲשׁוּפִים
לְגַוּוֹד בִּיְנִינוּ לְיָלֵד, שֶׁלֹּא תְּמִיד מִבְּטָח שְׁנִדַּע אֶת הַסִּבָּה, וְכַמוּכָן שְׁמִכָּאן
הַדָּרָךְ קֶצְרָה מְאֹד לְהַגִּיעַ לְחֶסֶר מְשֻׁמַּעַת שֶׁל הֵיָלֵד. וְיִמָּה יַעֲשֶׂה הַבֵּן וְלֹא
יִחְטָא!?

לְדַגְמָא: אֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים מֵהֵיָלֵד שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לְהַסְתַּכֵּל בְּסַדוֹר בְּמִשְׁוֹךְ כָּל
הַתְּפִלָּה וְלֹא יִגְרַע אֶת עֵינוֹ מֵהַסַּדוֹר לְרַגַע, וְאִם יִגְרַע אֶת עֵינוֹ, הוּא יִקְבֵּל
עָנֶשׁ. יְדוּעַ הַדָּבָר, שֶׁיָּלֵד קָטָן אֵינוֹ מְסַגֵּל לַעֲשׂוֹת זֹאת [הַלּוֹאִי שֶׁאֲנַחְנוּ
הַמְּבַגְרִים נִצְלִיחַ], וְהָאֵב לוֹחֵץ וּמַעֲנִישׁ, וְהַבֵּן אֵינוֹ מַצְלִיחַ לְהִתְמַיֵּד
וְלְהַסְתַּכֵּל בְּסַדוֹר, וְחוּזֵר חֲלִילָה - הָאֵב לוֹחֵץ וּמַעֲנִישׁ וְכוּ'. זוֹ טְעוּת, כִּי זֶה
מַעַל כַּחוֹ שֶׁל הֵיָלֵד, וְזֶה עֲלוּל לִיצֵר הַתְּמַרְמְרוֹת וְגַם חֶסֶר מְשֻׁמַּעַת, כִּי
עֲלוּלָה לְהִמָּאֵס לְבֵן הַמְּלַכְדָּת שֶׁהוּא נְתוּן בָּהּ וְשֶׁאֵינוֹ יְכוּל לְצִאת מִמֶּנָּה.
בְּמִקוֹם זֶה, עָלִינוּ לְדַרְשׁ מִמֶּנּוּ זְמַן קֶצֶר שֶׁהוּא בּוֹדָאִי יְכוּל לַעֲמֹד בְּכֶדֶךָ, אוֹ
לְחַלּוּפִין - בְּמִקוֹם לְאִים נוֹכַח לְבַקֵּשׁ, וּמִדֵּי פַעַם, כְּאִשֶּׁר רוֹאִים שְׁמַבְטוּ שֶׁל
הֵיָלֵד מְשׁוּטֵט מֵחוּץ לְסַדוֹר, אֲפֹשֶׁר לְהַגִּישׁ אֵלָיו בְּחַבִּיבוּת אֶת הַסַּדוֹר,
וְלַצִּיּוֹן בְּאֶצְבַּע הַיָּכֹן נִמְצָא שְׁלִיחַ צְבוּר.

דַּגְמָא נּוֹסֶפֶת: מְבַקְשִׁים מֵהֵיָלֵד לְקוֹם מְקַדָּם מְאֹד בְּעוֹד שֶׁהוּא לֹא יָשׁוּן
מִסְפִּיק שָׁעוֹת. יֵשׁ הוֹרִים שְׁרוּצִים שֶׁ"הַבֵּן יִתְרַגֵּל לְמַעוֹט שְׁנָה". עָלִינוּ
לְדַעַת, שֶׁאִם אֵין אֲנַחְנוּ בְּטוּחִים שֶׁזֶה בִּיְכַלְתּוֹ הַגּוֹפְנִית, זֶה עוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת
לְיָלֵד, וְאֲנַחְנוּ גּוֹבְלִים בְּאֶסוּר "לְפָנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְּשׁוֹל". כִּשֶׁהֵיָלֵד לֹא יְכוּל
וְאֲנַחְנוּ לוֹחֲצִים - זֶה עֲלוּל "לְהִתְפּוֹצֵץ", וְחֲבֵל מְאֹד שֶׁהַבֵּן יִגִּיעַ לְחֻצְפָּה. לָכוֹן

ישפילו ההורים לודא שאכן מה שהם מטילים על הילד הוא ביכולתו הנפשית והגופנית, וסוף מעשה - במחשבה ותחלה.

חברה מתאימה

* דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ורמב"ם הלכות דעות ו, א) * גם במחנה שומרי תורה ומצוות אין כל הדעות שוות ויש לנקט משנה זהירות.

הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז ע"א). השפעה של השכנים, וכל שכן של החברים הקרובים, היא גדולה מאד. אם הילד מתחבר לילדים שעושים מעשים טובים ומתנהגים בנימוס ודרך ארץ, הילד שלנו ישפיע לטובה, והוא יחקה את התנהגות חבריו ויקבל את השקפותיהם. וכיון שזה בפיון שאנחנו מענינים שילד, אם כן, סביר להניח שזה יעזור לנו - ההורים - לצמצם את הנגודים, ואדרבה, יחזק את המכנה המשותף שבין ההורים לילד, וממילא זה יתרם למשמעת. אולם אם, חס וחלילה, הילד יתחבר לחברים שאינם לרוחנו, התוצאה עלולה להיות הפוכה: הילד ישמע דעות פסולות, יראה מעשים שליליים, ואת הפרות הבאוששים עלולים ההורים לחוש בבית. הילד יתנהג שלא לרוחנו, ואנחנו לא נוכל לטמן דינו בצלחת בלי להגיב, ואז נוצר הנגוד, ומכאן קרובים אנחנו לחסר משמעת.

יש להבהיר, חברה שאינה מתאימה אין פרושה דוקא חברה שאינה שומרת תורה ומצוות, אלא גם בתוך מחנה שהוא שומר תורה ומצוות, לא כל חברה מתאימה.

לדגמא: הורים שדוגלים שבנם ישקד על למודו במינימום גשמיות, כגון משחקים שיהיו פשוטים, וממעטים בטיולים שהם ללא צורך, וכן על זו הדרך, אם בנם יתחבר לחבר שהוריו דוגלים בפנוק היילד, ברבוי משחקים ראותניים, בטיולים בכל הזדמנות - היילד המפנק עלול להשפיע לרעה על הבר שאינו משפיע בגשמיות. הוא ירצה לקבל כמו שחברו מקבל, ועלול לראות בעין רעה שלא נותנים לו את מבקשו. וכמו כן עלול ללחץ על ההורים עד כדי זעם. וכן אם היילד יתחבר ליילד אחר שהוא מרבה להעז פנים, היילד שלנו עלול ללמוד ממנו עזות.

לכן ישפילו ההורים לפקח עינים על ילדיהם, שיתחברו אך ורק לחברה המתאימה ולעקרונות שההורים דוגלים בהם. ובדברנו על ענן זה, יש לשים לב, שגם ההורים ישתדלו שסוג האנשים המזמנים לביתם לא יהיה למכשול לקו שבו הם מנחים את בנייהם. אם משוחחים עם השכנה [לפעמים השכנה נכנסת מעצמה], יש לדאג שלא יהיו בטויים מנגדים לרוח הבית, וכל שכן לא בטויים בוטים, חס וחלילה. אמנם רצוי תמיד, שפאשר זרים, או אפלו שכנים שהם מבגרים, משוחחים עם ההורים, שהילדים לא ישמעו מה שמדברים, כי אין זה מן הנימוס שקטנים ישמעו מה שהגדולים מדברים, וגם זה נחסד לנו את המתח שחששנו - והוא שפא ישמעו דברים שאסור להם לשמע.

וכדאי מאד שההורים ינחו קו בבית, והוא, שפאשר גדולים מדברים עם ההורים, על הילדים לעזב את המקום וללכת כל אחד לעסוקו, וממילא נחסד את הופוח בשעת מעשה. וכאשר יבואו האורחים, הילדים ידעו מה עליהם לעשות.

כללים ברורים ומפרטים

* יש להציב כללים קבועים מה מתר ומה אסור. * הילדים הם "כעולים חדשים" ולכן הם זקוקים להסברה ברורה ומפורטת.

כל מסגרת המכבדת את עצמה, דואגת שיהיו לה כללים ברורים, ואם יש אפילו צל של ספק שאולי לא הבינו איזה סעיף בכללים, אזי דואגים הממנים על כך לפרט בצורה מספקת את פונת הדברים כדי להסיר כל ספק. ומדוע? התשובה פשוטה: אם העובדים לא ידעו מה עליהם לעשות, התפעול יהיה לקוי, וכמו שקרה לדור הפלגה, שה' בלל את שפתם, ונפוצו לכל עבר כתוצאה מכך.

הוא הדין גם בענין נהול הבית על כל יושביו. עלינו לדאג למסר כללים ברורים וגם מפרטים במדה מספקת, וגם עלינו לקחת בחשבון שהילדים הם כמו "עולים חדשים" [שהם בעולם הזה אורחים מזה זמן קצר], והם אינם יודעים מה עליהם לעשות ובאיזה דרך ישפן אור. וגם עלינו לדעת, שכללים אינם מספיקים להם, והם זקוקים לפרוט. וכדי להמחיש זאת, נקח דגמא: אם פקיד בבנק קורא "קוד" על ידי מספר, הוא יודע בדיוק למה מתכוון ה"קוד", משום שהוא כבר אמון על כך - כל מספר אומר לו משהו. לעמת זאת, לקוח בנק שיראה מספרים כאלה, הוא לא יבין מה זה אומר, ולכן, כאשר ישלחו לו מהבנק מכתב עם "קודים", הם ידאגו לפרט מה משמעות ה"קודים". הוא הדין גם לגבי הילדים - מלים כלליות אינן מספיקות לילד להבין מה בדיוק נדרש ממנו.

לדגמא: כאשר נבקש ממנו לאכל "בדרך ארץ" - זה משג כללי ורחב, ולכן צריך לפרט לו מה שמסתעף מכך, דהינו לאכל עם פה סגור, לא להוציא רק מהפה וכו'. אם לא נפרט בצורה מספיקה, עלולים אנחנו לראות שהילד אינו נוהג בדרך ארץ, ולא משום שאינו רוצה לנהג בדרך ארץ שאנחנו רוצים שינהג בה, אלא פשוט הוא אינו יודע את הפרטים הקשורים לאכילה בדרך ארץ.

כך גם כאשר נבקש מהילד לסדר את החדר. סדור חדר כולל כמה פרטים, דהינו: להרים את הלכלוך, להחזיר משחקים, לסדר כל משחק או פריט אחר במקומו וכו', ואת כל זה הילד אינו יודע מעצמו, אלא צריך לפרט לו בפנים מסבירות מה כוללת הבקשה לסדר את החדר. אותו דבר כאשר נבקש ממנו להתחבר עם ילדים שעושים מעשים טובים, יש לפרט מה הן אמות המדה לילדים אלה, וכן על זו הדרך. ומשכיל על דבר ימצא טוב.

יש לזכר: עדיף דרך "ארכה וקצרה", דהינו הסברה מפרטת ללא חסכון בפרוט, כשלבסוף היקלד קולט היטב, וממילא לא נצטרך להעיר לו הרבה. ולא כדאית הדרך "הקצרה וארכה", דהינו מלים קצרות, ואחר כך הרבה הערות ותקונים.

להמנע מאיפה ואיפה

* החמימות הרגשית של ההורים היא צריך לנפש כמו "אכל נפש" לגוף. ומכאן יש להבין שהסברת פנים לאח האחד יותר ממשנהו מהנה פגיעה חמורה. * יש להשתדל לטשטש את נתינת תשובות הלב ליתרונות אחר אחד על משנהו.

ואמר רבא בר מחסיןא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר ויךדו אבותינו למצרים (שבת י"ב). מדבר פה על קדושי עליון, ובכל זאת השפיעה עליהם ההפליה, קל וחמר לדורנו, שהלואי שגם בלי שנעשה הפליה, לא תהיה קנאה בין הבנים. אמנם צריך להבהיר, שהפליה אינה דוקא בקננים גשמיים, אלא להפך - עקרה הוא ביחס שמעניקים לילדים. ואמנם גם אצל אחי יוסף קנאתם לא היתה בפתנת גרידא, אלא הם קנאו בו, משום שראו שיוסף מקבל יחס יותר טוב מהם, והרגישו שהם נדחקים לצד (וכבר האריכו בזה המפרשים). אמנם הפגד הזה היה פעין בטוי ליחס והחשיבות של יעקב ליוסף, ומזה נגרמה הקנאה. מכאן יש לנו ללמד, שצריכים להשתדל לשמר על יחס שווה לכל הילדים, ובזה נמנע קנאה ומרירות. ילד שמרגיש שהוא אינו חשוב כמו אחיו, עלול לעשות מעשים חריגים כדי שגם הוא יהיה "בתמונה", או כבטוי לחסר שביעות רצון מהפליה זו. בכל בית יש ילדים כשרונים ופחות כשרונים, וטבעי הדבר, שכאשר ילד מצליח, מחמיאים לו על כך ומרוממים אותו. לעמת זאת, ילד שלא כל כך מצליח,

מתחילים ההורים במסכת בקשות, אזהרות ותנאים, ולפעמים הכפשות, ובמקרה הטוב התעלמות, שכוללת גם קמוץ במחמאות, ומגיעים לדרך ללא מוצא...

ועלינו לקחת בחשבון, שכאשר מחמיאים לאחיו הפשוט, הוא מרגיש פגוע וחסר אונים, שכן הוא אינו מצליח להדביק את ההצלחה של אחיו, והוא מבין לנכון, שבמצב כזה הוא אינו שווה הרבה, וכמוכן שלא יקבל הערכה או תשומת לב. ולכן יתכן מאד, שיילד כזה ינסה למצא ספוק בצורה שלילית, שהרי הוא התנאש מלקבל ספוק בצורה חיובית, כי אחיו יותר מצליח, וממילא יותר חשוב ממנו. ומוכן מאלו, שהמשמעת אצלו תהיה רופפת.

אולם השאלה היא, מה עלינו לעשות - האם אסור לנו להחמיא לילד הפשוט, או אולי עלינו לשקר לילד הפחות פשוט? התשובה היא: יש להשתדל למצא אצל האח הפחות פשוט נקודות חזקות וטובות, "ולהפריח לו השממה".

זאת ועוד, יש לעודד ולהחמיא עבור מאמצים שהילד משקיע, ולהראות לו שלא העקר הציון, אלא העקר הוא המאמץ. וגם אם אנהנו רוצים להביע הערכה לציון גבה שהילד הפשוט הגיע לו, רצוי לעשות זאת שלא בפני הילד הפחות פשוט, ובצורה זו נוכל להחמיא ולעודד בלי שנעורר קנאה ביניהם. כמו כן, מאד מצוי שיש בבית אחד ילד שקט וילד תוסס עם נטיות של אמצ ונדומה, ומטבע הדברים, שהילד התוסס נתפס בקלקלתו יותר מאשר הילד השקט, ולהורים נראה שאין טעם להענישו כמו שמענישים את הילד השקט מסבה כלשהי - אם משום שרואים שהוא יותר פגיע, או שהפתוי אצלו יותר חזק וכו', ולכן הם רוצים לפתח פתח, ואולם נתקלים הם בבעיה - הרי זו הפליה, וזה עלול ליצר קנאה, ומה, בעצם, עושים?

ראשית, בדרך כלל רצוי שהענישים, וההערות הקשות בפרט, לא יהיו בפני כל הילדים, אלא בצורה אישית, וזה מקרה את ההבדל של העניש או ההערה בין ילד לילד. שנית, אם אפשר, יש להסיח את החריגה של הילד [במקרה שאכן איננו רוצים להענישו]. לדגמא, אם הילד הגיע הבייתה באחור, אפשר לשאל אותו, כאשר הוא נכנס: האם ראית את החנות

פתוחה? אולי פגשתי את מר פלוני אלמוני? רציתי לדבר איתו וכדומה. על ידי זה אנחנו מסיטים את הנושא, דהיינו את החריגה, ממילא היא מתערפלת, ובזה אנחנו חוסכים את הקנאה וכו', וכן על זו הדרך, ודעת לנבון נקל.

לשמר על מצב של "שמאל דוחה וימין מקרבת"

* ככל שהילד נרגיש ויבין שהוריו אוהבים ומעריכים אותו וככל שיהיה משכנע שהוריו מוליכים אותו בדרך הנכונה - כך יהיה לו חסן נפשי לעמוד מול האתגרים והבקרת. * יש להקפיד שכאשר הילד נכנס לבית, קבלת הפנים תהיה נעימה גם אם יש סבה לכעס.

תנאי: ר' שמעון בן אליעזר אומר: יצר, תינוק ואשה - תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז ע"א). ופרש רש"י בדבור המתחיל "יצר", שהחשש בתינוק, פן יברח ויאבד את עצמו. ויוצא מדבריו, שהטעם לחשש הנ"ל משום שדעתו של תינוק קלה, ולכן יש חשש. שאף על פי שגערת הרב תהיה מצדקת, מכל מקום, מתוך שדעתו קלה, הוא עלול להתנאש בקלות ולאבד את עצמו. ילד אינו שוקל את מעשיו, אלא מה שעולה ברעיוניו באותו רגע שפדאי לו לעשות - הוא עושה. ומובן מאליו, שמה שהצטייר מכבר בשכלו יותר חזק, זה מה שיעלה בשכלו בשעת מעשה. ולכן, אם הוא מבין שהוא רצוי בכל מחיר, וברור לו, שאף על פי שעשה מה שעשה, מכל מקום אוהבים אותו ומעריכים אותו, אז, גם כאשר יהיה במצב לא נעים, כגון שעשה מעשה לא טוב - יהיה לו קל לקבל גם גערה, כי זה נראה לו פדאי וגם חשוב בעיניו שמעריכים ואוהבים אותו, ותמורת זה הוא מוכן "לשלים את המחיר". מה שאין כן להפך - אם הוא חושש שאין אוהבים אותו או אין מעריכים אותו, הוא עלול לעשות מעשים שלא יעשו, כי הוא מבין שאין לו מה להפסיד, ואם כן, בשביל מה לקבל גערה!?

ובדברנו בענין זה, יש להדגיש, שחשוב מאד בכל מקרה ובכל מצב, שקבלת הפנים [במקרה שעשה היילד מעשה לא טוב] תהיה רגועה, ורק אחרי אתנחתא כדבעי, אפשר לגער או להעניש.

והטעם לכך הוא פשוט: דרך כל אדם להיות משפיע מהפתיחה, וזה נזכר לו ביותר, ולכן, כאשר היילד עשה מעשה לא טוב, הוא מדמין בשכלו מה יהיה, ומה יעשו לו כאשר יכנס, והרגע הקשה ביותר עבורו הוא: איך לעבר את המחסום הראשון, דהיינו רגע הפניסה לבית - כיצד תראה קבלת הפנים. ולא מענין אותו, או שהוא אינו נותן אל לבו מה יהיה אחר כך. מה שמטריד את רוחו הוא הרגע הראשון. ואם הוא יזכר שכבר ברגע הראשון הוא קיבל "מטרות"עז ובקרים ורעמים", זה עלול לגרום לו רתיעה לחזר הביתה, או שהוא עלול לחשב על דרכים אחרות כיצד לא לסבל את "קבלת הפנים החמה". והרבה דרכים יש ליצר כדי לפתותו, וכבר היו דברים מעולם. לכן, כאמור לעיל, יש לקבלו בצורה רגועה, ובסיעתא דשמיא - אם הוא יודע שאין לחשש בקבלת הפנים, הוא ירגיש קל יותר לחזר ולהכין את עצמו להתנצלות, ואפילו שיקבל אחר כך ענש - אין זה בשבילו סוף העולם.

וכמו כן יש לדאג, שיהיה גם אינטרס גשמי. דהיינו, יש להעניק ליילד מדי פעם מיני מתיקה ופרסים וכדומה כדי שיהיה קשור להורים, וככל שהקשר והרצון למצא חן בעיני ההורים יהיה חזק - כך יתאפשר לדרש מהיילד דרישות מחיבות יותר, זוהי ה"ימין מקרבת" - יד ימין, שהיא היד חזקה, היא תקרב ותקשר את היילד להוריו, ואז נתן להשתמש גם בדרך הרחוק והדחיה. אולם עלינו לדאג שהדחיה תהיה חלשה לעצמת הקרוב והקשר, בכדי שהקשר להורים לא יתנתק, חס וחלילה, והרי זה פגען שמאל שהיא יד פהה ביחס ליד ימין.

וראיתי שהמאירי (סוטה מז, ד"ה לעולם) כתב, שיחס זה אינו רק לגבי הנ"ל [יצר, אשה ותינוק], אלא גם לכל אדם. אמנם השלשה הנ"ל טעונים זהירות יתרה. אולם יש להדגיש, שאין ללמד מכאן שצריך ללקת לפי "הנגוון" של היילד, אדרבה, ההורים הם ינהיגו את היילדים, ועליהם לראות את המפה הכללית בה נמצא היילד. וזה תלוי גם בסביבה שבה הם גרים - מה היילד רואה ומה שומע, ומה אפיו של היילד [חם מזג וכו']. ולפי התנאים הקיימים, יש לדאג שהמצב של הקרוב יהיה יותר חזק, דהיינו

ימיו מקרבת. והמשיכה לצד השלילי, דהינו המצב שעלול להיות על ידי הדחיה, יהיה חלש יותר. דהינו שמאל דוחה.

עוד יש להעיר את רוח הקורא, שיש להשתדל להכין קרקע חרושה היטב על לוח לבו של הילד, שיכיר בטובת דרך הוריו שהיא סלולה היטב ויקרה מאד ולא ישוו לה זקב וכלי פז, ולעמת זאת, צריך לחזק ולחדד בלבו את גריעות הדרך הנוגדת את דרך ההורים, כמה הפסד יש בה, וכמו כן להבין היטב, שגם כאשר הורים פועלים - הם אוהבים, ויותר טוב לקבל ענש בעולם הזה גם בשביל כפרה על המעשה, וגם למנע פתויים המזדמנים לנו. כל זאת ההורים יעשו בעוד מועד כמסית לפי תמו, בעוד שאין לילד אינטרס הפיזי, ולא יחכו עד שנגיע המצב שצריך להעניש, כי אז יקשה שבעתים להסביר זאת, והפרות לא יתנו טעמים, והילד לא ירצה לקבל או יקבל בהסתתרות, כיון שפעת לא נוח לו להסיק מסקנות שיכאיבו לו. מה שאין כן כאשר אין זה ברגע הענישה, הוא לא יפתח מנגנון התנגדות, כי הוא לא מדמין בשכלו שזה יהיה ל"רעתו" או ש"יסבל" מכך. הוא רואה את עצמו כאחד שהוא טוב ויהיה טוב, זה "בטח מדבר על אחרים שלא מתנהגים כראוי, אבל הוא אדרבה - יתרום לקדם חינוך" וכי, וממילא הוא יזדהה עם דברי ההורים ויבין זאת, וממילא יהיה לו קל לשנות את מנהגיו הרעים ולקבל גם ענשים, שהרי גם הוא מבין שהמעשה רע, והענש בא לטובתו, וכמו שאמר שלמה המלך ע"ה: "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה" (משלי יז, ט). וכבר אמר אביו דוד המלך ע"ה בתהלים (קכו, ה):

"הזרעים בדמעה ברנה יקצרו!"

תמימות דעים בין ההורים

* כאשר יש תמימות דעים בין ההורים, לילד יקל לקבל את מרותם ולהאמין בדרךכם, מה שאין כן כאשר יש מחלוקת.
* במקרה של מחלוקת יש לשמר על כבוד הדי ולמעט בדרישות

שְׁעֻלֹת לְגֵרִם לְסָרוּב. וּמֵאִידָךְ, יֵשׁ לְהִרְאוֹת לוֹ שְׂאֲנַחְנוּ רוֹצִים מְאֹד
לְמַלֵּא אֶת בְּקֻשׁוֹתָיו.

הָאִם אֶפְשָׁר לְדַרְשׁ תְּמִימוֹת דְּעִים?! הֲרִי אָמְרוּ חַז"ל: כָּשֶׁם שְׂאִין
פְּרָצוּפֵיהֶם שׁוֹיֵן זֶה לְזֶה, כִּדְ אִין דְּעוֹתֵיהֶם שְׁוֹת זֶה לְזֶה (תְּנַחֲמוּא פְּנַחֵס י). אִם
כֵּן, זֶה דְּרִישָׁה שְׁנִירְאִית רְחוּקָה מֵהִמְצִיאוֹת! אָמְנָם כּוֹתֵב הָרַב שְׁמִשׁוֹן רְפָאֵל
הִירְשׁ זְצ"ל, שֶׁלֹּא תִתְּכֵן תְּמִימוֹת דְּעִים בֵּין הַהוֹרִים, אֶלֶּא אִם כֵּן הֵם
מְבִטְלִים אֶת רְצוֹנֵיהֶם בְּבִטּוּל גְּמוּר לְרָצוֹן הַתּוֹרָה. הַתּוֹרָה צְרִיכָה
לְהִיּוֹת עֶרְךְ עֲלֵיוֹן עֲבוּרָם, וְאִזּוּ מְמִילָא כָּל צַעַד יִכְרַע לְפִי רָצוֹן הַתּוֹרָה. הִנֵּה
לָנוּ פְּתָרוֹן לְהַשְׁיֵג תְּמִימוֹת דְּעִים. וַיְמָה נְרוּיַח לְטוֹבַת הַיֶּלֶד אִם תִּהְיֶה
תְּמִימוֹת דְּעִים? פְּשׁוּט מְאֹד, לְיֶלֶד יִהְיֶה קַל לְקַבֵּל אֶת דַּעַת הַהוֹרִים,
וּמְמִילָא גַם לְהַתְּנַהֵג לְפִי רָצוֹנָם. מֵאַחַר שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁהֵם מְנַחִים בְּקוֹ
שׁוֹה, זֶה יוֹצֵר אֶצְלוֹ אֱמוּנָה שְׂאֲכֹן זֶה הַדְּרָךְ, וְגַם כֹּפֵּא שֶׁרֵא לֹא מוֹצֵאוֹת חוֹן בְּעֵינָיו
הַהוֹרְאוֹת, הוּא יִרְצֶה לְקִיּוֹמוֹ, כִּיּוֹן שְׂאִין לוֹ שׁוּם מְפֻלֵט, שֶׁהֲרִי הַהוֹרִים הֵם
הַמְשַׁעֲנֵת שְׁלוֹ.

מֵה שְׂאִין כֵּן כֹּפֵּא שֶׁרֵא יֵשׁ וּכּוֹחִים בֵּין הַהוֹרִים, אֲזִי מִתְּעוֹרְרִים לְיֶלֶד סְפִקוֹת
אִיזוֹ דְּרָךְ הִיא אֲכֹן אֲמִתִּית, וְרְחוּק מִן הַדַּעַת שֶׁהוּא אֲכֹן יִשְׁכִּיל מִתּוֹךְ דַּעַה
צְלוּלָה לְדַעַת מֵהַדְּרָךְ הַנִּכּוֹנָה, כִּיּוֹן שֶׁכָּל יֶלֶד הוּא אִינְטֵרְסֵנְט, וְלָכֵן קָרוֹב
לְנֻדָּאֵי שְׂיִבְחָר בְּדְרָךְ הַקֶּלָּה. זֹאת וְעוֹד, כֹּפֵּא שֶׁרֵא אֶחָד הַהוֹרִים יִדְרֹשׁ מֵהַיֶּלֶד
דְּרִישָׁה שֶׁלֹּא תִרְאֶה לוֹ אוֹ שְׂאִינָה נוֹחָה לוֹ, אוֹ שֶׁהַיֶּלֶד יִרְצֶה לְהַתְּחַמֵּק אֶפְלוֹ
מִדְּרִישָׁה פְּשׁוּטָה, הוּא יִמְצָא בַּהוֹרָה הַשְּׂנִי אֶת הַמְפֻלֵט, וְכֵן "יִרְקֹד"
בִּינֵיהֶם, וּבְעֵצָם הַיֶּלֶד מִפְתַּח מְרֹד וְנִהְרָס. גַּם הַהוֹרִים עֲלוּלִים לְהַתְּפֹס
לְחֻלְשָׁה וּלְוַתְּרָנוּת לֹא רְצוּיָה מִחֻשָּׁשׁ שֶׁלֹּא תִהְיֶה שְׁלִיטָה עַל הַיֶּלֶד, מִשׁוּם
שֶׁיֵשׁ לוֹ מְקַלֵט אֶצְל הַצַּד שְׁכַנְגָד.

מִכַּאֵן יֵשׁ לְלַמֵּד כִּמָּה צְרִיכִים לְהִיּוֹת מְאֻשְׁרִים הוֹרִים שׁוֹמְרֵי תּוֹרָה
וּמְצוּוֹת, שֶׁמְבִטְלִים דַּעַתָּם וְרָצוֹנָם לְרָצוֹן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לָהֶם קוֹ בְּרוּר. וְגַם
כֹּפֵּא שֶׁרֵא הֵם מְסִתְּפִקִים מֵהַדַּעַת הַתּוֹרָה, יֵשׁ לָהֶם לָאֵן לְפָנוּת - הֵם יְכוּלִים
לְפָנוּת לְרַב מְסַמָּךְ שְׂיִכְרִיעַ מֵהַדַּעַת הַתּוֹרָה.

אוּלָּם הַשְּׂאֵלָה הַנִּשְׂאָלָת הִיא: בֵּית שְׁלַצְעֲרָנוּ אִין בּוֹ תְּמִימוֹת דְּעִים גְּמוּרָה,
כִּיצַד עֲלֵיהֶם לְנַהֵג?

התשובה: עליהם להשתדל בכל עז ותעצומות לנהל את הווכוחים בינם לבין עצמם בצורה אישית, שבשום אופן לא יראו לעיני הילד ולא ישמעו לאזניו. אולם במקרה הגרוע, שאחד מההורים אינו מתחשב בחששות הנ"ל, בלית ברירה על הצד השני לשמר מאד על כבוד בן זוגו ולהקרין לילדים עד כמה שאפשר שאין מחלקת. ואם אי אפשר להסתיר שיש מחלקת, מכל מקום יש להסביר לילד את דעת בן הזוג בכבוד גדול, ועם זאת להשתדל לקרב את הילד בנעם שיח בשפה ברורה ונעימה, ולהשתדל במשגה זהירות למעט בפקדות לילד או לסרב לבקשתו, אם הסרוב אינו הכרח המציאות. בצורה זהירה כזו יש סבויים גדולים שיהיה משקל וכבוד לדברי ההורה. ועם זאת, סביר להניח, שעל ידי שיחה לבבית עם בן הזוג אפשר לסכם קו שונה מינימלי שייסכם על דעת שניהם, ובמה שאינם שוים בלית ברירה, יש לקרב את הילד וכו' כנ"ל. והאמת והשלוש אהבו!

שמור את מעמדך כהורה!

* יש לשדר אהבה ודאגה כנה לילד, אולם עם זאת הילד צריך להבין שמעמדו אינו שונה להוריו, ולכן הזכות להסכים או לסרב נתונה אך ורק להוריו והוא כילד צריך לצית לכל אשר יאמרו וגם אם לא נראה לו. * רצוי להיות נגיש לילד ולהראות לו שאזננו פרויה לשמע אותו. * מעמד ההורים הוא גם מחיב התנהגות בהתאם.

כי יסוד הוא במדות: דלא שייך בדלא שייך. וכבר כתב האבן עזרא (שמות כ, יד), שלא שיקת חמדה לכפרי בבת מלך. כן אם יעניש לכפרי בשוטים - לא יעלה על דעתו להנקה מהמלך, ולא ילמד מזה אלא הכנעה לבד, כי פשוט אצלו שהוא בטל כלפי המלך וכי המלך רשאי להעניש, ולא הוא. כן באשר תחדר ההכרה בלב התינוק כי האב הוא השליט והבעלים שלו לגמרי, ובטל הוא כלפי אביו, אז מתוך הכנעתו לא ילמד להכות בשביל

שָׁאֲבִיו מִלְקָה אוֹתוֹ. אֲלֵא עֵקֶר הַחֲנוּךְ שְׁלָנוּ מְקַלְקֵל - שְׁהַמּוֹרִים נַעֲשִׂים חֲבָרִים לְתַלְמִידֵיהֶם, וְכֵן הַהוֹרִים, וְהַכֹּל בְּשִׁבִיל עֲצָמָאוֹת הַבָּנִים. וּמִכֵּיֶן שָׁכַן, בּוֹדָאֵי אִם הָאֵב יָכֵה לְבָנוּ, יָשׁוּב הַבֵּן וַיִּכֵּה לְאָבִיו אוֹ לְאֲחִיו הַקָּטָן וְכוּ'.

אֵלֶּה הַחֻקִּים הַחֲדִישִׁים, בְּחַפְּשָׁם חֲדָשׁוֹת וְלַהֲרֵס הַיְסוּדוֹת שֶׁיִּדְעוּם אֲפִלוּ הַגּוֹזִים, וְאֲשֶׁר שָׁרְשָׁם בְּתוֹרַת ה' וּבִנְבִיאִים, הַמְצִיאֵם הַמְצָאוֹת שֶׁמְבִיאֵם לַחֲפֹךְ אֶת כָּל הַשָּׂרְשִׁים, וְלַחֲנוּךְ הַיְסוּלְרִיסְטִים חֲצוּפִים וְחוֹצְפָא יְסָגִי. עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרַב דְּסֵלֶר (מִכְתָּב מֵאֵלֶיהוּ ח"ג עמ' 163).

הָרַב מְצִיָן מָה עֵקֶר הַבְּעֵיָה: "עֵקֶר הַחֲנוּךְ שְׁלָנוּ מְקַלְקֵל, שְׁהַמּוֹרִים נַעֲשִׂים חֲבָרִים לְתַלְמִידֵיהֶם וְכֵן הַהוֹרִים". מָה הַבְּעֵיָה בְּחֲבָרוֹת עִם יְלָדִים? אֲדַרְבֵּה, נִהְיָה חֲבָרִים שְׁלֵהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּפְתְּחוּ לְפָנֵינוּ סְגוֹר לְבָם!!

תְּשׁוּבָה: הַחֲבָרוֹת בֵּין הַהוֹרִים וְהַיְלָד פְּרוּשָׁה שֶׁהֵם בְּמַעֲמַד שְׁוָה, וְאִם לְאָבִא יֵשׁ זְכוּת לְהַסְכִּים אוֹ לְסָרֵב, הֵי אֹמֵר שֶׁגַם לַיְלָד יֵשׁ הַזְכוּת הַזֹּאת, וְזֶהוּ פֶתַח לְבַעֲיוֹת מְשֻׁמָּעַת. שְׁהַרִי כָּל זְמַן שֶׁהַהוֹרָה מְצַלִּיחַ לְשַׁכְנֵעַ אֶת הַיְלָד בְּאַמְתוֹת דְּרָכּוֹ אוֹ הַהֲגִיוֹן שֶׁבְּהַחֲלָטוֹ, וְלַיְלָד יֵשׁ רָצוֹן לְקַיֵּם, אֲזִי הַכֹּל הוֹלֵךְ לְמִישָׁרִים. אוּלָם אִם הָאֵב לֹא יִצְלִיחַ לְשַׁכְנֵעַ אֶת הַבֵּן, וְלֹא חֲסֵרוֹת סְבוֹת טוֹבוֹת לְכָף - אִם מְשׁוּם שֶׁהַיְלָד מְשַׁחַד לְעֲצָמוֹ, וְאִם זֶה דְּבָרִים שֶׁהַשְׁתִּיקָה יָכֵה לָהֶם וְלָכֵן אֵי אֲפֹשֶׁר לְהַסְבִּיר לַיְלָד, וְאִם זֶה כְּאֲשֶׁר הַיְלָד שָׁמַע דְּעוֹת נְגִדִיוֹת וְכַדוּמָה, וְאִזּוֹ הַיְלָד מְסָרֵב, וְכַמוֹבֵן שֶׁהַהוֹרָה לֹא יָכוֹל לְהַרְשׁוֹת לְעֲצָמוֹ שֶׁהַיְלָד יִתְנַהֵג לְפִי הָעוֹלָה עַל רוּחוֹ, וְאִזּוֹ הָאֵב מְנַסֶּה לְהַפְעִיל אֶת סְמִכוֹתוֹ כְּאֵב - כָּאן הוּא נִתְקַל בְּהַתְנַגְּדוֹת שֶׁל הַיְלָד שֶׁנִּרְאִית מְצַדֶּקֶת, שְׁהַרִי עַד עַכְשֵׁיו אֲנַחְנוּ חֲבָרִים, וּמָה קָרָה שֶׁאֲתֵה מְתַנַּהֵג בְּצוּרָה שֶׁל אָבִא? אוֹ בְּמַלִּים אַחֲרוֹת: פְּתָאוּם נִהְיִית רוֹדֵן!!

אוּלָם הַשְּׂאֵלָה עוֹמֶדֶת בְּעֵינָה: כִּיצַד נוֹכַל לְהַבְטִיחַ שֶׁאֲכֹן הַיְלָד יִפְתַּח אֶת סְגוֹר לְבָו? הַתְּשׁוּבָה הִיא: אֲמַנָם הַחֲבָרוֹת זֹ דֶרֶךְ לְדוֹבֵב אֶת הַיְלָד, אוּלָם אֵין זֹ הַדֶּרֶךְ הַיְחִידָה לָנוּ כְּהוֹרִים. הַדֶּרֶךְ הִיא יִצִּירַת אֲמוּן הַדָּדִי. אִם הַיְלָד יִצְמִיחַ שֶׁאֲכֹן אֲנַחְנוּ מְעָרִיכִים אוֹתוֹ וְרוֹצִים בְּטוֹבָתוֹ, וְגַם אַחֲרָאִים לְמַעֲשֵׂינוּ, אֲזִי הוּא יִשְׁמַח לְשִׁתֵּף אוֹתָנוּ בְּעֵנֵינוּם הַפְּרָטִיִּים שְׁלוֹ, וּבְכַרְט בְּמָה שֶׁמְטָרִיד אֶת מְנוּחָתוֹ.

כיצד נצר אמוני? תשובה: אמנם הנושא רחב, אבל נכתב את עקרי הדברים. ובכן, כאשר היילד רוצה לספר לנו על עצמו, עלינו לעשות מאמץ להיות מצויים לו, ולא להפגין או להראות שאנחנו "עסוקים". וכאשר הוא מספר, יש להפגין קשב רב, להראות שדבריו נשמעים ברצינות. זאת ועוד, כאשר הוא מדבר, יש להשתדל שלא לשאל שאלות מביכות, אלא אדרבה, יש לשאל שאלות הבהרה לדבריו לפי כוון מחשבתו, כך שהוא יבין מהשאלות שאנחנו מזדהים אתו ולכן אנחנו רוצים לדעת את העניין בדיוק, כי דבריו מעניינים אותנו. ולאחר שהיילד סיים את דבריו, יש להמתין מעט לפני שאנחנו עונים תשובה, כדי להראות שאנחנו מעבלים את דבריו ועונים תשובה בכבוד ראש, "ולא שולפים תשובה מהמתן", ואף על פי שיידענו מה לענות כבר בתחלת דבריו. כמו כן, בדרך כלל, יש להתחיל את התשובה בהבנת הצד שהוא צדד, ורק לאחר מכן להתחיל להסביר את הצד השני של המטבע. יש גם להשתדל, שהדברים לא יראו כהאשמה כלפיו, אלא כהסברה בלבד.

לאחר שקבענו דעה, יש לעמד בצורה מעשית [במדת הצדד] אחרי מסקנת הדברים. אסור בהחלט לספר לצד שלישי את מה שהיילד ספר, אלא יש לשמר על סודיות. וכמו כן כאשר היילד נכשל בעברה מסימת שהיא כסתיירה למה שהוא בעצמו ספר להוריו, אין לומר לו: "אתה רואה איזה צבוע או הפכפך אתה; אמש אמרת כך וכך - וכבר היום אתה סותר את דברייך!" אין לומר כך, אלא יש להתחס למעשה ולשלל את המעשה בלבד, ולא לזכר לו עונות ראשונים, וקל וחומר לא "לתפס טרמפ" על דברים שהוא אמר להורים כהשתפכות.

נקדה נוספת וחשובה עד מאד היא, שיש לזכר שמעמד הורה הוא זכות, אולם לא פחות גם מחיב. מובא בגמרא (יומא פו, ע"א) היכי דמי חלול ה' אמר רב: כגון אנה, אי שקילנא בישרא מטבחא, ולא זיהבנא דמי לאלתר. [תרגום: כיצד הוא חלול ה'? אמר רב: כגון אני (רב חשוב וצדיק בעיני העם), אם אקח בשר מהטבח, ולא אשלים מיד]. ופרש רש"י: וכשאני מאחר לפרע, הוא אומר שאני גזלן, וילמד ממני להיות מזלזל בגזל. עד כאן לשונו. רבי יוחנן אמר: כגון אנה, דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין. [תרגום: רבי יוחנן אמר: כגון אני, שאלף ארבע אמות בלי למוד ובלי

תפלין.] ופרש רש"י: ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי, ולמדיו הימני להבטל מתלמוד תורה. עד כאן לשונו.

יש עוד דגמאות רבות שגדולי ישראל דרשו מעצמם והקפידו יותר מאחרים, משום שהם ידעו שהם דגמא וסמל, ולכן עליהם לנהג במשנה זהירות. ומכאן יש לנו ההורים להבין עד כמה המעמד שלנו כהורים מחייב אותנו לשמש דגמא על ידי הקפדה על התנהגותנו יותר מאדם רגיל, כי אנחנו הדמות המרכזית בחיי הילד, ואם ננהג פגומות, הילד ידע היטב להעריך אותנו.

לסיכום

הקדמה

* המרפויים העקריים למשמעת בריאה הם היראה והאהבה. * היראה מהנה מחסום בפני הפתויים, והאהבה מחברת את הילד אל ההורים ומגבירה את רצונו לשמע בקולם.

לדעת מה אנחנו רוצים מהילד

הסברה

* ההסברה מסייעת להתגבר על הנטייה הטבעית של הילד להיות ללא מגבלות. * ההסברה עשויה למנוע התמרמרות במקרה שההורים מיראים את הילד.

דגמא אישית

אם הילד יראה קו ברור וזכה בהתנהגות ההורים למה שהם דורשים מהילד, לילד יקל לקבל את דבריהם ולהיות ממשמע.

לא להרבות בפקדות ללא צורך

יש למעט בפקדות, ובפרט פקדות שטעמן אינו נפר לעיו, וקל וחומר שיש להקפיד שהפקדה לא תראה כאינטרסנטית.

להבחין בין בקשה לשאלה

אם ההורים בקשו מהילד דבר מסוים, הוא מבין שעליו לבצע. אם הם ישאלו אותו האם הוא מסכים לעשות, הוא יבין שיש לו זכות לסרב.

להמנע מסרוב ללא צורך

כאשר יש לה ספק אם להסכים לבן - אל תענה בסרוב, אלא אמר: כרגע אין לי תשובה, רצוני לחשב עוד קצת.

להיות החלטיים

חסר החלטיות של ההורים עלולה ליצר אי רגיעה נפשית אצל הילד.

להיות עקביים

* עקביות הנה עמידה בהסכמים או בנהלים בצורה רצופה. * אי עקביות עלולה לבקע סדק באמון ובמשמעת של הילד.

להכיר את כחות הילד הנפשיים והגופניים

* יש להקפיד שהדרישות מהילד תהיינה לפי כחו, דהינו שהוא יכול לבצע אותן ללא מאמץ מיוחד. * דרישות [באופן קבוע] שטעונות מאמץ מיוחד עלולות לגרם לשחיקה נפשית של הילד.

חברה מתאימה

* דָּרָךְ בְּרִיתוֹ שֶׁל אָדָם לְהִיּוֹת נִמְשָׁךְ בְּדַעוֹתָיו וּבְמַעֲשָׂיו אַחַר רֵעִיו וְחֻבְרָיו וְנוֹהֵג כְּמִנְהַג אֲנָשֵׁי מְדִינָתוֹ, לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לְצַדִּיקִים (רמב"ם הלכות דעות ו, א) * גַּם בְּמַחְנֵה שׁוֹמְרֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת אֵין כָּל הַדַּעוֹת שְׁוֹת וַיֵּשׁ לְנִקְט מִשְׁנֵה זְהִירוֹת.

כָּלְלִים בְּרוּרִים וּמְפָרְטִים

* יֵשׁ לְהַצִּיב כָּלְלִים קְבוּעִים מֵה מִתֵּר וּמֵה אָסוּר. * הַיְלָדִים הֵם "כְּעוֹלָם חֲדָשִׁים" וְלָכֵן הֵם זְקוּקִים לְהַסְבֵּרָה בְּרוּרָה וּמְפָרְטָת.

לְהִמָּנַע מֵאִיפָה וְאִיפָה

* הַחֲמִימוֹת הַרְגֵשִׁית שֶׁל הַהוֹרִים הֵיא צָרָךְ לְנַפֵּשׁ כְּמוֹ "אֲכָל נֶפֶשׁ" לְגוּף. וּמִכָּאֵן יֵשׁ לְהִבִּין שֶׁהַסְבֵּרַת פְּנִים לְאֵח הָאָחַד יוֹתֵר מִמִּשְׁנֵהוּ מֵהוּהָ פְּגִיעָה חֲמוּרָה. * יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל לְטַשְׁטֵשׁ אֶת נְתִינַת תְּשׁוּמַת הַלֵּב לְיִתְרוֹנוֹת אֵח אָחַד עַל מִשְׁנֵהוּ.

לְשֹׁמֵר עַל מִצַּב שֶׁל "שְׂמַאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקַרְבֵּת"

* כָּכָל שֶׁהַיְלָד יִרְגִישׁ וְיִבִּין שֶׁהוֹרָיו אוֹהֲבִים וּמְעַרְכִּים אוֹתוֹ וְכָכָל שֶׁיְהִיָּה מִשְׁכָּנֵע שֶׁהוֹרָיו מוֹלִיכִים אוֹתוֹ בְּדָרָךְ הַנְּכוֹנָה - כָּךְ יְהִיָּה לוֹ חֶסֶן נֶפֶשִׁי לְעִמּוּד מוֹל הָאֲתַגְרִים וְהַבְּקָרָת. * יֵשׁ לְהַקְפִּיד שֶׁכַּאֲשֶׁר הַיְלָד נִכְנָס לְבֵית, קִבְּלַת הַפְּנִים תְּהִיָּה נְעִימָה גַם אִם יֵשׁ סִבָּה לְכַעַס.

תְּמִימוֹת דַּעִים בֵּין הַהוֹרִים

* כַּאֲשֶׁר יֵשׁ תְּמִימוֹת דַּעִים בֵּין הַהוֹרִים, לַיְלָד יִקַּל לְקַבֵּל אֶת מְרוֹתָם וּלְהֶאֱמִין בְּדַרְכָּם, מֵה שֶׁאֵין כּוֹן כַּאֲשֶׁר יֵשׁ מִחֻלְקָת. * בְּמִקְרָה שֶׁל מִחֻלְקָת יֵשׁ לְשֹׁמֵר עַל כְּבוֹד הַדָּדִי וּלְמַעַט בְּדַרְשֵׁיוֹת שֶׁעֲלוּלוֹת לְגִרָם לְסֵרוּב. וּמֵאִידָךְ, יֵשׁ לְהִרְאוֹת לוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹצִים מֵאֵד לְמִלָּא אֶת בְּקִשׁוֹתָיו.

שֹׁמֵר אֶת מַעֲמָדְךָ כְּהוֹרָה!

* יש לשדר אהבה ודאגה כנה לילד, אולם עם זאת הילד צריך להבין שמעמדו אינו שונה להוריו, ולכן הזכות להסכים או לסרב נתונה אף ורק להוריו והוא כילד צריך לצית לכל אשר יאמרו וגם אם לא נראה לו. * רצוי להיות נגיש לילד ולהראות לו שאזננו כרויה לשמע אותו. * מעמד ההורים הוא גם מחיב התנהגות בהתאם.

ענישה

מטרת העונש

* מטרת הענש להסיר את שחד התאונה שמסמא את עיני שכלו של הילד. * אין להעניש כנקמה אלא רק לשם תקון להבא.

הענש הוא לא נעים לנענש - ולא נעים למעניש. השאלה היא: אם כן, האם אי אפשר בלי להעניש, ומה היא המטרה שלשמה מענישים?

התשובה היא: אמת היא שלא תמיד הענש הוא מכרח, אפשר להגיע למטרה גם בלי ענש. אולם לפעמים הילד נתון בתהליך הדרדרות

מוסרית, ואנחנו רואים, שאף על פי שהסברנו חזר והסבר - אין הדברים עושים רשם בפעל על היילד. או שהיילד עשה מעשה חמור שלא נוכל להרשות לעצמנו השנות המעשה, ויש חשש, שכיון שיש לו תאווה לעשות את המעשה, לא תספיק ההסברה בלבד כדי להניא אותו מלשוב על מעשה זה או לעצר את ההדרדרות שהוא נתון בה, כיון שהתאווה היא כעין שחד המעונרת את עיני היילד מלראות את האמת שבדברי ההסברה של הוריו ומחנכיו, ולכן צריכים אנחנו להעניש.

כמובן שיש עוד צורות המחיבות ענש, אולם המכנה המשותף לכלם הוא, שהמטרה היא למנע קלקול ולהסיר את המונע, שזהו שחד התאווה.

ועל פי האמור יש לפרש מה שהובא בגמרא מסכת מכות דף ח' עמוד ב', וזה לשונו: אף על גב דגמיר מצוה קעביד, דכתוב: "יסר בנה ויניחך". עד כאן לשונו. פרוש: אף על פי שהיילד בדרך כלל מתנהג פשוטה, מכל מקום תמצא סבה להכותו [כמובן שהכונה לא בתדירות, אלא במנון קטן מאד, שהרי מכל מקום הוא ילד טוב]. ונראה שהסבה היא, משום שיילד צריך לקבל מרות גם כאשר הוא לא מבין. והנה, במקרה שהיילד מתנהג פשוטה לא משום שיש סבה מרתיעה, אלא אך ורק משום שהוא מבין שכך צריך לעשות [וזה מצב אידיאלי שכל הורה צריך לשאף אליו] - אם היילד יגדל ויהיה לו פתוי לעשות אחרת ממה שמבקשים ממנו, אזי לא יהיה גורם שיוכל להניא אותו, משום שאין לו מרות ולא מורא, שהרי הוא גדל לפי הבנתו, ולא מתוך פניעה וקבלת על ההורים, ולכן לא יהיה מי שיעצר אותו. ובזה תתבאר הסבה למה שאומרים, שיילדים "השקטים" בגיל הצעיר, כאשר הם מתבגרים, הם משתנים והופכים להיות יותר מדאי עצמאיים ופתאים השקפתם משתנה. הסבה היא, משום שהם לא קבלו מרות, שהרי כשהיו קטנים, הם לא היו צריכים מרות, הם התנהגו למופת, ונוסף לזאת הם לא קבלו הנחיות מוסריות, היות ולא היה צריך לשוחח עמם. הם היו למופת, וממילא, כאשר גדלו ללא רתיעה וללא תכן מוסרי, התוצאה היא פריקת על.

אולם יש להדגיש את מה שכתב הגר"א ע"ה (משלי יט, יט): ענש נותנים רק בשביל העתיד למנע קלקול, ולא כנקמה על מה שעבר.

לדגמא: ילד ששקר, יש להסביר לו את חמרת השקר, כגון שארבע פתות אינן מקבלות פני שכינה ואחת מהן היא פת שקרנים, ושואם הוא יתרגל לשקר, עלולים לאבד בו את האמון, ואז, אפלו שיאמר אמת, לא יאמינו לו וכו'. אולם אם נראה שההסברה בלבד אינה פותרת את הבעיה, והראיה לכך - שהרי אנחנו רואים שהילד ממשיך לשקר, אם כן, אנחנו מכרחים להעניש כדי שילמד יהיה אינטרס שלא לשקר, ואז העניש ירתיע אותו שלא ישקר. זהו עניש בשביל תקון לעתיד שלא ישקר, ולא כמטרה להעניש על העבר על מה ששקר. [ואגב, השל"ה כותב, שעל שקר יש להעניש בחמרא רבה, כיון שמדת האמת הנה מפתח גדול בהצלחת חנוך הילד. אם הילד יתרגל שלא לשקר בשום אופן, אם כן, לפני כל מעשה הוא ישקל אם כדאי לעשותו או לחדל ממנו, שהרי אם אביו ישאל אותו, הוא יודע שהוא לא ישקר, וממילא הוא ימנע את עצמו בהרבה מאד מהמעשים הרעים. ומספר השל"ה, וזה לשונו: והנה פה בירושלים עיר הקדש תוב"ב הנה רגיל אצלי חסיד גדול מחסידי עליון מהספרדים, ואם היו נותנים לו כל חללי דעלמא [פרוש: כל הדברים שבחלל העולם], לא היה מוציא, חס וחלילה, מפיו דבר שאינו אמת בברור. וספר לי מנהג אביו, בעודו הנה נער הוא ואחיו, ובא קובלנא [פרוש: תלונה] שנעשה איזה ענין שלא כהגון, אמר: מי שיודה על חטאו ויאמר אמת, אזי אמחל לו, רק יזהר מהיום והלאה שלא ישנה באולתו, ואיזה [וזה] שיכפר ואני אחקר ואדרש שאחז בשקר וכפר, אזי אעשה לו ענשים בכפלי כפלים. וכן עשה, מי שהודה - מחל לו ונתן לו מתנה עוד איזה מטבעות, בעבור שהודה באמת. והיה קונה האמת במטבעות, לקיים "אמת קנה". ונעשה בבנו החסיד הנ"ל טבע האמת עולמית. עד כאן לשונו.]

דגמא נוספת [מעשה שהיה]: ילד סקרן נגע בכפתורים של מכונית הכביסה וקלקל כפתור במכונית. האמא העריכה שצריך להזמין טכנאי, אולם השאלה - כיצד להעניש במקרה כזה, האם להעניש לפי גדל הנזק שאמור להיות גדול, וממילא העניש יהיה חמור, או לפי חמרת המעשה, דהיינו "החטנות" ללא רשות?

תשובה: עלינו להתבונן מה המטרה שלשמה אנחנו מענישים. אם המטרה היא נקמה, חס וחלילה, על מה שעשה - עלינו להעניש לפי הנזק, ובזה "ישקט הלב". אולם האמת, שהמטרה היא, שהילד ילמד שלהבא

לא נוגעים ללא רשות, לכן עלינו להענישו ענש שיגרום לו ש'להבא הוא ירתע, וכמוכן הוא אינו חמור כמו ענש שעצמתו נמדדת לפי הנזק, ובכל זאת די בענש זה שהילד ירתע מלשוב ולחטט. כדגמא, אפשר להענישו על ידי ש'נאסר עליו יומים להכנס לחדר שבו נמצאת המכונה, גם אם אין פונתו לנגע בה, ואם הוא ירצה להוציא דבר מסים, עליו להודיע להוריו ולהמתין עד שיתפנו ויביאו לו מה שהוא צריך, או אפשר לנזף בו, ובזה לסים את הענש.

ואמנם תתכן דגמא הפוכה - שהנזק הוא פעוט, אולם המעשה מצדיק ענש חמור יותר מגדל הנזק. לדגמא המקרה הנ"ל, אולם נציר, שבמקום לשבר חלק במכונה, הוא לחץ על כפתור העצירה ועצר את המכונה ללא שום נזק. במקרה זה על ההורים להעניש בחמרה יותר מאשר הנזק שבפעם לא נגרם. אלא יש להסתפל שזה עלול לחזר על עצמו גם באפנים אחרים, ועלול להגיע לסכנה. לכן, כדי למנע זאת, אנו מענישים אף שלא היה נזק [אם מגיעים למסקנא שהסברה בלבד לא תספיק].

הסברת העונש

* כאשר מסבירים את סבת הענש, זה מקל על הילד לקבלו. * יש להסביר ולא להתנצל * ההסברה משדרת: הענש מגיע לך מן הדין. ההתנצלות משדרת: לא מגיע לך ענש. וממילא ההתנצלות עלולה לגרום להתמרמרות.

"תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה" (משלי יז, י). פרש הרלב"ג, וזה לשונו: הנה הגערה במבין - ליסר אותו, ויקבל בה מוסר יותר ממה שיקבל הכסיל מהמוסר אם יכיהו מאה הכאות. עד כאן.

אחרי שהגענו למסקנא שצריכים להעניש, רצוי מאד שהילד יבין מדוע הוא נענש, ומה כל כך גרוע במה שעשה. ולכן יש להסביר לו את חמרת המעשה, וכאשר הוא יבין את זאת, זה יקל עליו לקבל את הענש, כיון שזה נראה מצדק או מכרח. וגם כאשר הילד לא ירצה לקבל את הענש [כמובן שלא שואלים אותו], מכל מקום, הוא לא יפתח התנגדות קשה כמו שהיה עלול לפתח אלו לא הסביר לו כדבעי על מה הוא נענש, והוא גם יבין לנכון מה בדיוק רוצים ממנו, ולהבא ישתדל שלא לחרג.

לפעמים יתכן שהילד יתרץ את עצמו, ואף יעלה אפשרות אחרת במקום הענש. ואף על פי שאיננו כפופים לדעתו, מכל מקום מצינו עוד אפשרות, ואם ההצעה תשכנע אותנו - מה טוב, ואם לא תשכנע - לא הפסדנו מאומה.

על אף האמור, יש להדגיש, שהסברה אין פרושה התנצלות. אדרבה, אסור להתנצל כאשר רואים צורך להעניש. ומדוע? התשובה היא: משום שההתנצלות מראה שהענש לא מגיע, ולכן מתנצלים, וזו ממש סתירה גמורה לענש. ומובן מאליה שזה יכול לתת לילד הרגשה של קפוח ורצון להתנגד בכל כחו, ואם כן, אנחנו מכבים אש בשמן!

מה היא הסברה ומה היא התנצלות?

כדי לעמד על ההבדל, נמחיש זאת בדגמא: ראובן הוציא קללה מפיו, ואין זו הפעם הראשונה - על אף אזהרותיו של אביו, ולכן אביו ראה לנכון להענישו. לפני שהענישו, אמר לראובן: שים לב, אין זו הפעם הראשונה שהוצאת קללה מפיה, ואתה יודע היטב שזה חמור וכו', על כן עלי להענישך! עד כאן הספור. אביו של ראובן הסביר לראובן מדוע הוא מענישו, אך לא התנצל, אלא הציג עבדה שהוא מתכוון להענישו. אולם אם אביו של ראובן היה אומר כך: אני מצטער, אני מכרח להענישך, אני מקנה שאתה מבין אותי ולא כועס עלי, מכל מקום אני מבקש ממך סליחה שאני מכאיב לך - זוהי התנצלות!

במקרה הראשון זו הסברה, משום שהאב נתן את הענש כדבר שמוכן מאליו ואין מקום לופות. זה קו הדין - אני צריך להכאיב כדי שזה ירתיע. מה שאין כן במקרה השני, הוא מראה שאין זה מגיע לו, שהרי הוא מתנצל. ואם מגיע לו, האם הוא זקוק לכך שהילד לא יכעס או שיסכים, הרי הענש זה תוצאה של מעשה הילד, ומה שבטל הוא צריך לאכל, אם כי אפשר להראות צער על כאבו של הילד, וזאת מתוך שאני מרגיש שכאבו זה כאבי, ואין זה סותר לענש שצריך לקבל. גם זריקה היא פואבת, אף על פי שהיא מרפאת, ואינה שלילית, אלא היא תוצאה ממחלת החולה, ואין הרופא צריך להרגיש אשם. כך גם בחנוכה. ולכן, אדרבה, להפך - יש לתת הרגשה שעל הילד להתנצל שעשה מעשה שצער את

עוצמת העונש

* ענש בעצמה חזקה יותר מחמרת המעשה עלול לגרום לנזק יותר מהתועלת. * כשיש ספק באיזה עצמה להעניש, יש לבחור להעניש בפחות עצמה ולא לקחת סכונ של הענשה בעצמה חזקה יותר.

כאמור לעיל, מטרת הענש למנע השנות המעשה או מניעת הדרדרות. אולם מה היא עצמת הענש? יש כאלה שמענישים ענש כבד מאד שאינו חופף לחמרת המעשה, וזה משום שהם רוצים להיות בטוחים במאת האחוזים שהילד לא יחזר על המעשה שעשה. לדגמא: ילד שקשקש על הקיר בבית, ההורים הענישו אותו במכות נמרצות או שהענישו אותו שלא יצא מהבית במשך חדש ימים, וזאת כדי שלא יהיה כל סכוי שהילד יקשקש שנית. הנה במקרה זה, בודאי שהענש הוא הרבה יותר גדול מחמרת המעשה. האם זה נכון להעניש בעצמה כזו?

לכאורה יש מקום לומר, שכינון שהם משיגים את המטרה, או לפחות מגבירים את הסכוי שהילד לא יחזר על המעשה, אם כן, כדאי להענישו כנ"ל. אולם, לעניות דעתי, זו טעות! ומדוע?

התשובה היא: נכון שיתכן שהילד לא יחזר על המעשה, וזאת משום שירתע מהענש, אולם צריך לקחת בחשבון, שאם הענש חמור יותר מחמרת המעשה, אם כן, הילד עלול להנזק נפשית וגם עלול לפתח סלידה מהוריו, שהרי הוא רואה בשכלו שהוא נענש בצורה מגזמת, והוא רואה בזה עול שנעשה לו בחנם, ומוכן מאליו שהילד לא ישמח לקבל מוסר מהוריו, והם ידברו על אוננים ולב אטומים. וכמו כן פאשר הוא יגדל, אין ערבה שאכן הוא יצית להוריו, ומדוע? משום שהוא לא הפנים את מוסר הוריו ולא סמפט אותם, ועכשו הוא גדל, ויצא מרשותם גם פיזית, ולכן אינו רואה סבה לצית להוריו.

נמצאנו למידים, שענש יותר חמור מעצם המעשה אינו משיג מטרה רצויה, אדרבה, זה כמו שמכבים שרפה קטנה - ומבעירים שרפה גדולה.

אולם השאלה היא: האם עלינו להעניש בדיוק לפי חמרת המעשה, הרי זה קשה למדד בדיוק? ואם כן, אולי כדאי להעניש בצורה חלשה לעמת חמרת הענש?

התשובה היא: לא דורשים מאתנו לדיק בענש שיהיה חופף לחמרת המעשה במאת האחוזים, אולם אנחנו נדרשים שהענש לא יהיה חמור בהרבה לעמת חמרת המעשה, ואם יהיה מעט יותר חמור, אין זה אסון, כינון שזה לא כל כך בולט עד כדי כך שהילד יחשב שנעשה לו עול, וממילא אין לחשש לחששות שהצגנו לעיל, ובפרט פאשר הענש מלווה בהסברה נאותה [ולא בהתנצלות!].

ואם נשאל את עצמנו, האם להעניש ענש קל לעמת חמרת המעשה? נשיב, שפשוט, שאם הענש קל בצורה קיצונית, זה עלול להוליד זלזול וקלות ראש של הילד, אמנם אם הענש קל במעט לעמת חמרת המעשה, אין זה אסון. ואם נשאל: לכאורה, אם הענש יהיה קל לעמת המעשה, הילד עלול לזלזל?

התשובה לכך, שהחשש הוא מקדם מדי, משום שעלינו לקחת בחשבון שהילד אינו רשע להכעיס, אלא שהענישנו אותו כדי ש'להבא לא ישוב לכסלה. ואם כן, אם העניש מעט קל לעמת המעשה, אין חשש רציני שהילד יזלזל, כי אחרי הכל שום ילד אינו מענין להעניש ולא להכעיס בחנם, ומה גם, שהעניש מ'לה בהסברה נאותה!

אמנם חשוב מאד להבהיר, שעל אף האמור לעיל, דהינו שצריך להעניש ביחס ש'ה לחמרת המעשה, אין ללמד מ'ה שלעולם לא נעניש בצורה קיצונית חמורה ובצורה קיצונית קלה. אדרבה, לפעמים צריך להעניש בצורה חמורה אף על פי שהמעשה אינו חמור במיוחד. לדגמא: נקח את מה שכתב השל"ה, שעל הוצאת דבר שקר יש להעניש בחמרה רבה, כאמור לעיל, ואף על פי שחמרת השקר כלפי שמיא אינה גדולה מחמרת לשון הרע, פי'דוע, אף על פי כן השל"ה ממליץ להחמיר בעניש, וזאת משום שיש סבה מיחדת לכך, שהרי מדת האמת היא מפתח לכל החנוף. שהרי ילד שטבועה בו מדת האמת, הוא יודע בנפשו שלא ישקר, ולכך הוא יחשש לעשות מעשים שליליים אפלו בסתר, בגלל החשש ש'מא הוריו ישאלוהו ואז יהיה מכרח לגלות. וכמו כן, ההורים סמוכים שהם יודעים לנכון את מצבו האמתי של ה'בן, שהרי ה'בן דובר אמת, וממילא ישפילו לטפל בו בצורה נכונה. מה שאין כן כאשר אינו דובר אמת, הוא חשוף להרבה פתיים - וגם ההורים לא ידעו בדיוק את המצב האמתי של ה'בן, ולכן עלינו להרתיע את הילד בצורה קיצונית [כמובן שיש להסביר לו כ'מה זה חשוב לדבר רק אמת, וממילא יקל עליו לקבל את העניש].

לעמת זאת, לפעמים כדאי להפ'ד - להעניש בצורה הקלה ביותר לעמת חמרת המעשה. לדגמא: ילד שעשה הרבה מעשים שלא יעשו, וכמובן שנעניש בהתאם, והנה הוא החליט לפתח "דף חדש". מעתה הוא יהיה לתפארת - כ'ד הוא מצהיר. אולם, לרע מזלו, אחרי יום בדיוק עשה מעשה חמור, ובעצם א'נחנו רואים שא'כן פ'ונתו להשתנות היא כ'נה, במקרה כ'זה ממלץ עניש קל אפלו בצורה קיצונית לעמת חמרת המעשה, והטעם להקלה זו, הוא משום שיש חשש, שאם נעניש אותו ביחס תואם לחמרת המעשה, הילד עלול להתנאש מלהשתנות. ל'כן רצוי לתת לו עניש קל שיהיה כ'תמרור, ועם זאת יש להסביר לו, שהעניש הוא קל, משום שא'נחנו משערים ש'זה מקרה חריג והוא לא יחזר על עצמו, וגם לא ינצל את

העבדה שקבל ענש קל כדי לשוב לכסלה, חס וחלילה. בהסברה כזאת הוא עשוי להעריך את המחנה שעשו לו, ולהרגיש חובה מצפונית להשתנות לטובה.

דגמא נוספת: במקרה שמדבר בילד שטבעו נוטה לעקשנות, ואנחנו חוששים שאם כבר מתחלה נעניש אותו בענש חמור, הוא עלול להצדיק את עצמו ולאחז בטעותו בעקשנות כדי לא לקבל ענש, שהרי הוא מזהיר שהמעשה הוא טוב, וממילא הענש אינו מצדק. ובמקרה כזה הוא עלול לדבק בטעותו בצורה ענרת ובלתי הגיונית, וכך זה בשביל לנסות להתנגד לענש. כדי למנע חשש כזה, בתחלה עלינו להכריז בפניו על ענש קל, כדי שלא יקשה בעיניו לקבל את העבדה שהמעשה שעשה הוא שלילי, או שלא יכחיש זאת, ואם, חס וחלילה, הוא ישוב לכסלה, יש להענישו בהתאם.

נקדה נוספת יש לקחת בחשבון - אם המעשה שנעשה נתן לסבלו שוב או לא. כגון ילד שלא סדר את מטתו - אף על פי שזה לא ראוי לעשות כן, מכל מקום, אין זה נורא גם אם למחרת הוא שוב לא יסדר, ולכן אפטר בהחלט להתגמש, כי אחרי הכל, ההחלטה והאפשרות להעניש או לא היא בידינו, ואין זה משנה אם נעניש מייד או רק לאחר כמה פעמים. ולכן, אם יש סכוי שבלי ענש זה יסתדר, למה לנו למהר לתת ענש?! לעמת זאת, אם זה קשור בצבור, קשה מאוד להתגמש אתו.

לדגמא, ילד קשקש על דלת של אחד השכנים, קשה מאוד לחכות עד שיקשקש שוב, אלא אנחנו נעניש מייד, כי זה לא סובל דחוי [וכמובן מדבר שלא ברור לנו שבהסברה בלבד תמנע השנות המעשה]. ישמע חכם ויוסף לקח!

תדירות העונש

* יש לשאף למעט בתדירות הענש. * הענש ינתן בגיון. * הענש נתן מקצר שכלנו להפנים לילד את דעתנו.

כל כמה זמן להעניש? תשובה: אין הגדרות זמן. זה לפי הצורך, והצורך משתנה מילד לילד, וממקום למקום, ועוד הרבה פרטים משתנים. אמנם מה שכן ברור הוא, שיש לשאף להגיע למצב שלא נצטרך להעניש, ואם נצטרך, מכל מקום יהיה לעתים רחוקות. עלינו לשאף להסביר לילד את הדרך בה אנחנו חפצים שילד, ולהפנים את ההזירות מן הדרך אשר ממנה אנחנו חוששים. וכמוכן שהענישה אינה דרך להפנים. הדרך היא ההסברה והדגמה האישית, עם כל המשפיע מכך.

זאת ועוד עלינו לדעת, שענישה תדירה עלולה ליצר אדישות לענש. למה הדבר דומה? לשלש גיגיות של מים. בראשונה מים קרים, בשנייה מים פושרים, ובשלישית מים חמים. אם נכניס את היד למים קרים ואחר כך נכניס אותה למים פושרים - נרגיש מעט חם, ומדוע? כיון שבניחס למצב של מים קרים, הפושרים חמים. ואם נעשה נסיון הפוך, על ידי שנכניס ותחלה את היד למים החמים ואחר כך למים הפושרים - נרגיש קרירות, והסבה כנ"ל, היד התרגלה לחמים. ולכן, בנגעה במים הפושרים, בניחס לחמים הם מרגשים קרים. באיזה מקרה לא נרגיש שנוי? כמוכן זה במקרה שיש שתי גיגיות עם מים חמים, או שתיהן עם מים קרים או פושרים. אם נכניס את היד לאחת מהן ואחר כך לחברתה, לא נרגיש שנוי, והטעם מוכן.

אם כן, עלינו לדעת, שזה מה שעלול להיות כאשר ילד נענש בצורה תדירה. הוא עלול להתרגל, וזה לא ישפיע עליו. יתרה מזאת, זה עלול להביא למצב כזה, שהמשמעת של הילד תהיה אדן ורק דרך ענישה, שאם לא כן, הוא לא ישמע, וכמוכן זה גרוע ביותר. חשש נוסף הוא, שהילד יתרגם את הענש כחלשה של ההורים, שאין להם שום דרך להסביר מלבד דרך הענישה, וכמוכן, ראיה כזאת אצל ילד מביאה למצב של זלזול בהורים עם כל המשפיע מכך.

בתקופת מארעות הדמים בארץ ישראל, בשנת תרצ"ז, היו רבים מתקשים להפנע מחליבה אסורה על ידי הזדקקות לערבים. ה"חזון איש" כתב בענין זה את גישתו ההלכתית, כאשר מאלף לראות את לשונו הזקב בניחס לדחית הפועלים הערבים מתוך רגשות נקם בשעה שישארל

צריכים להם, דהינו לצרף חליבה בשבת, וכתב בכתב בספרו (חזו"א או"ח סי' נוסק"ד): "חייב כל אדם להשתדל לחלב על ידי אינו יהודי, שזו דרף הישרה על פי התורה וסופה להתקיים, וכן נוהגין בכל המקומות שהשבת אצלן ביקר. ומדרף התורה להתזיק שלום עם כל אדם ולהעביר על המדה... וכשם שאין ראוי לחכם לכעס ולנקם במרע לו מתוך חלי רוח, כן אין ראוי לנקם ולשנא את המרע לו מתוך חלי נפש המשפלת וחסר משקל המדות, ואין בין בליעל למטרף הדעל ולא כלום, וכל הענשים הוא - להיות חכמת החכמים מגבלה מאד ובלתי מספקת לתן לפתאים ערמה, ההכרח להשתמש בענשים להקים גדרי עולם, שלא יהיה העולם טרף לשני בריאי הגוף וחלושי השכל, אבל הענש צריך להעשות מתוך יגון עמק נקי מרגש צרות עין בשל אחרים. ובהיות האדם בלתי שלם בתכלית השלמות ומרגז ביצר הרע, לא יחדל מלהיות רחמני ולהתירשל בשעה שמצוה לעשות דין, ואז נתן לו להשתמש גם בהערת טבעת נקמה תחת פקוח הדעת, שאין הערתו בזה רק לזרוז הדין, וזהו בכל לבבך - בשני יצריך. "עד כאן לשונו.

לכו, כאמור לעיל, עלינו לשאר להעביר ולמסר את הדרף בה אנחנו חפצים שילדינו ילכו, וזאת, כאמור, על ידי הסברה ודגמא אישית, וכנ"ל.

אולם זה באפן כללי, ואמנם יש מצבים שעלינו להעניש באפן תדיר. למשל, במקרה שהילד עשה מעשה חמור שבשום אפן אי אפשר לסבלו, ולכן אנחנו נאלצים להעניש בכל פעם שהמקרה יחזר על עצמו, וזאת מלבד ההסברה שהיא חלק בלתי נפרד בכל מקרה.

לדגמא: אם בבית יש "נגע" של נבלות פה [דהינו מלים לא נקיות, גסות!], ואחרי הסברה החלטנו, שמי שינבל את פיו, יענש בלי התראה נוספת. במקרה כזה, גם אם נצטרף להעניש בתדירות, לא נמנע מכך.

והסבה לכך היא פשוטה: אם נמנע מלהעניש משום התדירות, עלולים אנחנו לתת מכשול גם לשאר ילדי הבית, שרואים, שאף על פי שהיה נבול פה - לא היה ענש, וממילא, אם גם להם יתחשק לנבל את פיהם, הם יעשו כן [מה שאין כן כאשר יראו שבכל פעם שיש נבלות הפה יש גם ענישה, אזי הם ימנעו]. אולם לעצם סוג הענש, לא מכרח ולא רצוי שיהיה סוג אחד שחוזר על עצמו, כדי שלא יאבד את השפעתו.

ביצוע העונש

* יש להקפיד מראש שיהיו כל התנאים לבצוע העונש. * יש להראות צער שאנחנו נאלצים להעניש. * יש לשדר החלטיות ובטחון.

כאשר אנחנו רוצים לבצע עבודה מסוימת, אנחנו דואגים מראש לתנאים המתאימים לבצועה. לדגמא: אם רוצים לתקן דוד שמש שעל הגג, אז דואגים לבצע זאת ביום שאינו גשום, רואים מראש את הבעיה, ודואגים לחלקים המתאימים וכו', כדי שהבצוע יהיה תכליתי ומשלים. כך בבצוע העונש - עלינו לדאג לפרטים דלהלן:

א] עתוי נכון. אם החלטנו להעמיד את היילד בפנה לזמן מסוים, לדגמא למשך 20 דקות, אין לבצע זאת דקה לפני התפלה, שהרי ביצוע שבעוד דקה הבן צריך להתפלל, ובדאי שלא נפסיד תפלה בשביל העונש, ואז, בלית ברירה, לא נבצע את העונש כמתכנן, ובדאי שאין זה רצוי. כמו כן, אם רואים שהיילד במצב של יאוש, פחד וכדומה, אין זה עתוי נכון להעניש, כיון שהוא עלול לעשות דוקא להפך, וזאת מתוך יאוש [וימובא במסכת שמחות פרק ב' הלכות ד, ה, ו, בזה הלשון: מעשה בבנו של גורנוס בלוד שברח מבית הספר, והראה לו אביו באזנו (פרוש, להפחידו, משך באזנו) ונתירא מאביו והלך ואבד עצמו בבגד... מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששבר צלוחית בשבת והראה לו אביו באזנו, ונתירא מאביו, והלך ואבד עצמו בבור... מכאן אמרו חכמים: אל יראה אדם לתינוק באזנו, אלא מלקהו מיד או ישתק, ולא יאמר לו כלום. רבי שמעון אומר: יצר, תינוק ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. עד כאן לשונו], וכן על זו הדרך. ישמע חכם ויוסף לקח.

ב] מקום מתאים. יש לדאג להעניש במקום שאינו רגיש ולא מגביל אותנו. לדגמא: אם החלטנו לגער ביילד, אין מן הראוי לעשות זאת ברחוב, משום שזה עלול לגרום לסבוך בבצוע הגערה - אם משום שלא נעים לנו להראות

בְּקַפְדָּנִים לֵיד זָרִים, וְאִם מְשׁוּם שְׁהֵיִלֵד עָלוּל לְהַכְשִׁיל בְּלִשׁוֹנוֹ וּלְהַתְחַצֵּף, וְאִזִּי הַנְּזֶק כְּמַעַט לֹא נִתֵּן לְתַקּוּן. גַּם מִבְּחִינָה הַלְכָתִית הַדְּבָר טְעוֹן בְּרוּר, שְׁהָרִי הֵיִלֵד מְבִישׁ קָבֵל עִם וְעֵדָה.

ג] יְדִיעַת מַהוּת הָעֵנֶשׁ וּמְרַכִּיבּוֹ. לְפָנָי שְׁמַעְנִישִׁים, עָלִינוּ לְדַעַת גַּם מָה הָעֵנֶשׁ וּמָה גְדֻלוֹ, מָה הַפְּלִים הַדְּרוּשִׁים וְהָאִם הֵם בְּרִשׁוּתָנוּ. לְדַגְמָא: אִם מַעְנִישִׁים אֶת הֵיִלֵד שֶׁלֹּא יֵצֵא הַחוּצָה, עָלִינוּ לְדַאֵג שְׁתִּהְיֶה בְּקֶרֶת, וְלַפְעָמִים גַּם בְּצוּרָה גְלוּיָה. כְּגוֹן: יֵלֵד שֶׁהוּא קָל דַּעַת, אִם יֵשׁ לוֹ סַפֵּק שְׁאוּלֵי לֹא יִרְגִישׁוּ שֶׁהוּא יֵצֵא, אָז הוּא לֹא יַחֲשֵׁב הַרְבֵּה וְהוּא יֵצֵא, נִמְצָאנוּ מְכַשִּׁילִים אוֹתוֹ. לְכֵן יֵשׁ לְדַעַת מְרֵאשׁ. מָה הַנְּתוּנִים שְׁבִיִּדְנוּ, וְעַל פִּי זֶה לְקַבֵּעַ מַהוּת הָעֵנֶשׁ.

וְזֶה הַכָּל: אִם אֵין פְּלִים מִתְּאִימִים לְעֵנֶשׁ - אֵל תַּעֲנִישׁ!

ד] אֵל תִּהְיֶס. כְּאֲשֶׁר גְּמַרְתָּ אִמְרָה לְהַעֲנִישׁ וְהִנֵּה מַעֲנִישׁ, אֵל תִּהְיֶס בְּזִמְנֵי שְׁאַתָּה מַעֲנִישׁ, כִּי זֶה עָלוּל לְשַׁדֵּר לֵיִלֵד שְׁאֲכֹן הָעֵנֶשׁ מְטַל בְּסַפֵּק, וְאוּלַי [אַפְּל הֵיִלֵד זֶה וְדַאֵי] הָעֵנֶשׁ אֵינוֹ מְצַדֵּק. לְכֵן אֲדַרְבֶּה, בְּשַׁעַת בְּצוּעַ הָעֵנֶשׁ תִּרְאֶה בְּטַחֲוֹן גְּמוּר שְׁאֲכֹן מַגִּיעַ הָעֵנֶשׁ לְנַעֲנֶשׁ, וּבְצוּרָה בְּטוּחָה כְּזֹאת הֵיִלֵד יִבִּין שְׁאֲכֹן מַגִּיעַ לוֹ הָעֵנֶשׁ.

ה] אֵל תִּרְאֶה שְׁמַחָה לְאִיד. כְּאֲשֶׁר אַתָּה מַעֲנִישׁ, אֵל תִּרְאֶה לְנַעֲנֶשׁ שְׁאַתָּה שְׁמַח לְהַעֲנִישׁוֹ, כִּי זֶה נִרְאֶה לוֹ כְּנִקְמָה, חֵס וְחִלְלָה, וְכַמּוּבָן שְׁזֶה עָלוּל לְקוּמַם אֶת הַנְּעִנֶשׁ, וּמִי יוֹדֵעַ לְאֵן יִגִּיעוּ הַדְּבָרִים. וּמִלְבַּד זֹאת, קָרוֹב לְוִדַאי שְׁזֶה יַעוֹרֵר אֶפְּל הַנְּעִנֶשׁ סְלִידָה וְאֶפְּלו שְׁנֵאָה לְמַעֲנִישׁ. וְאִז, גַּם כְּאֲשֶׁר נִרְצָה לְהַחֲמִיא לֵיִלֵד עַל מַעֲשִׂים טוֹבִים, הוּא לֹא יֵאָמֵן שְׁעוֹשִׂים זֹאת מִתּוֹךְ אַהֲבָה אֵלָיו, אֶלָּא הוּא יַחֲשֵׁשׁ שְׁאַנְחָנוּ שְׁמַחִים בְּמַעֲשֵׂיו הַטוֹבִים מִתּוֹךְ שְׁקוּלִים אֲנֻכִּיִם, כְּגוֹן: שְׁיֵשׁ לָנוּ כְּבוֹד מִכָּף שְׁהֵיִלֵד מִתְּנַהֵג יָפָה, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה. וְכַמּוּבָן, שְׁאִם הֵיִלֵד מִבִּין בְּצוּרָה כְּזֹאת עֵקְמָה שְׁאַנְחָנוּ מַעֲנִישִׁים מִתּוֹךְ אֵינְטֶרְס אִישִׁי שֶׁל כְּבוֹד וְכַדוּמָה, זֶה שְׁלִילִי וְרַחוּק מִלְּהַקְרֵא חַנוּף, אֶלָּא זֶה מְעוֹדֵד לְאַנְכִיּוּת.

לְכֵן אֲדַרְבֶּה, תִּרְאֶה שְׁאַתָּה מְצַטְעֵר לְהַעֲנִישׁוֹ, וּלְדִידֵךְ הַלְוֵאִי וְהִיָּה לְכָף פְּתֵרוֹן לְלֹא עֵנֶשׁ. הַרְוַח הוּא בְּרוּר, שְׁהָרִי יֵשׁ הַרְבֵּה יוֹתֵר סְכוּיִים שְׁהֵיִלֵד אֲכֹן יִזְדַּהֵק עִם הַמַּעֲנִישׁ וְיִבִּין שְׁאֲכֹן מַגִּיעַ לוֹ הָעֵנֶשׁ, וְאֵין בְּרָרָה אַחֲרָת.

ובודאי, מתוך רצון למנוע צער ממנו ומהוריו הוא ישתדל להבא להיטיב מעשיו, ובנוסף לכך - גם לאחר מכן, בעתיד, הוא יעריך את המעניש על שהענישו, וכמוכן, כאשר המעניש יחמיא לו, הוא ישמח על המחמאה ויסתכל עליה מתוך נקודת מבט חיובית שאכן ההורים או הרב שמחים במעשיו הטובים לא מתוך שקולים אנכיים, אלא אדרבה, מתוך אהבתם הכנה אליו, וכמוכן שזה חיובי מאד ומעודד להמשיך ולהתמיד במעשיו הטובים, וגם מעודד להיטיב לזולתו לא מתוך אנכיות, אלא לשם חסד בלבד.

האם ענישה במכות מותרת?

* ההכאה מסייעת להסיר את ערלת הלב, מרדנות וגאווה. * יש להתחשב בנקודת המוצא בו אנחנו נמצאים. יתכן שדוקא ההכאה תגרום למרד.

ידוע ומפורסם המצב המדיני כיום והיחס כלפי הענישה הנ"ל, אין טעם ולא פדאיות לפרט. אולם מה שחשוב הוא, לדעת את דעת תורתנו בענין זה. הנה לנו לשון הרב דסלר זצ"ל (בספרו "מכתב מאליהו" ח"ג עמוד 360): אשר כתבת שיש לחוקרים המדישנים תשובה עקרונית בזה, שהרי מדרך הילדים לחקות מעשי הוריהם, ואם כן, גם המה ילמדו להפנות את העושים נגד רצונם, וכי.

אמנם שתי טעיות גרמו לחוקרים שלא לרדת לעמקו של דבר:

א] הם סוברים שהאדם נברא בלי מדות כלל, ורק מסביבתו הוא לומד אותן. פרוש דבריהם: כי האדם לומד את פרטיותו מהסביבה. אבל אין הדבר כן - "לפתח חטאת רבץ", וגם לפני זה יש בעבר אינסטינקטים לרעה, וכמו שאמרו חז"ל לגבי עשו, כשעברה רבקה על בתי עבודה זרה פרס לצאת. ועין מה שכתב מהר"ל בזה, דהינו, בחינת אינסטינקט גם

בלי דעה ומחשבה וחשבון כלל. פרטיות האדם, דהינו מדותיו, נבראים עמו. ועל כל פנים, יודע מעצמו ללחם במבטלי רצונו. כמובן שהסביבה מחזקת מדות ולומד גם מאחרים, אבל עקרי המדות אינו צריך ללמוד מהם, כי יש לו משלו.

ב] הם סוברים כי צריך לפתח בילדים את העצמאות, וזו היא טעות גדולה למדי. לא עצמאות צריך לפתח, אלא הכנעה. גם כשיפתחו בו ענה והכנעה, ילמד מעצמו גאונה ורציחה. אבל ללמד לו כי "אני ואפסי עוד" - זוהי תורת אדום, תורת הרציחה והגזלה.

עין היטב באגרת הגר"א ז"ל (נדפסה בסוף מסילת ישרים), זה לשונו שם: "ויש שזורע על האבן, והוא לב האבן שאינו נכנס בו כלל, וצריך להכות את האבן עד שתתפוצץ, לכן כתבתי לך, שתפי בנינו אם לא ישמעו לך" וכי, עין שם.

הרי מכאן ענין אחר לגמרי בהכאה, דהינו לעשות לבן לב נשבר ונדכה. ועין היטב בדרך עץ החיים להרמח"ל ז"ל, בדבור המתחיל: ועתה נחזר לשרש הענין; ודבור המתחיל: הנה התורה היא נקראת עז. קשה להעתיק כל ארץ לשונו, אבל הדברים עמקים מאד, ומבט אחר להם לגמרי, דהינו, שהכאת הבנים היא בבחינת הפרדת ערלת הלב ובבחינת חבוט הקבר.

והנה ספר לי בן דודי רבי זיסל נ"י, שראה באחד הספרים הקדושים, כי אם הבן שומע להוריו, ראוי למצא עלילה למען הכותו על כל פנים קצת (על פי הגמרא במכות דף ח' ע"ב אף על גב דגמיר מצוה קעביד). ומה שהקשו החוקרים - לא קשה כלל, כי יסוד הוא במדות: דלא שייך בדלא שייך. וכבר כתב האבן עזרא (שמות כ, יד), שלא שיקת חמדה לכפרי בבת המלך, כי אם יעניש המלך לכפרי בשוטים, לא יעלה על דעתו להנקם מהמלך, ולא ילמד מזה אלא הכנעה לבד, כי פשוט אצלו שהוא בטל כלפי המלך וכי המלך רשאי להעניש ולא הוא. בן פאשר תתיד בלב התינוק הידיעה כי האב הוא השליט והבעלים שלו לגמרי ובטל הוא כלפי אביו, אז מתוך הכנעתו לא ילמד להכות בשביל שאביו מלקה אותו, אלא עקר החינוך שלנו מקלקל, שהמורים נעשים חברים לתלמידיהם, וכן ההורים, והכל בשביל עצמאות הבנים. ומכיון שכן, בודאי אם האב יפה לבנו, ישוב הבן ויכה לאביו או לאחיו הקטן וכי.

אֵלֶּה הַחֻקִּים הַחֲדִישִׁים, בְּחַפְּשׁ חֲדָשׁוֹת וְלַהֲרִס הַיְסוּדוֹת שֶׁיִּדְעוּם אֲפֹלוּ
הַגּוֹיִם, וְאַשֶׁר שָׁרְשָׁם בְּתוֹרַת ה' וּבִנְבִיאִים, הַמְצִיאֻם הַמְצָאוֹת שֶׁמְבִיאֹת
לְהַפִּיז אֶת כָּל הַשָּׂרָשִׁים, וְלַחַנֵּךְ הַיְטְלִירִיסְטִים חֲצוּפִים, וְחוֹצְפָא יִסְגִּי.

מִזֶּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים עַד כִּמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּכָל גִּדְרַת חֲדִישׁ שֶׁל הַחֻקִּים
בְּנוֹגַע לְפְסִיכּוֹלוֹגְיָה וְחֲנוּךְ, וְצָרִיךְ לְבַחֵן וּלְדַיֵּק הַיֵּטֵב אִם אֵין לָזֶה סְתִירָה
בְּדַבְרֵי חַז"ל וְרֵאשׁוֹנִים אוֹ מִנְהַגֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם תּוֹרָה. אִם יֵשׁ אֵיזוֹ סְתִירָה,
צָרִיךְ לְזַרֵּק הַלָּאָה אֶת כָּל חֲדוּשֵׁיהֶם הַמְטַנְפִים, וְלֹא לְקַבֵּל מֵהֶם דְּבַר טָרָם
נְבַקְרָם בְּבִקְרַת חֲדָה וּבְחַפְּשׁ מְחַפְּשׁ בְּתוֹרָה וּבְחַז"ל, וּבְגִדּוּלֵי הַמְחַבְרִים
רֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מִתַּכֵּן דְּבָרָיו נִמְצְאוּ לְמַדִּים אֶת הַנְּקֻדּוֹת דְּלֶהֱלֹן :

[א] "לֵיֶלֶד יֵשׁ נְטִיאוֹת כְּבָר מְלֻדָּה". וּלְפִי זֶה, עָלִינוּ לְעֵבֶד אוֹתָן מִהֲרַגַע
הָרֵאשׁוֹן שְׁאֶפְשֶׁר, וְלֹא לָתֵת לוֹ לְגַדֵּל לְפִי מִה שֶׁמִּתְחַשֵּׁק לוֹ.

[ב] "עָלִינוּ לְפִתַח בְּיֶלֶד הַכְּנַעֲנִי". הֵיטֵב אוֹמֵר, שֶׁאֵין לְהַקְרִין לֵיֶלֶד שֶׁאֲנַחְנוּ
"חֲבֵרִים שְׁלוֹ" וְהוּא בְּמַעֲמַד שְׁוֵה אֵלֵינוּ, וְגַם לוֹ יֵשׁ זְכוּת הַחֻלְטָה לְהַסְכִּים
אוֹ לְסָרֵב. אֲלֵא לְהַפִּיז - עָלִינוּ לְהַקְרִין לוֹ כְּבָר מִשְׁחַר יְלָדוֹתוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ
הַבְּעָלִים שְׁלוֹ וְיֻדְעִים טוֹב מִמֶּנּוּ מִה טוֹבָתוֹ, וְכַמוֹבֵן שְׁרוּצִים בְּטוֹבָתוֹ, וְאֵין
לוֹ זְכוּת לְהַתְנַגֵּד אֲלֵא אִם כֵּן שֶׁאֵלוֹ אוֹתוֹ וּמְסָרוֹ לוֹ אֶת הַבְּחִירָה לְהַסְכִּים
אוֹ לְסָרֵב.

אֲמֵנָם אֵין זֶה סוֹתֵר אִם לְפַעֲמִים נִשְׁאַל אוֹתוֹ מִה דְּעִתּוֹ וּנְכַבֵּד אֶת דְּעִתּוֹ,
אוֹ אִם הַיֶּלֶד יִשְׁאַל שְׁאֵלָה שֶׁמִּשְׁמַעוֹתָהּ - אוֹלֵי אֶפְשֶׁר אַחֲרַת, וְנִרְאֶה שְׁאֲכֹן
הַצִּדֵּק אִתּוֹ, אֵין זֶה סוֹתֵר אִם נֹאמֵר לוֹ אֶתָּה צוֹדֵק וְאֲנַחְנוּ טְעִינוּ. אֲדַרְבָּה,
זֶה רַק יַחֲזִיק אֶת הָאֱמוּנָה שֶׁל הַיֶּלֶד בְּהוֹרָיו, כִּינֹן שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁהוֹרָיו אֵינָם
שְׁרִירוֹתֵיִם, שֶׁהָרִי הֵנָּה - הוֹדוּ לוֹ בְּטַעוֹתֵם, וּמִמִּילָא יִקַּל עָלָיו לְקַבֵּל אֶת
דְּבָרֵי הוֹרָיו גַּם כְּאֶשֶׁר הוּא לֹא יָבִין אֶת הַסִּבָּה.

[ג] "גִּאָוָה וּבִטְחוֹן עֲצָמֵי מִתְפַּתְחוֹת גַּם בְּלֵי שֶׁנִּפְתַּח אוֹתָם". הַהֲגִיוֹן
שֶׁמֵאַחֲרֵי הַדְּבָרִים הוּא פְּשׁוּט, כָּל אָדָם, וְקַל וְחֹמֵר יֵלֵד, מְעַנְנֵן בְּמֵה שְׁנוֹחַ
לוֹ, וּבּוֹדָאֵי שֶׁהוּא בְּכִסְלוֹתוֹ מִבֵּין שְׁנוֹחַ לוֹ שֶׁלֹּא יִקְבְּעוּ לוֹ מִה לַעֲשׂוֹת וְשֶׁהוּא
יִהְיֶה בְּמַעֲמַד שְׁוֵה לְהוֹרָיו, "עֵבֶדָא בְּהַפְקִירָא נִיחָא לֵיה" (גִּיטִין יג ע"א). הָרִי
זֶה כְּמוֹ שֶׁהַיֶּלֶד צָרִיךְ מִנוֹן בְּאֲכִילַת מִמִּתְקִים, וּבְלַעֲדֵי הַמְגַבְּלָה שֶׁל הַהוֹרִים

הוא לא היה מגביל את עצמו לבד, כיון שידיעותיו וכח שפוטו הוא נמוך. כך לעגנו העצמאות וכיו, הוא לא יהיה מענין להיות מגבל. ולפי האמת, העצמאות והגאונה חמורות בהרבה מאכילת ממתקים בלי גבול. אולם יש להדגיש, שאף על פי שאנחנו מפתחים הכנעה בילד, רצוי להסביר לילד את המניע להתנהגותנו עמו [כמוכן אם אין סבה להסתיר את המניע].

[ד] "ההכאה מסייעת לדכא את הגאונה והמרד". מתוך ההרגל שההורים הם הבעלים שלו, ועם הרתיעה מהאפשרות של ההורים להכות, זה גורם לילד לחשב בפיון שההורים רוצים בו, כיון שילד יש אינטרס שלא יכאיבו לו, וממילא קל לו להתגבר על רגשות הגאונה והמרד. הוי אומר: האפשרות או ההכאה בפעל בזמן המתאים, הרי זה כתרס בפני הגאונה והמרד. וכך כתב זאת הרב בלשוננו הטהור: כי יסוד המדות דלא שייך בדלא שייך. וכבר כתב האבן עזרא (שמות כ, יד), שלא שיכת חמדה לכפרי בבת מלך וכיו. עד כאן לשונו. ובאור הדברים: האבן עזרא שואל, כיצד יתכן שהתורה תצוה לא תחמד וגו', הרי זה דבר המסור ללב, ואם אדם חפץ, היתכן לדרש שלא יחמד? אמנם אפשר לדרש שלא יגנב את אותו החפץ משום שזו פעלה נשלטת, אולם לשלט על הלב כיצד? הרי זה בלתי רצוני! על זה עונה האבן עזרא במשל הבא: אם כפרי פשוט יראה בת מלך יפה, האם יעלה על הדעת שהוא ירצה לשאת אותה? פשוט הדבר שזה לא יעלה בדעתו כלל וכלל. כי בשכל פשוט והגיוני, הציור כל כך רחוק מן המציאות כרחוק מזרח ממערב, וכיון שכן, ממילא לא תעלה מחשבה אוילית שפזו במחו. ולכן מסביר האבן עזרא, שהוא הדין גם לעגנו החמדה שהקדוש ברוך הוא אסר עלינו [כדגמת הכפרי]. על כל אחד מישראל להכניס במחו, שאם הקדוש ברוך הוא, שהוא השליט וכל יכול אסר עליו, הוא לא יוכל לקחת בלי רשות הקדוש ברוך הוא, כי אין עצה ואין תבונה נגד ה', ואם הוא יחשב בצורה כזו, ממילא לא יעלו על לבו הרהורי חמדה, ואדרבה, הוא יהיה שמח בחלקו. עד כאן יתכן דבריו. וממילא נבין גם בעניננו - דהינו חנוף הילד להכנעה - אם נשדר לו מקטנות שאין שיכות של שויון בין הילד להורים, אלא ההורים הם הבעלים שלו, ממילא לילד יהיה קל לקבל את מרות ההורים, ובודאי גם יהיה רגוע נפשית ושמח בחלקו ובדרך שהוריו בחרו עבורו, וגם ההכאה תהיה עבורו כעין ענש שיעורר אותו לפשפש במעשיו, ולא למצא מומים בהוריו.

הרב דסלר זיע"א כתב את הדברים לפני כששים שנה, והיום אנחנו רואים עין בעין איך שדבריו מתקיימים הלכה למעשה. ילדים קמים על הוריהם ומוריהם [במגזר החלוני בפרט], וההורים פוחדים מהם. זה מזעזע - אבל זו מציאות, פרי חנוף [יותר מדק "חנוק"] באוש.

יש להדגיש, שכל הנ"ל טוב ויפה, אמת ויציב. אולם עלינו לצאת מנקודת מוצא נכונה, ולשם כך עלי להרחיב את דברי על פי הרב דסלר עצמו בספרו הנ"ל בכרך א' עמוד 511, ותכן דבריו הוא: שלכל אדם יש דברים שכבר מסכמים - אם לטוב ואם למוטב. לדגמא: אדם ששומר מצוות, מסכם אצלו בפשטות שאסור להדליק אש בשבת, ולא יעלה בדעתו להדליק. ולעמת זאת, יתכן שאדם זה מסכם אצלו שלא כל כך אסון אם לא יכון בברכות, אולם יש דברים שעדין אין לו עמדה מגבשת. לדגמא: אסור לשון הרע, יתכן שעבורו זה נסיון לשמע או לא. פאן זו נקדת הבחירה - אם לשמע או להתגבר ולא לשמע. במלים אחרות: יש שטחים כבושים לטוב, ויש שטחים כבושים לרע, ויש שטחים "מפרזים", ועליהם מתנהלת מלחמה בידי מי יהיו - בידי הטוב, או, חס וחלילה, בידי הרע. זו נקדת המוצא של הבחירה. הוא הדין לעניננו - עלינו לקחת בחשבון את נקדת המוצא, הוי אומר: באיזו סביבה אנחנו גרים, מה ההפרות של היילד עם הסביבה, מה היכלת של ההורים למנע השפעה, מה המצב החקי, מה גיל היילד, ומה נטיותיו אם ההורים יענישו, והם יודעים שאין להם אפשרות למנע את היילד ממגע עם סביבה עוינת מכל סבה שהיא והיילד עלול לקבל "הדרכה" להתמרדות. יש לשקל היטב אם זה כדאי! למה הדבר דומה? לאדם שיש לו מחלה ורוצים לתת לו אנטיביוטיקה, אולם יש לו אלרגיה לאותה אנטיביוטיקה. עם כל הרצון הטוב, לא נתן לו את התרופה, כיון שזה עלול להביא לנזק גדול יותר מן התועלת. כך הדבר בענין הפאת הבנים - יש לשקל היטב מאיזו נקדת מוצא אנחנו יוצאים, ועל פי זה להחליט כיצד לנהג בענין ההכאה.

יצין כי בדורנו יש להשתדל מאד מאד להמנע מהכאה, אם משום הנהל התחקתי, ואם משום שבדורנו ההכאה נחשבת כהשפלה. זו המציאות החברתית, ולכן יש לקחת זאת בחשבון.

האם יש גיל שאסור להעניש?

* הענישה מתאימה בכל גיל אולם צורת הענישה שונה. * בכל מקרה של ענישה אין לשדר שמחה לאיד.

תשובה: האפשרות להעניש במדת הצדק אינה מגבלת בגיל, אלא בכל גיל נתן להעניש. אמנם צורת הענישה אינה זהה לכל גיל, דהינו: בגיל הרך, שהבנת הילד אינה מפתחת, הוא צריך ענישה ישירה ובצורה בולטת לענן, וזאת משום שהבנתו חלשה, ואם לא יבליטו די הצורך את הענש, היילד לא יבין מה קורה אתו.

לדגמא: ילד בגיל 3-4 שכללך את חדרו, ואנחנו רוצים לאלפו בינה על ידי שנשאיר את חדרו מלכלך - היילד לא יבין את הרמז שרוצים להענישו, וסביר שגם לא יתיחס למצב בו הוא שרוי, וזאת גם אם נראה לו אי שביעות רצון, הוא לא יבין מדוע הוריו זועפים היום. אולם אם נאחז בידו, ובנזיפה נראה לו מה להרים, ונסביר שאסור לזרק פסלת בחדר - היילד יבין שזה ענש ושהוא אסור. לעמת זאת, בגיל היותר בוגר, יש למעט בהתאם את הענישה הישירה, ולכתחלה להשתמש בענישה עקיפה. משום שבגיל הבוגר היילד/נער יבין גם בצורה עקיפה, כיון ששכלו מפתח יותר.

זאת ועוד, באשר הענישה עקיפה, זה מראה שרוצים לשמר על כבודו, ולכן לא הענישוהו בצורה ישירה. וכמוכן שראיה כזאת תקל על היילד לקבל את הענש ויצמצם את הגרוי להתנגד. בדגמא הנ"ל של אי סדור החדר, אם נשאיר את החדר כמות שהוא, הסכויים גדולים יותר שהיילד יבין שהסבה משום שהוא כללך את החדר, וגם סביר להניח שהוא יקבל את הענש יותר בהבנה לעמת צורת הענישה הישירה, דהינו לנזף בו משום שלא סדר את החדר, שזה עלול יותר לגרום להתמרדות.

גם יש להדגיש, שאין "אסור" להראות הזדהות עם היילד כאשר רואים שאי הסדר מפריע לו והוא מבטא זאת. כגון לומר ליילד: אני רוצה לסדר את החדר ומאד צר לי שאתה מרגיש לא בנוח, אולם איני מנקה משום שהבגלן מגביל אותי, וגם משום שלטובתך חשוב שתתרגל לסדר חדר בגיל צעיר, שאם לא כן - כאשר תגדל, יהיה יותר קשה, ואין ערבה שבינינו אותך או יסבלו זאת וכו'. ואין לומר ליילד: "זה לא מעניין אותי", "תשבר את הראש לבד", "זה מגיע לך, אתה תלמד לקח" וכו'. לעניות דעתי זה לא רצוי. אלא אדרבה, אפשר להזדהות אתו, ועם זאת לעמד על דעתנו כנ"ל. בצורת דבור כזאת נמנע את המחצה והרחוק של היילד מאתנו, וגם את הרצון למרד נמנע מהיילד, ואדרבה, נדרבן אותו להתיחס באור נכון לענש.

ומה גם, שזו עבדה שפעמים רבות הסבה שהיילד לא ממלא את חובתו היא מחסר ידיעה מספקת, אם טכנית או מוסרית, ולא משום עצלות, ואלו היו מסבירים לו חזור והסבר והנה נקלט בשכלו, הוא היה ממלא את חובתו על הצד היותר טוב. והנה, כאשר נצטרך להענישו, הוא יפנים את המסר של הענש, וממילא הסכויים גדולים יותר שגם יתנהג בהתאם.

וכן יש לנו לתן אל לבנו, שאין לקשר בין הענש על אי סדור החדר [לדגמא] לבין שאר הפעילות היומית. למשל: אם הגיעה שעת האכל, אין לעכב את האכל בדוקא או להפגין קרירות וכדומה כדי שהיילד "יזכר" בחדרו, אלא אדרבה, יש להתחבב ולהתקשר עם היילד כאשר היתה באמנה אתו, ואל נחשב, שאם אנחנו נקרין לו אהבה בשאר היום, אם כן הוא יזלזל בענש שנתן לו על החדר, ולעמת זאת - אם "נטריד" אותו בשאר היום, זה ידריך את מנוחתו ואז "יכנע" ויסדר. חלילה לחשב בצורה כזאת. אדרבה, זה עלול לגרם לתוצאה הפוכה - היילד לא יבין את המסר, וגם אם יסדר את החדר, זה יהיה מתוך טרוניא בלבו, וביום מן הימים עלולים ההורים למצא את עצמם לפני שקת שבורה, כי היילד מפתח מנגנון התנגדות טבעית, ובהזדמנות מתאימה זה עלול לפרץ החוצה. לעמת זאת, כאשר נראה לו פנים שוחקות ונקרין לו חם ואהבה, צפוי שזה יהיה כמו שאמר שלמה המלך בחכמתו: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כו, טו). היילד נקשר בעבותות אהבה, וממילא הוא בעצמו ירצה לעשות נחת רוח להוריו, ומתוך רצון ואפלו שמחה הוא יסדר את חדרו.

וכמה נפלא להתבונן, שהקדוש ברוך הוא ישתבח שמו לעד טבע בעולמו, שפאשר שכלו של היילד אינו מפתח, בו זמנית גופו של היילד אינו מפתח, וממילא יש אפשרות לאכף עליו את רצון ההורים, [אם כי שאיפתנו תהיה להמעיט באמצעי ענישה]. לעמת זאת, ככל שהיילד גדל והשליטה עליו פוחתת, כך בהתאם שכלו גם מתפתח, והאפשרות להפנים מסרים אליו דרך שכלו גדלה, והרי זה כעין רמז ללמדנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה. ותן לחכם ויחכם עוד.

ענישה מדה כנגד מדה האם רצויה

* מטרת הענישה מדה כנגד מדה היא כדי שהיילד יבין מה הוא עשה לעצמו. * לא בכל מקרה ענישה בדרך זו מתאימה.

כונת הדברים - שמענישים את היילד באותו ענין שהתרשל בו. לדגמא: ילד שלא הרים את הצעצועים, נחרים לו אותם לתקופה מסוימת, וכן כל פיוצא בזה, להענישו באותה מטבע שהיילד לא נהג בה כשורה. לכאורה לפי האמור לעיל (מטרת העונש), שמטרת העניש לעצר הדרךרות או לצמצם את הסכויים שהיילד יחזר על מעשה שלילי שעשה ביצענו שלילד יש תאות לפי גילו וכיו, הנה לפי האמור אנחנו משיגים את המטרה, ואם כך זה רצוי.

אולם במחשבה שניה נבין שאין זה מחלט לכל מקרה. יש מקרים שבהם רצוי, ויש מקרים שבהם אסור לעשות כן. דגמא: אם ילד ירוץ בכביש סואן, האם נוכל לומר: "לא נורא, הוא כבר ישלם על המעשה"? האם שני לומר כך? בודאי שלא! מי יספן את חיי בנו עבור הסכוי שילמד לקח? אמנם בספר "על חבל דק" ראיתי רעיון יפה. המחברת מציעה לחיב את היילד תרגיל יומי של חציית כביש בלויי אדם מבגר במשך 15 דקות למשך 40 יום [כמובן שזה יכול להשתנות גם ל10 או 20 דקות], וזה יגרם לו

לחשב שלא כדאי להיות פזיז. פמובן כל זה במדה ואפשרי הדבר מבחינתנו, ואם זה לא שיד מבחינה טכנית, ודאי שלא בכל מחיר נעניש בעקרון הזה.

מפאן יש ללמד, שכל מקרה יש לשקל לגופו מה התוצאה הצפויה, ואם יש השלכות צדדיות, ומה משמעותן. הנה במקרה הראשון של הצעצועים - באפן נורמלי לא נראית שום בעיה, כיון שיש לילד אפשריות אחרות לשחק, אלא שהוא מעדיף לשחק עם אותם צעצועים שהחרמו, וכיון שהוא לא הרים אותם, אנחנו יכולים להחרים, והוא יצטרך לותר על התענוג הזה תקופה מסוימת. אולם, אם מקרה כזה היה קורה עם הילקוט של הילד - האם יש הצדקה להחרים לו את הילקוט ומחר לומר לו "לך בלי הילקוט"? אין הדבר פשוט, הילד לא יתפקד, וזה עלול לגרום לו לשבוישים לתקופה ארוכה. ובפרט אם הילד קרמזג ואינו מתרגש אם אינו יודע את הנלמד או שאינו לומד עם הספרים והמחברות, וזה עלול לגרום להחריו את הבעיה. ויותר חמור אם הילד עקשן, אז הבעיה היא יותר עמקה, והוא עלול לעשות בדיקא, ובמקום להפגע הוא יתמרד. וגם יש לקחת בחשבון עד כמה בתלמוד תורה יכולים לסבל תופעה של ילד שלא ילמד. ובנוסף, הפגור בחמר עלול להיות מכשיל להשתלבותו, ואז נמצאנו מכבים אש קטנה ומדליקים אש גדולה.

אשר על כן, ראשית עלינו להקפיד שהבן ידע שאנחנו אוהבים אותו ורוצים טובתו, ולכן הוא מקבל ענש ולא לטובתנו. הקרנת האהבה רצויה בכל הזדמנות, ולא דוקא בשעת הענישה. אדרבה, רצוי בזמן רגיל, זה יותר טבעי. ודבר שני - הילד צריך להיות משכנע שהורים יודעים היטב וחושבים בצורה צלולה את אשר הם מחליטים לעשות.

לדגמא, ילד שמבקש לצאת החוצה והאם עונה בשלילה. לשאלת הבן מדוע - היא עונה שיש חול מלכלך. הבן מבטיח: אני אשחק במדרכה. האם שוב עונה בשלילה, משום שהיא אינה מעניינת שחבר פלוני יהיה בחברתו. ושוב הבן עונה: החבר לא נמצא בחוץ. ואז האם עונה בחסר סבלנות: אמרתי לא, ודי!! במקרה זה האם מראה שהיא ענתה בלי מחשבה, היא יכולה לענות שאינה רוצה משום שהיא מספקת אם זה כדאי, והיא רוצה לחשב מעט. אין זה בושה לומר שהיא מספקת. אם

היָלֵד? הִיָּה מְשַׁכְנֵעַ שֶׁהַהוֹרִים אַחֲרָאִים לְמוֹצֵא פִיָּהֶם, יִהְיֶה לוֹ אֲמוּן בָּהֶם, וְאִזּוּ הוּא יִקְבֹּל בְּאַהֲבָה גַם עֵנֶשׁ שֶׁיֵּטֵל עָלָיו.

וּבְמִקְרָה הַנִּי"ל, דְּהֵינּוּ שְׂהֲבֹן לֹא הֵנִיחַ אֶת הַיִּלְקוּט וְכוּ', אֶפְשָׁר לֹדֵר לוֹ שְׂאֲנַחֲנוּ אוֹסְרִים עָלָיו כָּל פְּעִילוֹת לְפָנָי שְׂאֲנַחֲנוּ בְּטוּחִים שְׂאֲכֹן הֵנִיחַ אֶת הַיִּלְקוּט בְּמִקּוֹם. וְכִדִּי לִוְדָא שְׂאֲכֹן הוּא הֵנִיחַ, עָלָיו לְגִשֵׁת וְלֹדֵר הֵיכֹן הוּא הֵנִיחַ אֶת הַיִּלְקוּט. בְּצוּרָה כְּזֹאת וּבְלוּוֵי הַסְּבָרָה נְאוֹתָהּ, הַיִּלְד יָבִין אֶת הַמָּסָר, וְעֵצָם הַמְּגַבְּלָה [שֵׁישׁ לָהּ גַם מוֹצֵא] תִּגְרַם לוֹ לְשִׁים לֵב בְּיִתְרָה שְׂאֲתָה, וְגַם לֹא תִתְפַּתַּח אֶצְלוֹ הַתְּמַרְדּוֹת. וּבְסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא הַשְּׁגִנּוּ אֶת הַמְּטָרָה כְּמוֹ שְׂכֵתְבָנוּ - שֶׁהַיִּלְד צָרִיךְ לְהִבִּין שְׂאוּהָבִים אוֹתוֹ וּמִדְרִיכִים אוֹתוֹ, וְלֹא נִלְחָמִים נִגְדוֹ, וְנֶאֱמָנִים פְּצַעֵי אוֹהֵב!

יְהִי רָצוֹן שְׁשִׁנְזָכָה לְרֵאוֹת פְּרִי מְשֻׁבַּח בְּעַמְלָנוּ, הֵם הַבְּנִים, אָמֵן.

לסיכום

מטרת הענש

* מטרת הענש להסיר את שחד התאווה שמסמא את עיני שכלו של היילד. * אין להעניש כנקמה אלא רק לשם תקון להבא.

הסברת הענש

* כאשר מסבירים את סבת הענש, זה מקל על היילד לקבלו. * יש להסביר ולא להתנצל * ההסברה משדרת: הענש מגיע לך מן הדין. ההתנצלות משדרת: לא מגיע לך ענש. וממילא ההתנצלות עלולה לגרום להתמרמרות.

מה היא הסברה ומה היא התנצלות?

עצמת הענש

* ענש בעצמה חזקה יותר מחמרת המעשה עלול לגרם לנזק יותר מהתועלת. * כשיש ספק באיזה עצמה להעניש, יש לבחר להעניש בפרחות עצמה ולא לקחת סכונ של הענשה בעצמה חזקה יותר.

תדירות הענש

* יש לשאף למעט בתדירות הענש. * הענש ינתן בגיוון. * הענש נתון מקצר שכלנו להפנים לילד את דעתנו.

בצוע הענש

* יש להקפיד מראש שיהיו כל התנאים לבצוע הענש. * יש להראות צער שאנחנו נאלצים להעניש. * יש לשדר החלטיות ובטחון.

האם ענישה במכות מתרת?

* ההכאה מסייעת להסיר את ערלת הלב, מרדנות וגאווה. * יש להתחשב בנקודת המוצא בו אנחנו נמצאים. יתכן שדוקא ההכאה תגרם למרד.

האם יש גיל שאסור להעניש?

* הענישה מתאימה בכל גיל אולם צורת הענישה שונה. * בכל מקרה של ענישה אין לשדר שמחה לאיד.

ענישה מדה כנגד מדה האם רצויה

* מטרת הענישה מדה כנגד מדה היא כדי שהילד יבין מה הוא עשה לעצמו. * לא בכל מקרה ענישה בדרד זה מתאימה.

יחסי גומלין בין ההורים לתלמוד

התורה

מבוא

א] הוא ממש משגע אותי! הוא תוסס כמו גזוז. הוא לא מסגל לשבת אפלו עשר דקות ברציפות. ממש יאוש!

מה עושים?

ב] יש לי בעיה רצינית. היילד לא שולט בחמר, הוא לא מצליח להבין. היאוש אוכל אותו, אין לו חשק ללמד.

מה עושים?

ג] החברה מציקה ליילד שלי. כל יום הוא חוזר בוכה או עצוב, עד שכבר אין לו חשק ללכת לתלמוד תורה. מה לא עשיתי, ובכל זאת זה לא עזר.

מה עושים?

ד] אצלי זה משהו אחר לגמרי. הנו פשוט מבריק בשכלו. הוא תופס בקלות את הנלמד, ולכן יש לו הרבה בטלה ויצר לשוברים.

מה עושים?

[ה] בתלמוד תורה אסרו אופנים. האמת, שבבית אין לנו התנגדות שיירכב. ובכלל, אחיו שלומד בתלמוד תורה אחר, מתר לו לרכב על אופנים. אנחנו פשוט במלכות, אם נרשה לו, ואם לא נרשה לו!

מה הפתרון?

[ו] היילד לא שואף ללמד כל היום תורה. הוא רוצה ללמד מקצוע, האם יש למנע זאת ממנו או להסכים?

[ז] מאיזה גיל ועד כמה יש להתערב בשלבי הצמיחה של היילד? או אולי אין צורך להתערב בצורה ישירה, אלא נניח לו לפי הבנתו, ואנחנו נהיה מחוץ לתמונה, שהרי יש ליילד מלמדים במוסד החנוכי שיידריכו אותו!

ועוד ועוד בעיות ושאלות שזועקות ומעיקות, ואיננו יודעים כיצד להתגבר עליהם. ובכלל, מה הוא המצב הנורמלי בתלמוד תורה, ומה תפקיד התלמוד תורה. יש מקרים רבים שאנחנו לא מוצאים את הידים ואת הרגלים...

המשימה די מרפבת לנו, כהורים, שלא עברנו "קורס הורות", אלא נזרקנו לתוך ה"קלחת", כיצד נוכל לעמוד במשימה לפתר בעיות שיש ליילד בתלמוד תורה [או בכל מוסד חנוכי אחר].

תפלה! תפלה! ועוד תפלה!!! בלי להפסיק, עד כמה שאפשר - זו התשובה המרפזית. צריכים להתפלל ללא לאות, שהי' יתן בלבנו בינה להנהיגם בצורה נכונה, ויערה על ילדינו רוח קדשה וטהרה ממרומיו. וישמרם מכל מיני "מרעין בישין ורוחות רעות".

אמנם, אם באמת ובתמים אנחנו רוצים בחנוך ילדינו, אסור לנו להתעלם או לחסוך מאמץ מצדנו לנסות לכוון בצורה נכונה את ילדינו. פשוט, לתפס מקום שקט שלא יפריעו לנו, ולחשב על חשיבות חנוך ילדינו, וכיצד עבר עלינו היום אתם, ומה עלינו לעשות למחר וכו'. פשוט, על ידי מחשבה ברפוז על היילדים בלבד, אנחנו עשויים לגלות דברים רבים שלא עולים בדעתנו ללא ה"חשבון נפש" שעשינו.

כְּמוֹכֵן, שְׂאֵם יֵשׁ לָנוּ אֶפְשָׁרוּת לְלַמֵּד דְּרָכִים וְעֲצוֹת בְּכָל צוּרָה שֶׁהִיא
שְׁעִשׂוּיִים לְהַחֲפִים אוֹתָנוּ, חוֹבְתָנוּ לְתֵת אֶת הַדְּעַת עֲלֵיהֶם. לָכֵן, הִבָּה נִלְבֵּן
יַחַדְוֹ אֶת הַשְּׂאֵלוֹת הַנִּיל.

תפקיד התלמוד תורה

* תפקיד התלמוד תורה ללמד את הילד כיצד לקיים את המצוות ועל
ידי זה יקל להורים להפנים לילד את בצווע המצוות. * אין זה פוטר את
ההורים להשקיע מאמץ ללמד את הנער. * יש חשיבות גדולה בבחירת
תלמוד תורה איכותי.

כְּדִי לְדַעַת אֶת הַמְּצַב הַנּוֹרְמָלִי בַּתְּלִמוּד תוֹרָה מְבַחֵינָת תַּפְקִיד הַתְּלִמוּד
תוֹרָה לְמוֹדֵית וּמוֹסְרִית, וְאֶת יַחֲסֵי הַגּוֹמְלִין בֵּין הַהוֹרִים לַתְּלִמוּד תוֹרָה,
עַל הַהוֹרִים לְדַעַת מַה מְהִנָּה הַתְּלִמוּד תוֹרָה עֲבוֹרָם.

לְמַעֲשָׂה, אִם הַהוֹרִים מְסַתְּפִים בְּמִבְט שְׁלֵהֶם עַל תַּפְקִיד הַתְּלִמוּד תוֹרָה,
יֵשׁ לָהֶם לְסַמֵּךְ עַל הַמִּינִימוּם, וְגַם בְּזָה אֵין לְסַמֵּךְ בְּצוּרָה עוֹרֶת, אֶלָּא
אֲדַרְבָּה, עֲלֵיהֶם לְשֹׂאף לְבָנוֹת בְּעֲצָמָם אֶת אֶפְיוֹ שֶׁל הַיֵּלֵד בְּכָל מַה שֶׁיָּדוּם
מִשְׁגָּת.

וּבְכֵן, הַתְּלִמוּד תוֹרָה מְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁלִּיחַ שֶׁל הַהוֹרִים לְלַמְדוֹ תוֹרָה וְאֶת דְּרָךְ
עֲשִׂית הַמְּצוּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְבֵּ הַיֵּרֶשׁ בְּסִפְרוֹ (יִסוּדוֹת הַחִינוּךְ הוֹצֵאת נַחַח ח"ב עמ'
ק"ג), שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהַתְּלִמוּד תוֹרָה מְלַמֵּד כִּיצַד לְבַצֵּעַ אֶת הַמְּצוּוֹת הַמְּעֻשְׂיוֹת,
זֶה סוֹלֵל לְהוֹרִים אֶת הַדְּרָךְ לְחַנוּךְ לְמוֹסֵר, מִשּׁוּם שֶׁעַל יְדֵי הַלְמוּד, לְיֵלֵד
קַל לְבַצֵּעַ אֶת הַמְּצוּוֹת שֶׁלְמַד. כְּמוֹ כֹּל פְּעֻלָּה שֶׁאַחֲרֵי תַּרְגוּל מְסַפִּיק, הִיא
קֵלָה לְבַצִּיעַ. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְקַרְקַע שֶׁצָּרִיכִים לְחַרֵּשׁ, לְזַרְעַ,
לְהַשְׁקוּתָהּ וּלְשִׁמְרָהּ. אִם כְּבָר הִיא נְחָרְשָׁה וְנִזְרָעָה, נוֹתְרָה לָנוּ מְלֵאכָה
קֵלָה לְעֵמֶת שְׂדֵה שְׁעֵדִין לֹא נַעֲשֶׂה בּוֹ דְבָר. כִּךָ לְגַבִּי הַמוֹסֵד הַלְמוּדִי, שֶׁם

היילד מקבל "חרישה וזריעה", דהינו למוד משגים והפנמתם, וממילא קל יותר להמשיך את המלאכה, וגם שהוא מקבל מסרים חנוכיים. אולם אין לסמוך שעל ידי המסרים החנוכיים היילד יעצב את אפיו, ובזה יצאנו ידי חובה, אלא אדרבה, ההורים הם היסוד ורב ככל הבנין המוסרי של היילד, ועליהם לתת את הדעת כיצד לחנכו, ואלו התלמוד תורה יהיה כמסייע מעט.

ואף על פי כן, אין להורים לומר, כיון שהתלמוד תורה הוא רק מסייע מעט, אם כן, אין צורך להקפיד באיזה תלמוד תורה ילמד, העקר שידע מה הן המצוות וילמד תורה. זו שגיאה! אדרבה, יש להקפיד שהתלמוד תורה שהיילד לומד בו יהיה מהמעלים, הן מבחינת תורה והן מבחינת יראת שמים, משום שדגמא אישית של יראת שמים חודרת ליילד לפנימיותו, וכמוכן שמהנה עזרה להורים במטרותם. ומה גם, שצריך לקחת בחשבון שהתלמוד תורה אמור לשמר על היילד מ"מרעין בישין", שהרי אמרו רבותינו ז"ל: "הרבה ילדות עושה והרבה שכנים עושים" (סוטה ז ע"א). ואף על פי שאין לסמוך בצורה מחלטת, ואדרבה, יש "לחסון" את היילד מ"רוחות רעות", מפל מקום יש לדאג למקום שהספון מצטמצם, ולצערנו, ראינו הורים שהיו מסורים מאד, אבל בתמימותם שלחו את היילד למוסדות שלא התאימו לרוח התורה, וזה היה גורם חזק לדרדור היילדים עד לתהום, רחמנא לצלן, והדברים ידועים ומובנים.

המצב הרגיל

* היילד אמור לתפקד חברתית ולמודית בצורה נוחה ללא מאמץ או קושי מיוחד. * באשר רואים שהיילד מתקשה, זה מאותת שישנה בעיה.

יילד צריך להרגיש שיכוח ומחויבות לתלמוד תורה, דהינו, שהיילד צריך להיות בפעילות עם תלמידי כפתו, אם זה בהשתתפות במהלכי השעור,

אם זה בתורניות, ואם זה במשחקי חברה. היילד אמור להרגיש בנוח ולא במתח מתיש כחות. הוי אומר, שגם בלמודים הוא אמור ללמד ללא מאמץ יתר. מאמץ יתר עלול להוביל לשחיקה נפשית ליילד, ומכאן הדרך סלולה למשבר נפשי מסכן שאחריתו מי ישורנה. לכן יש לעקב שאכן היילד משתלט על החומר בהשתדלות נורמלית ולא מעבר לכוחותיו, ועם זאת, אסור שהיילד ירגיש את התלמוד תורה כמו קיטנה. עלינו לפתח אצלו מחיבות ללמוד ולנעשה בתלמוד תורה.

כך העקרון גם בהשתלבות בחברה. באופן טבעי, היילד צריך להרגיש בנוח שהוא רצוי בחברה, לפעמים מסתכסכים עם חבר. ואפלו שיש מצב של סכסוך קבוע עם אחד מילדי הכיתה, וזה בהחלט יכול להיות אצל כל יילד נורמלי [עם זאת, רצוי בצורה בלתי מחויבת לכון את היילד להתפייס, ולברח ממחלקת]. אולם אם רואים שהוא מסכסך עם חלק גדול מהכיתה, זה אתות ברור שיש שגיאה בהתנהגות היילד שגורמת במישרין או בעקיפין לסכסוך עם חבריו. אין פונה לומר, שבטוח שילדי הכיתה צודקים - זה לא נכון, משום שפעמים רבות יש מצב שמספר ילדים גורמים צער גדול לאחד מילדי הכיתה בצורה קבועה, וזה מה ששומעים פעמים רבות מהורים: "החברה האכזרית".

אולם עם זאת, זה מאותת לנו שיש טעות בהתנהגות היילד ביחס לחברה הקיימת, וגם אם אינה צודקת, צריך לדאג שהיילד לא יגרם לעצמו להיות למטרה. וגם יש לבדק אולי ההנהגה בבית הספר טעונה תקון, לכן יש לבדק בלי לחסך מאמץ בצורה זהירה ויסודית את הנתינים בשטח ולפעל בהתאם, במטרה להגיע למצב שהיילד לא יהיה בזירת הסכסוך, ולהחדיר ליילד: אפלו שאתה צודק - כדאי להתרחק ממחלקת. וכך לעודדו בדרך זו, עזרה שמהמטרה תשג.

* יש לבדוק את סבת חלשתו, יתכן שזו סבה חיצונית. * אם הסבה היא רמת המשפל, יש לשדר לו שהעקר הוא המאמץ. * יש למצא אצלו נקדה שהוא חזק בה ולפתח אותה.

כפי שפיתחנו לעיל, שבאפן הרגיל היילד צריך להרגיש שיכולות לתלמוד תורה בכל הפעילויות, החל בלמודים וכלה במשחקים. אולם אם היילד הוא חלש בלמודיו, ואז ממילא הוא לא מתפקד באפן רגיל כשאר התלמידים - חסרה לו שיכולות לחמר הנלמד, ויכולות להיות השלכות גם על ההשתלבות בחברת פתתו. למשל, הוא עלול להראות בעיני החברה כנחות דרגה. ויותר חמור, הוא עלול לראות את עצמו כנחות דרגה, ובהרגשה כזאת הוא עלול לחפש ספוק בצורה שלילית, משום שהוא מגיע ליאוש מלהשיג ספוק באפן חיובי.

מה עושים? ראשית, עלינו לברר בצורה זהירה ויסודית מה הסבה לחלשתו בלמודים. יתכן שזה משום רשלנות הבר פתוצאה מחסר חשק, או יתכן שיש לו לקוי שמיעה, ראיה, או אפשר שהרב לא מסביר לו פנים, או שהוא בא עניף מהבית היות והוא ישן בשעה מאחרת, ויתכן גם שרמת המשפל שלו אינה מספיקה לרמת הלמודים.

אחרי שבררנו היטב את הסבה לחלשתו בלמודים, נשתדל לטפל בצורה נכונה. אם הסבה היא לקוי שמיעה וכיו, פשוט מאד יש לטפל. ואם זה מחסר חשק, יש לברר עם הרב מה, לדעתו, יש לפעל כדי להשיב לו את אהבת הלמוד, [הערה: להצלחה ושתוף פעולה בריא, כדאי לפנות אל הרב עם פנים מסבירות, ועם הפגנת אמון מלולית ברב, כגון לומר: "אנחנו סומכים על שקול דעתו ונסיונו של הרב". וכמו כן מלות הערכה ושבח "לפתח את הלבבות", אולם אין להבין שבלעדיו הנ"ל הרב לא ישתף פעולה, אלא זו הצעת יעול בלבד]. יש להתבונן בסדר יומו, ועם מי הוא מתחבר, ועם מי כדאי שיהיה לו קשר. נתן גם להציע תמריצים על ידי נקודות, מחמאות, והערכה לכל מאמץ, ואפלו מאמץ קטן שהיילד עושה [כמובן יש להקפיד שהמחמאה תהיה טבעית ומציאותית]. וכמו כן יש ל"שרון" זמן של שנון החמר הנלמד בצותא עם אביו או עם חבר מתאים וכדומה, ומאד מאד חשוב לבקש מהרב עם כל הכבוד וההערכה, שיבדוק

אם יש אפשרות לתמריץ מצד הרב, ושיסביר לו פנים לפחות פֶּרֶק זְמַן מסוים באֶפֶן בולט, וגם שימצא נקודות חיוביות.

אם הסבה היא חסר שנה - ראשית יש להסביר לו שאנחנו חוששים שסבת חלשתו היא משום שהוא ישן מאחר, וממילא הוא עיף, וכאשר עיפים, זה פוגע ברכוז וגורם למתח וכי', ולטובתו אנחנו דורשים ממנו לישן בשעה סבירה שיוכל להיות ערני [ולקבע לו שעה]. אחרי ההסברה יש לעמד על כך שיישן בשעה היעודה, אם על ידי יצירת תנאים מתאימים [שקט, כפוי אור החדר, תזכורת מקדמת וכי'], ואם על ידי עדיד, כגון לומר לו: כְּדִי שִׁיְהִי לָךְ קָל, אֲנַחְנוּ נַעֲשֶׂה אֶתְךָ מִבְּצֵעַ, שְׁכָל יוֹם שֶׁתִּישָׁן בְּזֶמַן, תִּצְבֹּר נִקְדָּה חִיּוּבִית, וְכַעֲבוֹר מִסֵּפֶר נִקְדוֹת [לְדַגְמָא חֲמִשׁ נִקְדוֹת] תִּקְבַּל פְּרָס. אוּלַּם אֵין זֶה תִּנְאִי קְבוּעַ לְשָׁנָה, אֶלָּא תִּמְרִיץ זְמַנִּי בְּלִבְד, כְּדִי לַעֲזֹר לוֹ לְהִתְרַגֵּל לְזֶמַן הַשָּׁנָה הַחֲדָשׁ. אִם זֶה לֹא עוֹזֵר, אֶפְשָׁר לְהַעֲנִישׁוֹ, כְּגוֹן לְהַגְבִּיל אֶת יְצִיאָתוֹ לְשַׁחַק מְשׁוּם שְׁלֹא יִשָּׁן בְּזֶמַן, אוֹ לְשַׁלַּל צַעֲצוּעַ אֶהוּב, וְלוֹמַר לוֹ: תִּוְכַל לְקַבֵּל אֶת הַצַּעֲצוּעַ, כֹּאֲשֶׁר תִּצְלִיחַ לִישָׁן בְּזֶמַן. וְכֵן עַל זֶה הַדְּרָךְ.

אם הסבה היא רמת המשכל, תחלה עלינו לשדר לילד [האמת שאת זה צריך לשדר גם לילד הכשרוני כי זו האמת, אלא שלילד החלש יש להבליט נקדה זאת בצורה מינחדת] בצורה ישירה ועקיפה, שהאדם נמדד לפי המאמץ שהוא משקיע ולא לפי שכלו. האדם השלם הוא האדם שממצה את כל כחותיו לטוב, ולהראות לו שאהבת הוריו אינה תלויה בהצלחתו בלמודיו, אדרבה, הוא אהוב בכל מצב. בצורה כזאת, הילד מבין שהוא חיובי אף על פי שאינו חכם מספיק, ואין לו את המגבלה "להצליח" בצורה חיובית, דהינו מצוי כחותיו. ועם זאת, יש להשתדל להעבירו למקום שתואם את רמתו, ואם אין אפשרות להעבירו, יש ללמד אתו כְּדִי לְצַמֵּם אֶת הַפֶּעַר [וּבְתִנְאִי שֶׁהַלְמוּד לֹא יְהִיָּה בְּלַחֲץ], וְלְהִתְמַקְדַּ בְּהַצְלָחוֹת הַקְטָנוֹת בְּיוֹתֵר. פְּשׁוּט, הֵיִלֵד זְקוּק לַחֵם וְאֶהְבָּה וּתְמִיכָה בְּצוּרָה מִיְחַדָּת. וְכִמוֹ כֵּן, מְאֹד חָשׁוּב לְמַצֵּא אֶצְלוֹ נִקְדָּה חֲזָקָה וְלֹא דוֹקָא בְּלְמוּד, וְלִתֵּת לוֹ "שֵׁטַח פְּעֻלָּה" בְּנִקְדָּה זֹה.

לְדַגְמָא: אִם הוּא מְסַדֵּר וְאַחֲרָאִי, לְהַטִּיל עָלָיו כְּמִשְׁימָה לְהִיּוֹת אַחֲרָאִי כְּתָה אוֹ בְּבִית, וְכֵן עַל זֶה הַדְּרָךְ, לְרוֹמֵם אֶת רוּחוֹ בְּנִקְדוֹת חִיּוּבִיוֹת. אִם יְרוּמְמוֹ אוֹתוֹ בְּנִקְדוֹת חִיּוּבִיוֹת, לֹא תִהְיֶה שׁוּם מַחְשָׁבָה לְמַצֵּא סְפוּק בְּצוּרָה שְׁלִילִית. וְגַם כֹּאֲשֶׁר יְהִיּוּ לוֹ כְּשִׁלּוֹנוֹת, הוּא יִחְזִיק מֵעַמֵּד יוֹתֵר

הילד המבריק

* יש להקפיד מראש להכין סדר יום מלא, וכמו כן לודאת שאינו משתעמם בכיתה. * יש לשדר לו שעליו לנצל את הזמן בלי תלות בחומר הלמודי.

לְכַאוֹרָה, יֵלֵד שֶׁהוּא מְבָרִיק, זֶה מְקוֹר לֹא אַכְזָב לְשִׁמְחַת הַהוֹרִים, שֶׁהָרִי בְּאִפְנוֹ טְבִיעֵי קַל לוֹ לְשֵׁלֵט בְּחֹמֶר הַנְּלֻמָּד, הַהוֹרִים אֵינָם צְרִיכִים לְהִשְׁקִיעַ מְאֻמָּץ, שֶׁהָרִי הוּא מְסִתֵּדֵר לְבַד [הַאֲמַת שָׁגַם לוֹלֵא הַנִּכְתָּב כָּאֵן, אֵין זוֹ זְכוּת לֹא לְהַתְאַמֵּץ עִם הַיְלָדִים. בְּמִבְט אָמַת זֶה הֶפְסֵד, שֶׁהָרִי אֲנַחְנוֹ צְרִיכִים לְהִיּוֹת הַמְעַצְבִּים אֶת דְּמוּתוֹ כְּפִי הַבְּנֵתָנוּ, וּבְלִי תִקְשָׁרֵת מְסִפִּיקָה, זֶה חֲסֵר מְאֹד].

אוֹלָם בְּמִבְט שְׁנֵי, יֵלֵד מְבָרִיק זֶהוּ אֲתֵגֵר מְחִיב, וְדוֹקָא מְשׁוּם כְּשֶׁרוֹנוֹתָיו הַמִּיחֲדִים הוּא עֲלוּל לְהַתְרַגֵּל לְעֲצָלוּת, שֶׁהָרִי הוּא אֵינוֹ צְרִיךְ לְהִשְׁקִיעַ מְאֻמָּץ אֲפִלּוֹ בִּינוֹנֵי כְּדֵי לְשֵׁלֵט בְּחֹמֶר. הַאֲתֵגֵר שְׁעוֹמֵד בְּפָנָיו אָמוֹר לְהִיּוֹת אֲתֵגֵר שֶׁל יֵלֵד מְמַצֵּעַ, וּבְשִׁבִילוֹ זֶה קַל מְאֹד. הוּא יִגְמֹר אֶת הַמְּטָל עָלָיו בְּמַהִירוֹת, וְאַחַר כֵּן הוּא כָּבֵר לְלֹא עַל, וְעֲלוּל לְהִשָּׂאֵר בְּחֲסֵר מְעַשׂ. וְקַל מְאֹד לְהִבִּין, שֶׁיֵּלֵד בְּחֲסֵר מְעַשׂ עֲלוּל מְאֹד לְהַתְפַּתוֹת לְפַעֲלוֹת שְׂאִינָן רְצוּיוֹת [בְּלִשׁוֹן הַמְעֻטָּה], וּמָה יַעֲשֶׂה הֵבֵן וְלֹא יִחָטָא!?

לְכוּ, יֵשׁ "לְקִרְא" אֶת הַמְּפָה מְרֵאשׁ וּלְתַכְנֵן אֶת סֵדֵר יוֹמוֹ, לְדַעַת בְּהִשְׁעָרָה מֵהוּ הַזְּמַן לוֹ הוּא זְקוּק כְּדֵי שְׂיֵצֵא חוֹבֵת לְמוֹדֵיו הַשִּׁיכִים לְתַלְמוּד תּוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁעוּרֵי בֵּית, חֲזָרָה לְמִבְחָן וְכְדוּמָה. וְאַחַר כֵּן לְבַחֵן וּלְהַחֲלִיט - אִם מְעַנְיָנִים וְרוֹאִים שֶׁטוֹב שֶׁהֵיֵלֵד יוֹסִיף יְדִיעוֹת מְלַבֵּד מֵה שֶׁהוּא לוֹמֵד בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, יֵשׁ לְעוֹדֵד זֹאת עַל יְדֵי נְקֻדוֹת וּפְרָסִים, וְלֹא בְּכַפֵּיהָ.

אָמַנְס, אַף עַל פִּי שְׂאִין מְכַרְיָחִים אוֹתוֹ, מְכַל מְקוֹם, בְּהַחֲלִיט אֶפְשָׁר לְהַטִּיל
עָלָיו לְבַצֵּעַ תַּפְקִידִים בְּזִמְן מְסִיָּם כְּדֵי לְמַלֵּא אֶת הַיּוֹם בְּצוּרָה נְכוֹנָה.
[לְדַגְמָא: אֶפְשָׁר לֹאמַר לוֹ: אַתָּה יְכוֹל לְשַׁחַק בַּחוּץ שְׁעָה אַחַת וְאַחַר כֵּן עָלֶיךָ
לַעֲלוֹת. אַף עַל פִּי שְׂכַבְרָה גְמַרְתָּ אֶת שְׁעוּרֵי הַבַּיִת, תַּעֲסִיק אֶת עַצְמְךָ בַּבַּיִת -
תַּקְרָא סְפָרִים, תִּשְׁחַק בְּצַעֲצוּעִים, תַּעֲזֹר לְאַמָּא וְכוּ'.]

גַּם בְּתַלְמוּד תּוֹרָה עָלִינוּ לְעוֹדְדוֹ שְׂיִנְצֵל אֶת זְמַנּוֹ נְכוֹן. יֵשׁ לֹאמַר לוֹ שְׂאֵם
הוּא גְמַר בְּסִיעֵתָא דְשְׂמִיָּא אֶת שְׁעוּרָיו אוֹ הַבֵּין לְפָנֵי הַחֲבָרִים, רְצוּי וְכַדָּאי
מְאֹד לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם אֵלֶּה שְׂעֵדִין לֹא הַבֵּינוּ.

בְּנוֹסָף לְזֹאת, עַל הַהוֹרִים לְהִיּוֹת בְּקֶשֶׁר עִם הָרַב כְּדֵי לְהַחֲלִיף רְעִיוֹנוֹת
וּלְהַתְעַדְכֵן שְׂאֵכוֹ הַיְלָד אֵינּוּ מְשַׁתַּעֲמִים. וְאֶפְשָׁר לְהַצִּיעַ לָרַב שְׂיִטִּיל עָלָיו
תַּפְקִידִים שְׂיִמְרִיצוּ אוֹתוֹ לְעֹזֵר, וְיִמְלְאוּ אֶת הַחֲלָל שְׂנוֹצָר בְּפַעֲלוֹת
חַיּוּבִיּוֹת, וְלֹא דוֹקָא בְּלַמוּד. כְּדָאי גַּם לְנַצֵּל אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת לְלַמֵּד אֶת
מוֹסֵר, כִּיּוֹן שְׁזָה לְלֹא לַחַץ, שְׂהָרִי לְיֵלֵד יֵשׁ הַרְבֵּה זְמַן. וְסָבִיר לְהַנִּיחַ שְׂיִהְיֶה
לוֹ קַל יוֹתֵר לְקַבֵּל מוֹסֵר, מְשׁוּם שְׂסוֹף סוֹף אֵין זֶה "עַל חֶשְׁבוֹנוֹ", וּבְפֶרֶט
כַּאֲשֶׁר זֶה מְלִיָּה בְּתַמְרִיצִים מְדֵי פֶעַם, כְּגוֹן אִם יִקְבֵּל לְפַעֲמִים בְּסוֹף הַלַּמוּד
מִמֶּתֶק וְכַדוּמָה.

מְאֹד מְאֹד חָשׁוּב לְהַחֲדִיר לְרַמ"ח אֵיבָרָיו הַשְּׂקִפָּה נְכוֹנָה עַל תַּכְלִית הַחַיִּים,
עַל הַצֶּרֶךְ לְנַצֵּל אֶת הַזְּמַן לְדַבְּרִים חַיּוּבִיִּים וּלְלֹא תַלּוֹת בַּחֲמֵר הַלַּמוּדִי
דוֹקָא, עַל חֲשִׁיבוֹת הַתּוֹרָה, מְדוּת טוֹבוֹת וְכַדוּמָה. בְּצוּרָה כְּזֹאת, הַהוֹרִים
בוֹנִים אֶצְלוֹ חוֹמָה בְּצוּרָה כְּנִגְדַּ פְתוּיֵי הַיָּצָר, וְגַם יוֹצְרִים לוֹ דַּחַף פְּנִימִי
לְהַתְקַדֵּם בְּדַרְךָ ה'.

פְּשוּט מְאֹד, יֵשׁ לְהַכְנִיס לְשַׁכְלָנוּ, שְׂעַכְשׁוֹ זֹאת הַהִזְדַּמְנוֹת הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר,
לְעַצֵּב אֶת דַּמוֹת בְּנֵינוּ בְּעוֹדָם רַכִּים. חֲבַל לְהַפְסִיד אֶת הַהִזְדַּמְנוֹת. וּבְפֶרֶט
בְּיֵלֵד כְּשֶׁרוֹנֵי, שְׂמִטְבַּע הַדְּבָרִים אֶצְלוֹ יֵשׁ הַרְבֵּה זְמַן פְּנוּי, וְקַל לְלַמֵּד אֶת
בְּלִי לַחַץ, וְאַדְרָבָה - הַלַּמוּד מְחִיָּה אוֹתוֹ.

הילד התוסס

* יש לכוון את המרץ שלו לאפיקים חיוביים. * לא לדרוש דרישות שאינן הכרחיות. * יש לשגן עמו את תקנון התלמוד תורה. * רצוי לנהל עמו שיחות נעימות על הא ועל דא ואגב להשחיל מסרים ערכיים. * לא להראות לחץ, ולא להלחץ ממעשיו.

ילד תוסס הוא ילד בריא, בדרך כלל מלא חכמה ולא פחות משפיע בסקרנות. כדי שיהיה קל להתמודד איתו בכל הקשור לתלמוד תורה, עלינו להפיר בעבודה ולשגן טוב, שתסיסות הילד היא תכונה, ואין להאשים בכהוא זה את הילד מדוע הוא תוסס. יש לראות כיצד לעזור לו להתמודד בצורה נכונה.

הנה עלינו לדעת, שהמרץ אינו רע, אלא הוא כמו חמר גלם.

לדגמא: בחמר נפץ אפשר להשתמש לצורך פצוץ סלעים המשמשים לתעשייה, אולם יש אפשרות גם להשתמש בו להזיק לבריות. כך הענין בתסיסות של הילד - אם המרץ מכון לאפיק חיובי, תהיה בו ברכה גדולה, ומוכן מאליו, שעלינו לכוון לצד החיובי.

כיצד? תחלה עלינו לדעת מה אנחנו דורשים ומצפים מן הילד, וגם לודא שאכן הוא יכול לעמד בדרישות. יש להקפיד למעט כמה שאפשר במגבלות לא הכרחיות, כדי למנע חכוכים עם הילד. גם הילד צריך לדעת באפן ברור מה מתר ומה אסור.

אחרי שהחלטנו והעברנו לידיעתו בצורה ברורה מה אסור ומה מתר, עלינו לעמד בתקף ובעקביות על דרישותינו.

אמנם, עקר האתגר מתחיל בתלמוד תורה, וכידוע אין אפשרות לנהג בכל התלמידים כבבנים יחידים - עם כל הרצון הטוב של המלמד. יש גם לקחת בחשבון, שלא כל המלמדים שוים בדרך החינוך והגישה לנפשו, ואם בבית היה אפשר להתגמש איתו ולכוון בצורה נכונה, אין ערבה שבתלמוד תורה אכן יתגמשו איתו כמו בבית, שהרי אין הוא יחיד. גם לא

כָּל מְלַמֵּד יִתְנַהֵג בְּצוּרָה שְׂוֵה הָאֲמוּנָה לְעִיל. לְפַעֲמִים יֵשׁ חֲשָׁשׁ לְרַפְיוֹן שֶׁל שְׂאֵר הַתְּלֻמִּידִים.

לְכוּ יֵשׁ לְלַמֵּד עִם הַיְלָד אֶת תְּקוּנוֹ הַתְּלֻמוּד תּוֹרָה, וּלְהַסְבִּיר לְיֶלֶד בְּצוּרָה מְפֹרֶטֶת וּבְרוּרָה מֵה מִתֵּר וּמֵה אָסוּר, וְאִם אָפְשָׁר, רְצוּי לְהַסְבִּיר אֶת טַעַם הַתְּקִנָּה. וְגַם כְּאִשְׁרֵי הַסִּבְרָנוּ פְּעַם אַחַת, יֵשׁ שׁוֹב וְשׁוֹב לְרַעְנוֹן אֶת תְּקִנּוֹת הַתְּלֻמוּד תּוֹרָה. וּבְצוּרָה כְּזֹאת שֶׁל הַסִּבְרָה חוֹזְרֵת, זֶה יִפְנֹס לַמוֹדְעוֹת שֶׁל הַיְלָד, וְאִזּוֹ יִהְיֶה לוֹ קֵל יוֹתֵר לְזִכֵּר וְלַעֲמֹד בַּתְּקִנּוֹת. כְּמוֹ כֵּן יֵשׁ לְכוּנוֹ לְפַעֲלוֹת נְכוֹנָה, דְּהֵינּוּ חִיּוּבִית, גַּם עַל יְדֵי פְּרָסִים, כְּגוֹן שְׁנוֹן מְשֻׁנְיוֹת, עֲזָרָה לְהוֹלֵת [דְּהֵינּוּ, חֲבָרֵי כְּתוּבוֹ] וְכַדּוּמָה.

מְאֹד חָשׁוּב לְשׁוֹחַח עִמּוֹ בְּצוּרָה פְּתוּחָה וְשִׁלּוּחַ, וְתוֹךְ כְּדֵי שְׂיַחֵה לְהַעֲבִיר מִסָּרִים וְרַעֲיוֹנוֹת כִּיצַד לְהַתְּמוּדָד וּלְהַתְּגַבֵּר עַל דְּחָפִים וְכוּ'. הַשְּׂיַחֵת הַנְּעִימוֹת בּוֹנוֹת אֶת אִישִׁיוֹתוֹ וּמְכוֹנוֹת אֶת מְרָצוֹ לְאֶפִיק רְצוּי מִתּוֹךְ הַבְּנָה. וְגַם כִּי צָפוּי מְאֹד שֶׁהַיְלָד יִבְצַע מְסַפֵּר לֹא מְבֹטָל שֶׁל מַעֲשִׂים לֹא רְצוּיִים מְחַמֵּת תְּכוּנָתוֹ הַנְּמַרְצָת, אוֹלָם אָסוּר לָנוּ לְהַכְנִס לְלַחֵץ. אֲדַרְבָּה, עָלִינוּ לְהַבְלִיט יוֹתֵר אֶת מַעֲשֵׂיו הַטּוֹבִים, וְאִם כִּי אֵין לְהַתְּעַלֵּם לְגַמְרֵי מִמַּעֲשָׂיו הַשְּׂלִילִיִים, מְכַל מְקוֹם, עָלִינוּ לְצַמֵּצֵם אֶת הַבְּקָרָת לְדַבְּרִים שְׂאִינָם נִתְּנִים לְפִשָּׁרָה, וְעַל מְסָקְנוֹת הַבְּקָרָת נַעֲמֹד בְּכָל תִּקְוָה.

תקשרת עם התלמוד תורה

מִטְרַת הַתְּקִשְׁרָת עִם הַתְּלֻמוּד תּוֹרָה הִיא לְעֵל אֶת הַדְּרָכִים וְהַשְּׂיַטּוֹת לְהַצְלַחַת הַיְלָד. * אֵין לְדוֹחַ לְמַלְמֵד עַל תְּכוּנוֹת שְׂלִילִיוֹת אֲלָא רַק עַל רְגִישוֹת זְמִנִית.

רֵאשִׁית, עָלִינוּ לְדַעַת מֵה הִיא מִטְרַת הַתְּקִשְׁרָת עִם הַתְּלֻמוּד תּוֹרָה.

ובכו, באפן כפלי התשובה היא: ליצל את הדרכים והשיטות להצלחת היילד, אם מבחינה למודית ואם מבחינה מוסרית. וכיצד נעשה זאת?

תשובה: אם נעביר מסרים בצורה נכונה למלמד, שחשוב לנו מאד שהיילד יפיק את הכחות הטמונים בו לעבודת ה', ואכפת לנו מהתנהגותו ומלמודיו - אזי, בצורה כזאת, זה ידרבן את היילד וגם את המלמד. את היילד זה ידרבן - כי היילד ירצה להשביע את רצון הוריו [זהו אינטרס חיובי], ובידעו שחשוב מאד להורים שהוא יתנהג בדרך ארץ וגם שיתקדם בלמודיו, ממילא הוא ישתדל להתנהג בהתאם. גם למלמד זה דרבון, כיון שטבעו של עולם הוא, שאדם שמתעניינים בו, הוא יותר בולט וחשוב.

לדגמא, אדם ששוכב בבית החולים, לא עלינו - אם רואים שיש לו מבקרים רבים, זה מקנה לו חשיבות, שהרי אם הוא לא היה חשוב, לא הרבה היו מתעניינים בו. לעמת זאת, אם אין מבקרים - טבעי הדבר שתשומת הלב יורדת.

הוא הדין גם בנדון שלנו. אם המלמד רואה שההורים אכפתיים, אזי באפן אוטומטי הוא מתעניין יותר ביילד שלהם, היילד נכנס לתמונה, וכמוכן שזה יכול להיות לעזר להורים, בנוסף לכך שעצם ההתענינות של ההורים ביילד תורמת לכך שיילדם יבלט בזכרוננו של המלמד, כמו כל דבר שמזכירים אותו לעתים מזמנות, שטבע הדברים שהוא נזכר. אולם צריך לדעת, שהתקשרת צריכה להיות בונה ולא הורסת, אסור ליצר מתח גבה שמתסכל את נפש היילד (ראה להלן בהרחבה בנושא "מעקב").

כמו כן יש להזהר מאד, שלא להעביר למלמד תכונות שליליות של היילד. וגם שמטרתו היא לתקן, מפל מקום, הסכין לקלקול גדול מהסכין לתקון, משום שבהגיון פשוט יתכן שההורים טועים בהערכתם, וגם אם הם לא טעו, לרב עלולה להיות "סטיגמה" שלילית על היילד, וכך פעלה שהיילד נעשה, עלולה להיות מתרגמת מנקדת המוצא הראשונית כפי שהרב שמע.

לדגמא: אם נספר למלמד שהיילד "חצפן", המלמד עלול לתרגם את פעולות היילד מנקדת ראית ילד חצפן. והנה קרה שהיילד לא הבין את השעור והוא שאל שאלה, המלמד עונה תשובה, אבל היילד נשאר בדעתו,

ושוב היֵלֵד אוֹמֵר: "הֵרֵב, לֹא הִבְנֵיתִי, הַדְּבָרִים לֹא בְרוּרִים לִי". בְּמַצֵּב כָּזֶה
עֲלוּל הַמְלַמֵּד לְרֵאוֹת אֶת טַעֲנַת הַבֵּן כְּקִנְטוֹר, וְאֵף עַל פִּי שִׁיתְכּוּ שְׂבָאָמֶת
הַיֵּלֵד לֹא הִבִּין אֶת דְּבָרָיו. וּבְאָמֶת, אִם תִּלְמִיד "שֶׁקֵּט" הָיָה טוֹעֵן אוֹתָהּ
הַטַּעֲנָה, דְּהֵינּוּ שֶׁהַדְּבָרִים לֹא בְרוּרִים, הַמְלַמֵּד הָיָה שׁוֹב חוֹזֵר וּמְסַבֵּיר
בְּסִבְלָנוּת מֵתוֹךְ הַנְּחָה שְׂאֲכֹן יֵשׁ צָרָךְ בְּהִבְהָרָה נוֹסֶפֶת.

וְלִכְאוּרָה נִשְׂאֶלֶת הַשְּׂאֵלָה: מָה הַהֶבְדֵּל? הַתְּשׁוּבָה בְרוּרָה, לִיֵּלֵד הָרֵאוֹן
יֵשׁ "תְּנוּיָה" שֶׁהוּא חֲצָפֹן, וּמִמִּילָא סָבִיר לְהֵנִיחַ שְׂזָה מֵתוֹךְ חֲצָפָה [אֵף עַל
פִּי שֶׁזֶּה שְׂגִיאוֹהָ חֲנוּכִית מִבְּהִקֵּת!], וְאֵלּוּ הַיֵּלֵד הַשֵּׁנִי שֶׁקֵּט, וְלָכֵן סָבִיר לְהֵנִיחַ
שְׂזָה מֵתוֹךְ תְּמִימוֹת. זֹאת וְעוֹד, גַּם אִם נִיחַ שְׂאֲכֹן הַיֵּלֵד חֲצָפֹן, זֶה לֹא יַעֲזֹר
אִם נִסְפֵּר לְמַלְמֵד, שֶׁהָרִי בְּנוֹדָאֵי הוּא לֹא מֵתְכַנֵּן לְהֵנִיחַ לוֹ לְהִתְחַצֵּף. וְאִם
הַטַּעֵם הוּא שֶׁהַמְלַמֵּד יֵדַע עַל כָּךְ כְּדִי לְתַקֵּן מִדָּה זֹו, הָרִי גַם בְּלַעֲדֵי הַדְּוִיחַ
שֶׁל הַהוֹרִים - אִם אָכֹן זֶה נִכּוֹן - הַמְלַמֵּד כֶּבֶר יִרְגִישׁ לְבַד.

אֲמָנָם, הַשְּׂקוּל שֶׁל הַהוֹרִים, שְׂאֵם הַמְלַמֵּד יִשְׁמַע עַל הַמִּדָּה הַטַּעוֹנָה תִּקּוֹן
שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂהָ, שְׂאֵז הַמְלַמֵּד נִנּוּחַ, הוּא יִקְבֵּל זֹאת בְּסִבְלָנוּת
וּבְסִלְחָנוּת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הָיָה מְגַלֶּה זֹאת בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂהָ, שְׂאֵז עֲלוּל לְהֵרֵאוֹת
קֶצֶר רוּחַ, מִשׁוּם שְׂגָם הוּא נִתּוּן בְּמִתַּח בְּאֵפוֹ יַחְסִי.

אוֹלָם, אֵף עַל פִּי כֵן - יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסָדוֹ. הַנִּזְק שֶׁיִּכּוֹל לְהֵגָרֵם
מֵה"סְטִיגְמָה", גְּדוֹל יוֹתֵר מֵהַתּוֹעֵלֶת שְׂאוּלֵי תַּהֲיָה בִּידִיעָה מְקַדְמָת.

וּמָה כֵן יֵשׁ לְסַפֵּר? תְּשׁוּבָה: יֵשׁ לְסַפֵּר עַל "רְגִישׁוֹת זְמַנִּיּוֹת".

לְדַגְמָא: אִם הַיֵּלֵד מְדַכְדֵּךְ עֵקֶב מְקָרָה מַעֲצִיב, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבֵּר לוֹ מִשְׁחָק יָקָר
לוֹ מְאֹד, אוֹ שֶׁהוּא רָצָה מְאֹד לְנִסֵּעַ לְאַרוּחַ שְׂאֲחָיו נָסְעוּ וְכַדוּמָה, וּבִסּוּף לֹא
נָסַע - זֶה עֲלוּל לְהִתְבַּטֵּא בְּשַׁעוֹר אוֹ בְּחֻבָּרָה, וְאִם נִשְׁכִּיל לְעַדְכֵן אֶת הַמְלַמֵּד
בְּכַדֵּי שְׂיָרוּמִם אֶת רוּחוֹ, הַדְּבָר יִבִּיא לְבִרְכָה. כְּמוֹ כֵן, אִם רוּאִים שְׂזָמֵן
מְסִיִּם יֵשׁ לִיֵּלֵד רְפִיּוֹן אוֹ זְלוּל בְּמַצּוֹת מְסִימּוֹת, יֵשׁ לְהִתְיַעֵץ עִם הָרֵב כִּיֵּצֵד
לְעוֹדְדוֹ. אוֹ כְּדִי שֶׁהָרֵב יִדּוּחַ לָנוּ אִם יֵשׁ לָזֶה סִבָּה מֵהַתְּלַמוּד תּוֹרָה, כְּגוֹן
חֲבָרִים לֹא מֵתְאִימִים וְכַדוּמָה - בְּמִקְרָים הַנִּי"ל הַתְּקַשְׁרָת הִיא בּוֹנָה, כִּיּוֹן
שְׂאֲפֶשֶׁר לְשַׁפֵּר אֶת הַלְקוּיִים וְאִין זֹו "סְטִיגְמָה" שֶׁל תְּכּוּנָה קְבוּעָה, אֵלּא
רְפִיּוֹן שְׁחוּלָף, וּיְדִיעָה מְקַדְמָת עֲשׂוּיָה לְעֹזֵר לְמַלְמֵד לְחַשֵּׁב עַל פְּתָרוֹן הוֹלָם,
וְגַם לְמַנֵּעַ אֵי נְעִימִיּוֹת אוֹ טַעֲוִיּוֹת הַנּוֹבְעוֹת מֵאֵי יְדִיעַת הַמַּצֵּב.

כמוֹבן, שָׂאם יֵשׁ בְּעִיּוֹת רְפוּאִיוֹת, מוֹבן מֵאֲלִיו, שָׂאם זֶה עָלוּל לְהִתְבַּטֵּא בְּכִתָּה, יֵשׁ לְעֵדְכֶן אֶת הַמְּלַמֵּד כְּדִי שְׂיֻכַּל לְהִתְנַהֵג בְּהִתְאָם.

וּלְסִיּוּם נִדְגִישׁ, שְׂתִקְשְׂרֵת חִיּוּבִית עִם הַמְּלַמֵּד יוֹצֵרֵת אֲמוּן הַדָּדִי וְרַחֵב בֵּין הַמְּלַמֵּד וְהַהוֹרִים. וְכִמּוֹבן שְׂזֶה עֲשׂוּי לְעֹזֵר לְהוֹרִים לְ"תַמְרוֹן" בְּלִי לַחַץ מִתּוֹךְ צְלִילוֹת הַדַּעַת. הֵיּוֹת וְהַמְּלַמֵּד מְכִיר שְׂהַהוֹרִים אֲכַפְתִּיִּים, הוּא יִנִּיחַ לָהֶם מְרַחֵב זְמַן לְטִפּל בְּבָנָם, וְלֹא יַחֲשֵׁשׁ שָׂאם הוּא יִשְׁתַּקֵּם הֵם יִזְלְזְלוּ. מֵה שָׂאִין כֶּן לְהוֹרִים שְׂלֹא מְכָרִים לְמַלְמֵד, לֹא תְמִיד תִּנְתֵּן הָאֲפָשָׁרוֹת הַנִּי"ל מִהַחֲשֵׁשׁ לְאִי שְׂתוֹף פְּעֻלָּה וְאֲדִישׁוֹת מִצַּד הַהוֹרִים.

מעקב בצורה נכונה

מִטְרַת הַמַּעְקָב הִיא לְדַעַת מֵה מַצְבּוֹ מִבְּחִינָה לְמוֹדֵית וְחִבְרָתִית. *
הַמַּעְקָב צָרִיךְ לְהִיּוֹת בְּצוּרָה רְגוּעָה. יֵשׁ לְנַהֵל שִׁיחוֹת נְעִימוֹת עַל הָא וְעַל
דָּא וְתוֹךְ כְּדִי כֶּךָ לְדַלּוֹת אֶת הַמִּידַע הַרְצוּי. * הַשְּׂאֵלוֹת לֹא תִהְיֶינָה
מְבִיכוֹת.

הַמַּעְקָב - כְּשֵׁמוֹ כֶּן הוּא : לְעַקֵּב וּ"לְמַשֵּׁשׁ אֶת הַדְּפֵק" מֵה מַצַּב הַבֵּן בְּתַלְמוּד
תּוֹרָה, הָאֵם הוּא מְתַאֲקֵלם טוֹב מִבְּחִינָה לְמוֹדֵית, מוֹסְרִית וְחִבְרָתִית,
וְכִמּוֹבן, בְּהִתְאָם לְנִתּוּנִים הַמַּצְטַבְרִים נִדַּע כִּי צַד לְפַעַל.

אוּלָם, הַמַּעְקָב צָרִיךְ לְהִיּוֹת בְּצוּרָה נְכוֹנָה. וְאֵם נִשְׂאֵל, כִּי צַד נִדַּע מֵהוּ
הַמַּעְקָב בְּצוּרָה נְכוֹנָה, הַתְּשׁוּבָה תִּהְיֶיהָ : אִם הַמַּעְקָב מִשִּׁיג אֶת הַמְּטָרָה
הַנִּי"ל בְּלִי נְזָקִים נְפִשִׁיִּים לְיֵלֵד - זֶהוּ הַמַּעְקָב בְּצוּרָה נְכוֹנָה.

הִבָּה נְנַסֶּה לְפָרֵט יוֹתֵר :

אִם הַבֵּן יִזְכֶּה לְ"חִקְיָרָה" יוֹמִיוֹמִית מִיָּד בְּהַגִּיעוֹ הַבִּיָּתֵה, כְּגוֹן : "נוּ, אֵיךְ
הִתְנַהֵגְתָּ? אֵיךְ לְמַדְתָּ? לֹא עָשִׂיתָ בְּעִיּוֹת? הָאֵם בְּרַכְתָּ עַל כָּל מֵה שְׂאֲכַלְתָּ?

אתה יודע, אני תכף אתקשר למלמד כדי לדעת אם אכן הדברים מדויקים" וכו', כמובן, בצורה כזאת עלול להיות נזק גדול, זה עלול לערער את נפשו של הילד ולגרם לו סלידה מכל הקשור בתלמוד תורה וכל הקשור במצוות, משום שהוא רואה שהלמודים והמצוות גורמים להורים לחקור אותו ולהעמידו במצב של אי נעימות.

לעמת זאת, המעקב העקיף והרגוע, הוא המעקב בצורה נכונה. בדגמא הנ"ל עלינו לקבל את הילד במאור פנים, משום שהפגישה הראשונה של הילד עם הוריו מטביעה רשם שבל ימחה בלב הילד, זה יוצר אמון ואהבה עזה בין הילד להוריו. כדאי גם לחבק ולנשק אותו, לתת לו הרגשה שאנחנו שמחים כל כך לראותו, כמו כן להגיש לו לאכל בניחותא, ותוך כדי שיחה מתגלגלת על חנויות נעימות, הוא לבדו יספר כמשיח לפי תמו את המתרחש בתלמוד תורה.

אפשר גם לשאל שאלות שנעים לשמע, כגון: "נו, נהנית בתלמוד? האם השעור הזה עמק, קשה, קל וכו', מאד אשמח לשמע אם יש לך חדושים מהשעור". וזה יכול לתרם לאהבת התלמוד אצל הילד, משום שהענג והחשיבות שיש לילד הם פרי התלמוד.

וכמו כן, יש לעקוב על ידי שנוצל למלמד מדי פעם כדי לעמד על מצב הלב מכל הבחינות, וכמובן שלא נצלצל בצורה מאימת, כגון אחרי רקע של חקירה וכדומה. אדרבה, רצוי שבדרך כלל הצלצול אל הרב יעשה שלא בידיעת הילד, אם כי אין פסול אם לאחר מעשה נספר לילד שצלצלנו לרב והרב שבח אותו, או שהרב אמר שרצוי להתאמץ יותר וכדומה, לפי הענין.

יש גם להשתדל להעביר את המסר בצורה חיובית. דהיינו, אם הרב אומר שהילד לא מקשיב ולכן אינו שולט בחמור כדבעי, אפשר לומר לו: "הרב אומר, שאם תקשיב, אתה תוכל לשלט בחמור", וכמובן יש לסייע לו לאתר את הגורם לאי התקשבה, כגון: חברים שיושבים לצדו, או חפצים שהוא מתעסק בהם וכדומה.

אפשרות נוספת למעקב היא על ידי למוד בצותא עם הלב. כמובן שהלמוד יהיה בצורה רגועה ולא כחקירה, אלא אדרבה - יש להנעים את התלמוד.

וְאִזּוֹ, אִם רוֹאִים שֶׁהוּא שׁוֹלֵט בַּחֲמֹר וּמְצַטֵּט אֶת דְּבַרֵי הָרֶב, זֶה מֵרָאָה שֶׁאֲכֹן הוּא מְקַשֵּׁב, וְאִם, חֲלִילָהּ, אֵינּוּ שׁוֹלֵט, יֵשׁ לַחֲשֵׁשׁ שֶׁהוּא אֵינּוּ מְקַשֵּׁב, וְלַהֲשִׁיב לְעִמּוּד עַל הַסִּבָּה הַנִּיִּל. רְצוּי גַם לְפִתּוּחַ מִדֵּי פֶעַם אֶת הַיִּלְקוּט וּלְעֵין בְּמַחְבְּרוֹת אִם הַכֹּל תִּקְוִין בְּשַׁעוֹרֵי הַבַּיִת, סְכּוּמִים, סִדָּר, נְקִיוֹ.

בעיות רבות בתלמוד תורה

* אִם כִּי עָלִינוּ לְהִיּוֹת נְחוּשִׁים בְּדַעְתָּנוּ לְהִתְמוּדָד עִם בְּעִיּוֹתָיו, מֵאִידָד עָלִינוּ לְרִאוֹת אוֹתוֹ וּלְהִרְאוֹת לוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים בּוֹ יֶלֶד חַיּוּבֵי וְרַק מְעַשְׂיוֹ הֵם שְׁלִילִים. * כִּי אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מְלַבְּנִים אֹתוֹ אֶת הַבְּעִיּוֹת, עָלִינוּ לְהִיּוֹת הוֹגְנִים, לְשִׁמְעַת בְּאֵמֶת אֶת טַעְנוֹתָיו, וְלֹא לַחֲשֵׁשׁ לְהִרְאוֹת לוֹ שֶׁהוּא צוֹדֵק בְּמִקְרִים שֶׁאֲכֹן הוּא צוֹדֵק. * לְהִתְחִיל בְּמִשְׁיְמָה אַחַת. * לְתַת לוֹ כְּלִים לְהִתְמוּדָד. * אִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִלְמַד כְּדֵי לְאָכֹף מִשְׁמַעַת בְּבַיִת.

כְּדֵי לְהַצְלִיחַ לְפִתּוּר אֶת הַבְּעִיּוֹת הַרְבּוֹת שֶׁיֵּשׁ לְיֶלֶד בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, עָלִינוּ לְדַעַת:

[א] "שֶׁאֲסוּר לְוַתֵּר עַל הַיֶּלֶד וְאֲסוּר לְוַתֵּר לְיֶלֶד!" פְּרוּשׁ הַדְּבָרִים "אֲסוּר לְוַתֵּר עַל הַיֶּלֶד" - צָרִיךְ תְּמִיד לְהַפְרִיד בֵּין הַמְעַשִּׂים שֶׁל הַיֶּלֶד לְבֵין הַיֶּלֶד. הַיֶּלֶד הוּא טוֹב, הַיֶּלֶד רְצוּי, אֶהוּב וְיָקָר, אוֹלָם מְעַשְׂיוֹ אֵינָם רְצוּיִים, גְּרוּעִים וְכוּ', וְכִיּוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמְעַרְיָכִים אוֹתוֹ, לָכֵן "אִין אֲנַחְנוּ מוֹתְרִים לְיֶלֶד", לֹא נוֹתֵר לוֹ עַל מְעַשְׂיוֹ הָרָעִים. לָנוּ בְּרוּר שֶׁאֲסוּר שֶׁמְעַשִּׂים כְּאֵלוֹ יַעֲשׂוּ, כִּי מְעַשִּׂים שֶׁכְּאֵלָה הֵם לְרַעַת הַיֶּלֶד. בְּמַבָּט כְּזֶה לְהוֹרִים קֵל יוֹתֵר לְטַפֵּל בְּבְעִיּוֹת בָּנָם, כִּיּוֹן שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁהוּא כְּלֵי חֲמָדָה, הוּא טוֹב, וְאִם כֵּן, יֵשׁ לָהֶם יוֹתֵר חֶשֶׁק וּמְרָץ לְטַפֵּל וּלְעֹזֵר לְיֶלֶד שֶׁהוּא טוֹב, וּמִמִּילָא הֵם יִסְתַּכְּלוּ עַל הַבְּעִיּוֹת בְּדַעַת צְלוּלָה, בְּלֵי רִגּוּז עַל הַבּוֹ וּבְלֵי לַחֲץ. וּמִכִּיּוֹן שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים שֶׁהוּא טוֹב, הֵם יִנְסוּ לְהַבִּין אֶת הַלֵּךְ מִחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁהוּבִילָהּ

אותו למעשים הלא רצויים, ואם יודעים את שרש הענין - זה כבר חצי פתרון.

משל למה הדבר דומה? ליהלום שהיה עטוף בהרבה לכלוך שדוחה את עין הרואה. אם הרואה גבין שזה יהלום, יקל עליו להתאמץ להסיר את הכלוך אף שהוא מרבה, ביצעו שטמון מתחת הכלוך יהלום. כך יהיה מבט ההורים על בנם, אם ידעו את ערכו. זאת ועוד, גם לבן יהיה קל לקבל את מרות הוריו, מפיון שהוא רואה בעיניו שהם אוהבים ומעריכים אותו ודאגתם לטובתו היא בנה, ובפרט שהוא חשוב בעיניהם, ובדאי הוא גם ירצה מאד לשמר על אהבת הוריו שהם קרובים מאד ללבו [אינטרס חיובי], והוא ישתדל לתת "כסוי" לתדמית שיש להוריו עליו.

ב] עלינו להתמקד ב"בעיה אחת" ולא ל"התפזר" על מספר בעיות. הסבה לכך פשוטה: היילד לא יוכל להתגבר על מספר בעיות בפעם אחת, וגם אם הוא יכול - זה בקשי עצום. וכיון שזה רחוק מהשיג ידו, אז עם כל הרצון הטוב של היילד, הוא יתיאש מפתרון בעיותיו, ולא ינסה אפלו להתחיל לתקן, וגם אם יתחיל, הוא עלול מאוד להפשל, ואז נוצר מצב גרוע יותר: הוא לא יאמין שאכן ביכולתו להתגבר על בעיותיו, ויכנס למצב של אדישות הנובעת מיאוש. לעמת זאת, אם נתמקד בבעיה אחת ונתעלם משאר הבעיות [עד כמה שאפשר], סביר להניח, שבצורה עקבית ותומכת, היילד יצליח להתגבר על הבעיה, ואז הצלחה זו תתרום לו לשאף לפתר גם את הבעיה הבאה שנציב לפניו, וגם בטחונו העצמי יגדל, וזה כשלעצמו תורם להגדיל את סכויי ההצלחה.

זאת ועוד, פעמים רבות תוך כדי פתרון בעיה אחת - בעיות רבות נפתרות כתוצאה מכך. אם משום שקהן עקרון דומה, ואם משום שפתרון הבעיה בדרך כלל הוא על ידי פתוח רגש לאחריות אצל היילד. ואם הצלחנו לפתח אצלו אחריות, ממילא זה מהנה תמריץ אוטומטי לכל הבעיות, שהרי האחריות היא בסיס משתף לעזר בפתרון כל הבעיות.

ג] יש להקפיד לשמע את היילד בשביל להבין את נפשו. בהקשבה נכונה עשויים אנחנו לגלות נקודות חדשות שהיו חבויות בנבכי נפשו של היילד ולא ידענו מהן. הילד רוחו יהיה יותר ברור לנו, צדדי ספק שלא חשבנו או שלא יחסנו להם חשיבות עשויים לצוץ. ואפלו אם כל מה ששמענו ידענו

ולא התחדש לנו מאומה, כדאי היה לנו לשמע אותו, משום שזה מקנה לנו בטחון שאכן מצינו את האפשרויות עד היכן שיידנו מגעת, וממילא נצמצם את הסכנון שהספק יקנו בנו. וגם כדי שהילד ידע ויהיה בטוח שאנחנו שמענו אותו, הבנו את הנאמר, והדברים נשקלו ברצינות - אם הילד יהיה משכנע שאכן הוריו שמעו והבינו לנכון את טענותיו, ובפרט אם נסביר פנים לצד מחשבתו - הילד יהיה דרוך לשמע מה דעת הוריו, ובודאי שהסכויים באפן יחסי גדולים יותר שהילד יקבל את הדעה או את ההסברים של הוריו.

[ד] יש להשתדל לשתף אותו בעצה כיצד להתגבר על הבעיה, לתת לו הרגשה של אחריות. וכדי שאכן תהיה תועלת, רצוי לשטח את הספקות ב"שני צדדי המטבע" ולשתף אותו בנסיון להעלות פתרון. בדרך זו הילד ירצה מאוד להצליח בפתרון הבעיה כדי להוכיח את רמת שפוטו הטובה, וממילא הוא ישתדל לנהוג בהתאם תוך הרגשת אחריות, שבעצם היא מפתח לרב ככל הבעיות. מה שאין כן כאשר "מנחיתים" לו פתרון כצווי, לא תהיה לו התלהבות להתגבר על הבעיה, ומאידך הוא עלול להחריף את הבעיה מסבה פלשהי שהוא יכול להתלות בה כגורמת לשבוש הפתרון.

[ה] כאשר מדבר בבעיה המצריכה השתדלות ומאמץ מצד הילד, היה רצוי לעודד בנקודות ופרס אם אכן הוא יצליח להתגבר. אולם להסביר לילד, שאין פתרון הבעיה תלוי בפרס, אלא הבעיה צריכה לבוא על פתרונה בכל אפן, אולם כיון שאנחנו חפצים לעזור לו ולהקל עליו את המלאכה, החלטנו לתת נקודות ופרס לעודד. יש להדגיש, שפאשר החלטנו לתת פרס על התגברות על בעיה מסוימת, יש להקפיד שלא לערב בעיות אחרות. הוי אומר, שאם קרה שלאחר שהוא בצע את האתגר, או באמצע שהוא מתגבר על הבעיה שהצבנו לו להתגבר, פתאום הוא עושה בעיות אחרות - אסור לנו למנע ממנו את הפרס שהבטח עבור התגברות על הבעיה שהצבנו. אין לערב בעיה בבעיה אחרת. זה עלול ליצר תסכול וחסר אמון של הילד בהוריו, ונוסף לכך, הילד לא יאמין שאי פעם ההורים יתנו לו את הפרס, כי הוא יחשש, שכל בעיה שהוא יעשה, שוב ישללו ממנו את הפרס, ואם כן, בשביל מה לנסות להתאמץ לשוא?! וגם במבט פשוט של בוגרים זה נראה כחסר הגיונות. אם מגיע לו פרס על התנהגות מסוימת,

אין סבה למנוע מה שמגיע. אמנם מגיע גם ענש על התנהגות בענין אחר, אם בן, יש לתת את הענש על אותו ענין, אבל אסור שזה יבוא על חשבון מאמץ חיובי שהילד השקיע, זה עלול להוריד לו את המוטיבציה. אדרבה - יש להקרין לו, שכל פעולה חיובית, סופה שתשתלם, ובגיל שלו זה מתבטא גם בהטבה חמרית עד שיתרגל ויעשה לו הדבר כטבע שני.

[יש לעדכן את המלמד ולבקש את עזרתו בפתרון הבעיה שהצבנו. להסביר שהחלטנו להתמקד על בעיה פלונית, ולבקש ממנו לעודד את פתרון הבעיה. אולם יש להדגיש, שאם זו בעיה ששייכת ל"בית", אסור שהמלמד יתערב באפן שלילי, דהיינו על ידי ענישה. ואם בכל זאת רוצים לערב את המלמד, יש לערבו בצורה עקיפה ובדרך של עידוד חיובי.

לדגמא: ילד שהוריו מתלוננים עליו שהוא מתחצף אליהם, אסור שהמלמד יעניש את הילד על כך או שיאיים עליו שאם יתחצף הוא יעניש אותו. הסבה היא, משום שהמלמד אינו בן בית אצל הורי הילד, ואינו יכול לשפט בצורה של ענישה. חמרת החצפה נמדדת באפן יחסי להנהגה בבית שהמלמד לא יוכל לעמוד עליה. אמנם, אם המלמד מענין להתערב, עליו להתערב בצורה של הבטחת פרס אם הילד יתנהג פיאות בלי חצפה, או על ידי מחמאות וכדומה. שאז, אפלו אם המלמד העניק פרס אפלו על מאמץ שאינו מצדיק פרס, מכל מקום זה לא עלול להזיק, אלא אדרבה, זה עשוי להועיל.

עידוד הלמוד

* עידוד הלמוד הוא יצירת קרקע פורייה להגברת הרצון של הילד. *
לשם כך יש להקפיד על תנאים סביבתיים מתאימים, לזוי חיובי, זמן למוד קצר, שהלמוד יהיה נעים ולא כבמן.

כָּל הוֹרָה רוֹצֶה מְאֹד שֶׁבְּנוֹ יִלְמַד וְיִתְעַלֶּה בְּלִמּוּדֵים. אוּלַם הַמְצִיאוֹת מְרָאָה, שְׂאֵף עַל פִּי שְׂיֵשׁ רְצוֹן וְגַם שְׂמִדְבָּרִים עִם הַיֵּלֶד שְׂיִלְמַד, לֹא תִמְיֵד זֶה יוֹצֵא לַפֶּעַל. הַשְּׂאֵלָה הִיא: מִדּוּעַ?

כַּנְרָאָה שֶׁבְּחֶלֶק גְּדוֹל מִהַמְקָרִים, הָעֵדוּד אֵינוֹ נִתֵּן בְּצוּרָה נְכוֹנָה, וּמִמִּילָא תּוֹצֵאת הָעֵדוּד אֵינָה בָּאָה לְיַדֵּי בְטוּי. מְשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְאָדָם שְׂרוֹצֶה לְחַמֵּם אֶכֶל - וְהוּא מְדַלֵּק לְהִבָּה עֲנֻקִית בְּיַחַס לְאֶכֶל, כַּמּוּבָן שְׂצַפּוּי שְׂהֶאֱכַל יִשְׂרָף, מְשׁוּם שֶׁהַחֵם גְּבוּה מְדִי. לְעַמַּת זֶה, אִם הוּא יִנִּיחַ כַּמּוֹת גְּדוּלָה שֶׁל אֶכֶל עַל אֵשׁ קֶטְנָה מְאֹד - הָאֶכֶל לֹא יִתְחַמֵּם, וְאֶפְלוּ אִם יִתְחַמֵּם, יַעֲבֹר זְמַן רַב, שֶׁכְּבָר אֵין טַעַם לְחַפּוֹת. אֶכֶל צָרִיךְ לְחַמֵּם בְּאֵשׁ מִתְאִימָה!

אֵת הַיֵּלֶד צָרִיךְ לְעוֹדֵד בְּצוּרָה מִתְאִימָה! כִּיצַד נִגִּיעַ לְעֵדוּד בְּרָמָה נְכוֹנָה? וּבְכוּן:

[א] יֵשׁ לְדַאֵג לְתַנְאִים סְבִיבְתֵיִים מִתְאִימִים. מְקוּם לְמוּד מִתְאִים הוּא מְקוּם שְׂקֵט בְּבֵית, אוֹ לְחִלּוּפִין בֵּית מְדַרְשׁ שֶׁבּוֹ לּוּמְדִים כָּלָם. אוּלַם אֵין לְהוֹשִׁיבוֹ לְלַמֵּד בְּסֻלּוֹן הַבַּיִת כַּאֲשֶׁר יֵשׁ רַעַשׁ שֶׁל יֵלְדֵי הַבַּיִת אוֹ שֶׁל אוֹרְחִים וְכַדּוֹמָה, זֶה יִטְרִיד אוֹתוֹ וְיִקְשֶׁה עָלָיו לְלַמֵּד. כְּמוֹ כֵּן בְּמִדַּת הָאֶפְשָׁר רְצוּי שְׂיִלְמַד אֵתוֹ חֵבֵר לְסִפְסָל הַלִּמּוּדִים, שֶׁהַהוֹרִים מְכִירִים שְׂאֶכּוֹן הַחֵבֵר מְכַשֵּׁר לְלַמֵּד וְאֵינוֹ "קִפְיִצִּי". כַּמּוּבָן שְׂיֵשׁ לְדַאֵג שֶׁהַמְקוּם יִהְיֶה מוּאָר דִּי הַצָּרְךְ וְכוּ'.

[ב] יֵשׁ לְהַקְפִּיד שְׂיִהְיֶה לוֹוִי חִיּוּבֵי לְלַמּוּד. דְּהֵינּוּ, מַה שְׂמִתְלֻוָּה לְלַמּוּד יוֹתִיר לְיֵלֶד רִשָּׁם חִיּוּבֵי, נוֹחַ וְרְצוּי. לְשֵׁם כֶּךָ יֵשׁ לְהַקְפִּיד שֶׁהַלִּמּוּד לֹא יִתְנַגֵּשׁ בְּאִינְטֵרְס שֶׁל הַיֵּלֶד, כְּגוֹן: זְמַן הַלִּמּוּד - רְצוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּזְמַן מְשַׁחַק מְעַנֵּן אוֹ כָּל פְּעִילוֹת שֶׁהַיֵּלֶד אוֹהֵב, כִּיּוֹן שְׂאֵז הַלִּמּוּד נִרְאָה בְּעֵינֵי הַיֵּלֶד כְּגוֹרִם מְפָרִיעַ לְהַנְאֵתוֹ [שֶׁהִיא בְּעֵצָם הָאִינְטֵרְס שְׂלוֹן], וּמִמִּילָא זֶה עֲלוּל לְהַשְׁנִיא אֵת הַלִּמּוּד בְּעֵינָיו, לְכֵן יֵשׁ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַתְאִים זְמַן שְׂאֵינוֹ פּוֹגַע בְּדְבָרִים אֲהוּבִים עָלָיו. לְדַגְמָא: אֶפְשָׁר לְקַבֵּעַ לוֹ זְמַן לְמוּד אַחֲרֵי הַמְקַלְחַת וְלִפְנֵי הָאֶכֶל. בְּמִקְרָה זֶה הַיֵּלֶד הַתְּנַתֵּק מִהַפְּעִילוֹת עַל יְדֵי הַמְקַלְחַת וְלֹא עַל יְדֵי הַלִּמּוּד, וְעַדִּין אֵין לוֹ בּוּלְמוּס לְאֶכֶל, וּמִמִּילָא הַלִּמּוּד אֵינוֹ מְצַטִּיר כְּגוֹרִם מְפָרִיעַ. לְעַמַּת זֹאת, אֵין לְקַבֵּעַ זְמַן לְלַמּוּד בְּזְמַן שְׂחִבְרִיו יוֹרְדִים לְשַׁחַק, מְשׁוּם שֶׁטְּבַעֵי הַדְּבָר שֶׁגַם הוּא מְאֹד רוֹצֶה לְשַׁחַק עִם חִבְרָיו, וְאִם כֵּן, זֶה עֲלוּל לְהוֹלִיד סְלִידָה מִהַלִּמּוּד הַזֶּה.

ג] יש להקפיד שזמן הלמוד יהיה קצר, רק הזמן הנצרך, כיון שהארכת זמן הלמוד עלולה ליצר חסר סבלנות ואי רצון ללמד. ומכל מקום, בכל מקרה יש להקפיד שהלמוד יהיה רגוע ומהנה עד כמה שאפשר. וקל וחומר באשר זמן הלמוד מתארך מכל סבה שהיא, יש להקפיד ביותר שהלמוד לא יכביד. אפשר ללוות את הלמוד בכוס משקה טעים תוך כדי הלמוד, ומדי פעם לתת ממתק בסוף הלמוד.

ד] יש להקפיד שזמן הלמוד יהיה קבוע ולא משתנה. אם הזמן קבוע, זה תורם לרגיעה אצל הילד, משום שהוא הסכים בדעתו שזמן הלמוד עבורו "מכור" ללמוד ואין מה לחשב על פעילות אחרת, וגם מתוך ההרגל קל לו לזכר ולהגיע בזמן ללמוד. מה שאינן באשר אין שעה קבועה, זה עלול ליצר מתח מיותר - אם משום שהוא צריך לותר על פעילות מסיימת, ואם משום שהוא עלול לשכח להתישב ללמד. וכמוכן שכל תקלה תורמת למתח מיותר בין ההורים לילד.

ה] יש להקפיד שהלמוד יראה כלמוד ולא כבחן. דהינו, שיש להמנע משאלות על הנלמד העולות להביך את הילד, ובודאי שלא לנסות להכשיל אותו כדי להראות לו שהוא לא יודע את החומר הנלמד. אמנם לכאורה נראה שיש רוח אם מראים לילד שהוא אינו יודע את החומר הנלמד, שזה מחייב אותו ללמד כדי לדעת, אולם זו טעות! משום שההפסד גדול בהרבה מהרוח. אף על פי שהילד ילמד עם האב, הלמוד יהיה מחסר בררה, וככל שיתרבו "שעורים כאלה" מתוך שמראים לו שהוא אינו יודע - תגבר הסלידה מלמוד שפזה, וסביר להניח שהילד יחפש אמתלאות ב"מסירות נפש" כדי להתחמק מלמוד מביך ושנוא שפזה. פשוט, הילד יחשש מעגמת נפש, וכמוכן שלילד יש מקור בלתי נדלה לאמתלאות. "אין דבר העומד בפני הרצון". זאת ועוד, יש לחשש שתהיה לו סלידה מלמוד גם בלי אביו, ומי יודע עד כמה יהיה הנזק. בנוסף יש לחשש, שהילד יאבד את הבטחון העצמי בלמוד. הן בהנה בכתיבתו - הילד יסכים בדעתו שהוא לא יצלח בלמודים, והראיה: הרי אביו נתן לו "תעודת כשלו", ואין לה עד טוב מאבא, והן בעתיד, שזה פשלעצמו מהנה גורם לא לרצות לגדל כ"בן תורה", משום שהוא חושש להראות חלש בלמוד, וזה לא נוח לו, ואף על פי שיתכן מאד שהוא ברמת משכל מצוינת. זאת ועוד, ההתחמקות של הילד והמרדף של האב עלולים להוביל למתח ורחוק נפשי וסלידה

מלמוד התורה, משום שהוא זוכר את הלמוד כדבר לא נעים, וכך יכול לגרם לרחוק נפשי בין היילד להוריו, וזה עלול להתבטא גם בדברים אחרים שאינם קשורים בלמוד. ודי בזה למבין!

אמת ויציב. השאלה זועקת: אם כן, מה לעשות? האם לתת ליילד לעשות מה שעולה ברוחו? הרי לפעמים היילד אינו יודע את הנלמד!

התשובה היא: חלילה לוותר על הלמוד, אלא אדרבה, יש ללמד בצורה חביבה!

כיצד? ראשית, יש להשתדל על הנ"ל. ובנוסף, רצוי מאד שהאב יכין את חמר הלמוד לפני כן ולא "ינחת לתוך הקלחת של החמר". הלמוד יהיה בפנים מסבירות ולא בלחץ. באשר שאלת את היילד שאלה - אם השיב נכון, הנה מה טוב, ואם שגה או לא ידע מה לענות, "את פתח לו", ואף תן דעתך [בלבד] מדוע הוא לא ידע? בדרך כלל תראה שאין זה באשמתו. וגם אם ראת שזה כתוצאה מאי-הקשבה ללא גורם חיצוני, תשתדל לגרם לו להקשיב בדרך חיובית, ואם לא עזר בדרך חיובית, אז בחסר בררה עליך לנקט בדרך שלילית. אולם, בכל מקרה, יש להמנע מלשלל את היילד, אלא יש לשלל את המעשה. ויש להקפיד שהדרך השלילית תהיה מעוט שבמעוט, אחרי ים של אהבה וחם ליילד. היילד צריך להיות משכנע וגם להרגיש שאהבה אהבו אהבת נפש בלי מצרים, ולא מספיק שיבין שאהבה אהבו אותו. כמו כן יש להקפיד על סיום ברוח טובה במלה מעודדת וכדומה, וכן על זו הדרך. תן לחכם ויחכם עוד.

בעיות גבוליות

* תקנות שאינן מסכמות על כלם ומשום כך הן יוצרות גרוי להתנגדות, יש לתת לתלמוד תורה להתמודד עם ההסברה של סבת התקנות. *
ההורים יזדהו עם כאבו של היילד ועם זאת יבהירו שהם מחיבים

להשמע לתקנון. * כְּאִשֶּׁר יֵשׁ בְּעֵינָה עִם הַבּוֹ, לִפְנֵי שְׂקוּבְעִים עִמְדָה יֵשׁ
לְהַקְפִּיד לְבָרַר אֶת פְּרִטֵי הַבְּעֵינָה גַם עִם הַמְּלַמֵּד.

"בעיות גבוליות" נקראות בעיות שיש בהן טשטוש, ומשום כך הן אינן ברורות. לדגמא: אם בתלמוד תורה אסרו לרכב על אופנים, אולם בבית באפן עקרוני לא מתנגדים לרכיבה על אופנים, ומאז ומתמיד בני הבית רוכבים על אופנים - במקרה זה בעית היילד היא "על הגבול". מצד אחד זה אסור משום תקנות התלמוד תורה, ולכן יש לומר ליילד שלא לרכב, אולם לעמת זאת ההורים וגם היילד לא רואים שום פסול ברכיבה על אופנים, והיילד מאד ממרמר מדוע לא לרכב עליהם, ובפרט כְּאִשֶּׁר הוּא רואה את אחיו שכן רוכבים, ואם כן, מדוע לאסור בלי טעם? ועוד יותר מתסיס, כְּאִשֶּׁר יודעים על תלמוד תורה אחר שאינו אוסר לרכב.

והשאלה הנשאלת: כיצד להתנהג? אם נאסר - יצרנו תסיסה ומרד אצל היילד, ואם נתיר - התלמוד תורה יבוא בתביעה ותלונה מדוע התרנו?

אם נתבונן, נראה שהבעיה היא, שהכנסנו את המאבק של התלמוד תורה תחת חסותנו, ובעצם אנחנו נאבקים בתקנה שאיננו רואים אותה כתקנה נחוצה, ולכן קשה ליילד שבעתים, שהרי היילד רואה פעין סתירה בהנהגת הוריו: הם מתירים לאחיו לרכב - ועליו אוסרים. והטעם שבכל זאת אנחנו נאבקים, הוא משום שאנחנו רוצים לשתף פעולה עם התלמוד תורה שרואה בתקנה זו צורך, ומבחינה הגיונית עלינו לעזור לתלמוד תורה, שאם לא כן, התלמוד תורה עלול להרחיק את היילד מהתלמוד תורה, וגם היילד עלול לזלזל בסמכות התלמוד תורה.

ובכן, כדי לצמצם את הנגוד בינינו ליילד, עלינו להזדהות עם היילד ולומר לו בפרוש שאנחנו בעד שהוא ירכב על אופנים, ואנחנו מבינים שזה נסיון עבירו שהוא לא ירכב וכו', אולם אין לנו יכלת לאכף דעתנו על התלמוד תורה. וכיון שהתלמוד תורה מבקש שנקפיד שאתה לא תרכב, אין לנו בררה, ואנחנו צריכים להבין שהתלמוד תורה שקל את הענין ולא סתם אסר. וגם עלינו לדעת, שבכל תלמוד תורה יש תקנות מחמירות בנושא אחד, ולעמת זאת בנושא אחר הם מתירים את הרצועה. וכשם שלנו יש דעה - גם להם דעה בענין, ועלינו לכבד את דעתם, שהרי לא יתכן

שְׁהַתְּלִמוּד תּוֹרָה יִלְךְ לְפִי הַנְּגוּן שֶׁל כָּל הַהוֹרִים, אִין מְצִיאוֹת כְּזֹאת. אוֹלָם אֲדַרְבֶּה, אִם תִּצְלִיחַ לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַנְּהִלַת הַתְּלִמוּד תּוֹרָה לְהַתִּיר לָךְ לְרַכֵּב, אֲנַחְנוּ נִשְׁמַח לְאַפְשֵׁר לָךְ זֹאת.

בְּצוּרַת הַסְּבִרָה כְּזֹאת "הַחֲזָרְנוּ אֶת הַפְּדוּר" אֶל הַתְּלִמוּד תּוֹרָה, שְׁהָרִי אֲמַרְנוּ שְׁאַנְחָנוּ בְּעַד שְׁיִרְכֵב, וּמִמִּילָא הַמְּרַד הַצְּטִמְצָם, וְגַם הַסְּתִירָה בְּהַנְּהִגְתָּנוּ מִבְּאֶרֶת, וְעַם זֹאת אֲנַחְנוּ עוֹמְדִים עַל דְּעִתָּנוּ. וְגַם סָבִיר מְאֹד שְׁהַהַתְּנַגְדוֹת לַהוֹרִים תִּקְטֹן בְּהַרְבֵּה, שְׁהָרִי אִם יֵשׁ מְקוֹם לְהַתְּנַגֵּד, זֶה רַק עַל הַהַחֲלָטָה שְׁיֵשׁ לְשִׁתֵּף פְּעֻלָּה עִם הַתְּלִמוּד תּוֹרָה לְנוֹכְמוּבֵן שְׁזֶה רְחוּק מִהַדְּעַת שְׁנִתְנַגֵּד לְתְּלִמוּד תּוֹרָה], וְלֹא עַל עֵצָם הַהַתְּנַגְדוֹת שֶׁהוּא יִרְכֵב עַל הָאוֹפְנִים, מֵאַחַר שְׁהַבְּהָרְנוּ לוֹ בְּאֵר הַיֵּטֵב שְׁאַנְחָנוּ בְּאֶפֶן עֶקְרוּנִי בְּעַד שְׁיִרְכֵב עַל הָאוֹפְנִים.

יֵשׁ לְצִיָּן שְׁבְּאֶפֶן עֶקְרוּנִי לֹא רְצוּי לְהִיּוֹת "הַשׁוֹטֵר שֶׁל הַתְּלִמוּד תּוֹרָה". דְּהִינּוּ, בְּאֶשֶׁר יֵשׁ בְּעִיּוֹת שְׁאִינָן מְחִיבּוֹת הַתְּעַרְבוֹת הַהוֹרִים, לְדַגְמָא: אִם הַיִּלָּד דְּבֵר עִם חֲבֵרוֹ בְּאֶמְצַע הַשְּׁעוּר, זֶה דְּבֵר מְצוּי שְׁכָל מְלַמֵּד מִתְּמוּדָד אֲתוֹ, וְלָכֵן לֹא רְצוּי שְׁהַהוֹרִים יִתְעַרְבוּ אוֹ יַעֲנִישׁוּ בְּמִקוֹם הַמְּלַמֵּד. יֵשׁ לְתַת לְמְלַמֵּד לְהַסְתַּדֵּר עִם הַבְּעִיָּה, אֶלָּא אִם כֵּן זֶה בְּעִיָּה שְׁהַהוֹרִים חוֹשְׁשִׁים שֶׁהִיא עֲלוּלָה לְהַחְמִיר וְלְהִיּוֹת חֲרִיגָה וּפּוֹגְעַת בְּרוּחַנִיּוֹת שֶׁל הַיִּלָּד, כְּגוֹן חֲבָרִים שְׁאִינָם לְרוּחַ הַבֵּית, אוֹ שְׁהַיִּלָּד נֶעְלַם מִהַשְּׁעוּרִים וְכַדוּמָה. בְּמִקְרִים כְּגוֹן אֵלוּ, הַהוֹרִים צְרִיכִים לְהַתְּעַרֵּב בְּאֶפֶן פְּעִיל בְּנַעֲשֶׂה בְּתְלִמוּד תּוֹרָה וְלְהַבִּיעַ לַיִּלָּד אֶת מוֹרַת רוּחָם עַל עֵצָם הַמַּעֲשֶׂה אוֹ הַחֲרִיגָה, וְלֹא כְּשׁוֹטְרִים עַל הַתְּלִמוּד תּוֹרָה. כְּמוֹבֵן שְׁיֵשׁ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכֵּלִים הָעוֹמְדִים לְרִשׁוּתָם כְּדִי לְתַקֵּן אֶת הַמְּעוֹת, וְאִין זֶה מְגַבֵּל רַק לְהַבְּעַת מוֹרַת רוּחָ.

דְּגַמָּא נוֹסֶפֶת: צְלָצוּל טְלָפוֹן. מַעֲבָר לְקוֹ הַבֵּן: אֶמָּא! אֲנִי רוֹצֶה לְחַזֵּר הַבֵּיתָה, לֹא רוֹצֶה לְלַמֵּד, הַמְּלַמֵּד הוֹצִיא אוֹתִי.

הָאֶמָּא: מַדּוּעַ?

הַבֵּן: לֹא יוֹדֵעַ, הוּא רַק הַחֲרִים לִי אֶת הַחֲמֵשׁ, וְאָמַר לִי שְׁאַלְמֵד בְּלִי חֲמֵשׁ, וְאֲנִי לֹא הִסְכַּמְתִּי לְלַמֵּד, וְאִזּוּ הוּא הוֹצִיא אוֹתִי.

הָאֶמָּא: וּמַדּוּעַ הַחֲרִים לָךְ אֶת הַחֲמֵשׁ?

הבן : לא יודע!

עד כאן תכון השיחה. מה עושים? מה הבעיה?

ראשית, הבעיה היא, שלא תמיד הדברים מדויקים. לפעמים היילד מסביר רק את הפרטים שלטובתו, וגם אם הוא מנסה לומר את האמת כמות שהיא. מכל מקום, ראיתו מאד מגבלת, והוא עלול בלי פונה לענות את מהלך העניינים, משום שפך הוא רואה זאת. שנית, אנחנו לא מבינים מה הולך, משום שאם אכן כך הם פני הדברים, זה נראה מוזר שהמלמד לא הואיל בטובו להסביר ליילד מה עשה ועל מה הקצף? הרי היילד אינו גאון כל כך להבין תמיד מדוע הוא נענש על ידי המלמד, ואם נצדיק את היילד, אנחנו מכשילים אותו. הוא עלול לראות בדברינו גבוי למעשיו, וכמובן שהיילד עלול להבין שהוא יכול להתמרד נגד המלמד פאשר נראה לו שהמלמד נהג שלא כשורה. נו, הוא כבר יהיה מפקח של המלמד לפחות לעצמו.

נו, מה לעשות?

לגער ביילד כדי להפסיק דעתו של המלמד - זה ממש קרוב עולה על מזבח המשמעת. ומה גם, שהיילד עלול לראות שהוריו לא מנסים להבין אותו והם גוערים בו בצורה שרירותית, וכמובן שזה לא תורם לאמון ומשמעת היילד להוריו.

ובכן, כדי לפתור בעיה כזאת וכיוצא בה, תחלה עלינו לשמע את כל הפרטים מהיילד כדי להבין את הלך רוחו. אחרי ששמענו אותו, יש לנסות לדלות ממנו אם יש עוד פרטים "ששכח לומר", והכל יעשה בצורה בוגרת ומכבדת. אם יש אפשרות לדבר עם המלמד, לשמע מפיו מה קרה בדיוק - מה טוב, כי בדרך כלל אנחנו נוכח שיש עוד פרטים "שנשכחו" מהיילד. [הערה: יש להראות למלמד, שאנחנו מעניינים לשתף פעולה ולהראות לו פנים מסבירות ולא להראות כמפקחים שלו. אלא אדרבה, שאנחנו מעריכים אותו ואת מאמציו לטובת הבן. בצורה כזו יש אמון בין ההורים למלמד, וממילא הטפול יהיה תועלתני. המלמד יסמוך על ההורים שאכן הם יהיו לו לעזר. לעמת זאת, פאשר פונים למלמד כמפקחים או לשם

בקֶּרֶת, זֶה עָלוּל לִיצֵר לוֹ לַחֵץ שְׁיִגְרָם לוֹ שְׁיִנְסָה לְהִרְאוֹת אֶת הַצַּד הַשְּׁלִילִי שֶׁל הַיֶּלֶד, כְּדִי שְׁיִוִּבּוּ מִדוּעַ הוּא מְעַנִּישׁוּ, וְהוּא לֹא יִנְסָה לְמַצֵּא נִקְדַּת זְכוּת.].

יֵשׁ לְהִבְטִיחַ לְמַלְמֵד שֶׁהַדְּבָרִים יִטְפְּלוּ עִם הַיֶּלֶד, וְעַל יָדֵי זֶה שְׁאֲנַחְנוּ יוֹצְרִים קֶשֶׁר עִם הַמְּלַמֵּד, אֲנַחְנוּ מוֹנְעִים מְעַצְמֵנוּ מִתַּח מִיָּתֵר, דְּהִינּוּ, פְּעֻנוֹחַ הַסִּבָּה שֶׁהַמְּלַמֵּד הוֹצִיא אֶת הַיֶּלֶד.

וְאִם אַכּוֹן דְּבָרֵי הַיֶּלֶד נְכוֹנִים שְׁאִין סִבָּה מְצַדֶּקֶת, הַרְוּחוֹנוּ שְׁאֲנַחְנוּ בְּטוּחִים שְׁאֲנַחְנוּ יוֹדְעִים מָה הָעֵלָה לְהוֹצֵאת הַיֶּלֶד מִהַכְּתָה, וְכַמוּכָן נוֹכַל לְפַעַל בְּהִתְאִם בְּבִטְחוֹן גָּמוּר שְׁאֲנַחְנוּ מְטַפְּלִים בְּעֵבֶדְהָ. אוּלַם, אִם אֵין אֶפְשָׁרוֹת לְדַבֵּר עִם הַמְּלַמֵּד - אֵין זֶה קָרִיטִי, אֶפְשָׁר לְהִמָּתִין עַד הָעָרֵב שְׂאֵז יִתְפַּנֶּה הַמְּלַמֵּד. וּמָה לוֹמֵר לְיֶלֶד?

תְּשׁוּבָה: יֵשׁ לְהִסְבִּיר לוֹ שֶׁהוּא חָיֵב לְשָׁמַע לְקוֹל הַמְּלַמֵּד גַּם כְּאִשְׁרֵי לֹא נִרְאִית לוֹ הַהִתְנַהֲגוֹת שֶׁל הַמְּלַמֵּד, כִּי לֹא יַעֲלֶה עַל הַדְּעַת שְׁכָל אֶחָד יִנְהַג כְּכִי מָה שְׁנִרְאָה לוֹ. נִתְאָר לָנוּ שְׁשׁוֹטֵר תְּנוּעָה מְכוּן אֶת הַתְּנוּעָה לְצַד שְׁמֵאל - וְאֶחָד מִהַנְּהַגִּים מַגִּיעַ לְמִסְקָנָא שְׁהַשׁוֹטֵר טוֹעָה. הָאִם יַעֲלֶה עַל דְּעַתּוֹ לְפָנוֹת יְמִינָה בְּנִגּוּד לְהוֹרְאֵת הַשׁוֹטֵר?! וְדַאי שְׁלֹא! שְׂאִם כֵּן, לֹא יִהְיֶה סֶדֶר בְּכַבִּישׁ. אֶלָּא בְּכָל מְקָרָה הוּא חָיֵב לְצִיָּת, וְאִם יֵשׁ לוֹ תְּלוּנָה, הוּא יוֹכֵל לְהִתְלוּנוֹ, לְאַחַר שֶׁבִצַּע אֶת הוֹרְאֵת הַשׁוֹטֵר.

לְהַבְדִּיל בְּאוֹתָהּ מִדָּה, הַמְּלַמֵּד הוּא מְכוּן אֶת הַתְּלִמִּידִים, וְעַל כֵּלָם לְצִיָּת לְהוֹרְאוֹתָיו. וְגַם אִם יִשְׁנֶה הוֹרְאָה מְסִימָת שְׁלֹא נִרְאִית לָהֶם. וְכֵן אִם יֵשׁ לָהֶם תְּלִנָּה, עֲלִיָּהֶם לְבִצַּע אֶת הַהוֹרְאוֹת [לְמַעַט מְקָרִים שְׁיִכּוֹלִים לְהִסָּב נֶזֶק שֶׁל מִמָּשׁ] וְרַק אַחַר כֵּן לְהִתְלוּנוֹ.

וּמָה הַרְוּחוֹנוּ בְּמַהֲלָכִים הָאֵלֶּה?

א. חֲסִכְנוּ אֶת הוֹכּוּחַ הַיֶּשִׁיר, שְׁבַעְעָם אֵין לָנוּ יְדִיעָה מְסַפֶּקֶת בְּפָרְטִים, וְגַם אֵין זֶה זְמַן מִתְאִים.

ב. אֲנַחְנוּ מְנַחִים עֶקְרוֹן שְׁמוֹנֵעַ לָנוּ הַרְבֵּה בְּעִוֹת שֶׁל אֵי הַבְּנוֹת מַעִין אֵלֶּה, וְאֵין סוּף לְצוּרוֹת שֶׁל בְּעִוֹת, אֲבָל בְּעֶקְרוֹן הִזָּה אֲנַחְנוּ מוֹנְעִים אוֹתָם.

ג. אֲנַחְנוּ מוֹנְעִים קוֹנְפְּלִיקַט בֵּינֵינוּ לְבֵין הַיֶּלֶד שְׂאִינוּ רְצוּי, הֵיּוֹת וּגְעָרָה לְלֹא כְּסוּי אֵין לָהּ תוֹעֵלֶת. וּלְעֵמֶת זֹאת, אִם דָּחִינוּ אֶת הַדִּיּוֹן לְזִמְן הַנָּכוֹן, כְּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מוֹכְנִים הֵיטֵב - הַשְּׁפוּט וְהַתּוֹצָאוֹת יִהְיוּ הַרְבֵּה יוֹתֵר מוֹעִילִים.

אֵיזֶהוּ חֶכֶם? הַרְוֵאָה אֶת הַנּוֹלָד (תּוֹמִיד לֵב ע"א).

תלות, תמיכה, התמודדות, עצמאות

אם נפתר לילד את בעיותיו, זה עלול לגרום לתלות לא בריאה בהורים. ואם נתעלם מבעיות הילד, הוא עלול להתיאש, משום שקשה לו מאד ואולי זה מעבר ליכולתו. הדרך הממצעת היא הרצויה, דהינו לעזור לו במגמה שיגיע למצב של "חי נושא את עצמו" (להלן דוגמאות).

פעמים רבות שומעים אֲנַחְנוּ בְּהַרְצָאוֹת חֲנוּכִּיּוֹת שְׁלֹא כְּדַאי לְהַתְעַרֵב הַרְבֵּה בְּחַיֵּי הַיֶּלֶד, וְאִם יֵשׁ לוֹ בְּעֵינָהּ, יֵשׁ לָתֵת לוֹ לְהִתְמוּדָד לְבַד. הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲצָמָאִי, אֲסוּר לוֹ לִהְיוֹת תְּלוּתִי.

ולעמֶת זֹאת שוֹמְעִים אֲנַחְנוּ מִמְּנַהֲלֵי וּמוֹרֵי בְּתֵי הַסֵּפֶר שֵׁיֵשׁ לְלַמֵּד עִם הַיֶּלְדִּים, לְהַתְעַנֵּן מֵה קוֹרָה אֲתֵם וְלַעְזוֹר לָהֶם, מְשׁוּם שֶׁבְּלַעְדֵי זֶה, עָלוּל הַיֶּלֶד לְהִדְרֹדֵר.

וְהַשְּׂאֵלָה הַיָּא, הֲרִי זֶה שְׁנֵי הַפְּכִים. צַד אֶחָד אוֹמֵר לָתֵת לַיֶּלֶד לְהִסְתַּדֵּר בְּכַחוֹת עֲצָמוֹ, וּלְעֵמֶתוֹ הַצַּד הָאֲחֵר מְתַרְיַע עַל אֵי שְׂתוּף פְּעֵלָה עִם הַיֶּלֶד.

מָה הַנָּכוֹן?

תְּשׁוּבָה: שְׂתֵי הַגִּישׁוֹת צוֹדְקוֹת.

נְרַחֵב אֶת הַדְּבָרִים:

כָּלֵנוּ מְסַכְּיִמִים שֶׁהַמְּטָרָה הַיָּא הַהֲצִלָּחָה בְּחַנוּךְ הַיֶּלֶד, וְאַנְחָנוּ מְחַפְּשִׁים כְּלִים וּדְרָכִים כְּדֵי לְיִשֵּׁם זֹאת. אִם הַיֶּלֶד יִהְיֶה תְּלוּי בְּכָל צֶעַד בְּהוֹרְיוֹ, הוּא לֹא יוּכַל לְהִתְקַדֵּם לְבַדּוֹ. זֹו תְּלוּת לֹא רְצוּיָה, שֶׁהָרִי זֶה גוֹרֵם לְיֶלֶד נוֹוֹן. הוּא לֹא יִנְסֶה לְהִתְמוּדֵד, וּמִמִּילָא יִהְיֶה תְּלוּתִי כָּל חַיִּיו, וְאַדְרָבָה - לֹא דֵי שֶׁאַנְחָנוּ לֹא עוֹזְרִים לוֹ, אֶלָּא עוֹד אַנְחָנוּ מְחַרְיִפִים אֶת הַבְּעִיָּה. הַיֶּלֶד לֹא מִתְקַדֵּם בְּצוּרָה נוֹרְמָלִית בְּכַחוֹת עֲצָמוֹ, וּמִמִּילָא גִדֵּל פֶּעַר הַיִּכְלָת הַעֲצָמִית בֵּינֵנו לְבֵין שְׂאָר בְּנֵי גִילוֹ, וְכַמוּבֵן שְׂאָז הוּא דוֹרֵשׁ תְּמִיכָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה וְכוּן הַלָּאָה. כְּכָל שֶׁהוּא גִדֵּל - מְחַרְיִפָה הַבְּעִיָּה. הַיֶּלֶד נַעֲשֶׂה כְּמוֹ נֶכֶה שְׂצָרִיךְ קִבִּים.

לְדַגְמָא: הַכְּנַת שְׁעוּרֵי בֵית.

אִם הַיֶּלֶד חוֹזֵר מִהִתְלַמוּד תוֹרָה וְאוֹמֵר: "אִמָּא, אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת שְׁעוּרִים." הָאִמָּא הִרְחַמְנִית אוֹמְרַת לוֹ: "בְּנֵי מְחַמְדֵי, בּוֹא אֲנִי אֶעְזֹר לָךְ, מָה הַשְּׂאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה?" הַיֶּלֶד קוֹרָא אֶת הַשְּׂאֵלָה, וְהָאִמָּא מְכַתִּיבָה אֶת הַתְּשׁוּבָה, וְכוּן הַלָּאָה. אֲמָנָם הַיֶּלֶד נַעֲזֹר, הוּא בָּא לְתַלְמוּד תוֹרָה מוּכּוֹן עִם שְׁעוּרֵי הַבֵּית, אֲבָל אֵינּוּ יוֹדֵעַ אֶת הַנִּלְמָד, וְהַבְּעִיָּה תִּחְרִיף מִיוֹם לְיוֹם, עַד שֶׁהַבוּרוֹת שֶׁל הַיֶּלֶד תִּרְאֶה לְעֵין כָּל. וּבַעֲצָם, בְּמִקּוּם לַעֲזֹר לְיֶלֶד - הָאִמָּא גְרָמָה לוֹ נֶזֶק. הַיֶּלֶד נַעֲשֶׂה עֲצָלוֹן יוֹתֵר, וְהַפֶּעַר בֵּינֵנו לְכַתְּהָ גִדֵּל, וּבְכַךְ הַשְּׂגָנוּ הַפֶּךְ הַמְּטָרָה.

כִּי גַם כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְסִתְכֶסֶף עִם חֲבֵרָיו בְּכַתְּהָ, הַהוֹרִים יוֹצְאִים לְהִגֹּן עַל יְלָדִים בְּחַרוּף נִפְשׁ בְּצוּרָה עֹנֵרַת: מִי יַעֲזֹר לְהַצִּיק לְיֶלֶדִים? הֵם לֹא מְנַסִּים לְבַרֵּר מִי צוֹדֵק. אוֹתָם מְעַנִּין שְׂאָסוּר שֶׁהַיֶּלֶד שֶׁלָּהֶם יְבוֹא עֲצוּב, וְקַל וְחֹמֵר בּוֹכָה מִהִתְלַמוּד תוֹרָה.

הֵאִם הֵם פְּתָרוּ אֶת הַבְּעִיָּה?

לֹא וְלֹא!

הַיֶּלֶד לוֹמֵד שְׂיֵשׁ לוֹ "עֲזָרָה רִאשׁוֹנָה" בְּכָל מְקָרָה. הוּא לֹא מְנַסֶּה לְבַדֵּק אֶת עֲצָמוֹ אִם אֵכּוֹן הוּא צוֹדֵק. הוּא יוֹדֵעַ, שֶׁכַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה בְּעִיָּה, יֵשׁ לוֹ כְּבֵר "גִּב" חֲזָק, הַגְּנָה בְּטוּחָה בְּכָל מְקָרָה. כִּי גִדֵּל יֶלֶד אֲנַכְיִי וְחִסָּר אַחֲרִיּוֹת, וְאַפְלוּ מְסַכּוֹ.

לְעַמַּת זֹאת, אִם בְּמִקְרָה הָרֵאשׁוֹן, כַּאֲשֶׁר הֵיילֵד אוֹמֵר שְׁאִינוּ יוֹדְעִים לְהַכִּין אֶת שְׁעוּרֵי הַבֵּית, הָאִמָּא תִּעָנֶה: "זוֹ לֹא הִבְעִיָּה שְׁלִי," "תִּשְׁבֵּר אֶת הָרֵאשׁ לְבַד," אוֹ "תִּסְתַּדֵּר לְבַד," וְאָף עַל פִּי שֶׁהֵיילֵד לֹא הִצְלִיחַ, הָאִמָּא לֹא מְתִיחֶסֶת. אֲמָנָם הָאִמָּא נוֹתֵנֶת לוֹ "עֲצָמָאוֹת," אֲבָל עֲצָמָאוֹת מְסַכְּנֹת, מְשׁוּם שֶׁפְּעָמִים לֹא מְעֵטוֹת יֵשׁ סִבָּה טוֹבָה שֶׁהֵיילֵד לֹא יוֹדֵעַ לְהַכִּין אֶת שְׁעוּרֵי הַבֵּית; אִם מְשׁוּם שֶׁהַחֲמֵר הִיָּה קִשָּׁה מְעֵט לְעַמַּת הַבְּנֵתוֹ, וְאִם מְשׁוּם שֶׁהִיוּ לוֹ הַפְּרָעוֹת כְּגוֹן עֵינְפוֹת, אוֹ יֵלֵד שֶׁפָּתָה אוֹתוֹ וְשָׁחַק אֹתוֹ וְכַדוּמָה. אֵיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה, הֵיילֵד יָבוֹא לֹא מוֹכֵן וְלֹא יוֹדֵעַ, מִמִּילָא גַם לְמַחְרַת הוּא לֹא יוֹדֵעַ, וְהָאִמָּא עוֹמְדֵת עַל שְׁלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְמוּדֵד לְבַד, וְכֵן הֵיילֵד נִכְנָס לְמַלְכָּדָת עַד שֶׁהוּא מְתַנְּאֵשׁ, וְאִזּוֹ הַמְלַמֵּד מְרִיץ מִכְתָּב לְהַזְמִינָת הוֹרִים, וְהִנֵּה לָנוּ בְּעִיָּה!

כֵּן גַּם עִם הַמִּקְרָה הַשֵּׁנִי. הֵיילֵד מְסַתְכֵסֵךְ עִם חֲבֵרָיו - וְלַהוֹרִים לֹא אֲכַפֵּת. הָרִי הוּא צָרִיךְ לְהִסְתַּדֵּר לְבַד - הֵם טוֹעֵנִים. הֵיילֵד פּוֹעֵל לְפִי הַבְּנֵתוֹ, וְאִם הוּא לֹא מְצָלִיחַ לְגַבֵּר אוֹ לְפַתֵּר אֶת הַבְּעִיָּה, וְלֹא חֲסֵרוֹת סְבוֹת טוֹבוֹת לְכֵן, כְּגוֹן שֶׁמְדַבֵּר בְּיֵלֵד גְּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא חָנֵךְ עַל צוֹ הַתּוֹרָה "וְאֶהְבֶּתְךָ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ," אוֹ שֶׁזֶּה קְבוּצַת יְלָדִים וְכַדוּמָה - אִזּוֹ הֵיילֵד נִמְצָא בְּמִשְׁבֵּר חֲבֵרָתִי וְאוֹלֵי גְרוּעַ מְזָה. שׁוֹב, בְּדֶרֶךְ זֶה, בְּשֵׁנֵי הַמִּקְרָים הַגֵּעֵנוּ לְמִטְרָה הַפּוֹכָה.

הַדֶּרֶךְ הַנִּכּוֹנָה הִיא הַדֶּרֶךְ הַמְמַצֵּעַ:

בְּמִקְרָה הָרֵאשׁוֹן יֵשׁ לוֹמֵר לְיֵלֵד: תִּנְסָה בְּכַחוֹת עֲצָמָךְ, וּבְמָה שֶׁיֵּשׁ לְךָ סִפֵּק - תִּעֲשֶׂה בְּעֲצָמָךְ אֵיךְ שֶׁאַתָּה מְבִין, וְאַחַר כֵּן תִּרְאֶה לִי. וְאִם רָאִינוּ שֶׁהוּא פָּתֵר נְכוֹנָה - הִנֵּה מָה טוֹב, וְאִם לֹא - יֵשׁ לְרֵאוֹת מֵהִיכֵן טְעוֹת הֵיילֵד נוֹבְעֹת, וְלִנְסוֹת לְהַסְבִּיר לוֹ אֶת הַתְּשׁוּבָה שֶׁתִּתְיָשֵׁב עַל לְבוֹ, וְאִזּוֹ לְתַת לוֹ לְכַתְּבָהּ.

בְּצוּרָה כְּזוֹ אֲנַחְנוּ לְמַדְנוּ אוֹתוֹ אֶת הַחֲמֵר, וְעִם זֹאת גַּם עוֹדְדָנוּ אוֹתוֹ לְהִתְאַמֵּץ לְבַד, וְנוֹסֵף לְכֵן - מְנַעְנוּ אֶת הַבְּעִיָּה שֶׁלְמַחְרַת הוּא לֹא יוֹדֵעַ אֶת הַנִּלְמָד. זֹאת וְעוֹד, אֲנַחְנוּ כְּבָר עוֹקְבִים בְּצוּרָה נְכוֹנָה אַחַר הַתְּקַדְמוֹת הֵיילֵד עַל כָּל הַמְשִׁתַּמֵּעַ מִכֵּן, וְאִם בְּאֵמֶת נִרְאֶה שֶׁהֵיילֵד לֹא מְתַאֲמֵץ כְּדָבְעִי, נוֹכַח לְהַעִיר לְתִשׁוּמַת לְבוֹ שֶׁעָלִיו לְהִשְׁתַּדֵּל יוֹתֵר.

כֵּן גַּם בְּמִקְרָה עִם הֵיילֵד שֶׁהִסְתְּכֵסֵךְ עִם חֲבֵרָיו. רֵאשִׁית, יֵשׁ לְשַׁמֵּעַ אֶת פְּרִטֵי הַמִּקְרָה וְלִנְסוֹת לְהַבִּין אֶת הַפְּרִטִים לְאֲשׁוּרָם, אַחַר כֵּן יֵשׁ לְדוֹן עִם

היָלַד בְּכוּוּן מִחֲשַׁבְתָּם שֶׁל חֲבֵרָיו. לֹא לְהַצְדִּיקָם, אֲלָא רַק לְנִסּוֹת לְהַבִּין מִדּוּעַ הֵם הִתְנַפְּלוּ אֵלָיו, הֲרִי לֹא יִתְכּוֹן שְׂאִין לְהֵם שׁוּם סִבָּה. אֲמָנָם יְכוּל לְהִיּוֹת מְאֹד שֶׁהִסְבִּיחַ לֹא צוּדְקָת, אוֹלָם וְדַאי שְׂיִישׁ לְהֵם סִבָּה. וּבִכֵּן, נִנְסָה לְנַתַּח אֶת הַטַּעַם שֶׁגָּרַם לְחֲבֵרָיו לְהִסְתַּכְּסֵף אִתּוֹ, זֶה יִפְתַּח לוֹ אֶת הָעֵינָיִם, וַיַּעֲזֹר לוֹ לְהַבִּין אֶת הַשָּׂנִי, וְאַפְלוּ לְהַצְדִּיק אֶת חֲבֵרָיו.

לְאַחַר שֶׁמִּצָּאנוּ אֶת סִבּוֹת שְׂנֵי הַצְּדָדִים, דְּהֵינּוּ שְׁלוֹ וְשֶׁל חֲבֵרָיו, יֵשׁ לְנַתַּח הָאֵם כְּדַאי בְּשִׁבִיל זֶה לָרִיב. בְּדֶרֶךְ כָּל הַדְּעוֹת אֵינָן רְחוּקוֹת, אֲלָא הָעֵנָן הוּא שְׁכָל אֶחָד לֹא נָסָה לְהַבִּין אֶת הַצַּד שֶׁכָּנָגְד, וּמִמִּילָא פִּעַל יוֹצֵא שֶׁהֵיָלַד יָבִין שֶׁלֹּא הָיָה כְּדַאי. וְאִם כֵּן, יֵשׁ לְשַׁדֵּר לְיֵלֶד: אֲפֹלוּ שְׂאִתָּה צוּדֵק, אֵין זֶה כְּדַאי לְהִתְקַרֵּב לְמִקְרִים שְׁכָאֵלָה, וַיֵּשׁ לְבָרַח מֵהֵם כְּבוֹרַח מֵהָאֵשׁ.

אֲמָנָם, יֵשׁ לְהַבְהִיר, שְׂאִין לְשַׁלַּל בְּכָל מִקְרָה אֶת הַתְּנַהֲגוּתוֹ, וְגַם כְּאֲשֶׁר הִחְלַטְנוּ שֶׁהוּא טָעָה, יֵשׁ לְהַרְאוֹת שֶׁהַדְּבָר נִשְׁקַל בְּכַבֵּד רֹאשׁ וְלֹא כְּלֶאֱחָר יָד, וְלָכֵן יֵשׁ לְהִתְעַכֵּב מֵעַט, לְהַרְאוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ חוֹשְׁבִים וְשׁוֹקְלִים אֶת דְּבָרָיו בְּרִצְיוֹנוֹת. וְאִף עַל פִּי שֶׁאֲנַחְנוּ בְּטוּחִים בְּצַדְקַתְנוּ וְאֲכֹן זֹו הָאֲמָת, מִכָּל מְקוֹם, הֵיָלַד צָרִיף לְהַבִּין וּלְהִאֲמִין שֶׁהַחֲלָטְתְנוּ אֲכֹן אֲחֲרָאִית, וְגַם זֶה יִמְנַע מִחֲשָׁבָה מֵהֵיָלַד שֶׁאֲנַחְנוּ דַּנּוּ אִתּוֹ רַק כְּדִי לְדַחוֹת דְּבָרָיו, שְׂאִם הוּא יַחֲשֵׁב כֵּן, זֶה עָלוּל לְאַבֵּד אֶת הָאֲמוּנָה שֶׁל הֵיָלַד בְּהוֹרָיו וְאֶת הַרְצוֹן לְשִׁמְעַ מֵהוֹרָיו, מִשׁוּם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מִרֹאשׁ אֶת "הַתּוֹצֵאָה", שֶׁהִיא כְּשִׁלּוֹנוֹ.

וּבִכֵּן, נִמְצָאנוּ לְמִדִּים, שֶׁבְּצוּרַת דִּיוֹן שֶׁכּוֹזֵאת אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים לְנִכּוֹן מֵה מִצָּבוֹ, נוֹתְנִים לוֹ תְּמִיכָה - וְגַם מְעוֹדְדִים אוֹתוֹ לְהִתְמוֹדֵד בְּצוּרָה נְכוֹנָה.

וַיְהִי רְצוֹן שְׂיִתְקַיֵּם בָּנוּ הַכְּתוּב: "בְּנֵי אִם חֲכָם לִבָּךְ יִשְׁמַח לְפִי גַם אֲנִי"

(טו).

כג,

(משלי)

פעמים שאתה מתעלם

* יש פעמים שכדאי להתעלם מהתנהגות לא רצויה, כגון אם זו בעיה פתתית שאין למלמד שליטה. אולם זה דוקא בבעיות שאינן ערכיות. ברם, כאשר מדבר בבעיות ערכיות, יש להשתמש בכל האמצעים החנוכיים שעומדים לרשותנו לתקן זאת.

מלבד מה שהזכרנו לעיל בנושא תמיכה והתמודדות - יש מקרים שעל ההורים להתעלם, אף על פי שלדעתם יש בהתנהגות הילד משהו שלא כשורה.

לדגמא: ידוע ומפורסם, שלא כל המלמדים נוהגים בשיטה זהה. יש מלמד קפדן ויש פחות, ויש מלמד שהוא רך מאוד. והנה, הורים אכפתיים נתקלים במלמד שהוא ותך, ואצלו יש התנהגות שנראית כזלזול ברב או כחסר משמעות. הילדים מדברים בפתה, מאחרים לשעור, אין מעקב אחרי שעורי הבית וכו'.

זה חורה להורים שילדם מגיע באחור ואינו מכין כדבעי את שעוריו, ועוד פיוצא בזה. השאלה היא: האם עליהם לאלף את הילד להגיע בזמן, להכין את שעוריו? התשובה: ודאי שרצוי לדבר על לבו שיכין את שעוריו ושיגיע בזמן לשעור, אולם כיון שזו "מחלה פתתית", אין לנקט בענישה נגד הילד, משום שביחס לפתה הוא נורמלי, וכאן נראה כאלו מבקשים ממנו "חסידות". מה יעשה הילד ולא יחטא?! הרי רבם ככלם לא מכינים שעורי בית! הבעיה מתחילה מהמלמד ולא מהילד. המלמד מעביר מסרים שלהגיע לשעור בזמן או להכין שעורי בית, אין זה חשוב כל כך. והראיה לכך היא, שהרי הוא לא מתנגד בצורה נחרצת לתופעות הנ"ל.

נו, אז מה עושים? האם נשאיר כך את הילד שנה שלמה "קרוב עולה" למלמד? הרי הוא עלול להדרדר מוסרית!

התשובה היא: יש לפנות לכל מי שיכול לתקן את הבעיה, שהוא המלמד. אם נתן לכתחלה, יש לדבר עם המלמד בצורה הראויה בכבוד רב על דאגתנו מהנ"ל וכו', ואם רואים שאין שנוי, פונים למנהל, וכן הלאה לדרגים הגבוהים, במטרה לשנות את אפי הפתה.

מכל מקום, צריך להדגיש, שאין להיות "שוטר" של המלמד, וממילא מובן שאין להעניש במקומו. נכון, זה קשה לראות שילד לא מגיע בזמן ולא מכין היטב את שעורי הבית, אבל זה תחום של התלמוד תורה, שהוא נתן את שעורי הבית, ולכן אסור לנו להיות "השוטרים שלו" במקרה הבלתי נורמלי הנ"ל.

אמנם, אם רואים שהילד לא מתפלל כמו שצריך, עלינו לעמוד על כך שיתפלל פחות, משום שזה נושא עקרוני שאנחנו מחנכים את הילד להתפלל מתוך יראת שמים. ולכן, אף על פי שאנחנו יודעים, לצערנו, שהרב לא מקפיד כמו שצריך, מכל מקום, עלינו להקפיד בבית שיתפלל בצורה טובה ביותר ללא פשרות. זה נושא שלנו שאינו קשור בהכרח לתלמוד תורה, אם כי התלמוד תורה יכול להיות לנו לעזר.

לסכום: אם מדבר בפרטים עקרוניים, כגון: תפלה, ברכות, לבוש וכדומה, שגם בלעדי התלמוד תורה אנחנו מקפידים שהילדים שלנו יתקדמו בהם, אז כמובן שעלינו להתערב ולא לתת לילד ללכת בשרירות לבו. יש לחנכו בכל האמצעים החנוכיים העומדים לרשותנו לקיים את העקרונות שהנהגנו, ואפילו שזה "נגד הזרם".

אולם, אם מדבר בדברים שאינם עקרוניים והם למעשה בתחום התלמוד תורה, כגון: אחורים או הכנת שעורי בית וכדומה, עלינו לדבר על לבו, אבל לא להענישו, וכן על זו הדרך.

"פילס מעגל רגלך וכל דרכיך כנוי" (משלי ד, כו).

יהי רצון שנוזקה לראות פרי משבח בעמלנו - הם הבנים, אמר.

לסיכום

מבוא

תפקיד התלמוד תורה

* תפקיד התלמוד תורה ללמד את הילד כיצד לקיים את המצוות ועל ידי זה יקל להורים להפנים לילד את בצוע המצוות. * אין זה פוטר את ההורים להשקיע מאמץ ללמד את הנער. * יש חשיבות גדולה בבחירת תלמוד תורה איכותי.

המצב הרגיל

* הילד אמור לתפקד חברתית ולמודית בצורה נוחה ללא מאמץ או קשי מיוחד. * כפאשר רואים שהילד מתקשה, זה מאותת שישנה בעיה.

הילד החלש

* יש לבדק את סבת חלשתו, יתכן שזו סבה חיצונית. * אם הסבה היא רמת המשכל, יש לשדר לו שהעקר הוא המאמץ. * יש למצא אצלו נקודה שהוא חזק בה ולפתח אותה.

הילד המבריק

* יש להקפיד מראש להכין סדר יום מלא, וכמו כן לודאת שאינו משתעמם בפתה. * יש לשדר לו שעליו לנצל את הזמן בלי תלות בחומר הלמודי.

הילד התוסס

* יש לכונן את המרץ שלו לאפיקים חיוביים. * לא לדרש דרישות שאינן הכרחיות. * יש לשנן עמו את תקנון התלמוד תורה. * רצוי לנהל עמו שיחות נעימות על הא ועל דא ואגב להשחיל מסרים ערפיים. * לא להראות לחץ, ולא להלחץ ממעשיו.

תקשורת עם התלמוד תורה

מטרת התקשרת עם התלמוד תורה היא לייעל את הדרכים והשיטות להצלחת היקלד. * אין לדנוח למלמד על תכונות שליליות אלא רק על רגישות זמנית.

מעקב בצורה נכונה

מטרת המעקב היא לדעת מה מצבו מבחינה למודית וחברתית. * המעקב צריך להיות בצורה רגועה. יש לנהל שיחות נעימות על הא ועל דא ותודך כדי כך לדלות את המידע הרצוי. * השאלות לא תהיינה מביכות.

בעיות רבות בתלמוד תורה

* אם כי עלינו להיות נחושים בדעתנו להתמודד עם בעיותיו, מאידך עלינו לראות אותו ולהראות לו שאנחנו רואים בו יקלד חיובי ורק מעשיו הם שליליים. * כאשר אנחנו מלבנים אתו את הבעיות, עלינו להיות הוגנים, לשמע באמת את טענותיו, ולא לחשש להראות לו שהוא צודק במקרים שאכן הוא צודק. * להתחיל במשימה אחת. * לתת לו כלים להתמודד. * אין להשתמש במלמד כדי לאכף משמעת בבית.

עודד הלמוד

* עודד הלמוד הוא יצירת קרקע פורייה להגברת הרצון של היקלד. * לשם כך יש להקפיד על תנאים סביבתיים מתאימים, לוי חיובי, זמן למוד קצר, שהלמוד יהיה נעים ולא כבחו.

בעיות גבוליות

* תקנות שאינן מסכמות על כלם ומשום כך הן יוצרות גרוי להתנגדות, יש לתת לתלמוד תורה להתמודד עם ההסברה של סבת התקנות. * ההורים יזדהו עם כאבו של היקלד ועם זאת גבהירו שהם מחיבים להשמע לתקנון. * כאשר יש בעיה עם הבר, יש

לפני שקובעים עמדה יש להקפיד לברר את פרטי הבעיה גם עם המלמד.

תלות, תמיכה, התמודדות, עצמאות

אם נפתר לילד את בעיותיו, זה עלול לגרום לתלות לא בריאה בהורים. ואם נתעלם מבעיות הילד, הוא עלול להתיאש, משום שקשה לו מאד ואולי זה מעבר ליכולתו. הדרך הממצעת היא הרצויה, דהינו לעזר לו במגמה שיגיע למצב של "חי נושא את עצמו".

פעמים שאתה מתעלם

* יש פעמים שכדאי להתעלם מהתנהגות לא רצויה, כגון אם זו בעיה פתתית שאין למלמד שליטה. אולם זה דוקא בבעיות שאינן ערכיות. ברם, כאשר מדבר בבעיות ערכיות, יש להשתמש בכל האמצעים החנוכיים שעומדים לרשותנו לתקן זאת.

מאמר

מעט המחזיק את המרבה טמון במשפט שאמר שלמה בחכמתו :

"חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו).

להבין מה טמון שלמה המלך במשפט זה, הבה נציץ דרך מפרשי המקרא!

מצודת דוד :

התחל והרגל את הנער בשנים להוליו בעבודת ה' לפי דרך חכמתו, אם מעט ואם הרבה, וכשיהיה מרגל בעבודת ה', אז גם כי יזקין לא יסור ממנה, כי יתן על לב להשכיל כשרון המעשה ההוא. עד כאן לשונו.

"התחל" - אתה האב תתחיל את החנוך, שהמשגים הראשונים יהיו ממך ולא ממקור אחר. שהרי רשם ראשון הוא ככתב ראשון על נר חדש, שהוא ברור, קרי, ויציב. כמו שאמרו באבות: אלישע בן אבויה אומר: הלומד ילד למה הוא דומה? לדיו כתובה על נר חדש, הלומד זקן למה הוא דומה? לדיו כתובה על נר מחוק (אבות ד, כה).

"והרגל את הנער בשנים" - נער בשנים, דהינו בצעירותו, שעדין לא התפתח שכלו, תקנה לו משגים ומעשים בעבודת ה' על ידי הרגל. ואם תשא, כיון שהילד אינו יודע את האמת הצרופה בעבודת ה', אם כן, מה הטעם בהרגל? התשובה היא: "להוליכו בעבודת ה'". ההרגל הוא כעין רגלים, מסיעות לקת, לעמד, ולא לפל בעבודת ה'. העבודה אחרי שמתרגלים אליה היא יותר קלה, אמנם, ההרגל יהיה "לפי דרך חכמתו אם מעט ואם הרבה". יש לקרב לשכלו הצר, לפי כחו את ההרגל, דהינו המחשה במשגים של הילד. "שכר" - כגון ממתקים וצעצועים, ו"ענש" שהוא מבין, כגון כאבים שהילד מכיר וכדומה. כ"שיהיה מרגל בעבודת ה', גם כי יזקין" - כאשר ההרגל יהיה נחלתו, עבודת ה' תהיה קלה עליו ונוחה. וגם כאשר יתפתח בשכלו, הוא לא יסור ממנה. "כי יתן לב להשכיל כשרון המעשה ההוא" - הוא ירצה להתבונן בהרגלו בעבודת ה' לפי האמת כי אין לו קשי, שהרי הוא רגיל בכך, ונשאר רק להשיב זאת אל לבו. מה שאין כן, אם חסר לו ההרגל, העצלות תטעהו לחשב אחרת, כמו שנאמר: "אמר עצל שחל בדרך וגו'" (משלי כו, יג). דהינו, שהעצל ממציא את כל הסבות האפשריות להצדיק עצלותו, וגם אם הסבות רחוקות מן ההגיון.

הג'ר"א :

הינו, לפי מזלו וטבעו תחנכהו ותדריכהו לעשות מצוות, ואז, גם באשר
זקין, לא יסור ממנה. אבל כשאתה מכריחו נגד טבעו, עתה ישמע לך
מיראתו אותך, אבל אחר כך, באשר יוסר עלך מעל צוארו, יסור מזה, כי
אי אפשר לו לשבר מזלו. עד כאן לשונו.

"הינו לפי מזלו וטבעו תחנכהו ותדריכהו לעשות מצוות" - לפי נטיותיו
של היולד יש ללמדו לעשות מצוות. אם היולד חס המזג, יש לכינוי כיצד
לעשות מצוות ולהתערב מעט במעשיו, כי לפי מזגו - גם בלעדי התערבות
האב, היולד לא יאחר לעשות את מה שעליו לעשות [כמובן אם ידעו
להדריכו]. מה שאין כן אם ירבו להתערב במעשיו, עלול הוא להגיב
בצורה שלילית, ולכן טוב להניחו לבצע את המטל עליו. לעמתו - יולד קר
מזג ונוטה לעצלות, יש להדריכו וגם לסייע לו על ידי התערבות במעשיו,
שאם לא כן, היולד עלול שלא לבצע את המטל עליו, משום שמזגו נוטה
יותר לעצלות, ואין לנו לחשש לתגובה שלילית, כיון שלילד אין נטייה
לפעלה עצמית, אלא אדרבה, הוא חסר זמנה. דגמא נוספת: יולד שהוא
חס המזג, קשה לו לשבת במקום אחד זמן רב, לכן יש להושיבו בהתאם
לכך, לעמתו קר המזג - יותר קל לו לשבת במקום אחד, ולכן אפשר לדרש
ממנו יותר. "אבל כשאתה מכריחו נגד טבעו", דהינו, ההפך מנטיותיו.
לדגמא, יולד "קפיצי", אם אתה מכריחו לשבת זמן רב ללא פעילות. "עתה
ישמע לך מיראתו אותך" - אמנם בלבד הוא מפתח שנאה ומרירות, "אבל
אחר כך, באשר יוסר עלך מעל צוארו, יסור מזה" מתוך סלידה מהדרך
שאתה כל כך חפץ בה, ולא משום שמתחלה לא רצה לשמע בקול מחנכיו,
אלא כי אי אפשר לו לשבר מזלו, נטיותו הפוכה. זה כעין שחד נגד דרך
הוריו.

רלב"ג :

אם יחנך לנער על פי הדרך אשר מנהגו וטבעו לקחת בה, לחשבו והשגתו
שכבר יקבל המוסר באשר יגדל, הנה ימשך שלא יוכל להסירו אחר זה
מהדרך הרעה וגם לא יסור ממנה בעצמו, וגם לעת זקנתו. עד כאן לשונו.

"אם יחנך לנער על פי הדרך אשר מנהגו וטבעו ללכת בה" ? אם האב יאמר, עזבו את היילד לעשות מה שנוח לו, אל תעירו לו, מה הוא מבין, הוא עדין קטן, "לחשבו והשגתו שכבר יקבל המוסר כאשר יגדל". כי האב משכנע, שפאשר היילד יגדל ושכלו יתפתח כבר, אזי הוא יבין שהוא טועה במעשיו, ואז הוא האב יאלפו בינה או שהבן מעצמו יתעורר לשנות דרכו - ידע האב שאין זה נכון, "כי הנה ימשך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה", ומדוע? כיון שהיילד הרגל בדרך הרעה, ואין הוא מעניין בקשיים להרגלים מחדש, וממילא דברי האב יפלו על אזנים אטומות. "וגם לא יסור ממנה בעצמו לעת זקנתו", כי שחד ההרגל והתאדות לא יניחו לו לסור מדרכו הרעה.

להערה: יש לציון, שפרוש הגר"א הפוך לגמרי מפרוש הרלב"ג, שהרי הגר"א מפרש את המלה "חנך" דהינו בלשון צווי, ואלו הרלב"ג מפרש את פונת המלה חנך - אם תחנך, דהינו תאור מצב (הערת מרו הנאמ"ן שליט"א). אולם המוסר אינו בהכרח שונה, שהרי לפרוש הגר"א, הפרוש: אל תלחץ את היילד יותר מדי, ולפי הרלב"ג הפרוש: אל תרפה יותר מדי. נמצא שלכלי עלמא יש להתנהג עם היילד בשביל האמצעי, הוא שביל הזהב. דהינו, יש להקפיד לחנכו, אולם אסור ללחץ יותר מדי.

רש"י:

"חנך לנער" - לפי מה שיתלמד לנער ויתחנכהו בדברים אם לטוב אם לרע, וגם כי יזקין לא יסור ממנה".

פרוש: יש להקנות ליילד ידיעות במצוות, וגם להסביר בטעם לשבח את מה שיתלמד אותו ותרגיל אותו. ואז, גם כי יזקין, לא יסור ממנה.

תמצית הנ"ל:

א. הרשמים הראשונים שהיילד קולט, הם החזקים והברורים לו ביותר, ולכן חשוב שיהיו מעלים ביותר.

ב. ההרגל בעבודת ה' מקטנות, מסייע ומקל על היילד לקבל את עבודת ה' ברצון ובשמחה.

ג. אחרי שהילד הרגל מקטנות בעבודת ה', בבגרותו ירצה לראות את עמק הטוב שבעבודה זו.

ד. יש לקרב את ההרגל ללבו בהתאם לשכלו ובהתאם לכחו.

ה. יש להתחשב בנטיות הטבעיות של הילד, ובהתאם לכך לכונו בעבודת ה'.

ו. אם תחנכהו לפי נטיותו, כחו ושכלו, אזי כפאשר יתבגר הילד, חנוף זה יפה שרשים עמקים לטובה.

ז. אם חלילה תחנכהו בנגוד לטבעו, או מעל כח שכלו, או מעל כחו הפיזי, הילד עלול לצבר מרירות עד כדי סלידה ושנאה לדרך ה', וחם וחלילה עלול לעזב דרך זו בבעיטה כפאשר יגדל.

ח. אין להניח לילד ללכת בשרירות לבו ובלי הדרך וחנוף מתאים, ואין לסמוך, שכפאשר הילד יגדל, יבין לבד שהוא לא הולך בדרך הטובה וישנה את דרכו. אדרבה, יש לחשש, שכפאשר יגדל, לא ירצה לשמע שום דבר מעבודת ה', מאחר שכבר הרגל אחרת.

והנה לכאורה מתעוררת שאלה נוקבת לפי דברי הגר"א לעיל שאין להכריח ילד נגד טבעו. פגון: אם הילד "קפיצי", אין להושיבו זמן רב ללמד. השאלה היא: האם נגזר על ילד כזה שלא יהיה מחובשי בית המדרש המתמידים? התשובה היא שלילית. אין זה נכון לחשב כך. הנה לנו לשון הרמב"ם הלכות משמונה פרקים שלו, פרק ח': אי אפאשר שיולד האדם מתחלת ענינו בטבע בעל מעלה, ולא בעל חסרון, כמו שאי אפאשר שיולד האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות, אבל אפאשר שיולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון, בהיות פעלת האחת מהן יותר קרובות קלות עליו מפעלה האחרת. והמשל בו, כשיהיה האדם מזוג נוטה אל היבש, ויהיה עצם מוחו זך, והלחות בו מעט, יקל עליו לגרס ולזכר ולהבין העניינים יותר מבעל לחה לבנה רב הלחות במח. אבל אם ינח האיש ההוא, המוכן במזגו אל המעלה, מביתו למוד כלל, ולא יעורר כחותיו - ישאר סכל, בלי ספק. וכן כשיילמדו ויבינו זה העב הטבע רב הלחות, ידע ויבין, אבל בקשי. ועל זה המין בעצמו, ימצא איש שמזג לבו יותר חם ממה שצריך - יהיה גבור. רצה לומר, מוכן לגבורה. אם ילמדוהו הגבורה - יהיה

גבור [במהרה], בלי ספק. ואם מִזְג לבו יותר קר ממה שְׁצָרִיךְ והוא מוכן לצד המִרְדֵּךְ והפחד, וכשִׁילְמָדוּהוּ וְיִרְגִילוּהוּ יִקְבְּלֵם מֵהֵרָה, וְאִם יִכּוֹן בּוֹ הַגְּבוּרָה - לֹא יֵשׁוּב גְּבוּר, רַק בְּקִשֵׁי גְדוֹל, אֲבָל יֵשׁוּב כְּשִׁיִּרְגִילוּהוּ, בְּלִי סִפְק. וְאִמְנֵם בְּאַרְתֵי זֶה, שֶׁלֹּא תִחַשֵׁב הַשְּׂגֵעוֹנוֹת אֲשֶׁר יִשְׁקְרוּ בָהֶם חֲכָמֵי הַכּוֹכְבִים, אֲמַתִּיּוֹת. כִּי יִחַשְׁבוּ, שֶׁמּוֹלַד הָאָדָם יִשְׁימָהוּ בְּעַל מַעְלָה אוֹ בְּעַל חֶסֶד, וְשֶׁהָאִישׁ מִכָּרַח עַל הַמַּעֲשִׂים הֵהֶם בְּהִכָּרַח. אִמְנֵם, אֲנִי יוֹדֵעַ, שֶׁהַדָּבָר הַמְּסַכֵּם עָלָיו מִתּוֹרָתְנוּ וּמִפִּילוֹסוֹפֵי יוֹן כְּמוֹ שֶׁאֲמַתוּהוּ טַעֲנוֹת הָאֲמַת, שֶׁפְּעֻלוֹת הָאָדָם כְּלָם מְסוּרוֹת לוֹ, אֵין מְכָרִים אוֹתוֹ בָּהֶם, וְלֹא מְבִיא אוֹתוֹ זוּלַת עֲצָמוֹ כְּלָל שִׁיטָהוּ לְצַד מַעְלָה אוֹ לְצַד חֶסֶד, אֲלֵא אִם כּוֹ יִהְיֶה לוֹ הַכְּנַת הַמְּזַגִּים לְבַד, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ שִׁיקַל לוֹ עֲנִין אוֹ יִכְבֵּד. אֲבָל, שִׁיתְחַיֵּב פְּעֻלָּה מֵהַפְּעֻלוֹת אוֹ יִהְיֶה בּוֹ נִמְנָע - אֵין זֶה כְּלָל. וְאֵלּוּ הֵיךְ הָאָדָם מִכָּרַח עַל פְּעֻלוֹתָיו, יִהְיוּ בְּטָלוֹת מְצוּוֹת הַתּוֹרָה וְאִזְהָרוּתֶיהָ, וְהֵיךְ הַכֹּל שֶׁקָר גָּמוּר, אַחַר שֶׁאֵין בְּחִירָה לְאָדָם בְּמָה שִׁיעֲשֶׂה וְכוּ'. אִמְנֵם, הָאֲמַת אֲשֶׁר אֵין סִפְק בּוֹ, שֶׁפְּעֻלוֹת הָאָדָם כְּלָם מְסוּרוֹת לוֹ. אִם יִרְצֶה - יַעֲשֶׂה, וְאִם לֹא יִרְצֶה - לֹא יַעֲשֶׂה, מִבְּלִתִּי הַכָּרַח שִׁיִּכְרִיחֵהוּ עָלָיו. וּמִפְּנֵי זֶה רָאוּי לְצוּוֹתוֹ וְכוּ'. וְחִיּוּב הַלְמוּד וְהַתְּלַמְדוֹת - "וְלִמְדַתְּם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם" (דברים יא, יט). "וְלִמְדַתְּם אֶתְּם וְשִׁמְרַתְּם לַעֲשֹׂתָם" (דברים ה, א), וְכָל מָה שֶׁבָּא בְּלְמוּד הַמְצוּוֹת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מסכום דְּבָרָיו רוֹאִים, שֶׁכָּל אָדָם יוֹכֵל לְשַׁלֵּט בְּעֲצָמוֹ אֶף עַל פִּי שִׁישׁ לוֹ נְטִיָּה הַפּוֹכָה, אֲלֵא שֶׁהוּא טָעוּן יוֹתֵר מֵאֲמָץ.

וְהִנֵּה לָנוּ עַד שְׁנֵי, הֲלֹא הוּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָעֲלִיר זַ"ל בְּסִפְרוֹ "דְּבָרֵי יְהוֹשֻׁעַ", מֵאֲמָר שְׁנֵי פָּרָק א', וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הִנֵּה הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִים אֶת הָאָדָם לְקִלְקוּל הַמַּדּוֹת וְהַמַּעֲשִׂים הֵם שְׁלֹשָׁה: א. רַע הַמְּזַג וְהַתְּכוּנָה מְלַדָּה וּמִבְּטוֹן וּמֵהֶרִיוֹן. ב. הֶרְגֵל הָרַע הַנַּעֲשָׂה טָבַע. ג. סְבוּת שׁוֹנוֹת מִבְּחוּץ, בְּכָל מְקָרָה וּמִצָּב. וְיִדְבֵּר בָּם אַחַת לְאַחַת. הִנֵּה עֲנִין הַמְּזַג וְהַתְּכוּנָה הוּא עֲנִין טָבָעִי בְּאָדָם מֵעַת יְצִירָתוֹ, לְפִי הָאֵיכִיּוֹת אֲשֶׁר הִרְכַּב מֵהֶם וּלְפִי הַכּחוֹת אֲשֶׁר הִטְבִּיעוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי תְכוּנַת טְבִיעֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמְבִין ז"ל עַל הַתּוֹרָה בְּאַרְךְ, וְעִין "מְנוֹרַת הַמְּאֹר", גַּר ג', כְּלָל ו' חֶלֶק ב'. וְעַם כָּל זֶה, אֶף מִי שֶׁנּוֹלַד בְּתְכוּנָה רָעָה - בְּכַח הָאָדָם עַל יְדֵי הַיְשָׁרַת הַתּוֹרָה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכּחוֹתָיו וּתְכוּנוֹתָיו עַל אִפְן הַנְּאוֹת וְהַצֵּדֵק, כִּי לֹא תִחַיְבֵהוּ תְכוּנָתוֹ לַעֲשׂוֹת רַע, כִּי אֵינְנָה פְּרֻטִית, אֲבָל כּוֹלֶלֶת הַרְבֵּה מִן הַמַּדּוֹת וְהַמַּעֲשִׂים, מֵהֶם

טובים ומהם רעים, וכאשר ישרך דרכו, תעזרהו על הרע. למשל: כח החמימות אשר באדם מרתיחת דמו, הנה הוא קרוב להיות רגזן ולכלעס על כל דבר. אולם בנטותו אל הטוב, הנה יהיה זריז בכחו זה אל עשות כל טוב וכל מעשי צדקתו במהירות. ומזה תקיש על השאר. ואין לה שום תכונה ומזג רע אשר באדם שלא ימצא בו דבר טוב בהשתמשו על פי התורה והמצוה, שאם לא כן - בטלת כח הבחירה אשר צותה התורה (דברים ל, ט): "ובחרת בחיים". עד כאן לשונו.

ומכאן יש ללמד לעניננו, שגם ילד שנוטה להיות "קפיצי", יוכל להיות שוקד על התורה.

פיצד?

התשובה: יש להאחיב עליו את הלמוד על ידי הסברה שנוחה לו להתקבל על לבו, וכן על ידי תמריצים בצורה עקבית במטרה להפנים לו את אהבת הלמוד, ואז הוא, מתוך אהבתו לתורה, יכונן את מרצו ללמוד התורה, אולם אין ללחץ עליו יותר מדי, שלא יקוץ בלמוד ויגיע למצב שלומד רק מתוך יראה. ונראה שלזה התכוון הגר"א באמרו: עתה ישמע לה מיראתו אותך, אבל כאשר יוסר עלך מעל צוארו, יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבר מזלו [דהינו נטיתו]. נמצינו למדים, שכל ילד יוכל להיות מחובשי בית המדרש. אולם ילדים שיש להם נטיה הפוכה, צריכים משנה זהירות והשקעה מתוך אהבה. ואם בכל זאת לא הגענו מתוך אהבה, הניח לו שיניצל את מזגו לאפיק אחר שבקדשה.

ומאד ראוי להדגיש, שעדיף שהילד יגדל להיות בעל מקצוע כל שהוא, כגון: נגר, נפח, עורך דין וכו', אבל מכל מקום יהיה ירא ה', מאשר יגדל בלי שום רצון ויפרק על.

וכבר כתב על זה הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל בספרו "יסודות החנוך" (במאמר ויגדלו הנערים), שכאשר הילד אינו נוטה בטבעו ללמד [כגון שהוא "קפיצי" או שרמת הבנתו נמוכה], ולבו וחשקו הולך אחר פעילות גשמית, כגון מקצוע, נגר, נפח וכדומה, והוא מבין שאין אפשרות להקרא עובד ה' וגם להיות בעל מקצוע, ובאמת מקצועות העולם הרחב קוסמים לו והוא מענין לצאת למרחב שמחוץ לארבע אמות של בית המדרש, שלפי הבנתו

אַרְבַּע אַמוֹת שֶׁל בַּיִת הַמִּדְרָשׁ זֶה הַתְּנַאי הַיְחִידִי לְהַקְרֵא עוֹבֵד ה' - הוּא רוֹאֵה בְּזֶה כְּסִתִּיָּה פְּנִימִית לְרְצוֹנוֹתָיו, וְהוּא עֲלוֹל מְאֹד לְפָרֵק עַל כַּדֵּי לְסַפֵּק אֶת רְצוֹנוֹתָיו. לְעַמַּת זֶה, אֵלּוּ נִבִּין אֲנַחְנוּ, שְׁעוֹבֵד ה' אֵינּוּ נִמְדָּד וְאֵינּוּ תַלּוּי דְּוָקָא בְּאַרְבַּע אַמוֹת שֶׁל בַּיִת הַמִּדְרָשׁ [עַם כָּל הַשִּׁבְחָ וְהַהֲעַרְכָּה לְחוֹבְשֵׁי בַּיִת הַמִּדְרָשׁ], אֶלָּא הוּא נִמְדָּד גַּם בְּהִיּוֹתוֹ עוֹמֵד בְּנִסְיוֹן בְּהִיּוֹתוֹ בְּעוֹלָם הָרְחֹב כְּבַעַל מְקַצוֹעַ חֲפָשִׁי בְּהִיּוֹתוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּאַמוּנָה, מְקַבֵּל כָּל אָדָם בְּסִבָּר פְּנִים יְפוֹת וּמְקַיֵּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' קִלְחָה כְּבַחְמוּרָה - לְזֶה יְקָרָא עוֹבֵד ה' בְּאַמַּת. אִם גִּדַּע אֶת כָּל הַנִּי"ל וְאֶת זֶה נִשְׁדָּר לִילָד [כְּפֶאֱשֶׁר הִגְעֵנוּ לְמִסְקָנָא שְׁתִּכּוֹנְתוּ וְלָבוּ נוֹטִים לְצִאת לְעוֹלָם הָרְחֹב וְשָׁלָא הִצְלַחְנוּ לְהַכְנִיס בְּלָבוּ אֶת אֶהֱבַת הַתּוֹרָה], הוּא יָבִין נְכוֹנָה שֶׁהוּא שׁוֹה בֵּין שְׁוִים בְּעַבּוּדַת ה', כָּל אֶחָד בְּתַחוּמוֹ, וְאִין סְתִיָּה בֵּין מְקַצוֹעוֹ לְבֵין עַבּוּדַת ה', וְאִזּוּ יִקַּל עָלָיו לְהַמְשִׁיךְ בְּעַבּוּדַת ה' בְּשִׁמְחָה לְצַד נְטִיּוֹתָיו. זֹאת וְעוֹד, לְפַעֲמִים יְקָרָה, שְׁלֹאֲחַר זְמַן מְסִיָּם קֶצֶר אוֹ אַרְךָ הוּא יִרְגִּישׁ שְׁבִיעָה מַעֲסוּקוֹ, וְיַחֲלִיט שְׁעֵתָה הַגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁיֵּשֵׁב בְּבַיִת הַמִּדְרָשׁ בְּשִׁקִּידָה עַל הַתּוֹרָה, וְאִזּוּ, סָבִיר מְאֹד לְהַנִּיחַ, שְׁפָרוֹת הַלְמוּד יְהִיוּ מְשֻׁבָּחִים מְאֹד.

וְשׁוֹב רְאִיתִי לְהַגְרִי"א בְּעֶצְמוֹ שֶׁפָּתַב (בְּפִירוּשׁוֹ עַל מִשְׁלֵי כַב, ו) בְּזֶה הַלְשׁוֹן : אִי אֶפְשֶׁר לְאָדָם לְשַׁבֵּר מְזֵלוֹ שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (שֶׁבַת קִנּוּ ע"א) : הָאִי מֵאֵן דְּבִצְדָק יְהִיָּה גְבַר צְדָקוֹן וְכוּ'. "אֶלָּא שְׁנַתְנָה בְּחִירָה בְּיַד הָאָדָם שְׁיִוִּכַל לְאַחֲזוֹ בְּמְזֵלוֹ וְלְהַעֲמִידוֹ כְּפִי שְׁיִרְצָה צְדִיק אוֹ רָשָׁע אוֹ בֵּינוֹנִי", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כַב, ו) : הָאִי מֵאֵן דְּבַמְאָדִים, יְהִי שׁוֹפֵךְ דָּמִים. אָמַר רַב אֲשִׁי : אוֹ מְקִיז דָּם, אוֹ שׁוֹחֵט, אוֹ מוֹהֵל, אוֹ לְסָטִים. וְזָכַר כָּאֵן אֵלּוּ הַשְּׁלֵשָׁה, לְפִי מְזֵלוֹ מוֹרָה שְׁיִהְיֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים, אֵךְ יוֹכַל לְבַחַר בְּאֵלוֹ הַגִּי : אוֹ מוֹהֵל - וְהוּא צְדִיק שְׁעוֹשֶׂה מִצְוֹת עֲשֵׂה, אוֹ שׁוֹחֵט - וְהוּא בֵּינוֹנִי, אוֹ לְסָטִים - וְהוּא רָשָׁע שׁוֹפֵךְ דָּמִים. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

מַעֲתָה אָמַר : הַכֹּל תַּלּוּי בְּרִצּוֹן הָאָדָם.

וְלְסִיּוּם הַנְּנִי מַעֲתִיק כָּאֵן מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בִּימֵי הַגָּאוֹן רַבֵּי חִיִּים מְנֹאֲלוֹזִין, וּמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כְּדָ הָיָה :

בְּעִיר סְלוּצְק הָיָה "יּוֹסֵלָה הַשׁוֹבֵב" שֶׁם דָּבַר, כְּלָם הַפִּירוּהוּ וְיָדְעוּ אוֹדוֹתָיו. יָלַד עֲלוּי, מְבָרַךְ בְּכִשְׁרוֹנוֹתָיו, בַּעַל רֹאשׁ בְּרִזָּל, אֶבֶל דָּא עָקָא שֶׁהוּא שׁוֹבֵב עַד מְאֹד, אֵינּוּ מְסַגֵּל לְהַתְרַכֵּז, וְכַמְעַט שְׁאֵינּוּ יוֹשֵׁב עַל סְפָסֵל הַלְמוּדִים.

ב"חֲדָר" כְּשֶׁאָר הִילָדִים בְּנֵי גִילוֹ. לוֹמֵד מְשֵׁהוּ בְּקִשֵׁי רַב, וְכָל הַיּוֹם מִתְעַסֵּק עִם הַיּוֹנִים עַל גְּלוּת הַבְּתִים וְעִם הַכְּלָבִים בְּרַחוּבוֹת. הוֹלֵךְ לְשָׁחוֹת בְּנֶהָר עִם נְעָרֵי הַגּוֹיִים חֲבָרִיו, וְעוֹד וְעוֹד.

וְהִנֵּה יוֹם אֶחָד, בְּהִיוֹתוֹ בֶּן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, הוּא עֹבֵר בְּמִרוֹץ הַשּׁוֹבְבוֹת שְׁלוֹ לֵיד אֶחָד הַבְּתִים בְּעִיר, וְהוּא קוֹלֵט מִתּוֹכוֹ קוֹל גְּעֵרָה חֲזָקָה. יוֹסֵלָה אֵינְנוּ מִתְעַצֵּל, הוּא מְטַפֵּס עַל הַחֲלוֹן וּמְצִיץ לְתוֹךְ הַבַּיִת וְרוֹאֶה אִידָא אַבָּא מְכָה אֶת בְּנוֹ שְׁסָרַח, בְּאָמְרוֹ לוֹ: "מָה אַתָּה חוֹשֵׁב? אֲנִי אֶתְּנוּ לָךְ שְׁתַּגְדֵּל פְּרָא אָדָם כְּמוֹ 'יוֹסֵלָה הַשּׁוֹבֵב'! אֶהְרַג אוֹתְךָ וְלֹא אֶתְּנוּ! ... בְּשׁוֹם אֲפֹן לֹא אֶתְּנוּ לָךְ לְגַדֵּל כָּךְ!..."

נִדְהָם יוֹסֵלָה מִמָּה שֶׁשָּׁמְעוּ אֲזָנָיו בְּזָה הַרְגֵעַ, וְהוּא חוֹשֵׁב לְעֶצְמוֹ: 'מָה? עַד כִּדֵי כָךְ הִגַּעְתִּי, שֶׁכָּבֵר נַעֲשִׂיתִי מִיֵּן שֵׁם דָּבָר לְגִנְאֵי בְּכָל סְלוּצָק, עַד שֶׁאִם יֵלֵךְ חוּטָא מְטִיחִים בּוֹ: תַּגְדֵּל כְּיוֹסֵלָה? אִם כֵּן, מְכַרְחִים לְשָׁנוֹת אֶת כָּל הַכּוֹוֹן! הִיָּה לֹא אֶהְיָה יוֹתֵר כָּךְ!'

הָיוּ לוֹ, לְיוֹסֵלָה, כַּמָּה פְּרוּטוֹת בְּכִיסוֹ. הֵלֵךְ וְקָנָה בְּהוֹן כַּמָּה עוֹגוֹת. הַמְשִׁיךְ בְּדַרְכּוֹ, וְאָסַף אֶת כָּל הַכְּלָבִים, חֵלֶק לְכָל אֶחָד מֵהֶם עוֹגָה וְאָמַר לָהֶם: "בְּזָה נִגְמְרָה הַחֲבֵרוֹת שְׁלֵנוּ, וְלֹא יוֹתֵר..."

מִשָּׁם הֵלֵךְ יוֹסֵלָה לְאָבִיו, וְאָמַר לוֹ: "אַבָּא, הִחֲלַטְתִּי שְׁאֲנִי נוֹסֵעַ לְלַמֵּד בְּיִשְׁבָּה!..."

תַּדְהָמָה נִפְלָה עַל אָבִיו בְּשָׁמְעוֹ זֹאת, וְהוּא הֵלֵא הַכִּיר אֶת יוֹסֵלָה שְׁלוֹ עַל בְּרִיו, וּמִיד חָשַׁב לְעֶצְמוֹ: 'מִי יוֹדֵעַ אֵיזָה מַעֲשֵׂה קוֹנֵדֵס נִרְקַם בְּמַחוֹ, מִי יוֹדֵעַ מָה הוּא מִתְכַנֵּן לַעֲשׂוֹת עוֹד לְעֶצְמוֹ?! וְלָכֵן דָּחָה אוֹתוֹ בְּתַקָּף: "אֵל תִּבְלָבֵל לִי בְּמַחַ, לָךְ לָךְ לַיּוֹנִים וְלַכְּלָבִים שְׁלָךְ וְהִנַּח לִי!..."

אַבָּל יוֹסֵלָה עוֹמֵד עַל שְׁלוֹ וְאֵינּוּ מִרְפָּה: "אַבָּא, אֲנִי אוֹמֵר לָךְ בְּכָל הַרְצִינּוֹת, אֲנִי רוֹצֶה לְלַכֵּת לְיִשְׁבָּה, וְאִם לֹא תִתֵּן לִי - אֶסַע לְבַד!..."

אָבִיו הִבִּין מִיָּד, כִּי אִם הוּא אוֹמֵר שְׁיִלָךְ לְבַד - חֲזָקָה עָלָיו שְׁיִלָךְ. נֶעְצַר אַפּוֹא, חָשַׁב וְחָשַׁב, הַבֵּיט הֵיטֵב לְתוֹךְ עֵינֵי הַיֵּלֵד וְאָמַר לְעֶצְמוֹ: 'נִדְמָה לִי שֶׁהַפַּעַם אֶלָּה בְּאֻמָּת דְּבוּרִים רְצִינִיִּים'. לְאַחַר כַּמָּה רְגָעִים שָׁל שְׁקֵט, שָׁאַל אוֹתוֹ: "וּלְאֵיזָה יְשִׁיבָה אַתָּה רוֹצֶה לְנַסְעֵי?"

השיב יוסלה: "לואלוז'ין!..."

לא יכול אביו להתאפק, ופרץ בצחוק רם: "לואלוז'ין?!... הן לא למדת
כלום, ובשביל להתקבל לואלוז'ין צריכים לדעת שני סדרי גמרא על
ברים, ואתה, הלא אפלו דף אחד של גמרא אינך יודע!..."

"אבא" - אמר יוסלה בנחישות ובהחלטיות - "לא אכפת לי שום דבר, אני
רוצה להפגס לואלוז'ין ולהתחיל ללמד, ואם לא תתן לי, אסע לבד!..."

ראה האב שלא יוכל כבר להשפיע עליו לשנות את החלטתו, נתן לו מעט
כסף, ארוז בשבילו חבילה מחפציו, והוא יצא לדרך.

יוסלה עזב את הבית ויצא לדרך. חלק מן הדרך הוא עשה בעגלה, חלק
ברגל, אבל כעבור שלשה ימים הוא הגיע לואלוז'ין. בהגיעו לשם, הלך
מיד אל הישיבה, נכנס לחצר גדולה, שאל בחורים איפה חדרו של ראש
הישיבה, וכלם מסתכלים עליו: נער בן שתיים עשרה פוסע לו בנחישות
כזאת ושואל על ראש הישיבה?! אבל הם הראו לו.

יוסלה נגש לדלת ונקש עליה, וכאשר השיבו: הפגס, נכנס ואמר: "שלום
עליכם", ורבי חיים ענה לו: "עליכם השלום".

"מה רצונך, נערי?" שואל ראש הישיבה, ויוסלה עונה: "אני רוצה להפגס
לישיבה!..."

רבי חיים היה רגיל לעלויים שמתדפקים על הישיבה בצעירותם, ולכן
היתה שאלתו הבאה: "ומה אתה יודע נערי?..."

עונה יוסלה: "אני לא יודע שום דבר, אבל אני רוצה ללמד!"

התבונן רבי חיים בעיניו הנוצצות והתוססות של הנער, והלא גם רוח
הקדש לא נפקדה מרבי חיים, והבין שטמון כאן עתיד, ומיד צבט לו על
לחיו ואמר לו: "אם תרצה - תוכל, קום והפגס לישיבה!..."

יוסלה לא עשה שום שהיות, אלא מיד נכנס והתישב ללמד. רבי חיים
העמיד לו מלמדים לכל דבר: לחמש, למשניות ולגמרא, ויוסלה עצמו
התחיל להתענג ולבדק, לחפש ולחטט, והוא שקע בלמוד בצמאון עז שלא

נמצא כדגמתו, עד שמקץ שלשה חדשים הוא כבר התייצב על רגליו, והתחיל ללמד בצורה מסודרת ובהתמדה גדולה.

עברו שנתים, את בר המצוה שלו חגג בישיבה, וכשנעשה בן ארבע עשרה, כבר היה בחור למדן לכל דבר, והמשיך ללמד בהתמדה ובשקידה, כבר למד היטב גמרא, רש"י ותוספות, ואף הצטרף אל החוג המיחס של ה"שמונה עשרה", וזה היה משג ידוע באלוז'ין. המדבר היה בבחורים שלמדו ח"י שעות ביממה. בהיכל ישיבת ואלוז'ין היו עמודים מרבעים, ואותם בחורים המתמידים ביותר, קבעו להם את מקומם ליד עמודים אלו, כדי שלא יפרעו מחמת המסתובבים. הם למדו שמונה עשרה שעות ביממה, רק שש שעות הותירו לעצמם לכל הדברים האחרים, וזה כלל אכילה ושנה וכל השאר. בין בחורים אלה קנה לו יוסלה את השם: "רבי יוסלה דער אכצענער" [פרוש: רבי יוסלה ה"שמונה עשרה". והפונה, שהיה לומד שמונה עשרה שעות וכנ"ל].

כעבור כמה שנים, כשיוסלה כבר התפרסם ללמדן גדול, ויהי היום והוא מקבל מכתב מאמו, שלא בשר טובות. אביו היה חזק, ועסק במלאכתו בחנות שנצבה בין שורה ארצה של כל חניות החיטים בעיר סלוצק. והנה כותבת לו אמו במכתבה, כי פרצה שרפה בעיר שכלתה את כל חניות החיטים ובתוכן גם חנותו של אביו, שאף היא היתה למאכלת אש...

פנתה האם לבנה ובקשה אותו: "אתה כבר בחור מבגר, כבר למדת הרבה, עכשיו עת מצוקה למשפחה, חזר נא הביתה, ועזר לאביך לשקם מחדש את פרנסתו..."

גדולה היתה מועקתו של יוסלה לאחר שקרא את המכתב. פנית אמו הנרגשת נגעה ללבו. אבל מצד שני - הוא כבר קנה לעצמו מעמד נכבד בלמוד התורה, וכיצד זה ילך ויסגר עכשו את הגמרא ויסע הביתה?!

בצר לו נכנס אל ראש הישיבה, הראה לו את המכתב של אמו, ושאל מה יעשה במצב שנוצר?

רבי חיים קרא את המכתב בעיון. אנהח כבדה נעתקה מלבו, וכעבור מספר רגעים אמר לו: "שמע בקולי - חזר ללמוד!" יוסלה לא הסס, שמע לקול רבו וחזר ללמוד, ומה שנוגע לאמו - עשו מה שיקלו לעשות כדי

לְשַׁפֵּר קֶצֶת אֶת מִצַּב הַפְּרָנְסָה שָׁם, וּמִן הַסֵּתֶם גַּם הַמְצִיא לוֹ רַבֵּי חַיִּים
מֵעֵט כֶּסֶף שִׁישְׁלַח לָהֶם.

עָבַר עוֹד אֵיזָה זְמַן, הוּא שׁוֹב מִקַּבֵּל מִכְתָּב מֵאִמּוֹ, מִכְתָּב סְפוּג וּתּוֹכְחָה
וּמוֹסָר:

"לָמָּה לֹא שָׁמַעְתָּ לִי וְלֹא חֲזַרְתָּ הַבֵּיתָה, עֲכָשְׁיוּ הַמְצַב גְּרוּעַ יוֹתֵר מִשְׁהָיָה -
הָאֲבָא חָלָה מְרַב עֲגָמַת נֶפֶשׁ, בּוֹא הַבֵּיתָה לְפָחוֹת עֲכָשׁוּ..."

עָתָה גְּבָרָה מוֹעֲקָתוֹ עוֹד יוֹתֵר. וְהוּא, כְּמוֹבָן, שׁוֹב נִכְנָס לְרַבֵּי חַיִּים. שׁוֹב
הִרְאָה לוֹ אֶת הַמִּכְתָּב, וְהַפְּעַם נֶאֱנַח רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אֲנַחָה עוֹד יוֹתֵר עֲמֻקָּה,
בְּאִמְרוֹ אֵלָיו: "אֵינְנִי יָכוֹל לוֹמַר לָךְ שׁוֹם דְּבַר, אֲבָל שְׁמַע בְּקוֹלִי - חֲזֹר
לְלַמּוּדֶיךָ!"

אִם רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אוֹמֵר - אֵין שׁוֹם הַסּוּס אֲצֶל יוֹסְלָה. הוּא שׁוֹב חֲזֹר
לְלַמּוּדָיו, אֲלָא שְׁפַעְבוֹר זְמַן לֹא רַב, הוּא קַבֵּל מִכְתָּב שְׁלִישִׁי מֵאִמּוֹ: "אֲבָא
נֶפְטָר!"

יוֹסְלָה לֹא יָכַל לְהִתְאַפֵּק, וּמִיָּד הִתְיַפַּח בְּבִכֵי מֵרַע פְּטִירַת אָבִיו, וְלֹא רַק
עַל זֶה, אֲלָא שְׁמָא, מִי יוֹדֵעַ, אוֹלֵי הוּא הָיָה הַגּוֹרֵם לְמוֹתוֹ?...?

מֵהָר נִכְנָס לְרַבֵּי חַיִּים בְּבִכֵי מֵרַע, וְלֵאחֵר שֶׁסִּפֵּר לוֹ מֵה קָרָה, בְּכַה רַבֵּי חַיִּים
עָמוּ בְּיַחַד. אֲבָל כְּעִבוֹר מִסִּפְרֵי רְגָעִים, שׁוֹב אוֹמֵר לוֹ רַבֵּי חַיִּים: "לֹא אוֹכֵל
לוֹמַר לָךְ דְּבַר, אֲבָל לָךְ וְתִשָּׁב שְׁבַעַה וְאַחֲרֵי כֵן חֲזֹר לְלַמּוּדֶיךָ." וְגַם הַפְּעַם
הוּא שְׁמַע בְּקוֹלוֹ, הִלָּךְ וַיִּשָּׁב שְׁבַעַה, וְכָתַב לְאִמּוֹ דְּבָרֵי נְחוּמִים שֶׁהוּא
מִצְטַעֵר כְּמוֹתָהּ בְּצָרָה וְכוּי' [וְכֵן שְׁלַח לָהּ כֶּסֶף לְפְרָנְסָה, כְּנִזְכָּר לְעִילָן], אֲבָל
אַחַת הִיא וְלֹא יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת אַחֲרַת מִמָּה שֶׁצָּוָה לוֹ רַבּוֹ - הִינּוּ, צָרִיךְ לְשׁוֹב
וְלְהִתְמַיֵּד בְּתוֹרָה כְּמוֹ בְּכָל הַשָּׁנִים הַקּוֹדְמוֹת. וְאַכּוֹ, אַחֲרֵי שְׁבַעַת יָמֵי
הָאֲבָלוֹת, שָׁב כְּרָגִיל לְלַמּוּדָיו בִּישִׁיבָה....

עָבְרוּ עוֹד כְּמָה שָׁנִים - נֶפְטָר רַבֵּה שֶׁל סְלוּצְק. בְּתֵם יָמֵי הָאֲבָל, בָּאוּ חֲמֻשָּׁה
מִחֲבָרֵי קַהֲלַת סְלוּצְק לְנְאוּלוֹז'יִן, נִכְנָסוּ לְרַבֵּי חַיִּים וּבִקְשׁוּ אוֹתוֹ שֶׁיִּבְחַר
לָהֶם רַב שִׁישֵׁב עַל מְקוֹמוֹ - שֶׁל הָרַב שֶׁנֶּפְטָר, כְּשֶׁהֵם מִבְּטִיחִים שֶׁיִּדְאָגוּ לְכָל
צָרְכָיו; הֵם יַחְתְּנוּ אוֹתוֹ, יִבְנֶנּוּ לוֹ בֵּית נְכוֹן לְפִי כְבוֹדוֹ, וְיִתְּנוּ כָּל הַצָּרִיךְ,
וְהוּא יוֹכֵל לְשָׁבֵת עַל כֶּסֶף מִמְּלַכְתּוֹ כְּרֹאוּי וְכַהֲגוֹן.

ענה להם רבי חיים: "המתינו רגע, יש לי רב בשבילכם!..."

מיד שלח וקרא לרבי יוסף, וכאשר נכנס לחדר, קם רבי חיים לפניו מלא קומתו. אנשי הקהלה יצאו מפליהם מרב התפעלות על הכבוד הגדול הזה, שרבי חיים, ראש ישיבת ואלוז'ין, חולק לאחד מתלמידיו הצעירים, ולא די בכך, אלא שרבי חיים עוד פונה לרבי יוסף ואומר לו: "גש לידי, וכשנגש - הושיבו על ידו. לאחר שישב, פנה רבי חיים בחיוך לחברי קהלת סלוצק: "האם זוכרים אתם שהיה אצלכם ילד שובב, שקראו לו יוסף? מה היה ומה קרה איתו?"

שומעים הם ועונים בחיוך: "כן, אנחנו נזכרים שהיה ילד כזה, שובב ופרחח, שעשה כל מעשי קונדס שבעולם, אבל מזה כמה שנים שהוא נעלם ואיננו, ואין אנחנו יודעים לאן הוא נעלם..."

"אם כך" - אומר רבי חיים - "רבי יוסף קום נא!" והוא פונה לחברי הקהלה: "זהו יוסף, והוא הרב שלכם!" והוא התחיל לשבח אותו בכך השבחים. וסיים בשאלתו:

"האם אתם מסכימים?"

השיבו כלם: "בן דאי! אם הרב אומר - אז ודאי!"

הלכו והביאו יין ומזונות, שתי "לחיים" ואחלו "מזל טוב". וכטוב הלב ביין, השמיע רבי חיים כמה מלים:

"רבי יוסף, אתה זוכר כאשר באת וספרת לי שגשרפה החנות בתוך כל החניות, ולא ידעת מה לעשות בדבר, בקשה אפך לחזר הביתה, ואני אמרתי שאינני יודע מה לומר. מה קרה אז? למה ענית כן?"

"בכן" - המשיך רבי חיים - "הבנתי שזהו בגדר של 'ויבוא גם השטן בתוכם', כנאמר אצל איוב, והשטן אמר שצריכים לנסות את יוסף. קם נער צעיר ועוזב את כל מעשי השובבות שלו, מתישב ללמד בהתמדה גדולה ועצומה והוא נעשה אדם גדול - צריכים להביאו לידי נסיון, לראות היעמד בהחלטתו ובקבלתו. בשמים נתנו רשות לשטן לשרוף את כל חניות החיטים, כאשר כל הפונה היא לחנותו של אביך. ואני" - ממשיך רבי

חיים - "הבנתי מה קורה, הבנתי שאתה צריך לעמוד בנסיון, אבל לומר לך - לא יכלתי, הלא אתה מבין בעצמך שלא יכלתי. אמרתי לך אפוא: שמע לי ולא תתחרט. והנה שוב ויבוא גם השטן, והפעם בא והחלה את אביך, וכשפאת אלי במצב הזה, נאנחתי אתך ביחד, אבל עניתי לך מה שעניתי בפעם הראשונה, ואתה שמעת לי ועמדת בנסיון. אבל זה עדין לא מספיק, שוב ויבוא גם השטן, והפעם מכרחים לקחת את אביך מהעולם. כאן היה בטוח שכבר לא תהיה לך בררה, ולא תוכל לעמוד בנסיון. זה היה אכן נסיון קשה, אבל עמדת גם בנסיון הזה!"

ורבי חיים מנאלוז'ין סיים ואמר: "מאשר הוא עתה אביך בגן עדן, הוא שמח בתורה שאתה לומד! ועכשו, יורה וילמד האיש הזה בקהלה הגדולה דסלוצק!"

הרב מבריסק ספר, כי רבי חיים מנאלוז'ין עוד הוסיף אז לאמר: "דעו לכם, חברי קהלת סלוצק ורבי יוסלה, יתכן ואפשרי הדבר שיתנו לשטן לשורף עיר שלמה, ובלבד לטל בחור אחד מן הישיבה!" [וקרוב לנדאי שזהו ר' יוסף מסלוצק, מחבר ספר "בית הלוי", אביו של הגאון ר' חיים מבריסק המפורסם בעולם הישיבות!]

הספור מדבר בעד עצמו. לנו, ההורים, יש ללמד מכאן למוד גדול, עד כמה חזק כחו של הרצון שהוא תלוי בהפגמת המסר שאנחנו רוצים להפגים. רגע של מחשבה שנכנסה לעמק שכלו של יוסלה השובב, הפכה אותו לאדם אחר, בזכות רצונו להיות יוסלה השקדן.

אמנם יש לנו להדגיש, שלמרות כל האמור לעיל, אל לנו לשכח את הפלי הנפלא להצלחת ילדינו, אשר כחו רב כל יתאר ובל ישער בכל מכל כל. ומהו הפלי? תפלה!!! יש להתחנן לנותן הפקדון, קרי בורא עולם, אבינו שבשמים, ולבכות לפניו בלב נשבר ונדכא, שיצליחנו בחנוף ילדינו בתוך כל שאר ילדי ישראל, ויזכנו לראותם יראים ושלמים. ואף על פי שאמרו: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), כבר עמדו על זה גדולי המוסר (עיין דברי יהושע מאמר שני פרק ט), שהתפלה - חלק מההשתדלות לזכות לראת שמים, וזה נחשב למאמץ רצוי, ומקבלים על זה שכר כמו מאמץ גשמי.

וּבְדַבְּרָנוּ עַל כַּחַ הַתַּפְּלָה, הִנֵּה סִגְלָה נִפְלְאָה שֶׁהוּבְאָה בְּסִדּוּר "אִישׁ מִצְּלִיחַ"
בְּשֵׁם הַשָּׁל"ה הַקְּדוּשׁ, וְהִיא: בְּשִׁחְרִית, בְּ"אַהֲבַת עוֹלָם", בְּתַבּוֹת "לֹא יָבוֹשׁ
וְלֹא נִכְלֵם וְלֹא נִכְשֵׁל לְעוֹלָם וָעֶד", יַחֲשֹׁב עַל זֶרְעוֹ וְזֶרַע זֶרְעוֹ עַד עוֹלָם. וְכֵן
בְּקִטְעַת "בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאנוּ לְכַבּוֹדוֹ", כְּשֵׁיִגִיעַ לְמִשְׁפָּט "לֹא נִיָּגַע לְרִיק
וְלֹא יִלָּד לְבִהָלָה", יַחֲשֹׁב גַּם עַל זֶרְעוֹ וְזֶרַע זֶרְעוֹ עַד עוֹלָם.

וְלִסְיוּמִים, אֲעִתִּיק תַּפְּלָה עַל הַבְּנִים שֶׁחִבֵּר הַחֲזוֹן אִישׁ זִיע"א (עִבּוֹר הָאֵם), וְזוֹ
לְשׁוֹנָה:

"יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתִּרְחַם עַל בְּנֵי [פְּלוֹנִי] וְתַהַפֵּךְ
אֶת לִבָּבוֹ לְאַהֲבָה וְלִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ, וְלִשְׁקֹד בְּתוֹרַתְךָ הַקְּדוּשָׁה, וְתִסְיֹר
מִלְּפָנֶיךָ כָּל הַסְּבוֹת הַמוֹנְעוֹת אוֹתוֹ מִשְׁקִידַת תּוֹרַתְךָ הַקְּדוּשָׁה, וְתַכִּין אֶת
כָּל הַסְּבוֹת הַמְּבִיאוֹת לְשִׁקִּידַת תּוֹרַתְךָ הַקְּדוּשָׁה. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּפְּלַת כָּל
פֶּה, בְּרוּךְ [אַתָּה ה'] שׁוֹמֵעַ תַּפְּלָה" (אֲגַרַת חֲזוֹן אִישׁ כֶּרֶךְ א' ס"י ע"ד).

[לְכַאוֹרָה, מְלַבֵּד בִּ"שְׁמַע קוֹלָנוּ", יֵשׁ לָאֵם לְאַמְרָה בְּהַדְּלָקַת גֵּרוֹת
וּבְהַפְּרַשַׁת חֵלָה, הַמְּחַבֵּר.]

יְהִי רָצוֹן שֶׁתַּתְּקַבְּלֵנָה תַּפְּלוּתֵינוּ עִם תַּפְּלוּת כָּל יִשְׂרָאֵל, וִירְחַם ה' עָלֵינוּ,
וְיַחֲשִׁיב לְהַבִּיא לָנוּ אֶת הַגּוֹאֵל! אָמֵן וְאָמֵן!